

ครั้งที่

3

ประชุม ความ

รวมปาฐกถาและคำบรรยาย
7+1 ประเด็นนโยบายสาธารณะสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่

ภาค

ปรับทิศชุมชนท้องถิ่น

เวที 'พลังชุมชนท้องถิ่น สู่การปฏิวัติประเทศไทย' ครั้งที่ 3 ประจำปี 2556 วันที่ 1-3 มีนาคม 2556

รวมปาฐกถาและคำบรรยาย

พลังชุมชนท้องถิ่น สู่การปฏิวัติประเทศไทย

7+1 ประเด็นนโยบายสาธารณะ: สร้างประเทศไทยให้น่าอยู่

เรียบเรียงจาก

เวที ‘พลังชุมชนท้องถิ่น สู่การปฏิวัติประเทศไทย’ ครั้งที่ 3 ประจำปี 2556

1-3 มีนาคม 2556

รวมปาฐกถาและคำบรรยาย

7+1 ประเด็นนโยบายสาธารณะ สร้างประเทศไทยให้น่าอยู่

ฟื้นฟูพลังชุมชนท้องถิ่น สู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย

เรียบเรียงจาก

เวที ‘ฟื้นฟูพลังชุมชนท้องถิ่น สู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย’ ครั้งที่ 3 ประจำปี 2556

1-3 มีนาคม 2556

จัดทำโดย

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

บรรณาธิการบริหาร

ดวงพร เฮงบุญพันธ์

บรรณาธิการ

ชูวิศ ฤกษ์ศิริสุข

กองบรรณาธิการ

พงษ์พันธ์ ชุ่มใจ

มูทิตา เชื้อซ่ง

จิระนันท์ หาญธำรงวิทย์

คิม ไชยสุขประเสริฐ

สุลักษณ์ หล้าอุบล

ผู้จัดการ

เนาวรัตน์ ชุมยวง

ออกแบบ

วัฒนสินธุ์ สุวรรตนานนท์

พิมพ์ที่

บริษัท มาตา จำกัด

จัดพิมพ์และเผยแพร่

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โดย สำนักสนับสนุนสุขภาพะชุมชน (สน.3)

อาคารศูนย์เรียนรู้สุขภาพะ เลขที่ 99

ซอยงามดูพลี แขวงทุ่งมหาเมฆ

เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120

โทรศัพท์ 02-343-1500

โทรสาร 02-343-1551

บนเส้นทางสร้างสุข

มี ‘คน’ เป็นหมาย มี ‘พื้นที่’ เป็นตัวตั้ง

กระบวนการในการทำงานร่วมกันของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่พัฒนาต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2552 โดยเน้นการค้นหาทุนและศักยภาพของชุมชนด้วยการวิจัยชุมชน มีการนำใช้เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนสาธารณประโยชน์ ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดการเรียนรู้และการจัดการเครือข่าย รวมถึงการประมวลปฏิบัติการเด่นในพื้นที่เพื่อกำหนดเป็นนโยบายสาธารณะที่จะใช้ขับเคลื่อนกลไกในพื้นที่และเครือข่าย

จากก้าวเล็กๆ ที่เรียกว่า ‘ศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการสุขภาวะ 4 มิติ’ ที่เริ่มขึ้นในปี 2552 ขยายทั้งพื้นที่และจำนวนศูนย์ ‘แม่ข่าย’ เหล่านี้ออกไปทั่วประเทศ ดึงดูดผู้คนเข้ามาลงแรงและมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง จนเกิดเป็น ‘เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่’ สร้างกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่ สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นผลและรอวันที่จะเห็นผล

ครอบคลุมปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพใน 8 ด้าน คือ 1) การดูแลสุขภาพโดยชุมชน 2) อาหาร 3) การออกกำลังกาย 4) การจัดการภัยพิบัติและลดอุบัติเหตุจราจร 5) การควบคุมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ 6) การควบคุมการบริโภคควบคุมยาสูบ 7) สุขภาวะของกลุ่มเด็กและเยาวชน และ 8) การลงทุนด้านสุขภาพโดยชุมชน รวม 93 ข้อเสนอ

ตลอด 4 ปีเศษที่ผ่านมา เครือข่ายฯ ได้สร้างเวทีระดับชาติ ‘เวทีพลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย’ ขึ้นอย่างต่อเนื่องรวม 3 ครั้ง แต่ครั้งนอกจากจะนำเรื่องเด่นของแต่ละพื้นที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่ และรณรงค์ให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำงานร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อ ‘ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่’ แล้ว ในด้านที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนของเครือข่าย เครือข่ายยังได้กำหนดแนวทางและปฏิบัติการของพื้นที่ที่มีศักยภาพในการขยายผล ให้มุ่งเน้นไปที่ ‘คน’

กล่าวอย่างรวบรัดก็คือ คำตอบในเรื่องความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องทำให้ประชาชนเป็น ‘พลเมือง’ โดยใช้ ‘สูตร 3 สร้างยกกำลัง 3’ คือ การสร้างการเรียนรู้ (สร้างแหล่งเรียนรู้ สร้างความรู้ สร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง) การสร้างความเป็นพลเมือง (สร้างการมีส่วนร่วม สร้างความเป็นเจ้าของ สร้างศักยภาพ) และการสร้างผลกระทบ (สร้างผลกระทบทางสังคม สร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจ สร้างผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม)

การจัดเวทีพลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 1-3 มีนาคม 2556 จึงใช้หัวข้อว่า ‘พลังพลเมือง พลังชุมชนท้องถิ่นร่วมสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่’ โดยนำสาระที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นมา ร้อยเรียงและผูกเข้าไว้ด้วยกัน โดยมี ‘คน’ เป็นเป้าหมาย มี ‘พื้นที่’ เป็นตัวตั้ง มีเนื้อหาการบรรยาย การอภิปราย และการปาฐกถา ครอบคลุมประเด็น ปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพใน 8 ด้าน (7+1 นโยบายสาธารณสุข) ที่ปรากฏอยู่ในหน้าถัดจากนี้เป็นส่วนประกอบสำคัญ

ที่ผ่านมาเราพยายามที่จะสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพราะเราต่างตระหนักว่า วิกฤตที่เกิดขึ้นมากมายนั้นทำให้เราอยู่ตัวคนเดียว

ไม่ได้ ต้องอยู่เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน กระบวนการนำความเข้มแข็งของคนหนึ่ง
มาเติมเต็มให้คนที่อ่อนแอ หรือเอาความเชี่ยวชาญมาแลกเปลี่ยนกันจึงเป็น
สิ่งที่สังคมต้องการ

จากปี 2552 ซึ่งเคยคิดว่า การทำเรื่องเหล่านี้คงจะแสนยาก มาถึง
ตอนนี้ เราพบแล้วว่า ‘ไม่ยากอย่างที่คาด’ เหลือเพียงแต่ว่า เราจะทำให้
คนนอกเครือข่ายฯ เข้าใจได้อย่างไรว่า การใช้กระบวนการแบบนี้จะสร้าง
สุขได้ และเป็นกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพอีกแบบหนึ่งที่ได้ผล

นางสาวดวงพร เสงบุญพันธ์

ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน

สารบัญ

รายงาน	11
ขบวนการขับเคลื่อนเมืองไทยน่าอยู่ โดยเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ สมพร ใช้บางยาง	
ปาฐกถาพิเศษ	20
ประชาธิปไตยที่พื้นฐานคือการสร้างพลเมือง ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์	
สุนทรพจน์	42
โอกาสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างพลเมือง ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์	
ปาฐกถาพิเศษ	60
ชุมชนท้องถิ่นฐานประเทศ ฐานพลเมือง ศาสตราจารย์ (พิเศษ) นพ.ประเวศ วะสี	
ปาฐกถาพิเศษ	74
เปลี่ยนโฉมสวัสดิการสังคมสู่การสร้างความเป็นพลเมือง ชบ ยอดแก้ว	
บรรยายพิเศษ	82
การเกื้อกูล นื่อนานาบุญของขบวนการขับเคลื่อนความเป็นพลเมือง มุกดา อินต๊ะสาร	

บรรยายพิเศษ	94
สถาบันการเงินกับการจัดสวัสดิการที่หลากหลายมิติใหม่ ของการสร้างความเป็นพลเมือง เอ็นนู ซื่อสุวรรณ	
แสดงทัศนะ	120
ความเป็นพลเมืองกับการกอบกู้อาชีพไทยทางอาหารของสังคมไทย รสนา โตสิตระกูล	
แสดงทัศนะ	136
เปลี่ยนวิถีการผลิต ปรับวิถีการบริโภค ด้วยพลังพลเมือง สารี อ๋องสมหวัง	
บรรยายพิเศษ	152
น้ำ คือต้นทุนของชีวิต ชุมชน ท้องถิ่น บวร วรรณศรี	
บรรยายพิเศษ	164
ป่าชุมชน คือทางออกในการจัดการทรัพยากรป่าไม้จริงหรือ? ดร.เพิ่มศักดิ์ มกรารักษ์	
บรรยายพิเศษ	172
สภาเด็กและเยาวชน...เครื่องมือการสร้างความเป็นพลเมือง รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ	
ปาฐกถาพิเศษ	180
ศูนย์พัฒนาครอบครัว...ศูนย์บ่มเพาะความเป็นพลเมือง ศ.พญ.ชนิกา ตู้จินดา	

บรรยายพิเศษ	184
สังคมไทยพร้อมรับสังคมผู้สูงอายุได้อย่างไร? <i>สุวรรณี คำมั่น</i>	
บรรยายพิเศษ	204
สิทธิคนพิการและหน้าที่ชุมชนท้องถิ่น ในการจัดบริการและสวัสดิการสำหรับคนพิการ <i>รศ.ไตรรัตน์ จารุทัศน์</i>	
บรรยายพิเศษ	228
ชุมชนท้องถิ่นขับเคลื่อนกองทุนหลักประกันสุขภาพได้อย่างไร? <i>นพ.ประทีป ธนกิจเจริญ</i>	
บรรยายพิเศษ	244
การออกแบบขบวนการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเพื่อชุมชน <i>ศศิณ เฉลิมลาภ</i>	
บรรยายพิเศษ	266
การจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานสู่การสร้างความเป็นพลเมือง <i>จ.ท.โกเมศร์ ทองบุญชู</i>	
แสดงทัศนะ	278
บทบาทของ สสส. ในการหนุนเสริมเครือข่าย ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ <i>ทพ.กฤษดา เรืองอารีย์รัชต์</i>	
ปฏิญญาเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่	285
<i>ณ วันที่ 3 มีนาคม 2556</i>	

รายงาน

ขบวนการ จับเคลื่อนเมืองไทยนำอยู่ โดยเครือข่ายร่วมสร้าง ชุมชนท้องถิ่นนำอยู่

สมพร ใช้บางยาง

ประธานกรรมการบริหารแพนคณะที่ 3 สสส.

และประธานกรรมการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการปฏิรูป

ทั้งหมดนี้
เป็นที่มาของวาทกรรม
ที่เครื่อง่ายร่วมสร้าง
ชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่
ใช้ร่วมกันต่อมาว่า
**‘สร้างสิ่งหนึ่งกระหนาบ
สร้างสิบกะหนาบร้อย’**

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ มีความเชื่อมั่นในยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ ตำบลน่าอยู่ จังหวัดน่าอยู่ โดยใช้ทุนและศักยภาพในพื้นที่มาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นกลไกในการทำให้เรื่องดีๆ ของชุมชนท้องถิ่นได้รับการยอมรับ และมีการนำไปปรับใช้ขยายผล

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ มีความพยายามอย่างยิ่งในการส่งเสริม สนับสนุน ให้ภาคีบริหารจัดการพื้นที่ อันประกอบด้วย ท้องถิ่นท้องถิ่น กลุ่ม องค์กรชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ได้ทำงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพ เพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การสร้างการเรียนรู้ และการสร้างกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสูง อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและความยั่งยืน

ในปี 2554 ต่อเนื่องมาจนถึงปี 2555 เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ได้ร่วมกันรณรงค์และขับเคลื่อนจนเกิดงานและกิจกรรมที่

ส่งผลกระทบต่อ การเสริมสร้างสุขภาพ ทั้งในระดับองค์กรและระดับเครือข่าย ใน 5 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 จำนวนตำบลศูนย์เรียนรู้การจัดการสุขภาพ 4 มิติ หรือ ‘แม่ข่าย’ เพิ่มขึ้นจาก 25 แห่ง เป็น 54 แห่ง มีศูนย์ประสานงานเครือข่าย จำนวน 4 แห่ง ซึ่งเป็นกลไกทำงานระดับเครือข่ายที่ทำหน้าที่สร้างการเรียนรู้ ร่วมกันภายในพื้นที่ของเครือข่าย และร่วมกันพัฒนา 7 นโยบายสาธารณะ 84 ข้อเสนอ ที่ผ่านกระบวนการประชาพิจารณ์ และเป็นคำมั่นสัญญาของ สมาชิกเครือข่ายที่เรียกว่า **‘ปฏิญญาเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่น น่าอยู่’** เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2555

7 นโยบายสาธารณะ และ 84 ข้อเสนอ จึงเป็นเป้าหมายร่วมในการ พัฒนาเชิงพื้นที่ของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ที่สมาชิกของ เครือข่ายได้บูรณาการเข้าสู่ระบบงานปกติ โดยเฉพาะการนำเข้าสู่เวที ประชาคมและบูรณาการเข้าไปในแผนพัฒนาตำบลขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น

สำหรับปี 2556 เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ได้ทบทวน บทเรียนและข้อมูลทางวิชาการจากการดำเนินงานของปี 2555 พร้อมทั้งได้ ทำการประชาพิจารณ์ จนในที่สุด เครือข่ายได้มีข้อตกลงที่จะร่วมกันรณรงค์ และขับเคลื่อน 7+1 นโยบายสาธารณะ รวม 88 ข้อเสนอ

ประการที่ 2 จำนวนสมาชิกของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่น น่าอยู่ได้ขยายและกระจายตัวในทุกจังหวัด ยกเว้นกรุงเทพมหานครและ เมืองพัทยา โดยมีจำนวนถึง 2,168 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือร้อยละ 27 ของจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด

ประการที่ 3 การทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการขับเคลื่อนจังหวัดน่าอยู่ มีความก้าวหน้าขึ้น และมีแนวโน้มที่จะขยายการทำงานระดับจังหวัดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. ไปจนถึง 22 จังหวัด ภายในปี 2557

ทั้งนี้ การทำงานระดับจังหวัดเป็นช่องทางหนึ่ง ในการผลักดันให้นโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะของหน่วยงานรัฐในระดับจังหวัด อย่างเช่นกรณีการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีนโยบายสาธารณะของท้องถิ่นด้านการจัดการภัยพิบัติ เพราะเมื่อเกิดภัยพิบัติ ท้องถิ่นเดียวไม่สามารถจัดการตนเองได้ ต้องอาศัยพึ่งพาระบบการจัดการในกลุ่มตำบลและระบบสนับสนุนจากจังหวัดด้วย

ประการที่ 4 เครือข่ายฯ มีศูนย์สนับสนุนวิชาการ จำนวน 6 ศูนย์ ทำหน้าที่เป็นทั้งครู พี่เลี้ยง เพื่อน และผู้ร่วมอุดมการณ์ของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ กล่าวได้ว่า ศูนย์สนับสนุนวิชาการได้ร่วมกับเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ในการพัฒนากำลังคนของท้องถิ่นและชุมชนใน 4 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มแกนนำชุมชน ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้จากการปฏิบัติ จำนวน 60,000 คน
- 2) นักวิชาการพื้นที่ที่รวมตัวเป็นเครือข่าย จำนวนกว่า 8,000 คน
- 3) นักจัดการข้อมูล จำนวน 500 ตำบลๆ ละ 10 คน รวมแล้วกว่า 5,000 คน
- 4) นักสื่อสารชุมชนที่อยู่ระหว่างการพัฒนา และคาดว่าในปี 2556 จะมีนักสื่อสารชุมชนที่มีศักยภาพในการทำสื่ออย่างน้อยตำบลละ 2 คน รวมแล้วกว่า 4,000 คน

ประการที่ 5 สืบเนื่องจากเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ถูกตั้งคำถามจาก สสส. ที่เป็นผู้หนุนเสริมให้เกิดกระบวนการเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ว่า สิ่งที่เราขับเคลื่อนและรณรงค์นี้ จะส่งผลกระทบต่อ การลดปัจจัยเสี่ยงของสุขภาพอย่างไร และมีความยั่งยืนมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นคำถามที่ท้าทาย และเป็นคำถามที่มีความชอบธรรม ทีมสนับสนุนวิชาการได้ชักชวนสมาชิกเครือข่ายฯ เพื่อถอดบทเรียน ใช้เวลาในการคิดและจัดกิจกรรมเพื่อตรวจสอบปฏิบัติการจริงกับหลักวิชาการ จนมั่นใจได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีกว่า 1,840 แห่ง อันเป็นปฏิบัติการของพื้นที่นั้น มีศักยภาพ ในการสร้างผลกระทบต่อ การลดปัจจัยเสี่ยงของสุขภาพได้จริงอย่างมีรูปธรรมชัดเจน โดยเฉพาะผลกระทบต่อ การลดปัจจัยเสี่ยง 8 ด้าน * ประกอบด้วย

- 1) การดูแลสุขภาพ
- 2) ความมั่นคงทางอาหาร
- 3) การออกกำลังกาย

* ในปี ๒๕๕๗ ได้ปรับเป็น 8 นโยบายสาธารณะร่วมสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่ ประกอบด้วย

- 1) นโยบายสาธารณะด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม
- 2) นโยบายสาธารณะด้านการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชน
- 3) นโยบายสาธารณะด้านเกษตรกรรมยั่งยืน
- 4) นโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 5) นโยบายสาธารณะด้านเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
- 6) นโยบายสาธารณะด้านการดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชน
- 7) นโยบายสาธารณะด้านการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน
- 8) นโยบายสาธารณะการลงทุนด้านสุขภาพโดยชุมชน

- 4) การจัดการภัยพิบัติ
- 5) การควบคุมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์
- 6) การควบคุมการบริโภคยาสูบ
- 7) การเสริมสร้างสุขภาวะของกลุ่มเด็กและเยาวชน
- 8) การลงทุนด้านสุขภาพโดยชุมชน

ทั้งหมดนี้ เป็นที่มาของวาทกรรมที่เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่น
นำอยู่ใช้ร่วมกันต่อมาว่า **‘สร้างสิ่งหนึ่งกระทบสิบ สร้างสิบกระทบร้อย’**

สำหรับเรื่องความยั่งยืนนั้น มวลสมาชิกเครือข่ายฯ เห็นพ้องต้องกันว่า
อยู่ที่ **‘คน’** จึงจำเป็นต้องทำให้ประชาชนเป็น **‘พลเมือง’** ความยั่งยืนจึง
จะเกิดขึ้นได้จริง

การลดปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ ๑๐ ประเด็น

- 1) การควบคุมการบริโภคยาสูบ
- 2) การควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และการลดอุบัติเหตุจราจร
- 3) เกษตรกรรมยั่งยืนสู่อาหารเพื่อสุขภาพ
- 4) ระบบการดูแลสุขภาพ (ระบบการดูแลผู้สูงอายุ)
- 5) การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน
- 6) ครอบครัวอบอุ่นและตั้งครุภีในวัยรุ่น
- 7) การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนท้องถิ่น
- 8) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 9) การออกกำลังกาย
- 10) การลงทุนด้านสุขภาพ

ทั้งคำถามและโจทย์เหล่านี้ ได้ถูกแปลงมาเป็นแนวทางการขับเคลื่อนของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่สำหรับปี 2556 จากบทสรุปร่วมกันว่า หากต้องการให้มีความยั่งยืน มีการพัฒนาคน และมีปฏิบัติการในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการขยายผลได้ จะต้องใช้สูตร **‘3 สร้าง ยกกำลัง 3’** คือ

สร้างการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างแหล่งเรียนรู้ สร้างความรู้
สร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง

สร้างความเป็นพลเมือง หมายถึง การสร้างการมีส่วนร่วม สร้าง
ความเป็นเจ้าของ สร้างศักยภาพ

สร้างผลกระทบ หมายถึง การสร้างผลกระทบทางสังคม สร้างผล
กระทบทางเศรษฐกิจ สร้างผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

ในปี 2556 นี้ การนัดหมายของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ มุ่งเน้นการสร้างกระแสและแสดงรูปธรรมของสูตร 3 สร้าง ยกกำลัง 3 ตามที่ได้กล่าวมา ซึ่งหากทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง แท้ที่จริงก็คือการบูรณาการโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งนั่นเอง

ดังนั้น การจัดเวที **‘พื้นที่พลังชุมชนท้องถิ่น สู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย ปี 2556’** ซึ่งเป็นครั้งที่ 3 นี้ จึงใช้หัวข้อว่า **‘พลังพลเมือง พลังชุมชนท้องถิ่น ร่วมสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่’** โดยนำบทเรียนที่ได้ในท้องถิ่นต่างๆ มาเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกในเครือข่ายฯ และเพื่อนผู้สนใจ

ในนามของเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ขอขอบคุณและให้กำลังใจเพื่อนในเครือข่ายฯ และขอให้เพื่อนเครือข่ายฯ มีความเชื่อมั่นว่าเราจะร่วมกันสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่ได้

ปาฐกถาพิเศษ

ประชาธิปไตย ที่พื้นฐาน คือการสร้างพลเมือง

ศาสตราจารย์ (พิเศษ)
ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

คณบดีวิทยาลัยบริหารรัฐกิจและรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรังสิต

‘พลเมือง’
ใจต้องใหญ่มาก
ยิ่งกว่านั้น

พลเมืองยังต้องพร้อม
ที่จะกลับมาเป็นผู้ถูกปกครอง
หรือเป็นผู้ตามที่ดีได้ด้วย
หรือเป็นผู้ร่วมงานที่ดีได้ด้วย

ทุกวันนี้ การเลือกตั้ง ส.ส. หรือเลือกตั้ง ส.ว. ของประชาชนนั้น พุทธิก็อย่างก็เหมือนกับการเลือกตั้ง ‘นาย’ แล้วนาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาล คณะรัฐมนตรี คนสำคัญทางการเมืองก็ไปร่วมกับราชการเพื่อปกครอง ดูแล บ้านเมือง และออกนโยบายตามที่สัญญาเอาไว้ แล้วก็ถือว่า นั่นเป็นประชาธิปไตยแล้ว

แต่พวกเราที่นั่งอยู่ตรงนี้ ต้องไม่พอใจแค่นี้

ทุกวันนี้ เราเห็นปัญหาอยู่ทั่วไป แทบทุกคนเชื่อว่า ทุกรัฐบาลมี อรรถมาภิบาลซ่อนอยู่ในทุกระดับ ซึ่งเราเป็นห่วง หลายท่านเห็นปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นห่วง หลายท่านเห็นความขัดแย้งกับเพื่อนบ้าน ก็เกรงว่า จะกลายเป็นการเสียเลือดเนื้อ หลายท่านเป็นห่วงเรื่องสิ่งแวดล้อม ทรูคโทรม น้ำท่วมใหญ่ก็ยังไม่ทราบเหมือนกันว่า จะมาอีกกี่รอบ วัฒนธรรมไทย อันดีงามกำลังเสื่อมหรือไม่ หลายคนก็เป็นห่วงอยู่ และหลายท่านก็เชื่อใน

เรื่องการกระจายอำนาจ แต่ก็เป็นที่หวังว่าท้องถิ่นยังถูกควบคุมอย่างหนาแน่น จากส่วนกลางและจากส่วนภูมิภาค หรือหลายท่านก็เป็นห่วงว่า เราอาจอยู่ ในกับดักแห่งความช่วยเหลือและความอุปถัมภ์จากรัฐบาล

ปัญหาทุกอย่างของบ้านเมือง เรามองกันว่า มันรวมอยู่ที่รัฐบาล หรือ ตกอยู่บนบ่าของรัฐบาล รัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี เกือบทั้งสิ้น ซึ่งเราถูกฝึกให้ มองอย่างนี้ และความเห็นของพวกเขาต่อรัฐบาลหรือต่อคณะรัฐมนตรี ไม่ว่าจะ ชัดไหน เราก็มักจะมองว่า เขามองไม่เห็นปัญหา เห็นไม่จริงจัง เห็น ไม่ถูกต้อง และดูจะหาทางออกไม่ได้ หรือบางทีเขาอาจจะไม่พยายาม หรือ หาไม่เป็น

แต่ผมคิดว่า ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องเปลี่ยนวิธีคิดขั้นพื้นฐาน เราอย่า มองตนเองเป็นเพียงแค่ประชาชน เราต้องสร้างตนเองให้เป็น **‘พลเมือง’** อย่าง ที่ท่านทั้งหลายทำกันอยู่

‘พลเมือง’ คืออะไร ‘พลเมือง’ ก็คือเจ้าของบ้านเมือง กล่าวคือ เรา เป็นเจ้าของบ้านเมือง เราไม่ใช่แค่ผู้อยู่อาศัย เราไม่ใช่แค่ผู้น้อย เราคือผู้นำ เราต้องนำพารัฐ นำพานักการเมือง และนำพาข้าราชการได้ การที่เราเป็น พลเมืองนั้น ไม่ใช่จะรอให้คนอื่นมาสร้างบ้านแปลงเมืองให้เรา แต่เราเองที่จะต้องเป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมือง อยากจะให้เราคิดอย่างนี้ ท่านทั้งหลายคิดมา แล้วก็ขอให้คิดเพิ่ม และนำแนวคิดนี้ไปเผยแพร่กันต่อ ให้สมกับที่เราอยู่ใน ระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ไม่ใช่แค่หวังหรือวิตกต่อปัญหาต่างๆ แล้วก็จบ เพียงแค่นั้น

แล้วประชาธิปไตยแห่งอนาคตจะต้องเป็นอย่างไร ซึ่งผมคิดว่า อนาคตนี้ อยู่ใกล้ๆ ไม่ได้ไกลเลย

สังคมนำรัฐ : ประชาธิปไตยแห่งอนาคต

ประชาธิปไตยแห่งอนาคต ต้องเป็นประชาธิปไตยที่สังคมนำรัฐ ไม่ใช่รัฐนำสังคม เป็นประชาธิปไตยที่พลเมืองนำพา รัฐ เป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนหรือพลเมืองนำพาการอนุรักษ์ หรือนำพาการเปลี่ยนแปลง หรือการอภิวัฒน์บ้านเมือง สุดแล้วแต่กรณี แต่จะไม่ใช้ประชาธิปไตยที่รัฐนำสังคม รัฐนำพลเมือง ประชาธิปไตยแห่งอนาคต ซึ่งผมย้ำว่าเป็นอนาคตอันใกล้ และพวกเราต้องร่วมกันสร้าง คือประชาธิปไตยที่ประชาชนไม่ได้อยู่นิ่งๆ คือประชาธิปไตยที่ท้องถิ่น ชุมชน ประชาสังคม เห็นพลังของตนเองมากขึ้น เห็นด้วยเหตุด้วยผล ไม่ใช่เห็นด้วยอารมณ์ คือประชาธิปไตยที่ประชาชนพากันลดความเชื่อมั่นต่อรัฐและราชการลงด้วยเหตุด้วยผล ไม่ใช่ด้วยความผิดหวัง เป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนรู้จักรวมตัวเป็นชุมชนหรือประชาสังคม และเข้าใจดีขึ้นมา ไม่ควรต่างคนต่างอยู่ หรือรอคอยแต่ผลพวงของนโยบายรัฐ

เราอยู่อย่างนี้กันมานานเหลือเกินแล้ว เราอยู่อย่างนี้ต่อไปเลย เราต้องเปลี่ยนวิธีคิดของเรา ถ้าเราเป็นประชาธิปไตยแห่งอนาคต และมันก็คือประชาธิปไตยในยุคที่ท้องถิ่นเริ่มมีผลงาน มีความสร้างสรรค์ และเริ่มจะเป็นที่ยอมรับจากประชาชน ซึ่งท่านก็เห็นอยู่ว่า ท้องถิ่นเวลานี้ มีผลงาน มีความสร้างสรรค์ เราทำได้ และเราก็จะทำได้ให้มากขึ้นๆ เรื่อยๆ ซึ่งเราจะต้องส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งอนาคต ก็คือประชาธิปไตยแบบนี้

นอกจากนั้น ประชาธิปไตยแห่งอนาคตอันใกล้ หมายถึงประชาธิปไตยที่รัฐหรือรัฐบาลจะผูกขาดการแก้ปัญหาให้ส่วนรวมหรือบ้านเมืองแต่ผู้เดียวไม่ได้อีกแล้ว การแก้ปัญหาให้ส่วนรวมถือเป็นเรื่องดี แต่จะผูกขาดไว้แต่ผู้เดียวไม่ได้

ประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลง เหมาะสมกับยุคสมัย ต้องสนับสนุนให้ประชาชนปกครอง หรือพัฒนา หรือดูแล หรือจัดการบ้านเมืองของตนเองให้ได้มากขึ้น ไม่ใช่ให้เป็นเพียงผู้คอยรับบริการ และต้องไม่ปล่อยให้ประชาธิปไตยเป็นเพียงแค่การเลือกตั้งผู้แทนหรือผู้นำเพื่อไปใช้อำนาจแทนเราเท่านั้น

ถึงตรงนี้ผมก็อยากจะขอยกจะชวนให้พวกเราได้มองเห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่าประชาธิปไตย เราเอามาจากตะวันตก แต่เป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่ยังผิวเผิน วันนี้ผมอยากจะพูดให้มันลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่า ประชาธิปไตยในตะวันตกมันเริ่มมาในยุคกรีกโบราณ 2,500 กว่าปีมาแล้ว หรือพอๆ กับศาสนาพุทธ เป็นการปกครองจัดการดูแลบ้านเมืองของประชาชนเอง ไม่ใช่การเลือกผู้แทนหรือผู้นำใช้อำนาจแทนตน เพราะฉะนั้น หัวใจของประชาธิปไตยนั้น จึงเหมือนกับที่เราเป็นชาวพุทธ เราก็จะต้องรู้จักหัวใจของศาสนาพุทธ ไม่ใช่จะเข้าใจในส่วนที่เป็นกระพี้หรือพิธีกรรมเท่านั้น

ประชาธิปไตยก็เช่นเดียวกัน เราต้องเข้าใจถึงหัวใจของประชาธิปไตย ซึ่งหัวใจของประชาธิปไตย คือการปกครองตนเองของประชาชน คือการที่ประชาชนคนธรรมดาจัดการดูแลบ้านเมืองได้ด้วยตนเอง ประชาธิปไตยที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เป็นประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทนหรือผู้นำ ให้อำนาจผู้แทนหรือผู้นำไปจัดการบ้านเมืองแทนเรา ซึ่งเพิ่งจะเริ่มเมื่อ 100-200 ปีมานี้เอง มันไม่ได้มีอายุนานถึง 2,500 ปี เหมือนประชาธิปไตยฉบับที่ทำให้ประชาชนปกครองตนเอง มันเป็นประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นมาในยุคสมัยใหม่ที่ประชากรมากขึ้น จนไม่สะดวกที่ประชาชนทั้งหลายจะปกครองตนเอง แต่นำเสียดายที่ในเมืองไทยเรารู้จักแต่ประชาธิปไตยแบบนี้ หรือพูดเป็นภาษาสมัยใหม่คือ รู้จักแต่ประชาธิปไตยเวอร์ชันนี้ เวอร์ชันที่ประชากรมากขึ้น

เมื่อประชาชนต้องเป็นประเทศเป็นชาติ จึงไม่สะดวกที่จะปกครองตนเอง
ก็เลยให้มีการเลือกผู้แทน

ที่ผมอยากจะพาพวกเรากลับไปมองถึงประชาธิปไตยในตะวันตก ในยุค
ที่คนมีน้อยและอยู่ใกล้ชิดกัน อยู่กันเป็นเมือง ก็เพื่อให้เราเกิดความมั่นใจใน
สิ่งที่พวกเราทำและในสิ่งที่ผมพูดมากขึ้น ฝรั่งเศสเดิมเขาอยู่กันเป็นเมือง อยู่กัน
เป็นประเทศไม่มากนัก ถึงได้เป็นประชาธิปไตยแบบที่ปกครองตนเองได้ง่าย

ในยุคนั้น บางครั้งหรือในบางที่ ไม่มีทั้งผู้แทนและไม่มีทั้งผู้นำ เช่น ใน
กรีกโบราณ เมืองเอเธนส์ในยุคที่รุ่งเรืองมาก เป็นต้นกำเนิดของปรัชญาและ
วิทยาการของตะวันตก มีแต่สภาของพลเมือง ไม่มีสภาผู้แทน เพราะมันไม่มี
ผู้แทน ใครก็ตามที่เป็นพลเมืองก็เข้าประชุมสภาได้ คนเรื้อนร้อยเรื้อนพัน
อย่างที่เรายู๋ก็มาประชุมสภาด้วยกันได้ในยุคนั้น และในทางการบริหารหรือ
ทางตุลาการก็เช่นกัน ส่วนใหญ่แล้วให้พลเมืองอาสา ให้พลเมืองจับฉลากแล้ว
หมุนเวียนเปลี่ยนหน้ากันมาบริหาร หรือหมุนเวียนเปลี่ยนหน้ากันมาตัดสินคดี

คำว่า ‘พลเมือง’ ในความหมายเดิม หรือในความหมายของกรีกโบราณ
จึงเป็นความหมายที่พวกเราควรจะได้รับเอามาปฏิบัติไม่มากนักน้อย ในความหมาย
เดิมนี่คือ ต้องฝึกฝนตนเองให้มีส่วนร่วม เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้เกิด
ความรัก ความรับผิดชอบ และที่สำคัญคือมีความเสียสละต่อบ้านเมือง

เราพูดกันถึงการมีจิตอาสา การมีความเสียสละให้บ้านเมืองให้ส่วนรวม
อันนี้ก็ตรงกับหลักการต้นฉบับประชาธิปไตย คือจะต้องเต็มใจที่จะเป็น
ผู้ปกครองเมื่อจำต้องเป็น ไม่ว่าจะปกครองในระดับไหน ไม่ว่าจะปกครองใน
ระดับสูง ระดับกลาง หรือระดับต่ำ ก็ต้องทำได้หมด และบางครั้งต้องเปลี่ยน
จากระดับสูงมาเป็นระดับต่ำ หรือเปลี่ยนจากระดับกลางมาเป็นระดับต่ำ

ก็ต้องทำได้ และต้องทำให้ดีด้วยในทุกระดับ ไม่ใช่ปรารถนาแต่เพียงจากต่ำ จะขึ้นไปกลาง จากกลางจะขึ้นไปสูงเท่านั้น หรือบางทีจากต่ำจะขึ้นไปสูงเลย ถึงจะถือว่าสำเร็จ บางครั้งเป็นผู้ในระดับสูงแล้วก็ต้องกลับมาเป็นผู้ที่ระดับต่ำได้ อันนี้จึงจะเรียกได้ว่าเป็นพลเมือง

เพราะฉะนั้น **‘พลเมือง’** ใจต้องใหญ่มาก ยิ่งกว่านั้น พลเมืองยังต้องพร้อมที่จะกลับมาเป็นผู้ถูกปกครองหรือเป็นผู้ตามที่ดีได้ด้วย หรือเป็นผู้ร่วมงานที่ดีได้ด้วย สุดแท้แต่โอกาสหรือสุดแท้แต่ความจำเป็น เช่น เคยเป็นนายกเทศมนตรี อาจจะกลับมาเป็นประชาชนธรรมดาได้ เคยเป็นรัฐมนตรี ก็ต้องกลับมาเป็นคนธรรมดาได้ เคยเป็น ส.ส. ก็ต้องกลับมาเป็นคนธรรมดาได้ พร้อมทั้งจะเป็นผู้ถูกปกครองหรือเป็นผู้ตาม หรือเป็นผู้ร่วมงานที่ดีได้ สุดแท้แต่โอกาสและความจำเป็น

แต่ประชาธิปไตยแบบกรีกโบราณนั้น มีข้อเสียตรงที่ว่า เดิมมันหมายถึงผู้ชายเท่านั้น ไม่ว่าจะมิหรือจนก็เป็นพลเมือง ขอเพียงให้บรรลุนิติภาวะ และไม่ใช้ทาสหรือไพร่เท่านั้นเอง ก็เป็นพลเมืองได้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า พลเมือง คือ ประชาชนชั้นหนึ่ง แต่ชั้นหนึ่งในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าเมื่อภริยา แต่หมายความว่ากำลังหลักของบ้านเมือง ไม่ว่าจะทางกาย ทางใจ หรือทางสติปัญญา

พลเมืองนั้นเป็นผู้ใหญ่ ไม่ใช่ผู้น้อย ควรเลิกคิดว่า ตัวเองเป็นผู้น้อยได้แล้ว ต้องเป็นผู้ใหญ่ และมีเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับผู้นำ พลเมืองยังต้องเก่ง ต้องซื่อสัตย์ ต้องเสียสละ ที่สำคัญ คือต้องร่วมกันเป็น ร่วมกันนำพาบ้านเมือง ไม่ปล่อยให้คนๆ เดียวหรือคนจำนวนน้อยนิดเท่านั้น ที่เป็นคนเก่ง คนวิเศษ หรือไม่ปล่อยให้คนจำนวนนิดเดียวสถาปนาตระกูลหรือเครือญาติ

มาปกครองบ้านเมือง ปกครองประชาชนแต่ฝ่ายเดียว แล้วปล่อยให้ประชาชน
ทำหน้าที่พิเศษ คือเป็นคนส่วนใหญ่ที่ถูกปกครองเท่านั้น

ทั้งนี้ประชาธิปไตยที่เรามีอยู่ทุกวันนี้ เป็นแบบเลือกผู้แทนหรือผู้นำ ซึ่งมีข้อดีตรงที่ความหมายของพลเมือง บัดนี้ให้นับรวมถึงผู้หญิงด้วย แต่ผมขอ
เติมให้ว่า ต้องนับรวมถึงทุกเพศด้วย ไม่ใช่เพียงแค่ผู้ชายหรือผู้หญิงเท่านั้น
เขาจะเป็นอะไร เราก็นับถือให้เขาเป็นพลเมืองได้ นับรวมผู้คนทุกฐานะ ทุก
ระดับการศึกษา และในเรื่องการมีสิทธิลงเสียงเลือกตั้งนั้น ไม่ว่าใครจะรวย
แค่ไหน มีระดับการศึกษาแค่ไหน ก็ถือว่าสิทธิเท่ากันทุกคน อันนี้ก็ข้อดี
ของประชาธิปไตยแบบสมัยใหม่ที่ให้เราเลือกผู้แทนหรือผู้นำ เมื่อเปรียบเทียบกับ
ประชาธิปไตยเมื่อ 2,500 ปีที่แล้ว

แต่ข้อเสียของประชาธิปไตยแบบนี้คือ มันลดบทบาทของพลเมืองให้
เป็นเพียงผู้หย่อนบัตรลงคะแนนเสียง ซึ่งอาจจะมีสิทธิเสรีภาพพื้นฐาน รวมทั้ง
รวมกลุ่มกันประท้วงรัฐได้ ซึ่งก็แค่นั้นเอง แต่การบริหารบ้านเมืองและการ
จัดการดูแลบ้านเมืองนั้น เรายังคิดไม่ค่อยตก เรายกให้รัฐบาลและท้องถิ่นที่
อยู่ภายใต้การนำของผู้มาจากการเลือกตั้งเกือบทั้งหมด โดยมีข้าราชการหรือ
พนักงานของรัฐเป็นเครื่องมือหลักในการทำงานเท่านั้น

ถึงเวลาที่ต้องเปลี่ยนวิธีคิดขั้นพื้นฐาน

มองตัวเอง
เพียงประชาชน

สร้างตน
ให้เป็นพลเมือง

พลเมือง

คือ
เจ้าของ
บ้านเมือง

คือผู้นำ
บ้านเมือง นำพารัฐ
นักรการเมืองและ
ข้าราชการ

คือ
ผู้สร้างบ้าน
แปลงเมือง

ให้สมกับที่เราอยู่ในระบบประชาธิปไตยมากขึ้น
ไม่ใช่แค่หวังหรือวิตกต่อปัญหาต่างๆ แล้วจบเพียงเท่านั้น

วัฒนธรรมและความเชื่อ : เนื้อดินสำหรับต้นกล้าประชาธิปไตย

เพราะฉะนั้น ผมจึงมีข้อคิดเห็นว่า ในประเทศไทยเรานั้น ยังขาดความคิด ขาดประเพณี ซึ่งประเพณีอาจจะไม่ขาดมากนัก เพียงแต่มีความหลงลืมกันไปในการดูแลจัดการบ้านเมืองด้วยตนเอง จริงๆ แล้วในชนบทของเราแต่เดิมนั้น เราดูแลจัดการบ้านเมืองด้วยตนเองได้มากมายทีเดียว แต่ในที่สุดแล้ว เราลืมสิ่งเหล่านั้นกันไปนานพอสมควร เพราะฉะนั้นประชาธิปไตยในประเทศไทย จึงเหมือนเนื้อดินที่เราปลูกต้นกล้าประชาธิปไตยจากการเลือกตั้งลงไป มันเป็นเนื้อดินที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ไร้สารอาหาร เพราะเรา

ขาดประเพณีและธรรมเนียมในการดูแลจัดการบ้านเมืองในทุกๆ ด้าน รวมทั้งด้านสุขภาพ ด้านเมืองน่าอยู่ หรือด้านอื่นๆ ที่จะมาดูแลบ้านเมืองด้วยตนเอง ซึ่งวัฒนธรรมเดิมในการปกครองของไทยนั้น มีอยู่ 3 เรื่องใหญ่ๆ คือ

- 1) เน้นย้ำแต่การปกครองโดยผู้ปกครองที่มีคุณธรรมเป็นพอ มีธรรมรัฐ ธรรมราช หรือมีผู้ปกครองที่ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามต้องมีสิ่งที่เรียกว่า ทศพิธราชธรรม เราก็พอใจแล้ว โดยไม่ค่อยคิดถึงเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง
- 2) เราไม่เห็นว่าการดูแลและการจัดการตนเองเป็นเรื่องสำคัญหรือเห็นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เราไม่เชื่อเรื่องการดูแลจัดการตนเอง แม้แต่เด็กนักเรียนที่ยังเรียนหนังสืออยู่ก็ยังไม่เชื่อว่า ตนเองต้องปกครองตนเอง เชื่อกันไปว่า ต้องให้ครูปกครอง ถ้าครูมาหรือครูดู เราก็ทำ ถ้าครูไม่ดูหรือครูไม่อยู่ เราก็ไม่ทำ ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว เรื่องความสงบเรียบร้อยในห้องเรียนเป็นเรื่องที่เราต้องจัดการตนเอง ต้องทำให้ตนเองนิ่ง เจียบ สงบ แต่ว่าเราไม่ค่อยคิดแบบนั้น เราคิดเสมอว่า จะต้องมีการที่ผู้มาจัดการเรา
- 3) วัฒนธรรมเดิมในการปกครองของคนไทยสนใจธรรมาภิบาล ซึ่งแน่นอนว่าธรรมาภิบาลเป็นเรื่องดี แต่ผมอยากเพิ่มเติมว่า ต้องเป็นธรรมาภิบาลที่พลเมืองได้ดูแลและจัดการบ้านเมืองโดยตรงด้วยความหมายของธรรมาภิบาล ไม่ใช่เพียงแค่ข้าราชการซื้อสัตย์สุจริต หรือนักการเมืองซื้อสัตย์สุจริตเท่านั้นเป็นพอ ความหมายแบบนั้นแคบเกินไป

การที่เราจะเปลี่ยนเนื้อดินให้มันดีสำหรับต้นกล้าประชาธิปไตยที่เราปักกันมา 80 ปี ผมคิดว่า เราจะต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมและความเชื่อของเรา

เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนความเชื่อและวัฒนธรรม มีอยู่ชาติหนึ่งที่ผมคิดว่า น่าสนใจมาก นั่นคือ ประเทศญี่ปุ่น ผมไปญี่ปุ่นมาหลายครั้งแล้ว และเฝ้าดูญี่ปุ่นมาตลอด คนญี่ปุ่นเดิมนั้น วัฒนธรรมของเขาจะถือชาตินิยมสำคัญที่สุด คนญี่ปุ่นไม่ค่อยใช้ของต่างประเทศ อยู่ที่ไหนก็จะใช้แต่รถญี่ปุ่น แต่เวลานี้คนญี่ปุ่นต้อนรับคนต่างชาติเป็นอย่างดี ชอบเที่ยวนอกประเทศ ชอบใช้ของนอก รถเยอรมัน รถตะวันตก นาฬิกาข้อมือสวิส หรือเครื่องสำอางก็ชอบใช้ของฝรั่งแล้ว เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นก็เปลี่ยนวัฒนธรรมแล้วในแง่นี้

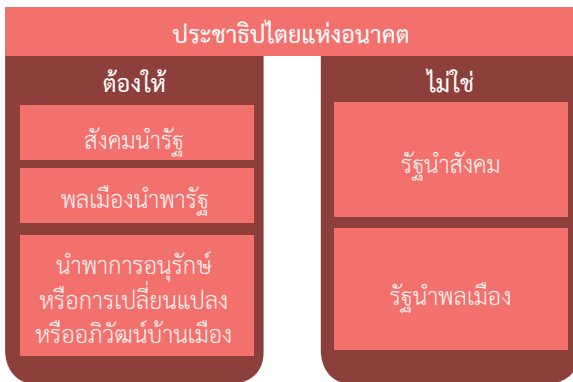
นอกจากนี้ วัฒนธรรมญี่ปุ่นเป็นวัฒนธรรมนักรบ คนญี่ปุ่นเป็นคนกล้าหาญที่สุดในอดีต ไม่กลัวเสียเลือดเสียเนื้อ เพื่อชาตินั้นยอมพลีได้ ขับเครื่องบินบินถล่มเรือรบของอเมริกา ยอมตายก็ทำมาแล้ว แต่ญี่ปุ่นทุกวันนี้ไม่ก้าวร้าวแล้ว ถ้าไปญี่ปุ่นเราจะรู้สึก ว่า ญี่ปุ่นเป็นคนสงบ รักสันติภาพ และผมก็เชื่อว่า ญี่ปุ่นไม่ต้องการแผ่อำนาจ คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะเยือกเย็น สุขุม และรู้คุณค่าของสันติภาพ แต่เดิมนั้นเขาไม่กลัวสงคราม แต่ตอนนี้ญี่ปุ่นเปลี่ยนไปแล้ว

ญี่ปุ่นยังเคยมีวัฒนธรรมเชื่อฟังนาย นายพาไปไหนก็ไป พาไปตายก็ไป เป็นวัฒนธรรมของญี่ปุ่นที่เขาถือกันว่า วิเศษเหลือคณ แต่มันเป็นเชิงดิ่ง ไม่ใช่เชิงราบ เชื่อฟังนาย เชื่อฟังราชการ เชื่อฟังจักรพรรดิ เดินตามขามูไร แต่เดิมจึงไม่มีคนในประเทศใดรวมทั้งคนญี่ปุ่นเองด้วยที่จะเชื่อว่า ญี่ปุ่นจะเป็นชาติประชาธิปไตยได้ แต่เวลานี้คนญี่ปุ่นเปลี่ยนมาเชื่อตนเอง เชื่อกันเอง ฟังตนเอง ฟังกันเอง และระวังกังขาบรรดานายทั้งหลายมากขึ้น ญี่ปุ่นกลายร่างกลายเป็นวิญญานมาเป็นประชาธิปไตยร่วม 60 ปีแล้ว ทั้งๆ ที่แต่ก่อนนั้น ญี่ปุ่นไม่ได้เป็นประชาธิปไตย

ผมยกเรื่องญี่ปุ่น เพราะคนญี่ปุ่นนั้น เราารู้ดีอยู่แล้วว่า เป็นคนที่จริงจังมากในเรื่องความคิดความเชื่อ แต่เขายังเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ เพราะฉะนั้นคนไทยเราก็เปลี่ยนได้

สำหรับผมแล้ว ชาติที่ไม่ยอมปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างหาก คือชาติที่ตายแล้ว สังคมไทยปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เสมอ นี่เป็นจุดแข็งของเรา เราเปลี่ยนมาไม่รู้กี่ครั้งต่อกี่ครั้ง เพราะฉะนั้น เราจะต้องมองว่า วัฒนธรรมไทยในความหมายกว้างๆ รวมทุกชาติ ทุกภาษา ทุกภาคส่วน เป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งแต่ปรับเปลี่ยนได้เสมอ

เราจะต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของเราให้มาเป็นวัฒนธรรมของพลเมือง ซึ่งผมเชื่อว่า เราปรับเปลี่ยนได้ เพราะถ้าเราไม่ปรับเปลี่ยน เราจะตาย ผมได้ไปเห็นห้องถ้ำในยุคหลังมามาก และดีใจที่พวกเราทำให้ห้องถ้ำปรากฏขึ้นมา ดีใจที่ได้ฟังภาษายอง เพราะว่าแม่ผมก็เป็นยอง ยองกับลื้อที่จริงก็เป็นพวกเดียวกัน ดีใจได้เห็นคนมุสลิมมาพูดภาษาอาหรับ ผมปรารถนาให้คนมาเลย์ได้พูดอะไรที่เป็นภาษามาเลย์ แม่เขามือเขี่ยสาวยมาเลย์ แต่เขาก็เป็นคนไทยเหมือนพวกเรา

กระบวนการ ‘พลเมือง’ : สร้างที่ชุมชนท้องถิ่น

ท้องถิ่นใดที่เข้มแข็ง มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นที่รักที่ไว้วางใจของประชาชน ที่แห่งนั้นมักจะมีพลเมืองเป็นกำลังหลัก เป็นผู้นำหรือร่วมนำในการพัฒนา แทนที่จะใช้แต่นักการเมือง ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างเป็นหลักอย่างที่รัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค หรือท้องถิ่นส่วนใหญ่ในเวลานี้ใช้อยู่

เพราะฉะนั้น เรื่องการสร้างพลเมือง จึงไม่ใช่เรื่องการสร้างคนดีเท่านั้น แต่เป็นเรื่องการทำให้เก่งด้วย เอามาใช้ได้ และเป็นกำลังได้อีกด้วย ซึ่งผมอยากจะชื่นชมเป็นพิเศษกับขบวนการจังหวัดจัดการตนเอง ซึ่งทำกันหลายที่ เช่น เชียงใหม่ อานาจเจริญ และยังมีที่อื่นๆ อีก เพราะขบวนการเหล่านี้เรียกร้องให้ยกเลิกการปกครองส่วนภูมิภาคในพื้นที่ที่จัดการดูแลตนเอง และให้ท้องถิ่นตรงนั้นมีบทบาทมากขึ้น คล้ายๆ กรุงเทพมหานคร ที่เชียงใหม่คิดแบบนี้ จึงเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น เพราะน่าจะเป็นครั้งแรกๆ ที่มีพลเมืองจากหลายระดับ ทั้งที่เป็นชนชั้นกลาง ทั้งที่เป็นชนชั้นล่าง ทั้งที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ทั้งที่เป็นนักวิชาการ รวมทั้งเหลือทิ้งแต่งต่างมารวมตัวกัน เพื่อมาเสนอว่าอยากจะปกครองตนเอง อยากจะสร้างบ้านสร้างเมืองของตนเองขึ้นบ้าง เป็นครั้งแรกๆ ที่พลเมืองจำนวนหนึ่งมีวิสัยทัศน์ หรือมีความคิดเป็นระบบของตนเอง ไม่ต้องรอนักร่างกฎหมาย ไม่ต้องรอนักวิชาการ ไม่ต้องรอผู้มีอำนาจ ว่าเราอยากจะได้การกระจายอำนาจแบบนี้ไม่ต้องรอใครแล้วทั้งนั้น

และนี่คือนิมิตหมายอันดีว่า พลเมืองนับวันจะไม่ทำแต่เรื่องเล็ก-เรื่องน้อยแล้ว แต่จะทำเรื่องใหญ่ขึ้นๆ เป็นลำดับ คิดอยากจะสร้างระบบ อยากจะสร้างประเทศ หรืออยากจะสร้างชาติอีกแบบหนึ่ง ชาติที่มีท้องถิ่นสำคัญ และจะแปลงบ้านแปลงเมืองด้วยตนเอง

ผมคิดว่ากระบวนการนี้สำคัญ เราควรจะสนับสนุนและติดตาม อาจใช้เวลาานานสักหน่อย แต่คงไม่นานจนเกินไป ก็น่าจะทำ น่าจะรอ และควรจะใช้ ควรจะให้คนเข้ามาเป็นเจ้าของขบวนการนี้ให้มากที่สุด มีโอกาสทำให้ขบวนการนี้ใหญ่ขึ้นเท่าไรก็ควรจะทำ อย่างเร่งเกี่ยวจนการเมืองและนักวิชาการ ควรชวนมาหรือ ควรชวนมาเข้าร่วมด้วย และอย่าไปคำนึงถึงคุณภาพอย่างเดียว ต้องเอาปริมาณอันมหาศาลของประชาชนมาสนับสนุนด้วย แต่ไม่ได้หมายความว่า จะทำแบบไม่ประณีตหรือทำแบบง่าย ๆ คุณภาพก็สำคัญ ปริมาณก็สำคัญ และอย่าละเลยการเลือกตั้ง ต้องเอาคะแนนเสียงที่เราไม่ได้มาดึงดูด หรือมาผลักดันพรรคและนักการเมืองให้สนับสนุนขบวนการนี้ให้ได้

ประเด็นสุดท้าย เป็นเรื่องสำคัญมาก ละเลยไม่ได้ ผมมีแ่งคิดว่า ในขบวนการจังหวัดจัดการดูแลตนเอง กระบวนการอาจจะสำคัญกว่าเป้าหมายเสียอีก และเป้าหมายที่ออกมานั้น ในที่สุดอาจจะมีรูปร่างหน้าตาไม่เหมือนกับที่ผู้ก่อการคิดก็ไม่เป็นไร อย่าไปคิดว่า เราคิดอะไรแล้วมันจะต้องออกมาเป็นอย่างนั้น และผมคิดว่านี่คือสิ่งที่ตั้งงามหากเรามีมุมมองใหม่ เป็นความงดงามของกระบวนการพลเมืองที่กำลังสร้างสรรค์ชาติ สร้างสรรค์ประเทศ สร้างสรรค์ท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะให้เอาแต่กระบวนการโดยไม่สนใจความสำเร็จ เราก็ต้องคำนึงถึงความสำเร็จด้วย ควรจะมีเป้าหมายที่บรรลุผลด้วย

กระบวนการสร้างและพัฒนาพลเมืองที่เราพูดกันมาก็ถูกต้องทั้งนั้น ตามหลักทฤษฎี แต่ที่ผมอยากจะเน้นก็คือ เราควรจะทำกระบวนการพลเมืองที่ระดับชุมชนและท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ใช่ทำที่ระดับชาติ ซึ่งคนเรานั้นยึดติดมากในเรื่องชาติ เพราะถูกฝังหัวมาตั้งแต่เกิดว่า ต้องเป็นชาติ แต่คำว่า ‘ชาติ’

ของคนไทยที่เขาสอนเรานั้น มันลึ้มชุมชนและท้องถิ่น ผมจึงอยากจะให้เรา
เน้นไปที่ชุมชนและท้องถิ่น ไม่ใช่เพราะว่าชุมชนและท้องถิ่นสำคัญเท่านั้น
แต่เป็นเพราะว่า การสร้างพลเมืองต้องอาศัยขนาดที่เล็ก ต้องอาศัยความ
ใกล้ชิด ต้องอาศัยความรู้จัก ต้องอาศัยความสนิทสนม เพราะฉะนั้น
กระบวนการนี้ต้องทำที่ชุมชนและทำที่ท้องถิ่นดีที่สุด อีกทั้งพลเมืองต้องเป็น
ของชุมชนและท้องถิ่นให้มาก ไม่ควรเป็นของชาติเท่านั้น ต้องไปสร้างชุมชน
สร้างท้องถิ่น และสร้างสิ่งต่างๆ ให้มากขึ้น ส่วนในระดับชาติ เราให้รัฐบาล
ในส่วนกลางเขาทำไป

การสร้างพลเมืองในความเห็นของผม ต้องทำควบคู่กันไปกับการ
กระจายอำนาจหรือการคืนอำนาจ บางทีผมก็ไม่อยากเรียกกระจายอำนาจ
ผมอยากเรียกว่า **'คืนอำนาจ'** คืนไปให้แก่ชุมชน คืนไปให้แก่ท้องถิ่น ซึ่งยังคืน
ได้เยอะแยะ อย่าเพิ่งไปพูดถึงเรื่องทรัพยากร คืนเรื่องจราจร คืนเรื่องการรักษา
ความสงบเรียบร้อย คืนเรื่องโรงเรียน คืนเรื่องมหาวิทยาลัย คืนอะไรไปได้เยอะ
คืนไปให้แก่ท้องถิ่น คืนไปให้แก่ชุมชน คืนบทบาท คืนหน้าที่ คืนทรัพยากร
และเราต้องไม่สร้างพลเมืองในรัฐรวมศูนย์ผูกขาดอำนาจสาธารณะอย่างที่
เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ผมไม่อยากจะเห็นเราพูดแต่เรื่องพลเมืองอย่างเดียว โดยไม่แตะเรื่องอื่น
เลย ปล่อยให้ประเทศเป็นรัฐรวมศูนย์ผูกขาดอำนาจสาธารณะ มีแต่รัฐเท่านั้น
ที่จะจัดการกับปัญหาได้ ส่วนประชาชนรอเป็นเพียงผู้ช่วยเท่านั้น ผมคิดว่า
แบบนี้ก็ไม่พอ เราต้องสร้างพลเมืองไปพร้อมๆ กับการกระจายอำนาจ ท้องถิ่น
ต้องมีบทบาทให้มากขึ้น พลเมืองต้องไปคุมท้องถิ่นด้วย และชุมชนต้องมี
บทบาท ชุมชนกับท้องถิ่นต้องอยู่ด้วยกันให้ได้ โดยที่รัฐต้องทำอะไรให้น้อยลง

ทำเรื่องสำคัญให้มากขึ้น แต่ทำเรื่องที่ไม่สำคัญให้น้อยลง หรือทำเรื่องที่ท้องถิ่น
ทำได้ให้น้อยลง ปล่อยอำนาจออกไป

เคล็ดลับของการสร้างพลเมือง

คือต้องอาศัยความ
ใกล้ชิด ความผูกพัน
ความคุ้นเคยและรู้จัก
ซึ่งหาได้ยากที่ระดับชาติ
หรือที่ส่วนกลาง

ส่วนภูมิภาคนั้นแม้จะ
ไม่ใหญ่นัก แต่ก็อยู่ใต้
ระบบราชการซึ่งขึ้นต่อ
ส่วนกลางอย่างใกล้ชิด
ไม่เหมาะที่จะสร้าง
พลเมืองเช่นกัน

ขอย้ำอีกทีว่า เคล็ดลับของการสร้างพลเมือง คือต้องอาศัยความใกล้ชิด
ความผูกพัน ความคุ้นเคย ความรู้จัก ซึ่งหาได้ยากที่ระดับชาติหรือที่ส่วนกลาง
ผมจึงคิดว่า เราต้องหยิบเรื่องชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาเป็นหลัก ในขณะที่เราสร้าง
พลเมือง ส่วนภูมิภาคนั้น เป็นระดับจังหวัดหรือระดับอำเภอ ว่าจะไปก็ไม่ใหญ่
จนเกินไปนัก แต่ผมก็ไม่อยากให้ไปเน้นการสร้างพลเมืองกับส่วนภูมิภาค แต่
ก็ต้องไปขัดเขา ซึ่งผมคิดว่า เขาอยู่กับระบบราชการซึ่งขึ้นต่อส่วนกลาง
อย่างใกล้ชิด จึงไม่เหมาะเท่าไรที่จะสร้างพลเมือง แน่نونเขาอาจจะสร้างได้
แต่พลเมืองที่เขาสร้าง จะออกไปในเชิงเป็นลูกน้องอยู่เรื่อย ซึ่งก็เป็นเพราะว่า
เขาอยู่กับระบบราชการ

ฉะนั้น ท้องถิ่น ชุมชน ประชาสังคมจะต้องสร้างพลเมือง และพวกเขา
ขบวนการสร้างพลเมืองต้องไม่ไปเลียนแบบส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ต้องสร้าง
ในแบบของเราขึ้นมาเอง ดังนั้น ประชาธิปไตยต่อจากนี้ไป ผมจึงคิดว่ามี 3 ข้อ
ใหญ่ๆ คือ

- 1) ท้องถิ่นจะต้องให้ชุมชนหรือประชาสังคม สร้างชาติ สร้างประเทศ ให้มากขึ้น ต่อไปนี้ เราต้องลดการคิดว่าให้รัฐบาล ให้กรม ให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้นายอำเภอ หรือให้ผู้ว่าฯ เป็นคนสร้าง
- 2) เราอย่าให้แต่นักการเมือง อย่าให้แต่ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคเท่านั้น ที่สร้างชาติหรือแก้ปัญหาให้ส่วนรวม
- 3) เราจะต้องมีส่วนรวมที่ไม่ใช่รัฐ ไม่ใช่ชาติให้มากขึ้น ส่วนรวมไม่ใช่แค่รัฐ ไม่ใช่แค่ชาติ ท้องถิ่นก็เป็นส่วนรวม ชุมชนก็เป็นส่วนรวม วิชาชีพก็เป็นส่วนรวม ประชาธิปไตยต่อจากนี้ไป พลเมืองจะต้องร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้มาก แม้พลเมืองจะขัดแย้งแตกต่างกันได้ แต่ต้องพยายามไม่ให้แตกเป็นฝักฝ่ายหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

หลักการก็คือ ทำอย่างไรที่จะให้ชุมชนและท้องถิ่นเป็นเสมือนครอบครัวที่ขยายใหญ่ ในครอบครัวนั้นต้องผูกพันรักใคร่ เราจะต้องใช้หลักเรื่องความรักความผูกพันให้มากขึ้น จะไปใช้แต่แค่ธรรมาภิบาล ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความเที่ยงตรง อะไรอย่างนั้นอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องมีความผูกพัน รักใคร่ เสียสละ และเอาใจใส่ด้วย

กล่าวคือต้องเป็นเรื่องของอารมณ์ให้มากขึ้น แต่ไม่ใช่อารมณ์ในความหมายของอารมณ์เสีย-อารมณ์ร้าย แบบนั้นไม่ใช่ แต่อารมณ์ในความหมายที่ว่านี้ มันต้องออกมาจากหัวใจให้มากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงคนแปลกหน้าต่อกัน ต้องเคารพนับถือและให้อภัยกันได้เสมอ เพื่อครอบครัวขยาย ซึ่งก็คือชุมชน ท้องถิ่น

ประชาธิปไตยแห่งอนาคตหมายถึงอะไร

- ▶ คือประชาธิปไตยที่ประชาชนไม่ได้ยุ่งๆ
- ▶ คือประชาธิปไตยที่ท้องถิ่นและชุมชน ประชาสังคมเห็นพลังตนเองมากขึ้น
- ▶ คือประชาธิปไตยที่ประชาชนผู้มีเหตุมีผลพากันลดความเชื่อมั่นต่อรัฐและราชการลง
- ▶ คือเวลาที่ประชาชนรู้จักรวมตัวเป็นชุมชน ประชาสังคม เข้าใจดีว่าไม่ควรต่างคนต่างอยู่ หรือรอคอยแต่ผลพวงของนโยบายรัฐ
- ▶ คือยุคที่ท้องถิ่นเริ่มมีผลงานมีความสร้างสรรค์เริ่มจะเป็นที่ยอมรับจากประชาชน
- ▶ คือประชาธิปไตยที่รัฐหรือรัฐบาลจะผูกขาดการแก้ปัญหาให้ส่วนรวม หรือบ้านเมืองแต่ผู้เดียวไม่ได้อีกแล้ว

ท่านพลเมืองทั้งหลาย ในบ้านเรานั้น คนส่วนใหญ่ยังเป็นคนชั้นพื้นฐาน หรือคนชั้นกลางระดับล่าง ที่สำคัญคือ เราต้องเร่งสร้างคนเหล่านี้ให้เป็นพลเมือง และเมื่อเราพูดถึงการสร้างพลเมือง เราก็ต้องสนใจคนส่วนใหญ่ที่สุดอยู่แล้ว ซึ่งคนส่วนใหญ่นี้ก็มีฐานะอยู่ในระดับแค่พออยู่พอกิน หรือเกือบจะพออยู่พอกิน เราจะต้องมองลงล่าง และจะต้องช่วยสร้างเขาขึ้นมา แต่ไม่ใช่มองลงล่างเพื่อที่จะให้เขามาเป็นหัวคะแนน หรือมาเป็นลูกน้องของเรา หรือมาเป็นคนที่เราสั่งได้ แต่สร้างเขาให้เป็นผู้ใหญ่เหมือนที่เราคิดต่อลูกของเรา ให้ลูกของเราต้องเป็นผู้ใหญ่ แต่ไม่ใช่เป็นลูกตลอดกาล ไม่ใช่เป็นเด็กตลอดกาล การสร้างพลเมืองไม่ใช่การทำให้คนเป็นเด็กตลอดกาล

อนาคตของประชาธิปไตย อนาคตของประเทศชาติวันนี้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้นำ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับนักการเมือง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้าราชการ แต่ขึ้นอยู่กับพลเมือง คือพวกเรานั้นเอง

หากอนาคตอยู่ที่ที่เรา ประชาชนทั้งหลายจะยกตนขึ้นมาเป็นพลเมืองที่มีทั้งคุณภาพและปริมาณได้อย่างไร นี่เป็นโจทย์ประชาธิปไตยที่ใหญ่มาก ถ้าพึ่งแต่การเขียนรัฐธรรมนูญนั้น ทำสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ ต้องเคลื่อนไหว ต้องสร้างความคิด และต้องสร้างความคิดให้ได้รวดเร็ว

ดังนั้น ผมจึงอยากจะเสนอเป้าหมายระยะสั้น นั่นคือ เราจะต้องนำพาประชาชนไปสร้างบ้านสร้างเมืองในเรื่องต่างๆ ทำเท่าที่จะทำได้ ทำให้มากที่สุด ต้องสะสมชัยชนะ สะสมกำลัง มีชัยชนะแล้วเราก็จะมีกำลังใจ มีกำลังแล้วเราก็จะต้องมีให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายระยะสั้นนั้น ควรจะต้องนำไปสู่ระยะยาวด้วย เป้าหมายที่ว่าก็คือ เราน่าจะผลักดันผ่านกระบวนการเลือกตั้งด้วย จะต้องทำให้ประชาชนทั้งหลายมาเป็นพลเมืองตามเราด้วย มาเป็นพลเมืองร่วมกับเราด้วย อย่าปล่อยให้เราเป็นคนส่วนใหญ่ แต่เป็นคนส่วนใหญ่ที่มีน้อย ต้องเป็นคนส่วนใหญ่ที่มากขึ้นๆ ทำอย่างไรที่จะให้ประชาชนธรรมดาอันน้อยลงๆ ประชาชนที่เป็นพลเมืองมากขึ้นๆ และจะต้องจัดการจัดตั้ง ผลักดันคนเหล่านั้น ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ให้มาเห็นความสำคัญของเรื่องพลเมือง ให้มาเห็นความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น ให้มาเห็นความสำคัญของกระบวนการสร้างพลเมือง ให้มาเห็นความสำคัญของประชาธิปไตยอย่างที่ประชาชนปกครองตนเองได้มากขึ้น ให้ประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทน ผู้นำ ต้องปรับตัวมารองรับประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนปกครองตนเองได้โดยชอบธรรมมากขึ้น จนบ้านเมืองเป็นของพวกเขาอย่างแท้จริง

เราพลเมือง เราไม่ต้องการเพียงแค่การปกครองที่ดี เราไม่ควรจะต้องการแค่นั้น หากแต่เรายังปรารถนาการปกครองตนเองด้วย ถ้าพึ่งแต่การปกครองที่ดีสำหรับคนทั่วไปอาจถือว่า ดีมากแล้ว แต่เราชาวพลเมือง เราต้อง

ไปให้ไกลกว่านั้น ต้องไปให้ถึงขั้นเราปกครองตนเองได้ และปกครองตนเอง
ได้มากขึ้น กล่าวคือปกครองตนเองได้ด้วย ดีด้วย และเก่งด้วย

กล่าวโดยสรุป อนาคตของประเทศไทยขึ้นอยู่กับพลเมืองไทย ต้องมีพลเมืองไทยให้มากขึ้น และเป็นพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย โดยระบอบประชาธิปไตยที่ว่านี้ ต้องเป็นประชาธิปไตยที่ไม่ใช่มีแต่เพียงการเลือกผู้แทน ผู้นำ เลือกนายแล้วนายไปออกนโยบาย โดยเชื่อว่าประชาชนจะพอใจแค่นั้น ประชาธิปไตยในอนาคต ต้องเป็นประชาธิปไตยที่ปรับให้เป็นประชาธิปไตยที่ปกครองตนเองมากขึ้น และประชาธิปไตยที่ปกครองตนเองมากขึ้น ทำได้ดีที่ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งจะต้องไปคู่กับการกระจายอำนาจคืนอำนาจให้สังคม ต้องอยู่ที่การทำให้พลเมืองและสังคมมีความเข้มแข็งขึ้น

ถ้าเป็นเช่นนั้นได้ อนาคตของประเทศไทยก็จะดี อนาคตของลูกหลานเราก็คงดีขึ้น และจะเป็นประเทศไทยที่พวกเราทุกคนมีส่วนร่วมด้วย

D
D
D

สุนทรพจน์

โอกาสขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ในการสร้างพลเมือง

ศาสตราจารย์
ดร.สมคิด งามสุทธิพิทักษ์

กระแสนี้แห่งการพัฒนา บอกว่า
กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ
คือการเปลี่ยนแปลงสังคม
จากจุดซึ่งเราไม่พอใจ
ไปสู่จุดซึ่งเราต้องการ
**การปรับเปลี่ยนสังคม
ไปสู่สิ่งที่ดีกว่านั้น
ต้องอาศัยความยินยอมพร้อมใจ
จากประชาชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่
เขาต้องมีส่วนร่วม
เขาจะต้องเป็นเจ้าของ**

จากความรู้สึกและจากใจของผม ที่ผ่านพ้นการเมืองมาประมาณ 6 ปี
วันนี้แม้จะแก้ตัวลง แต่ผมกลับรู้สึกว่าเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น เข้าใจโลกมากขึ้น
และเห็นปัญหาของประเทศมากขึ้น

วันนี้ ประเทศของเราอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 11 ฉบับที่ 1 นั้น เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2504 ผ่านมาแล้ว 52 ปี ถ้าเรา
เอามาตรวัดที่เป็นสากลมาวัดความก้าวหน้าของประเทศไทย ก็จะได้เห็นว่า
ประเทศไทยนั้นก้าวหน้าไกลมากทีเดียว ปัจจุบันนี้ เรามีผลผลิตมวลรวม
ประชาชาติ หรือที่เขาเรียกกันว่า GNP ประมาณ 345,000 ล้านบาท
หรือประมาณ 10 ล้านล้านบาทไทย เรามีรายได้ต่อหัวของประชาชน
ต่อปี ประมาณคนละ 5,000 เหรียญโดยเฉลี่ย หรือประมาณแสนกว่า
บาทต่อปี ปีนี้ใครๆ ก็คาดว่าประเทศไทยจะมีอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจ
ประมาณร้อยละ 5-6 มีระดับเงินเฟ้อร้อยละ 3-4 เราได้รับการขนานนามว่า

เป็นศูนย์เศรษฐกิจแห่งหนึ่งของอาเซียน เป็นประเทศที่อยู่ในระดับแนวหน้าของอาเซียน และคาดกันว่า ในอนาคตเราอาจจะเป็นฮับ หรือเป็นใจกลางอาเซียน และนั่นคือภาพของประเทศไทยที่มองจากภายนอก มองจากมาตรวัดทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นสากล

แต่ที่จริงแล้ว จากความรู้สึกของผม ซึ่งเป็นคนที่ทำงานมาโดยตลอด มองจากภายในและเรียนรู้จากประสบการณ์ จริงๆ แล้วในช่วงประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ลึกลงไปในกระบวนการพัฒนานั้น มีหลายสิ่งหลายอย่างเริ่มไม่ถูกต้อง เริ่มเห็นสิ่งที่ปัญหาซึ่งสะสมกันมาเป็นสิบๆ ปีปรากฏออกมา

เมื่อดูลึกลงไป เราจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยนั้น ถ้าเป็นคนที่ไม่ใช่คนที่มีสุขภาพแข็งแรง แต่เราอมโรคและยังไม่ยอมรักษา ในทางด้านเศรษฐกิจนั้น แม้เราจะยังคงรักษาระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจเอาไว้ได้ แต่ยืงนานวันก็ยิ่งรู้สึกว่ ความมั่งคั่งเหล่านั้นกลับไปกระจุกตัวอยู่ในฐานแคบๆ กระจายไม่ออก ท่านจะไม่เชื่อเลยว่า ในปัจจุบันนี้ เวลาที่เขาจัดอันดับประเทศไทยในบรรดาประเทศที่มีความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ ประเทศไทยนั้นติดอันดับที่ 12 ของโลก แต่เป็นอันดับที่ 1 ของเอเชีย หมายความว่าระหว่างคนที่มีฐานะสูงสุด 20 เปอร์เซ็นต์แรก กับ 20 เปอร์เซ็นต์ต่ำสุด ไทยเรามีช่วงห่างมากที่สุดเ็นเอเชีย ศัพท์ทางการเรียกว่า Gini Coefficient (สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของรายได้) สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง

ถามว่าเป็นเพราะอะไร เราทุกคนรู้ว่า คนไทยส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตร แต่ภาคเกษตรกรรมของเรามีความล้าหลัง ไม่เคยยอมปฏิรูปจริงๆ จังๆ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิต เทคโนโลยี ชลประทาน กระบวนการแปรรูปสินค้าเกษตรให้มีมูลค่ามากขึ้น หรือในเชิงของการจัดการสมัยใหม่ ประเทศ-

ไทยเรานั้น แม้ได้ชื่อว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำทางเกษตรกรรม แต่เป็นประเทศที่สามารถผลิตสินค้าเกษตรที่ด้อยมูลค่า ในขณะที่เราไม่จริงจังกับการพัฒนาการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมก็ยากจน ต้องไปทำงานเป็นแรงงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรม

ขณะที่ในภาคอุตสาหกรรมของเรานั้น ตลอดเวลา 30 ปีที่ผ่านมา เรามุ่งเน้นจะพัฒนาสิ่งที่เขาเรียกว่า กระแสหลักทางเศรษฐกิจ คือการดึงนักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนในประเทศไทย เพื่อเน้นการส่งออกอีกทีหนึ่ง แต่สินค้าที่เราผลิต เป็นสินค้าซึ่งเน้นราคาต่ำ ต้นทุนต่ำ อาศัยแรงงานถูก ความเพียรพยายามในการพัฒนากระบวนการผลิตให้สามารถเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้นๆ อย่างที่ประเทศอื่นเขาทำกันนั้น เรายังมีน้อยมาก จำกัดเฉพาะบริษัทใหญ่ๆ ด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการผลิตสินค้าของเราที่ไม่สามารถยกระดับมูลค่าได้ จึงเป็นธรรมดาที่ค่าจ้างแรงงานต้องต่ำ

ฉะนั้น ค่าจ้างแรงงานไทยจึงไม่ได้ขยับมานาน เพราะมันขยับยาก พอขยับแล้ว ผู้ประกอบการก็จะเริ่มประสบผลขาดทุนหรือกำไรน้อยลง เช่นการขยับค่าแรงขั้นต่ำขึ้นมาเป็น 300 บาทนั้น ในความเป็นจริงเป็นนโยบายที่ดี แต่เนื่องจากผู้ประกอบการไทยไม่เคยพัฒนาสิ่งเหล่านี้เลย จึงเริ่มขาดทุน แต่ถ้าเรามองออกไปในอนาคตได้ไกลพอ เมื่อเราเปิดเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ Asean Economics Community (AEC) สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือคนที่ต้องรับเคราะห์ก็ยังคงเป็นผู้ใช้แรงงานราคาต่ำ

ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอไทย เมื่อพรมแดนเปิด เขาต้องปรับระบบการผลิตใหม่หมด และอาจจะจำเป็นที่จะต้องไปอยู่ในประเทศอื่นซึ่งมีต้นทุนแรงงานถูกกว่าเรา ส่วนที่จะยืนหยัดอยู่ได้ในประเทศไทย ก็

ต้องพยายามอัพเกรดสินค้าเขาขึ้นมา ใช้เทคโนโลยีใหม่มากขึ้น ผลิตสินค้าที่มีมูลค่ามากขึ้น หมายความว่า เขาต้องใช้แรงงานซึ่งมีความรู้ความสามารถมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ถ้าไม่มีการปรับตัวของนโยบายแรงงาน ก็หมายความว่าแรงงานไทยจะต้องถูกกดดันจากแรงงานต่างประเทศซึ่งต้นทุนถูกกว่า ในขณะที่เดียวกัน ก็ไม่สามารถยกระดับตัวเองให้ไปสู่แรงงานในระดับที่สามารถผลิตสินค้ามูลค่าสูงซึ่งต้องอาศัยความรู้ความสามารถในระดับหนึ่ง สภาพเช่นนี้คือความกดดัน ที่ในที่สุดแล้ว เศรษฐกิจไทยจะมีการจ้างงานน้อยลงหากไม่พัฒนาตั้งแต่วันนี้

เรารู้ว่า วิธีการแก้ไขความจนในประเทศไทย ยังมีอีกวิธีหนึ่ง คือการกระจายอำนาจการบริหารออกไปสู่ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น เพราะจะทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับท้องถิ่น สอดคล้องกับภูมิภาค หลากๆ ประเทศแม้กระทั่งประเทศจีน ซึ่งยากจนกว่าเราหลายเท่าตัวในอดีต เขาก็กระจายการบริหารจัดการออกไป ตั้งแต่การบริหารเศรษฐกิจ การศึกษา การปกครอง มหาวิทยาลัย ชุมชนทั้งหลาย แต่ละท้องถิ่นมียุทธศาสตร์ของเขาเอง เขาพัฒนาไปจนถึงระดับที่เรียกว่า คลัสเตอร์ (cluster-กลุ่มเครือข่าย) เอาหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล จังหวัดหลายๆ จังหวัดที่เกี่ยวข้องกันมาวางยุทธศาสตร์ร่วมกัน ทำในสิ่งซึ่งส่งเสริมให้คลัสเตอร์ในท้องถิ่นนั้นสามารถแข่งขันกับโลกได้ แต่ประเทศไทยเราไม่ยอมขยับ ยังคงรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง

เหตุที่ไม่ขยับ ไม่ใช่ว่าจะขยับไม่ได้ แต่กลับเป็นเพราะความหวงแหนในอำนาจ หวงแหนในงบประมาณ โครงสร้างการบริหารนั้นเป็นระบบแนวตั้งเป็นแบบเดี่ยวๆ ทีละกระทรวงๆ ไม่ประสานงานกัน ข้ำซ้อนกัน ท้องถิ่นอยากพัฒนาตัวเองขึ้นมา ก็บอกว่ายังไม่เจริญพอ กลัวงบประมาณที่กระจายออกไปจะสูญเปล่า สิ่งเหล่านี้ทำให้วิถีทางในการพัฒนาไม่สามารถเริ่มจาก

ท้องถิ่นได้แรงพอ ไม่ว่าจะมองในประเด็นไหน เรามีปัญหาและมีปัญหามากขึ้น
ทุกที่

เรารู้ว่า ทางหนึ่งในการช่วยหรือแก้ไขความยากจนและกระจายความ
เท่าเทียม คือการเพิ่มโอกาสให้แก่ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษา
ในสวัสดิการทางสังคม ในเรื่องสาธารณสุขต่างๆ เหล่านี้ แต่ยังไม่เพียงพอ
และเป็นไปไม่ได้ที่จะเพียงพอ เพราะงบประมาณของเรามีอยู่อย่างจำกัด คุณรู้
ว่าคุณจะต้องปฏิรูปงบประมาณครั้งใหม่ ทำให้มันดีขึ้น สูญเปล่าน้อยลง
และเอาเงินจากฐานภาษีซึ่งจะต้องขยายออกให้มันกว้างขึ้น ไม่ใช่แคบอย่าง
ที่เป็นในขณะนี้ ถ้าไม่ทำกันในวันนี้ อนาคตงบประมาณไม่มีทางเพียงพอที่จะ
มาช่วยจัดสรรสวัสดิการต่างๆ ให้แก่คนจนในชนบทได้

เรารู้ว่า เราต้องปฏิรูปงบประมาณ รัฐบาลมาแล้วด้วย แต่เราไม่เคย
จริงจังในการขยับ นักวิชาการก็พูด ไม่ใช่ไม่พูด พูดแล้วพูดอีกๆ อัตราการใช้
จ่ายงบประมาณเพิ่มขึ้นแรงกว่าอัตราความสามารถในการหารายได้ในอนาคต
อย่างแน่นอน ถ้าเรายังสร้างหนี้ สร้างเงินกู้เพิ่มขึ้นๆ อนาคตงบประมาณก็จะ
น้อยลงๆ และท้ายที่สุดก็กลับมาที่คนจนซึ่งจะเป็นผู้รับเคราะห์ เมื่อเราไม่
ปฏิรูปงบประมาณ อนาคตอีก 20 ปีข้างหน้าคนแก่ก็มากขึ้น คนจนก็มากขึ้น
จะเอาเงินที่ไหนไปสร้างความเท่าเทียมในโอกาส เมื่อไม่เกิดความเท่าเทียม
ในโอกาส ไม่พยายามพัฒนาการสร้างรายได้ที่แท้จริง

เราเน้นแต่การให้ ทำในสิ่งง่ายๆ ไม่ทำในสิ่งที่เป็นรากเหง้าแห่งปัญหา
ไม่ปฏิรูปการศึกษา ไม่พัฒนาท้องถิ่นอย่างจริงจัง ไม่สร้างโครงสร้างพื้นฐาน
แห่งอนาคต เพราะว่สิ่งเหล่านี้ต่างก็ทำได้แต่ต้องใช้เวลา

ทางการเมืองนั้น สำคัญอยู่ที่ใครชนะเลือกตั้ง เขารู้ว่า ประชาชนต้องการอะไร ต้องการการบริการ ฉะนั้น สิ่งต่างๆ เอาไปก่อน ผมไม่ได้ว่ารัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใด แต่มันเป็นธรรมชาติของการเมืองเมืองไทย ที่มันเป็นอย่างนี้มานาน แรกๆ ก็ไม่เป็นไร แต่ถ้ามันสั่งสม ถ้าเราใช้แต่ต้นทุนจากอนาคตมาสุขสบายในวันนี้ ลูกหลานเราจะลำบาก

มีหนังสือเล่มหนึ่งที่เขียนโดยฝรั่ง ชื่อหนังสือว่า **‘ทำไมประเทศจึงล้มเหลว’** เขียนโดยศาสตราจารย์ 2 ท่าน เขาบอกว่า ประเทศที่เจริญเพราะประเทศนั้นใช้นโยบายที่เขาเรียกว่า Inclusive Policy หมายความว่าพยายามเน้นนโยบายในการสร้างสถาบันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่จะบูรณาการให้ทุกอย่างนั้น แข็งแรงเพื่ออนาคต แต่ประเทศที่อ่อนแอและล้มเหลว คือประเทศซึ่งเน้นสิ่งที่เขาเรียกว่า Extractive Policy คือ นโยบายที่สกัดกั้นเอาเฉพาะประโยชน์เบื้องหน้า ให้ได้ผลประโยชน์อนาคตไม่สนใจ ยกตัวอย่างเช่น เกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ที่มีพรมแดนติดกัน คนมาจากเผ่าพันธุ์เดียวกัน แต่การพัฒนานั้นต่างกันราวฟ้ากับดิน เขาตั้งคำถามว่า ทำไมประเทศที่ล้มเหลวถึงไปเน้นนโยบายเชิงสกัดเอาเฉพาะประโยชน์เบื้องหน้า และให้คำตอบว่า เป็นเพราะการเมืองแบบสกัด คือ สกัดเอาน้ำกะทิมาใช้ประโยชน์เฉพาะหน้า ถามว่าแก้ไขได้หรือไม่ เขารู้หรือไม่ อาจารย์ 2 ท่านนี้บอกว่า เรื่องนี้เขารู้ทั้งสิ้น แต่ไม่อยากจะแก้ไข เพราะประโยชน์เบื้องหน้านั้นเห็นชัด ดีไม่ตีเมื่อเปลี่ยนแปลงแล้ว ประโยชน์ที่เขาควรจะได้กลับไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อเวลาทอดออกไป ความล้มเหลวก็เกิดขึ้นกับประเทศเหล่านั้น

ในทางสังคม ประเทศเราทุกวันนี้กลายเป็นประเทศที่มีความแตกแยกกันทางความคิด คุยกันไม่ได้ ประองตองกันไม่ได้ เป็นประเทศที่ค่านิยมเริ่ม

เปลี่ยนแปลงไป เราเคยยกย่องคนดี แต่วันนี้เรายกย่องคนรวย เด็กเคยชอบ และตั้งใจจะอ่านหนังสือ ทำความดี แต่วันนี้อยากดัง อยากมีชื่อเสียง อยากเป็นดารา ครอบครัวของคนไทยในอดีตมีความโยงโยยที่แน่นแฟ้น แต่วันนี้พ่อไปทางแม่ไปทาง ครอบครัวไปทาง ยิ่งคนยากจนในต่างจังหวัดต้องเข้ามาทำงานในเมือง ไม่มีปัญญาส่งเสียลูก ต้องเอาลูกไปฝากที่บ้าน เมื่อครอบครัวมีปัญหา บุคลากรของชาติก็มีปัญหา นายกรัฐมนตรี ลี้กวนยู ของสิงคโปร์ ซึ่งปีนี้อายุมากแล้ว เขาเคยบอกว่า ปัญหาของประเทศทั้งหมด มันเริ่มต้นจากครอบครัว ถ้าคนเราทำความดี ดูแลสามี ดูแลภรรยา ดูแลพ่อแม่ ดูแลลูกหลาน ครอบครัวเมื่อเข้มแข็งก็สามารถเกื้อกูลเพื่อนฝูง ชุมชน สังคม ประเทศทั้งประเทศก็จะเข้มแข็ง

ประเทศประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิ แต่สังคมต้องมาก่อน ไม่ใช่บ้าสิทธิตัวเองเป็นใหญ่ ประโยชน์ตัวเองได้ก่อน สังคมจะอยู่ไม่ได้ คนเราจะต้องสละสิทธิบางอย่างเพื่อให้สังคมอยู่ได้ ประเทศไทยในขณะนี้ ค่านิยมของเราต้องการบริโภค ต้องการมีนั่นมีนี่เกินกำลังของตัวเอง การทุจริตคอร์รัปชันก็เริ่มเบ่งบาน เพราะสิ่งที่ได้มาไม่พอกับสิ่งที่จ่ายไป ค่านิยมของเด็กและหนุ่มสาวสมัยใหม่มองว่า คอร์รัปชันไม่เป็นไร มองว่าคนนี่เก่งที่คอร์รัปชันได้ ไม่สนใจว่าพื้นฐานมาจากไหน ขอให้ร่ำรวยมีสตางค์พอใช้ได้ สังคมแบบนี้ถ้าปล่อยนานไป มันคือมะเร็ง พื้นฐานจะเริ่มผุกร่อน จริยธรรมและคุณธรรมจะเริ่มหมดไป

ในทางการเมือง เราบอกว่าเราเป็นประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยแบบไหนที่มีนอมินี ประชาธิปไตยแบบไหนที่ซื้อเสียง การทำสิ่งเหล่านั้นเป็นการดูถูกประชาชนหรือไม่ ประชาธิปไตยที่เทียบในประเทศอังกฤษ ในอเมริกา เขามีอย่างนี้หรือไม่ เมื่อประชาธิปไตยของเมืองไทย การเมืองของ

เมืองไทยเป็นการเมืองซึ่งเริ่มฝูกร่อน ภาษาอังกฤษเรียกว่า break down คือมันล้มเหลว เมื่อมันล้มเหลวแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคืออะไร บุคลากรที่แต่งตั้งก็เริ่มมีพวกใครพวกมัน พอข้างบนเขาตีกัน ใครเป็นใหญ่ก็ต้องเอาพวกตัวเองไว้ก่อน ไม่เช่นนั้นก็จะเกิดความพ่ายแพ้ทางการเมือง เมื่อคิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้นานเข้าสิ่งที่เกิดตามมาคืออะไร คือสมรรถนะบกพร่อง ไปแข่งกับใครที่ไหนก็ไม่ได้ กรณีมาตาศพ กรณีน้ำท่วม กรณีไฟจะดับ อย่าไปโทษคนใดคนหนึ่ง อย่าไปโทษรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง แต่มันเป็นเพราะระบบของเราที่ไม่เน้นความรับผิดชอบในการทำงานอย่างเต็มที่ คนที่ทำนั้น บางทีบกพร่อง ขาดความสามารถที่เพียงพอ เขาเรียกว่า suboptimal ไม่ใช่เพราะว่ารัฐมนตรีไม่ดี ไม่เก่ง แต่มันสั่งสมมาแบบนี้ ถึงเวลามันก็เป็นแบบนี้ อย่าแปลกใจเลย ภาคใต้ถึงเป็นอย่างนี้ อนาคตจะตามมาอีก เพราะนี่คืออาการ

ในเมื่อเศรษฐกิจ การเมือง สังคม มันเป็นอย่างนี้ ถ้ามว่าใครจะรับผิดชอบ ใครจะแก้ไข มันต้องแก้หรือไม่ มันต้องแก้แน่ๆ ไม่เช่นนั้นประเทศต้องฝูกร่อน แต่ใครจะเป็นคนแก้ คนส่วนใหญ่ก็จะชี้ไปที่รัฐบาล นักการเมืองซึ่งไม่มีคำตอบที่ถูกต้อง 100 เปอร์เซ็นต์ ถ้าเราเลือกจะอยู่ในประชาธิปไตย เราให้สิทธิกับกลุ่มคณะหนึ่งไปทำงานแทนเรา แต่เราไม่ได้มอบหมายความรับผิดชอบของเราให้กับเขาทั้งหมด เรายังรับผิดชอบอยู่เต็มประตุว่า บ้านเมืองของเราจะเป็นอย่างไร ประชาชนนี้แหละคือคนที่จะต้องรับผิดชอบท้ายที่สุด เพราะประเทศเป็นของคุณ ลูกหลานเป็นของคุณ ทรัพยากรเป็นของคุณ แต่เราเข้าใจผิด เราเข้าใจว่า เราไปเลือกตั้งแล้วจบ หน้าที่ของเราเพียงเท่านี้ที่เหลือก็นั่งรอและก็ฝาก รัฐบาลทำไม่ดี ฝากทหาร ทหารทำอะไรไม่ได้ ฝากเทวดา ฝากพระสยามเทวาธิราช ตัวเองนั่งเฉย

ผมได้รับหนังสือที่เขียนโดยท่านอาจารย์หมอประเวศ วะสี ชื่อว่า ‘พลังพลเมือง’ นี่แหละคือตัวที่จะแก้ไขจริงๆ จังๆ การแก้ปัญหานั้นไม่มี shortcut ไม่มีทางลัด แต่ประชาชนนั้นจะต้องพยายามรับผิดชอบช่วยกันแก้ไข คำว่า ‘พลเมือง’ ต่างจาก ‘ประชาชน’ ‘ประชาชน’ คือ นักรบ ถ้า ‘ราษฎร’ ก็คือ ข้าทาส แต่ ‘พลเมือง’ คือคนที่รู้จักสำนึกในหน้าที่ว่า ครอบครัวยังดีได้เพราะเรา สังคมจะดีได้ก็เพราะเรา การเมืองจะดีได้ก็เพราะเรา นั่นคือหน้าที่ของพลเมือง แต่อาจารย์ที่สอนเราตั้งแต่เด็กๆ ไม่สามารถถ่ายทอดให้เราเข้าใจได้ว่า หน้าที่ของพลเมืองคืออะไร ผมเรียนหนังสือมาท่องจำมาโดยตลอดว่า หน้าที่ของพลเมืองมีอะไรบ้าง แต่ไม่สามารถปลูกถ่ายให้เรานั้นซึมซาบเข้าสู่จิตใจเราได้

ถามว่าพลเมืองทำอะไรได้บ้าง ทำได้ทุกอย่าง ในทางเศรษฐกิจ กระแสใหม่แห่งการพัฒนาบอกว่า กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ คือการเปลี่ยนแปลงสังคมจากจุดซึ่งเราไม่พอใจไปสู่จุดซึ่งเราต้องการ การปรับเปลี่ยนสังคมไปสู่สิ่งที่ดีกว่านั้น ต้องอาศัยความยินยอมพร้อมใจจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ เขาต้องมีส่วนร่วม เขาจะต้องเป็นเจ้าของ ฉะนั้น บทความแล้วบทความเล่าก็จะเริ่มไหลออกมาจากต่างประเทศ บอกว่าอนาคตข้างหน้า การพัฒนานั้นต้องมาจากการพัฒนาภายใน จากประชาชน โดยมีรัฐบาลเป็นตัวหลักที่เชื่อมโยงประสาน

ที่จริงแล้ว ประเทศไทยของเราก็เริ่มมีสิ่งเหล่านี้ นั่นคือชุมชนและท้องถิ่นที่นับวันจะมีบทบาทมากขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้เราจะทำให้มันแข็งแกร่งขึ้นมาได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงเศรษฐกิจ เราสร้างความตื่นตัว เราพยายามบอกให้ประชาชนมีธรรมาภิบาล ให้รู้จักสำนึกในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง ทำอย่างไรเราจะยกระดับสิ่งเหล่านี้ขึ้นไปเรื่อยๆ

ผมเคยเล่าว่า ผมไปเที่ยวเขาค้อ นั่งรถจากเขาค้อกลับมากรุงเทพฯ 4 ชั่วโมง ไม่รู้จะแวะจอดพักที่ไหน มีแค่ไถ่อย่างวิเชียรบุรีให้ผมนั่งกินไถ่อย่าง ทำไม่ไม่สามารถมีจุดพักซึ่งสามารถเอาสินค้าจากชุมชนท้องถิ่นมาทำให้มันดี พัฒนาให้มันดี เจรจาหาสถานที่ ไม่ว่าจะเป็นบั้ง ปตท. หรือใครก็ได้ ขาย สิ่งเหล่านี้ หรือต่อยอดโอท็อป (OTOP - หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์) ที่เคยทำ ค้างไว้เมื่อหลายปีที่แล้ว

ในประเทศญี่ปุ่น ทุกที่ที่เราไป มีทั้งสินค้าชุมชน มีทั้งแหล่งท่องเที่ยว ผ่านมา 4 จังหวัด มันจะไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่เราไปเที่ยวได้บ้างเลยหรือ ให้ คนเขารู้ว่า เรามีสองดี สิ่งเหล่านี้ทำได้หรือไม่ เราทำได้แน่นอน ทำไม่โอท็อป เราทำได้ แต่ทำไมเราไม่สามารถสานต่อไปได้ เพราะอะไร เราต้องหาคำตอบ จากตรงนี้ เพราะระยะแรกแห่งกระบวนการพัฒนามันทำง่าย แต่การต่อยอด ให้มันดี แข่งขันได้ในโลกยุคใหม่มันทำได้ยากขึ้น หมายความว่า ถ้าพลัง ประชาชนต้องการพัฒนาเศรษฐกิจจากท้องถิ่น คุณจะต้องเริ่มเปิดรับวิทยาการ ใหม่ ๆ ความคิดใหม่ ๆ เปิดรับคนจากภายนอก เปิดรับคนจากภาคธุรกิจ จาก มหาวิทยาลัยที่จะมาช่วยคุณทำในสิ่งเหล่านี้

ผมเพิ่งไปเที่ยวที่หัวหินมา ผมเห็นผลิตภัณฑ์ที่เขาส่งไปขายที่ประเทศ ญี่ปุ่น เป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน แต่ผมจำไม่ได้ว่าชุมชนอะไร ซึ่งเป็นตัวอย่าง ที่ดีมาก ว่าทางจรจะเข้ ทำตั้งแต่ร้านที่ใช้ทาผิวไปจนถึงร้านที่ใช้รับประทาน แทนอุ่น เมื่อทานแล้วสามารถลดเบาหวานได้ ส่งไปขายที่ประเทศญี่ปุ่น แต่ ไม่ขายตามร้านทั่วไป ในขณะที่เดียวกันตลอดทางจากเขาค้อมากรุงเทพฯ ผม ซื้อได้แค่มะขามเพชรบูรณ์ ทำไมเราไม่สามารถทำมะขามเพชรบูรณ์ไปสู่ ผลิตภัณฑ์สปาที่ผู้หญิงทั่วโลกในสมัยนี้เอาไว้ใช้ขัดผิว สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึง อะไร สะท้อนว่า ชีตขั้นความสามารถของการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นมี

จำกัด เราจะต้องเปิดผ่านตรงนี้ได้ ด้วยการเชื่อมต่อจากคนนอก บริหารจัดการให้มันดี การท่องเที่ยวที่จะสามารถดึงดูดคนให้เข้ามาอยู่ในท้องถิ่น ให้มาใช้ชีวิตในท้องถิ่น ชื้อผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น ทำไม่จะทำไม่ได้ ประเทศเรานั้นมีที่ๆ สวยงามทุกแห่ง ไปเขาค้อ ใครใคร่เปิดตรงนั้นเปิด ตรงนี้เปิด ทางเดินทก็เอา ทำไม่เราคิดดีกว่านั้นไม่ได้

ในทางสังคม มีประโยชน์หนึ่งซึ่งดีมาก ประโยชน์นี้มาจากหนังสือเล่มใหม่เล่มหนึ่งที่เขียนโดย Jeffrey Sachs เขาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยดังของฝรั่ง เขาบอกว่า สังคมในทุกวันนี้เป็นสังคมซึ่งทำให้หลงทาง ทำให้หลงทางโดยข้อมูลข่าวสาร ทำให้หลงทางโดยการบิดเบือน ทำให้หลงทางโดยการปลูกปั่น เขาบอกว่า การพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งนั้น ให้กลับไปดูคำสอนของพระพุทธเจ้า แปลกนะครับที่อาจารย์ฝรั่งอ้างอิงพระพุทธเจ้า เขาบอกว่า สิ่งซึ่งท้องถิ่นต้องสร้างขึ้นมากที่จะทำให้สังคมแข็งแรงนั้น คือการสร้างสังคมที่มีสติ มีสติต่อชีวิตตัวเองว่า จะดำเนินไปอย่างไร มีสติต่อครอบครัวว่า จะสร้างครอบครัวที่แข็งแรงได้อย่างไร มีสติต่อชุมชนว่า จะสร้างชุมชนที่เกื้อกูลกันได้อย่างไร มีสติต่ออนาคตว่า เราจะทำอย่างไรถึงจะไม่ไปผลาญทรัพยากรธรรมชาติของคนรุ่นหลัง และมีสติต่อการเมืองว่า ทำอย่างไรจะทำให้การเมืองของประเทศนั้นดีขึ้น คำพูดของเขาเพียงแค่นี้ก็ชัดเจนเลยว่า สังคมไทยนั้น นอกเหนือจากการที่ทำให้เยาวชนอยากเป็นดาราหรืออยากดังนั้น เราควรจะทำอะไรกันบ้าง

ในทางการเมือง สิ่งสำคัญมากๆ ของการพัฒนาประเทศ คือการที่ภาคพลเมืองรู้จักหน้าที่ว่า หน้าที่ทางการเมืองนั้นเป็นหน้าที่ของพลเมือง ไม่ใช่ว่าฉันไม่ชอบการเมือง ฉันไม่เกี่ยวข้อง ถ้าเป็นอย่างนั้นการเมืองก็จะถูกกินรวบผูกขาด แต่มันเป็นหน้าที่พื้นฐานของเราว่า เราจะทำอย่างไร ในเมื่อเราสร้างการเมืองขึ้นมาแล้ว ทำอย่างไรให้การเมืองมันดี เราจะทำการเมืองให้ดีได้

อย่างไร ก็โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองท้องถิ่น สร้างจิตสำนึกทาง การเมือง สร้างความรับผิดชอบทางการเมือง ให้ความรู้กับประชาชนใน ท้องถิ่นว่า อะไรดี อะไรไม่ดี ในทางกลับกัน เวลาที่เราแต่งตั้งข้าราชการ ท้องถิ่นเข้าไป หรือนักการเมืองเข้าไป พลังชุมชนเหล่านี้จะเป็นตัวที่คอย เผื่อระวังว่า ใครทุจริตคอร์รัปชั่น ส่งเสียงขึ้นมาจนกระทั่งเขาไม่สามารถ ทำได้ ใครทำ ครวหนาก็จะไม่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาใหม่

ในระดับชาติ การรวมตัวอย่างเข้มแข็งจะนำไปสู่การริเริ่มนโยบายดีๆ ในระดับชาติที่มาเชื่อมต่อและมาสนับสนุนกับการเมืองท้องถิ่น ถ้าคุณไม่ เชื่อมต่อ คุณก็จะได้นโยบายเลวๆ เพราะเขาไม่รู้ว่าท้องถิ่นต้องการอะไร หรือรู้ แต่ไม่สนใจ ลองมองไปที่ประเทศเกาหลีใต้ เขาพัฒนามาวันนี้ และเขาได้เป็น 1 ใน 15 ประเทศยักษ์ใหญ่ของโลก ไม่ใช่เพียงเฉพาะว่า ผู้นำเขาเก่งหรือ รัฐบาลเขาเก่ง แต่ท่านทราบหรือไม่ว่า พลังประชาชนของเขาสามารถที่จะ ต่อต้านคอร์รัปชั่น แนะนำนโยบายดีๆ แก่บ้านเมือง กำจัดนักการเมืองทุจริต การเลือกตั้งปี 2000 และปี 2004 ท่านเชื่อหรือไม่ว่า เขารวบรวมรายชื่อมา เป็นร้อยคนว่า ร้อยคนเหล่านี้ไม่มีคุณภาพที่จะมาเป็น ส.ส. เพราะมี ประวัติการทุจริตคอร์รัปชั่น ผลปรากฏว่า สอบตกเกิน 70 เปอร์เซ็นต์ จะบอก ว่าเขาก้าวก้าวการเมืองหรือเปล่า ก็เปล่าเลย แต่เขาทำการเมืองให้ดี โดยใช้ เกราะของพลเมืองสร้างมันขึ้นมา

ไปดูประเทศฟิลิปปินส์ เพราะการเมืองของเขาไม่ดี บ้านเมืองเขาจึง ได้ชอกช้ำมาจนถึงทุกวันนี้ ไม่มีใครอยากจะไปฟิลิปปินส์ พอหลักตานิภาพ ฟิลิปปินส์แล้ว ก็คิดถึงความรุนแรง คิดถึงการทุจริตคอร์รัปชั่น แต่คุณรู้ หรือไม่ว่า ตอนนี้ประเทศเขาเริ่มดีขึ้น ผมคุยกับประธานเจโทร (องค์การ ส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น) เมืองไทย ทำการสำรวจนักธุรกิจญี่ปุ่น

ทั้งประเทศ เขาบอกว่า ในอาเซียนขณะนี้ มีกลุ่มประเทศที่เขาเรียกว่า VIP นั่นคือ เวียดนาม อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ พลังประชาชนของฟิลิปปินส์นั้น สามารถรวมตัวกันจัดโครงสร้างขึ้นมาต่อต้านคอร์รัปชัน เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการผลักดันและต่อต้านผู้นำทางการเมืองซึ่งใช้ไม่ได้ วันนี้ประเทศของเขาเริ่มเงยหัวขึ้นมาแล้ว ในขณะที่ประเทศของเรากำลังเริ่ม...

ไปดูอินโดนีเซีย ทำไมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในอดีตของเขาสามารถล้างคอร์รัปชัน สามารถปฏิรูปการคลังของเขาได้ วันนี้อินโดนีเซียเป็นหนึ่งในยักษ์ใหญ่ของเอเชีย ก็เพราะการรวมตัวของพลังประชาชน นั่นคือ คำตอบว่า พลังพลเมือง คือพลังที่แท้จริง มีคนศึกษาว่า ปัญหาของการรวมตัวของประเทศไทยอยู่ที่ตรงไหน เขาบอกว่าประเทศไทยนั้น ปัญหาใหญ่ คือ ปัจเจกบุคคล การรวมตัวจะรวมตัวได้ในระดับหนึ่งและบางครั้งผิวเดิน เพราะคนไทยมักจะสนใจเรื่องเฉพาะตัว อาจจะเป็นเพราะว่า คนไทยสบายมานาน ไม่เคยลำบาก ไม่เคยต่อสู้

สำหรับผู้ผู้นำ ผู้บริหารในชุมชนท้องถิ่นทั้งหลาย นี่เป็นโอกาสที่ดีมากๆ ที่จะทำตัวเองให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ที่มีพลัง ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น คำว่า **'Change Agent'** มีความสำคัญมาก Change Agent คือตัวแปรที่ไปเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น คนเขากล่าวกันว่า ถ้าคุณเอาผู้ขายมาคนหนึ่ง ฝึกฝนเขา ทำให้เขามีความสามารถ อย่างมากที่สุด คุณสามารถสร้างคนได้แค่คนเดียว ถ้าคุณเอาผู้หญิงมาคนหนึ่ง ฝึกฝนเขา เสมือนหนึ่งคุณกำลังฝึกฝนคนทั้งครอบครัว เพราะแม่บ้านคุณทั้งสามมี คุณทั้งคู่ลูก แต่ถ้าคุณอบรมฝึกฝนผู้นำการเปลี่ยนแปลง คุณจะสามารเปลี่ยนแปลงทั้ง

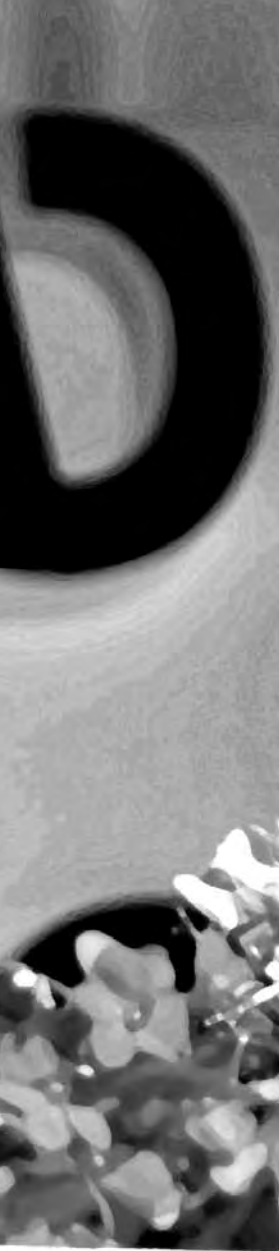
หมู่บ้าน ทั้งตำบล ทั้งประเทศได้ และผมเชื่อว่า การจะทำให้มันสำเร็จนั้น มีเงื่อนไขด้วยกัน 3 ข้อ

- 1) **Capacity** หรือ **ความสามารถ** เราต้องกล้าประเมินตนเองว่า เราในฐานะผู้นำท้องถิ่นมีความสามารถถึงหรือยัง ถ้ายัง ก็ควรพัฒนาตนเอง เปิดโลก อบรม ไปดูว่าชาวบ้านต่างประเทศเขาทำกันอย่างไร การเรียนรู้ไม่ใช่สิ่งที่น่าอาย แต่ควรนำความรู้เหล่านั้นมาคิดว่า จะปรับใช้กับเมืองไทยได้อย่างไร ผมจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดของผมได้อย่างไร ทำอย่างไรผมจึงจะมีสถานี่ชุมชนอยู่ริมทางที่ใครผ่านไปผ่านมาต้องแวะซื้อสินค้าจากชุมชนนี้ ทำอย่างไรผมจึงจะเจรจาต่อรองกับท้องถิ่นให้ทำการผลิตสิ่งที่ดี ๆ ขึ้นมา เอาผู้รู้มาจากข้างนอก กล่าวได้ว่า capacity เป็นสิ่งที่จำเป็นมากๆ
- 2) **การสร้าง Networking** หรือ **เครือข่าย** การโยงใยความสัมพันธ์ ยิ่งสร้าง networking ได้ใหญ่เท่าไร ก็จะมีพลังจากภายนอกมาช่วยคุณได้มากเท่านั้น สิ่งที่น่าแปลกใจมากคือ ผมไปอยู่ในเอกชน เขาอยากจะทำให้ชุมชน แต่เขาไม่รู้ว่าจะทำกับใคร จนสุดท้ายต้องทำเอง ผมไปอยู่ในมหาวิทยาลัยที่คณะพัฒนาสังคมซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำสิ่งเหล่านี้ คือการพัฒนาท้องถิ่นและพัฒนาผู้นำ แต่อาจารย์ของมหาวิทยาลัยไม่รู้ว่าทำงานอะไร คอตก จิตตก ไม่มีนักศึกษาเข้ามาเรียน ถ้าเรารู้จักสร้าง networking กับมหาวิทยาลัย กับเอกชน กับราชการ แล้วทำไม่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้
- 3) **ยุทธศาสตร์ในการ Engage** หมายความว่า จะทำอะไรในแต่ละเรื่องๆ ในทางเศรษฐกิจ ในทางสังคม หรือในทางการเมือง จุดเริ่มต้น

มันเริ่มที่ชุมชนเข้มแข็ง จุดที่สองคือการสร้างปัญญา จุดที่สามคือทำให้เกิดความตื่นตัวในเรื่องของพลเมืองว่า คุณมีหน้าที่ในการสร้างความตื่นตัวจะต้องนำไปสู่จุดของการรวมตัว สร้างเป็นประชาสังคมที่เข้มแข็ง ฉะนั้น การบริหารจัดการ การสร้างผู้นำในอนาคต สิ่งเหล่านี้เป็นหัวใจจริงๆ ถ้าบริหารจัดการไม่ดี พลังก็อ่อนเปลี้ย จิตสำนึกแม้จะมี แต่รวมกันไม่เป็นหนึ่ง

สิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นกำลังทำกันอยู่นั้นถูกต้องแล้ว แต่จะอย่างไรให้มีพลังขึ้นมา capacity หรือศักยภาพของผู้นำชุมชนจะสร้างขึ้นได้อย่างไร การบริหารจัดการให้มันเกิดการแตกตัว การกระจาย หรือที่ภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า diffusion of Innovation หมายความว่า คุณจะมีทางให้ท้องถิ่นอื่นๆ ได้เข้าใจ ได้เห็นตัวแบบ ได้ลอกเลียนเอาไปทำตามได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้มีสื่อสมัยใหม่หรือโซเชียลมีเดียช่วยท่านได้อยู่แล้ว เพียงแต่ท่านต้องคิดว่าท่านจะอย่างไรเท่านั้นเอง

ปาฐกถาพิเศษ

ชุมชนท้องถิ่น

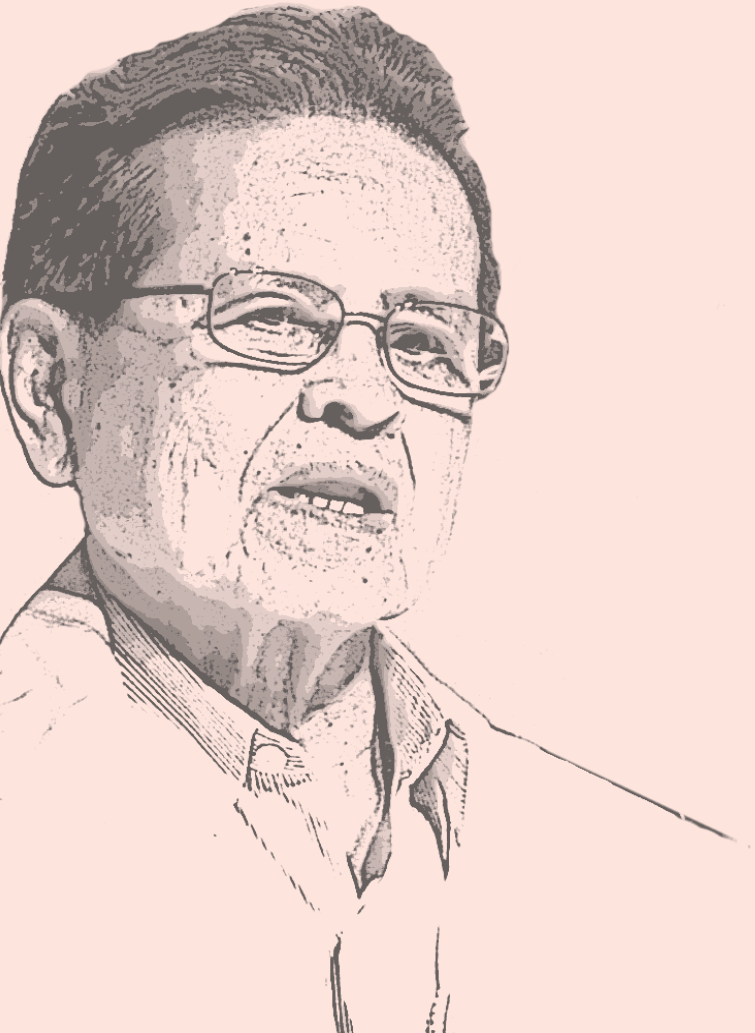
ฐานประเทศ ฐานพลเมือง

ศาสตราจารย์ (พิเศษ)

นพ.ประเวศ วะสี

นักการเมืองนั้นหยิบมือเดียว
บ้านเมืองไม่ใช่ของนักการเมือง เขาเป็นคนส่วนน้อย
พลเมืองเป็นคนทั้งหมดของประเทศ
เป็นเจ้าของประเทศ พลเมืองต้องเป็นผู้กำหนด
นโยบายให้นักการเมืองทำตามนโยบายที่ถูกต้อง
เพราะฉะนั้นพลังพลเมืองที่จะขับเคลื่อน
จะต้องรวมตัวกันแล้วเป็นผู้กำหนดนโยบายให้ได้

การประชุมใหญ่ เรื่อง **‘พลังของชุมชนท้องถิ่นกับการอภิวัฒน์ประเทศไทย’** นั้นมีมาอย่างต่อเนื่องทุกปี และเราก็เห็นว่า พลังของชุมชนท้องถิ่นนั้นเพิ่มขึ้นทุกปีด้วย ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะเราได้ค้นพบสิ่งที่เรียกว่า **‘อริยสัจ 4 ทางสังคม’** หรือความเป็นจริงอันประเสริฐ 4 ประการ

อริยสัจ 4 ที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ เป็นอริยสัจ 4 ที่เกี่ยวกับความทุกข์ส่วนบุคคล แต่ที่ผมกำลังกล่าวนี้ เป็นอริยสัจ 4 ทางสังคม นั่นคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

ซึ่ง **‘ทุกข์’** นั้นชัดเจน เรารู้ว่ามันหนัก เรื่องความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความอยุติธรรมในสังคมต่างๆ แต่ **‘สมุทัย’** เราไม่รู้ เราจมอยู่ในความทุกข์ชั่วคราวนาน แก้ปัญหาไม่ได้ ทำอย่างนั้นอย่างนี้ก็แก้ไม่ได้ แต่บัดนี้ เรารู้แล้วว่า สมุทัยคืออะไร เมื่อเรารู้สมุทัย เราก็ต่อไปนิโรธ ต่อไปมรรคได้

‘สมุทัย’ คือ ความทุกข์ยากของสังคม คือการรวมศูนย์อำนาจการปกครองเข้ามาที่ส่วนกลางมากเกินไป เป็นต้นตอของความทุกข์ยากทั้งหลาย และแก้ไขไม่ได้ トラบใดที่สังคมไทยไม่รู้ตรงนี้ เราก็จะไม่หลุดออกจากวงจรของความทุกข์ยาก แต่บัดนี้คนไทยจำนวนมากได้รู้ตรงนี้แล้ว เพราะฉะนั้นนิโรธก็ตามมา

‘นิโรธ’ คือ การกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่น แล้ว ‘มรรควิธี’ หรือ ‘อริยมรรค’ ในทางสังคมคืออะไร ก็คือท่านทั้งหลายที่ได้มาพูดคุยกันทั้งหมด ซึ่งผมจะสรุปและรวบรวมให้ท่านฟังถึง ‘อริยมรรคมีองค์ 8’ หรือ **‘มรรค 8’** ทางสังคมนั้น ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง

ประการที่ 1 คือ **การมีกัลยาณมิตร** การมีกัลยาณมิตรนั้นทำให้เกิดความสำเร็จ เป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ กัลยาณมิตรที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่น มีทั้งที่เป็นองค์กร มีทั้งที่เป็นบุคคล ที่เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุด ก็คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. ที่มาสนับสนุนการรวมตัวของท่านทั้งหลายในรูปแบบต่างๆ นอกจากนั้นก็ยังมีองค์กรอื่น เช่น พอช. (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) สปสช. (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ) และองค์กรอื่นๆ มีกัลยาณมิตรที่เป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญ เช่น **คุณสมพร ใช้บางยาง** (ประธานกรรมการบริหารแผนคณะที่ 3 สสส.) **คุณดวงพร เฮงบุญพันธ์** (ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน สสส.) ซึ่งชื่อก็เหมือนธรรมะจัดสรรให้ ทั้งสมพร และดวงพร ถามว่าพรอะไร ก็คือพรที่จะทำให้อริยมรรคทางสังคมนั้นเจริญ และก็มีท่านอื่นๆ ที่เป็นกัลยาณมิตรอีกมากมาย อันนี้เป็นอริยมรรคองค์ที่ 1 คือการมีกัลยาณมิตร

ประการที่ 2 **สร้างจิตสำนึกใหม่** เป็นจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง เป็นจิตสำนึกในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนของตัวเราทุกคน เพราะเราเป็นคน เรามีศักดิ์ศรี เรามีศักยภาพในตัวเอง เรามีอิสรภาพที่จะไม่ต้องไปเป็นทาส ไม่ไปขึ้นกับใคร เรามีศักยภาพที่จะทำเรื่องดีๆ เพราะเราเป็นคน เรามีศักยภาพที่จะเกิดสำนึกเรื่องส่วนรวม ทำเพื่อส่วนรวม จิตสำนึกนี้เป็นพลังที่แรงมาก เหมือนพลังนิวเคลียร์ในตัวมนุษย์ เพราะฉะนั้น จิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองนี้เองที่ทำให้เรามารวมกัน ซึ่งนับเป็นเรื่องสำคัญ เป็นมรรคองค์ที่ 2

ประการที่ 3 หรือ มรรคองค์ที่ 3 **ความเป็นประชาสังคม** เมื่อมีกัลยาณมิตร มีจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง มีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ เต็มพื้นที่ เป็นพลังของความสามัคคี เป็นพลังทางสังคม เป็นพลังทางปัญญา เมื่อมีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำกันเต็มพื้นที่ อันนี้เป็นพลังที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความเป็นประชาสังคมขึ้น เปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมทางดิ่ง ซึ่งเป็นสังคมที่สัมพันธ์กันด้วยอำนาจ มาเป็นสังคมทางราบ คือ เป็นประชาสังคม เมื่อมีความเป็นประชาสังคมหรือสังคมทางราบ จะทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี อันนี้เป็นองค์ที่ 3 ในมรรค 8 หรือ อริยมรรคทางสังคม

ประการที่ 4 หรือ มรรคองค์ที่ 4 **มีการจัดการตนเอง หรือการปกครองตนเอง** หรือ ‘อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ’ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ เมื่อก่อนนี้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน รอรัฐหรือผู้ปกครองทำให้ และประชาชนหรือราษฎรเป็นผู้รอรับ ต่อไปนี้ไม่ใช่เช่นนั้น เราต้องลงมือจัดการตนเอง ซึ่งเรานำมาจนขับเคลื่อนไปถึงเรื่องชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเอง ความสามารถในการจัดการนั้น เป็นความสามารถที่ยิ่งใหญ่

สามารถจะจัดการเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องจิตใจ เรื่องทุกเรื่องที่จะจัดการพัฒนา อย่างบูรณาการ โดยย่อมี 3 เรื่อง และโดยใหญ่มี 8 เรื่อง

โดยย่อ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยขยายไปใหญ่เป็น 8 เรื่อง เช่นเดียวกับเรื่องของมรรค 8 เมื่อย่อออกมาแล้วก็เหลือ 3 เป็นไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เช่นเดียวกัน โดยเติม 8 เรื่อง ได้แก่ เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา และประชาธิปไตย ทั้ง 8 เรื่องเชื่อมโยงกัน อย่างที่เราเรียกว่า ‘พัฒนาอย่างบูรณาการ’ ทั้ง 8 เรื่องและโดยย่อเป็น 3 เรื่อง คือ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เมื่อได้พัฒนาอย่างบูรณาการ สามารถจัดการได้ ก็จะสร้างชุมชนน่าอยู่ ตำบลน่าอยู่ เมืองน่าอยู่ จังหวัดน่าอยู่ และรวมกันเป็นประเทศไทยน่าอยู่

ประการที่ 5 หรือ มรรคองค์ที่ 5 คือ **มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้** ซึ่งจะทำให้เราเก่งขึ้น ฉลาดขึ้น ดังที่**อาจารย์สมคิด จาคตุศรีพิทักษ์** ได้พูดถึงสมรรถนะ หรือ capacity ที่เพิ่มขึ้นๆ ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เก่งขึ้นเรื่อยๆ เช่น ไปดูงาน ไปแลกเปลี่ยนที่ไหนทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีเวทีน้อยเวทีใหญ่ เพื่อให้กำลังใจกัน เพื่อเรียนรู้จักกัน ให้มีความสำเร็จยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการอภิวัฒน์ประเทศไทย

ประการที่ 6 **สร้างเครือข่าย ขยายภาคี** ไม่ว่าจะเป็ภาคธุรกิจ ภาครัฐ ภาควิชาการ อันนี้ควรจะทำและก็ขยายไปให้มากขึ้นเรื่อยๆ เข้มแข็งมากขึ้นเรื่อยๆ

ประการที่ 7 หรือ มรรคองค์ที่ 7 **ระบบการสื่อสารที่ดี** ระบบที่ดีที่สุดคือ ระบบร่างกายของเรา ไม่มีอะไรดีไปกว่านี้ คือตัวของท่านเองทุกคน ท่านมี

สมอง ท่านมีหัวใจ ท่านมีตับ ท่านมีปอด ท่านมีต่อมไทรอยด์ทั้งหลายร้อยแปดสลับ ซับซ้อนมาก แต่ทั้งหมดนี้บูรณาการกันทั้งหมด รู้ถึงกันหมด เซลล์ทุกเซลล์ในร่างกายรู้ถึงกันหมด เชื่อมโยงกันหมด เกิดบูรณาการและเกิดความสมดุล เมื่อเกิดบูรณาการและเกิดความสมดุลขึ้น ก็เกิดความเป็นปกติ และเกิดความยั่งยืน ถ้ามาร่างกายทำอะไร ร่างกายลงทุนเรื่องข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารอย่างมโหฬาร เซลล์ทุกเซลล์จะรู้ถึงกันหมดทั้งร่างกาย เพราะฉะนั้น งานของเราจะต้องทำเรื่องระบบการสื่อสารที่ทุกคนทุกชุมชนท้องถิ่นรู้ถึงกันหมด สื่อสารถึงกันหมด จะได้เกิดบูรณาการและเกิดความสมดุล จนในที่สุด เกิดเป็นความยั่งยืน อันนี้เป็นมรรคองค์ที่ 7

ประการที่ 8 หรือ มรรคองค์ที่ 8 คือ **การพัฒนานโยบาย** เราได้ฟัง มาตลอดว่า มีอุปสรรคทั้งทางด้านกฎหมายและด้านอื่นๆ มากมาย แต่เมื่อเรารวมกันเป็นพลัง ก็จะเป็นพลังขับเคลื่อนเรื่องนโยบายที่ถูกต้อง นโยบายสาธารณะของประเทศเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้านโยบายสาธารณะอยู่ในมือคนที่ไม่ดี คนที่ขาดความรู้ คนที่ขาดเจตนาดี คนที่ทุจริตคอร์รัปชัน บ้านเมืองจะชอกช้ำ บ้านเมืองจะเหมือนถูกมะเร็งกิน พลังพลเมืองจะต้องเข้ามาขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ และจะไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่าพลังพลเมือง นักการเมืองนั้น หิบบมือเดียว บ้านเมืองไม่ใช่ของนักการเมือง เขาเป็นคนส่วนน้อย พลเมืองเป็นคนทั้งหมดของประเทศ เป็นเจ้าของประเทศ พลเมืองต้องเป็นผู้กำหนดนโยบายให้นักการเมืองทำตามนโยบายที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น พลังพลเมืองที่จะขับเคลื่อนต้องรวมตัวกันแล้วเป็นผู้กำหนดนโยบายให้ได้

ที่จริงแล้ว นี่ก็คือการเมือง แต่เป็นการเมืองที่ใหญ่กว่าเรื่อง พรรคการเมืองที่แบ่งข้างแบ่งขั้วทะเลาะกัน จะเรียกว่าเป็น **'การบ้านเมือง'** ก็ได้ เพื่อให้ดูต่างไปจากคำว่า การเมือง เป็นการบ้านเมือง เป็นเรื่องของ

ประเทศเราทั้งหมด เป็นทางสายกลาง คือเราไม่แบ่งเป็นข้างเป็นขั้ว ไม่ไปทะเลาะอะไรกับใคร ทำงานเรื่องสร้างสรรค์ อันนี้ก็จะเป็นอย่างพลั่งอย่างมาก

เราได้ค้นพบอริยสัจ 4 ทางสังคัมแล้ว เพราะฉะนั้นไม่มีปัญหาอะไรเมื่อพบแล้ว เราก็จะสามารถแก้ทุกข์ทางสังคัมได้ เรารู้แล้วว่า ทุกข์คืออะไร เรารู้สมุทัย เรารู้โรธ เรารู้ว่ามรรค อริยมรรคทางสังคัม หรืออริยมรรค 8 คืออะไร ถ้าเราเจริญ ทำให้มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ก็เป็นการแน่นอนว่า เราจะสามารถแก้ทุกข์ทางสังคัมและสร้างสันติสุขขึ้นในบ้านเมืองของเราสามารถสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ที่สุดขึ้นมาได้

ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ ได้ชื่อว่าเป็นประเทศน่าอยู่ แต่ประเทศไทยนั้นมีทรัพยากรมากกว่าสวีตเซอร์แลนด์ เรามีแผ่นดินที่กว้างใหญ่กว่า เรามีความหลากหลายทางชีวภาพมากกว่า เรามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่า เรามีทุนทางสังคัมมากกว่า เรามีทุนทางศาสนธรรมมากกว่า เรามีทุนภาครัฐ เรามีทุนภาคเอกชน เรามีทุนทางปัญญาต่างๆ มากมาย อยู่ที่ว่าจัดการ การจัดการไม่ดี ทำให้ประเทศไทยเราวิกฤต การจัดการไม่ดี คือการรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้

บัดนี้เราจับได้แล้วว่า สมุทัยตัวนั้นที่ทำให้ประเทศไทยไม่ดีคืออะไร และเราไม่รออีกแล้ว เราสามารถร่วมกันทำเรื่องชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานของประเทศ เมื่อชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเอง ความเป็นพลเมืองของคนทั้งหมดก็แสดงออกได้ ถ้ารัฐรวมศูนย์ พลเมืองก็แสดงออกไม่ได้

เพราะฉะนั้น การที่ชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเองนั้น นอกจากเป็นฐานของประเทศแล้ว ยังเปิดพื้นที่ เป็นฐาน

ของพลเมืองให้คนไทยทั้งหมด สามารถแสดงความเป็นพลเมือง สามารถพัฒนาตนเองได้ สามารถเป็นเจ้าของประเทศได้ เพราะฉะนั้น ตรงนี้เราสามารถร่วมกันสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ได้แน่นอน

เมื่อปีกลายนี้ ผมยังได้พูดถึงพลัง 5 ประการ ที่เรียกว่า **‘เบญจพลัง’** และผมจะขอนำกลับมาพูดอีก เป็นพลัง 5 ประการที่เราใช้ ที่เรากำลังทำอยู่

พลังประการที่ 1 เป็น**พลังทางสังคม หรือพลังของความสามัคคี** นั่นคือ การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำกันเต็มพื้นที่ในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ

พลังประการที่ 2 เป็น**พลังทางปัญญา** เพราะเราต้องใช้ข้อมูล ใช้ความรู้ ใช้การวิเคราะห์ ใช้การสังเคราะห์ เราไม่ได้ใช้แต่อารมณ์ ไม่ได้ใช้แต่การเรียกร้อง ไม่ได้ใช้การโจมตี ไม่ได้ใช้การด่าทอ ไม่ได้ใช้การยุยงให้เกิดการเกลียดชังกัน แต่เราใช้พลังทางปัญญา

พลังประการที่ 3 เป็น**พลังของการจัดการ** อย่างที่เราพูด จัดการตนเองของชุมชน ท้องถิ่น จังหวัด จัดการและพัฒนาอย่างบูรณาการ

พลังประการที่ 4 เป็น**พลังของความถูกต้อง** เราไม่ได้ทำเพื่อที่เราจะได้อำนาจ เพื่อเราจะมีโอกาสคดโกงเพื่อครอบครัวหรือพรรคพวกของเรา แต่เราทำทั้งหมดเพื่อคนไทยทั้งปวง เพื่อคนไทยในทุกชุมชน ในทุกหมู่บ้าน ในทุกตำบล ในทุกจังหวัด เพราะฉะนั้นตรงนี้ เป็นเรื่องของความถูกต้อง อะไรที่มีความถูกต้องจะมีพลังมากขึ้นเรื่อยๆ อะไรที่ไม่ถูกต้องจะหักโค่นลง ไปต่อไม่ได้ ธรรมะย่อมชนะอธรรม

พลังประการที่ 5 เป็น**พลังของสันติวิธี** ทั้งหมดที่เราทำนั้น ฟ้าดินเป็นพยานได้ เราไม่ได้เป็นปฏิปักษ์ต่อใคร ไม่ได้พูดถึงใครว่าเป็นศัตรู ไม่ได้

พูดถึงการแย่ง แยกข้างแยกขั้วแบบที่ทำกันจนเกือบจะเกิดมีคดียุติในประเท
เราพูดถึงเรื่องความสามัคคี เรื่องความรักกัน เรื่องการเป็นเพื่อนมนุษย์กัน เรื่อง
การขับเคลื่อนไป เรื่องพลังสร้างสรรค์ ไม่มีการไปทำร้ายใครด้วยกาย วาจา ใจ
เพราะฉะนั้น สันติวิธีนี้มีพลังที่จะแก้สิ่งยากๆ ในโลก **ท่านมหาตมะ คานธี**
ได้ใช้พลังสันติวิธี และ**เนลสัน แมนเดลา** ก็ใช้พลังของสันติวิธีที่จะเอาชนะ
สิ่งยากๆ เพราะฉะนั้น กระบวนการของเราทั้งหมดเป็นกระบวนการของ
สันติวิธี

ท่านทั้งหลายลองนึกดู เมื่อรวมกันแล้วทั้ง 5 ประการ เป็น **‘ผละ 5’**
หรือ **‘เบญจพละ’** จะเป็นพลังมหาศาลที่เราจะใช้ขับเคลื่อนการพัฒนา
ประเทศไทยด้วยการสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่

ท้ายที่สุด ก็ขออวยพรให้เพื่อนคนไทยประสบความสำเร็จในการสร้าง
ประเทศไทยให้น่าอยู่ เพื่อลูกหลานของเราจะได้อยู่บนแผ่นดินแห่งนี้ด้วย
ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ด้วยสันติสุขโดยทั่วกัน

ปาฐกถาพิเศษ

เปลี่ยนโฉมสวัสดิการสังคม สู่การสร้างความเป็นพลเมือง

เชบ ยอดแก้ว

ครุภูมิปัญญาไทยต้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
(การออมทรัพย์)

เป้าหมายของการออมทรัพย์ คือ การพัฒนาให้สังคมดีและให้คนมีความสุข ผมเริ่มทำออมทรัพย์เมื่อปี 2526 พอ 4 ปีหลังจากนั้น ผมก็ลาออกจากราชการเลย ผมเริ่มเรื่องนี้เพราะเห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องดี และจะทำกับตำบลน้ำขาว ไม่ใช่ประเทศไทย พอลาออกจากราชการ ไปเสนอแนวคิดว่าจะขอกำไรจากการออมทรัพย์มาทำสวัสดิการ 50 เปอร์เซ็นต์ ปรากฏว่าไม่ได้ เขาให้ 5-10 เปอร์เซ็นต์ ผมบอกเลยว่า ความคิดนี้ล้มเหลวในประเทศไทย ไม่สำเร็จ เพราะคนมัวแต่ไปติดอยู่กับผลประโยชน์เฉพาะหน้า ไปติดเรื่องปันผล ให้ได้ปันผลมากๆ สวัสดิการไม่เกี่ยว

จากนั้น เลยไปเสนอความคิดกับรัฐบาลในสมัยนายกฯ ชวน หลีกภัย ว่าให้ตั้งกองทุนในหมู่บ้าน ให้ตั้งกองทุนสวัสดิการโดยให้รัฐบาลมาสมทบ ปรากฏว่าตอนนั้นได้มา 12 ล้านบาท ก็ได้มาแต่ตำบลน้ำขาวเท่านั้น ที่อื่นไม่ได้ เพราะทำที่ตำบลน้ำขาว ตำบลอื่นไม่ยอมทำ พอไปเดินสายพูดเรื่องนี้ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เมื่อเรื่องออมทรัพย์ล้ม ก็เลยเกิดความคิด ‘วันละบาท’ ขึ้นมาแทน คือถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ต้องไปออมมันแล้ว ลองให้คนทำสัจจะวันละ 1 บาทแทน แล้วตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน จัดสวัสดิการทั้งสิ้น 9 เรื่อง ไม่ต้องไปยืม ไม่ต้องไปกู้ให้มีลูกหนี้กันแล้ว เอามาจัดสวัสดิการอย่างเดียว

ผมเคยไปภาคอีสาน ไปจังหวัดขอนแก่น ผมไปเจอลุงคนหนึ่งนั่งอยู่แถวหน้าฟังผมพูด ผมจำหน้าลุงได้เลยถามลุงว่า ลุงมาฟังครูชบกี่ครั้งแล้ว แกบอกกว่าฟัง 3 ครั้งแล้ว ครั้งนี้เป็นครั้งที่ 3 แล้วทำไมฟัง 3 ครั้ง แกบอกกว่าแนวความคิด ‘วันละบาท’ นั้นดีจังเลย เพราะเป็นเรื่องบุญ เรื่องกุศล เรื่อง

การจะช่วยกันทั้งนั้น แล้วถามว่า ลุงทำหรือยัง แกบอกว่ายัง ได้ยินอย่างนั้น ผมใจหายวาบเลย แสดงว่าเรื่องออมทรัพย์ไม่สำเร็จ และเรื่องวันละบาทก็ คงจะไม่สำเร็จอีก เพราะคนเชื่อว่า พุดดี ฟังดี แต่ว่าไม่ทำ

พอกลับมากรุงเทพฯ เขาประชุมคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยต่างๆ ของกรุงเทพฯ ที่มหิดล และเขาก็เชิญผมไปพูดเรื่องออมทรัพย์ ผมก็ไป แต่ คราวนี้ไม่พูดเรื่องออมทรัพย์ ผมพูดเรื่อง ‘วันละบาท’ แทน บอกว่าถ้าเราทำ สัจจะออมทรัพย์ สัจจะกับตัวเอง แล้วเก็บวันละบาทที่บ้าน พอครบเดือนก็ เทไปรวม 50 คนต่อกรรมการ 1 คน แล้วกรรมการเอาไปฝาก แล้วเอามา รวมกันเป็นตำบล 1 ตำบล 1 กองทุน, 1 เทศบาล 1 กองทุน ตั้งให้ได้ตามนี้ แล้วจัดสวัสดิการครอบคลุมทั้งเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต่อไปประชาชนจะได้ มีบ้านอายุเหมือนราชการ ผมว่าไปอย่างนั้น แล้วก็ทำให้เขาฟังได้ 9 เรื่อง พอจบแล้วก็ถามว่า มีใครจะถามอะไร พวกอาจารย์ยกมือกันเต็มเลย ไม่เหมือนชาวบ้าน ผมไปพูดกับชาวบ้าน เขาไม่ค่อยถาม เพราะไม่รู้ที่ผมพูด มันเป็นเรื่องใหม่ แต่อาจารย์ถ้าเขาสงสัย เขาจะยกมือเตรียมถามทันที

“ครูขบครับ ผมนั่งฟังครูขบมาชั่วโมงกว่า เคลิบเคลิ้มตามที่ครูขบพูด เรื่องวันละบาท แล้วอยากจะถามครูขบว่า เรื่องดีๆ อย่างนี้ใครเป็นคนคิด” อาจารย์ถามผมอย่างนั้น ผมก็เลยตอบไปว่า “อาจารย์ครับ ผมขอถาม อาจารย์กลับว่า ใครเป็นคนพูด” อาจารย์ก็ตอบทันทีเลยว่า “ครูขบเป็นคนพูด” ผมก็บอกว่า “ถ้าครูขบเป็นคนพูดก็แสดงว่าครูขบเป็นคนคิดครับ” อาจารย์คนเดิมถามต่อ “ถ้าครูขบเป็นคนคิดเรื่องดีๆ อย่างนี้ แล้วผมขอถาม ครูขบว่า ที่บ้านครูขบนั้นทำหรือยัง” ผมสะอึกเลยในทันที เพราะผิดหลัก พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าบอกว่า ก่อนสอนคนอื่น ตนต้องทำให้ได้ก่อน ถ้าทำไม่ได้อย่าไปสอน นั่นแสดงว่า ผมสอนผิด ผมประกาศทันทีเลยว่า

ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ใครเชิญให้ผมไปพูด ผมจะไม่ไปแล้ว ใครถามอะไรก็จะไม่ตอบ ผมจะกลับบ้านแล้ว สรุปลแล้ว อาจารย์ท่านอื่นที่ยกมือก็ไม่ได้ถาม ได้ถามเพียงท่านเดียว เพราะผมไม่ตอบ ผมเลิกเลย

ผมกลับไปถึงบ้าน ไปคุยกับลูกทั้ง 2 คนที่จบปริญญาตรี ไม่ได้รับราชการ ผมเล่าว่าพ่อไปพูดเรื่องออมทรัพย์ที่มันล้มเหลว คนไม่เชื่อ คนไม่ทำ แต่พ่อมาคิดใหม่ได้ คือเรื่องวันละบาท ทำสวัสดิการภาคประชาชน แล้วจะกลับมาทดลอง ต้อง 100 คนขึ้นไปจึงจะทดลองได้ ลูกทั้ง 2 คนค้านผมทันที และบอกว่า ตำบลของเรามันตำบลน้ำขาว มี 11 หมู่บ้าน ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้ 21 กลุ่ม มีสวัสดิการ 21 กลุ่ม พ่อไปถอนพันที่ ม.อ. เขาเอาค่าถอนพัน 1,000 บาท พ่อกลับมาเบิกสวัสดิการได้ 5 กลุ่ม พ่อให้หยุด ถ้าเบิกหมดทั้ง 21 กลุ่ม เท่ากับว่าค่ากำไรเกินควร เราไม่เอา เราเอาแค่ 5 กลุ่มพอ ได้ 5,000 บาทก็เยอะแล้ว และพ่อจะสอนเรื่องวันละบาท ลูกก็ค้าน ไม่ยอมเห็นด้วย

เมื่อไม่เห็นด้วย ผมตัดสินใจว่า ถ้าไปพูดกับคนอื่นคงล้มเหลวแน่ๆ ขนาดคนเรือนเดียวกัน ซึ่งเป็นลูกของเราเขายังไม่เชื่อ แล้วใครคนอื่นเขาจะเชื่อ สรุปลแล้วผมไม่ไปไหน 3 เดือน ผมอยู่บ้าน พูดกับลูกเรื่องวันละบาทตลอด 3 เดือน ลูกจะเข้าห้องน้ำ ผมก็ตามไปพูดที่หน้าห้องน้ำ คล้ายๆ ว่าผมเป็นคนวิกลจริตไปแล้วตอนนั้น บ้าเรื่องวันละบาทขึ้นสมองแล้ว จนลูกมันสงสัย มันคุยกันว่า เรื่องวันละบาทขึ้นสมองพ่อแล้ว ถ้าเราไม่ช่วยพ่อ พ่อต้องตายแน่ๆ กับวันละบาท เลยตัดสินใจและยอมทำตาม

พอยอมทำ ผมก็บอกให้ลูกไปประกาศรับสมัครคนในตำบลของเรา ก่อน ผมบอกให้ลูกเปิดรับสมัครแค่ 2 ชั่วโมง ให้ได้ 100 คน ก็พอ เอาแค่ มาทดลองว่า มันดีจริงหรือไม่ดีจริงตามความคิด ก็ปรากฏว่าประกาศ 2 ชั่วโมง

คนสมัครเข้ามา 594 คน ผมดีใจเต็มเลย อยากได้ 100 คน แต่กลับได้ 594 คน ผมมั่นใจเลยว่า เรื่องนี้ดีแน่ จัดตั้งได้แล้วที่ตำบลน้ำขาว เวลาไปพูดที่ไหนก็ไม่กลัวแล้ว แต่เวลาออกจากจังหวัดสงขลาไปพูดที่จังหวัดอื่น ถ้าคนจังหวัดอื่นถามอีกว่า ครูชอบอยู่จังหวัดอะไรครับ อยู่สงขลา แล้วสงขลาทำแล้วหรือยังกลัวจะถูกถามอย่างนั้นอีก จึงตัดสินใจว่า เมื่อทำที่ตำบลน้ำขาวได้แล้ว จึงไปหาผู้ว่าฯ สมพร ใช้บังยาง ตอนนั้นท่านเป็นผู้ว่าฯ สงขลา ไปเล่าให้ท่านฟังไปเล่าให้ท่านเห็นด้วย ท่านก็เห็นด้วย และบอกว่าท่านจะเป็นประธานเอง ให้นายอำเภอทุกอำเภอเป็นกรรมการให้ เรื่องนี้ราชการอยากจะทำ ถ้าเรื่องนี้ราชการทำแล้วเกิดล้ม ผมจะเสียชื่อ ผมเป็นคนคิด เพราะฉะนั้น ต้องปล่อยให้ประชาชนทำเอง ส่วนราชการมีหน้าที่อำนวยความสะดวกเท่านั้นพอ

เมื่อท่านเห็นด้วย ก็ขอให้ท่านช่วยอำนวยความสะดวก รวมถึงบอกนายอำเภอให้ช่วยอำนวยความสะดวกอีกทาง ถ้าประชาชนขอใช้พื้นที่ก็อย่าไปขัดขวาง ปล่อยให้ประชาชนทำเอง ผมจึงขอเงินที่บ้านมา 200,000 เพื่อตั้งมูลนิธิ ชื่อมูลนิธิ ดร.ครูชบ-ปราณี ยอดแก้ว โดยหน้าที่ของมูลนิธิ คือ หากคนจังหวัดสงขลาอยากได้ความรู้เรื่องวันละบาทก็ให้บอกมูลนิธิ ทางมูลนิธิจะไปให้ความรู้โดยที่ท่านไม่ต้องเสียเงินแม้แต่บาทเดียว จะไม่ให้กินน้ำก็ไม่เป็นไร ขอแค่ให้ได้พูดเรื่องวันละบาท

ปรากฏว่า ทำหน้าที่นี้ที่จังหวัดสงขลาซึ่งมี 140 ตำบล 1 ตำบล 1 กองทุน, 1 เทศบาล 1 กองทุน ก่อตั้งที่ตำบลน้ำขาวได้เมื่อปี 2547 ปัจจุบันตั้งมาได้ 9 ปีแล้ว ขณะนี้ทำหน้าที่ให้ความรู้และให้คนทำวันละบาทๆ ที่บ้าน ไม่ใช่ว่าสิ้นเดือนแล้วเอาเงินมาให้ 30 บาท แต่ต้องทำที่บ้าน วันละบาทๆ ใส่กระปุกไว้ ขณะนี้เราได้ทำสำเร็จแล้วในจังหวัดสงขลาครบทุกตำบล ครบทุกเทศบาล จำนวน 140 กองทุน ใน 140 กองทุนนี้มีสมาชิก

ทั้งหมด 258,643 คน เรื่องเงินไม่ต้องพูดถึง มันตามมาเอง เพราะวันละบาท
ท่านไปคิดเอาเองก็แล้วกัน

เมื่อตั้งได้สำเร็จ เวลาไปพูดที่ไหน ผมก็มีความมั่นใจ ผมไม่กลัวแล้ว
เพราะผมทำได้ทั้งจังหวัดแล้ว คนจังหวัดสงขลามีนั่งล้านสองแสนกว่าคน
ตั้งเป้าหมายว่า จะต้องทำให้ได้ 700,000 และท่านคิดดู ถ้าได้วันละ
700,000 บาท เงินจะกองเท่าไร

เงินนี้พอทำมาได้แล้วจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง 20
เปอร์เซ็นต์ ตั้งเป็นทุนสำรอง ส่วนที่สอง 30 เปอร์เซ็นต์ สำหรับการลงทุน
ทางการศึกษา ลงทุนให้ยืมไปค้าขายเล็กๆ น้อยๆ แต่ไม่คิดดอกเบี้ย (ไม่เหมือน
ออมทรัพย์) โดยตกลงกันเองกับกรรมการ และเลือกตัวแทนตำบลเป็น
ประธาน 1 คน ขณะนี้เราได้ทำการพัฒนาคนใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 คือ
วันละบาท ทำ 9 เรื่อง พอทำวันละบาทเสร็จแล้ว จากนั้นก็ทำผู้นำ ผู้นำที่มี
จิตใจเห็นด้วยอย่างนี้ ให้ลดรายจ่ายเดือนละ 100 บาท ตั้งเป็นกองทุนผู้นำ
บัดนี้เรามีกองทุนผู้นำอยู่ 16,995 คน ท่านคิดว่าเดือนละ 100 บาท และ
จัดสวัสดิการ 5 เรื่อง

ทั้งนี้ผมยังได้เสนอรัฐบาลว่า เราทำวันละบาทแล้ว รัฐบาลในฐานะ
ผู้เก็บภาษีประชาชนต้องสมทบประชาชน 1 บาทด้วย อบจ. คุณจ่ายภาษี
ประชาชน ต้องสมทบ 1 บาทด้วย อบต. และเทศบาล คุณก็จ่ายภาษี
ประชาชน ต้องสมทบวันละ 1 บาทด้วย จังหวัดสงขลาของเราทำได้หมด
แล้ว อบต. ที่เล็กที่สุด ประกาศก่อนเพื่อนให้สมทบวันละบาทตามแนวที่ครูชบ
เสนอ และเทศบาลก็ประกาศให้สมทบ 1 บาทตามที่ครูชบเสนอ อบจ. ก็ให้
จนบรรลุผล รัฐบาลก็ให้แล้ว และตอนนี้ที่จังหวัดสงขลา เรื่องวันละบาทเราก็

จ่ายสวัสดิการให้เขาเรียบร้อยแล้ว มีเหลือเงินอยู่ประมาณ 250 ล้านบาทก็ฝากธนาคาร ต่อไปเราจะเปลี่ยนแนวคิดใหม่อีก

ส่วนขั้นที่ 2 สวัสดิการผู้นำเดือนละร้อย เราก็ได้เงินเดือนๆ ละ 1 ล้านบาทบาท ตอนนี้น้ำจ่ายสวัสดิการแล้วเหลืออยู่ 13 ล้านบาทฝากธนาคารไว้

และขั้นที่ 3 ทำบุญปีละ 100 บาท สำหรับปีละร้อยนั้น เราตั้งเป็นกองทุนภัยพิบัติเพื่อป้องกันและช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ตอนนี้เรามีสมาชิก 2,014 คน ตั้งได้แล้ว 11 ตำบล แต่ยังตั้งไม่ได้หมด อันนี้เราไม่หวังผล เราถือว่าเป็นยอดสุดหรือเป็นยอดเจดีย์ และก็มีกองทุนอยู่ 200,000 กว่าบาท ซึ่งเราก็ดำเนินการได้ตาม 3 ขั้นตอนในการพัฒนาคน ขั้นต่ำสุด คือ วันละบาท ขั้นที่ 2 คือ เดือนละร้อย และขั้นที่ 3 คือ ปีละร้อย เราทำได้ทั้ง 3 ระดับแล้ว

กล่าวได้ว่าที่สงขลาเราประสบผลสำเร็จ แม้จะไม่ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ หรือไม่ได้ 50 เปอร์เซ็นต์ แต่มั่นขวัญขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่หยุด และมีคนสมัครเข้าร่วมโครงการวันละบาท เดือนหนึ่งๆ เฉลี่ยเดือนละประมาณ 2,000 คน ซึ่ง 6 เดือนรับครั้ง ไม่ได้รับทุกเดือน แต่ใครจะออกก็ออกได้ทุกเดือน หากจะเข้าใหม่ต้องรอ 6 เดือน และเริ่มต้นใหม่ ส่วนผู้นำก็เหมือนกัน คือ 6 เดือนรับครั้งหนึ่ง และรับมาได้ 5-6 ครั้งแล้ว ได้ประมาณ 10,000 กว่าคน ส่วนปีละร้อย เราเพิ่งเริ่มรับมาปีที่แล้วก็ได้ 11 ตำบล นับว่าบรรลุผลแล้ว

สุดท้ายนี้ผมไม่มีอะไรจะให้ นอกจากเอาใจความมาให้ท่านเพียงสั้นๆ ถ้าท่านสนใจอยากจะทำ ต้องไปเรียนที่สงขลา อาจจะของบประมาณจาก พอช. หรือรัฐบาลก็ได้ ไปเรียนที่สงขลา ไปเรียนให้ถึงแก่นแท้ของสงขลาว่า

เราพัฒนาคนจริงๆ เรามีจิตใจมุ่งมั่นที่จะช่วยตัวเอง ช่วยสังคม ช่วยประเทศชาติ เพื่อให้เจริญก้าวหน้า และมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะทำเรื่องนี้ให้สำเร็จในประเทศไทย

บรรยายพิเศษ

การถือกุล เนิื่อนาบุญ ของงบวนการจับเค็ลื่อน ความเป็นพลเมือง

มุกตา อินตะसार

กรรมการบริหารอพน คณะที่ 3 สสส.

หลายท่านมาจากพื้นที่สำคัญของชีวิต นั่นก็คือ ชุมชนท้องถิ่น ตัวดิฉันเองก็มาจากพื้นที่เหมือนพี่น้อง แม้เคยทำหน้าที่เป็นสมาชิก สภานิติบัญญัติแห่งชาติในช่วง 1 ปี 6 เดือน แต่ในช่วงที่ทำหน้าที่ตรงนั้น เป็นช่วงที่สำคัญที่ตัวของดิฉันเองได้นำเอากระบวนการคิดของพี่น้อง ทั้งขบวนการเท่าที่ตัวเองจะสัมผัสได้จากบทเรียนและประสบการณ์ของตัวเอง ไปสื่อสารและสร้างความเข้าใจให้กับพี่น้องในส่วนที่น้อยอยู่ 200 คนในสภาพพยายามสื่อให้เขาเห็นว่า พี่น้องในชุมชนมีคุณค่า มีอะไรดีๆ มากมายที่เขาพยายามจะจัดการทุกข์ของเขาด้วยตัวของเขาเอง เพียงแต่โอกาสไม่ค่อยมี หรือบางส่วนอาจได้รับโอกาส แต่บางส่วนก็ไม่เคยได้รับโอกาส

พี่น้องคงจำได้ว่า ช่วงวิกฤตของสังคมในปี 2540 มีกองทุนฯ หนึ่งเกิดขึ้น แต่ไม่ใช่เกิดขึ้นเพื่อตัวของกองทุน แต่เกิดขึ้นเพื่อที่จะไปหนุนให้พี่น้องที่เหมือนเป็นต้นไม้ เด็บโตเป็นต้นไม้ใหญ่ให้เข้มแข็งพอสมควร เอาไปทำและไปช่วยพี่น้องคนอื่นๆ นั่นคือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ในโอกาสเดือนเกิดของผู้ขับเคลื่อนคนสำคัญของกองทุนนี้ ดิฉันจึงอยากจะเชิญชวนพี่น้องรำลึกถึงบุคคลท่านหนึ่งที่มีคุณูปการจากความสำเร็จของความเป็นพลเมือง นั่นก็คือ **ท่านอาจารย์ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม** และแม้ว่าท่านจะไม่ได้อยู่กับเราในโลกนี้ แต่ท่านก็ได้อยู่ในที่ๆ พวกเราระลึกถึงเสมอ ท่านยังอยู่ในหัวใจของพวกเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวของดิฉันเอง

ทุกท่านที่เคารพ ในช่วงก่อนที่จะมีวิกฤต หลายท่านคงจะรู้ว่า ตัวทุกท่านหรือพวกเราได้พยายามจัดการทุกข์ของพวกเราด้วยตัวของเราเอง

ขณะเดียวกัน ก็แบ่งปันโอกาสที่เราได้ล่วงพ้นทุกข์เหล่านั้น โดยเครื่องมือที่เรา มีไปให้คนอื่น ๆ ด้วย ตอนนี้อย่างน้อยก็ได้ทำเรื่องราวเหล่านี้ ชุมชนท้องถิ่นก็ กำลังฉีกปลั่งกันอย่างเข้มแข็งทุกขณะ

ตัวดิฉันเองเป็นคนเล็กๆ ที่ดอกคำใต้ เมื่อ 40 ปีที่แล้ว ตอนนั้นอายุ ประมาณ 14 ปี ยังเป็นสาวน้อยๆ เวลาออกจากบ้าน ต้องเดินทางประมาณ 16 กิโลเมตร ขึ้นโคลนขึ้นน่อง ฟันน่องในหมู่บ้านพอออกจากบ้านก็ถูกดูถูก ดูแคลนในฐานะเป็นผู้หญิงดอกคำใต้ ถูกมองตั้งแต่หัวถึงเท้า เท้าถึงหัว มอง แบบดูถูกเหยียดหยาม นี่ขนาดเรามีพื้นที่ มีโอกาส หรือเกิดมาอาจจะจะมีบุญที่ เกื้อหนุน เพราะคุณพ่อพอจะมีอยู่มีกินบ้างเลยส่งไปอยู่โรงเรียนประจำ ทำให้ดิฉันได้เรียนรู้อะไรมากมาย

ดิฉันกลับมาเหลียวมองที่บ้านเกิดของดิฉัน แล้วพี่น้องละ สมัยนั้น ใส่เสื้อนักเรียนคอกระเช้า หมอไปฉีดวัคซีน พอเปิดดูเสื้อเห็นเพื่อนไม่มีเสื้อ ข้างในจะใส่ และมันดำหนอย มอซอหนอย ก็ถูกตำว่าสกปรก คำๆ นี้เจ็บปวด มาก แม้เราไม่ถูกตำ แต่เพื่อนเราถูกตำ เพื่อนเราแอบไปร้องไห้ จุดนี้เป็นจุด หนึ่งที่ทำให้ดิฉันคิดว่า ดิฉันจะต้องกลับบ้านเกิด ทุกวันนี้ดิฉันก็ยังอยู่ที่ บ้านเกิด และจะไม่ย้ายไปไหน

หลังจากที่อยู่ในสถานิตบัญญัติ ทำหน้าที่ 1 ปี 6 เดือน หลายคนบอก ว่า ขอให้ดิฉันเข้าไปนั่งใน ส.ว. สรรหาต่อ ดิฉันคิดว่า นั่นไม่ใช่ตัวตนของดิฉัน ดิฉันมาจากรากก็อยากจะทำอยู่ที่ราก แต่โอกาสที่มี ทำให้ดิฉันได้คิดว่า ทุกข์ ที่พี่น้องมีนั้นไม่ใช่ตัวของดิฉันคนเดียวที่จะจัดการได้ เราทุกคนต้องร่วมกัน แล้วจะร่วมกันได้อย่างไร ก็เริ่มจากที่ตัวเองมี หลายท่านมีหลายประเด็น มีหลายเรื่อง ที่เพียงพอจะเริ่มต้น เราถนัดไม่เหมือนกัน ดิฉันเลือกที่จะไปเป็น

ครู เพราะคิดว่ากลับบ้านเกิดได้ ดังนั้น ทำอย่างไรที่เราจะใช้บทบาทและหน้าที่ของเราช่วยเรื่องที่เป็นทุกข์ของพี่น้องได้

ดิฉันคิดว่า ในทุกที่ เช่นที่บ้านของดิฉันมี คือเด็กๆ ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ เมื่อ 40 ปีที่แล้วมีเพียง 20 เปอร์เซ็นต์ที่ได้เรียนหนังสือในโรงเรียนมัธยมฯ การให้พื้นที่กับเด็กๆ เหล่านั้น ณ บัดนี้ผ่านมา 40 ปี เด็กๆ เหล่านี้กลับไปจัดการตัวเองได้ และยังไปช่วยคนอื่นๆ มีตัวอย่างที่ดิฉันภูมิใจที่สุดเรื่องหนึ่ง ที่คิดว่าเราทำแล้วพี่น้องของเราเดินต่อไปได้ คือมีลูกศิษย์คนหนึ่ง ดิฉันเคยให้เด็กชั้นนารีเล่มเดียว บอกเขาว่า ให้เป็นรางวัลสำหรับการทำความดี และชวนเขาทำกิจกรรมที่ส่งเสริมเรื่องอาชีพ คือ การทำให้นางฟ้า บัดนี้เขาเป็นรองอธิการบดีมหาวิทยาลัย ขณะเดียวกันก็ไปอยู่ในฝ่ายกิจการนักศึกษา และเขายังไปช่วยลูกศิษย์ของเขาได้อีก เช่น เด็กไม่มีทุน แต่แทนที่จะให้เงิน เขาก็ไม่ได้ให้เงินเป็นเครื่องมืออย่างเดียว เขาให้มาช่วยทำกิจกรรมงานวิจัย และลูกศิษย์ของเขาก็สามารถจัดการตัวเองได้

ที่เราบอกว่า เราเริ่มต้นให้เด็ก หรือที่ดิฉันเองก็พยายามคิดว่า เราให้คนเดียวไม่ได้ และไม่สามารถช่วยพี่น้องคนอื่นได้ทั้งหมด แล้วเราจะรุกเชิงนโยบายอย่างไร ดังนั้น การเริ่มต้นการทำสวัสดิการชุมชน หรือ **‘กองทุน’** จึงเป็นคำตอบอันหนึ่ง

ดิฉันเองเคยได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม ปี 2537 และเป็นโอกาสที่ได้พบ**คุณหมอประเวศ วะสี** ได้รับโอกาสมาเป็นกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมร่วมกับอาจารย์ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ในปี 2540 ดิฉันจึงคิดว่า เราจะต้องกระทุ้งทุ๊กเรื่องที่จะให้พื้นที่และให้โอกาสกับพี่น้อง

หลายๆ ท่านคงจำคุณเอนก นาคะบุตร อาจารย์ไพบูลย์ และอีกหลายๆ ท่านได้ เราชวนกันคุยว่า เรามีพื้นที่ดีๆ มากมาย แต่ก็มีคนที่ขาดโอกาสมากมายเหมือนกัน เราจะให้โอกาสกับพี่น้องในพื้นที่อย่างไร อาจารย์ไพบูลย์และพวกเราก็บอกว่า เงินที่เหลือทั้งหมดนี้ เราจะทำอะไรให้พี่น้องได้ เริ่มต้นทำเมนูสวัสดิการ 5 รายการ จากนั้นจึงเริ่มด้วยการหนุนตัวอย่าง คือ **พ่อชบ ยอดแก้ว** เราอนุมัติงบประมาณ 12 ล้านให้พ่อชบ ยอดแก้ว เป็นคนไปเริ่มต้นทดลองทำคูที่สงขลา เพราะรู้ว่า พ่อมีความมุ่งมั่นและความตั้งใจ

พอกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมหมดลง พวกเราจึงได้เริ่มต้น โดยมีพระราชกฤษฎีกาอันหนึ่ง ให้จัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เกิดขึ้น ตัวดิฉันก็ได้มีโอกาสมานั่งเป็นกรรมการบริหารในสายชาวบ้านที่พี่น้องได้เลือกคนมาแต่ละภาคๆ ละ 5 คน แล้วก็มานั่งปรึกษาหารือกันทั้ง 25 คน และเลือกมา 3 คน เพื่อมานั่งเป็นผู้บริหารชุดแรกของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในปี 2544 เราก็เริ่มออกแบบ แต่มันไม่ง่ายที่จะรู้ปัญหาข้างล่างทั้งหมด เพราะเราทำอยู่ข้างบนนี้ แต่ฐานรากนั้นยิ่งใหญ่มาก มีคนเก่งๆ เยอะมาก และการที่เราอยู่ข้างบน บางทีก็จับผิดจับถูก แต่เป็นแนวคิดอันหนึ่งว่า ต่อไปเราจะต้องทำอะไรให้เขาจัดการตัวเอง และจะคอยหนุนเสริมให้มากขึ้นๆ

อย่างที่พ่อชบได้เล่าเป็นบทเรียนและประสบการณ์ให้เห็นที่มาที่ไปว่าทำไมทุกซ์ที่เรา มี เราจึงต้องไปจี๋เชิงนโยบายด้วย ทำไมกองทุนสวัสดิการ จึงได้คิดว่า เราไม่จำเป็นต้องพึ่งใคร พึ่งเฉพาะตัวเรา แต่ในยุคแรกๆ บางทีไม่สามารถจัดการตนเองได้ จำเป็นต้องเกี่ยวเพื่อน พี่น้อง ภาคีมาช่วย หรือบางทีทุกซ์ที่มีมันเหมือนผงเข้าตา มันจัดการไม่ได้ทั้งหมด เราจำเป็นต้องหาข้อต่อเชิงนโยบาย

สมัยนั้น ท่านจำได้หรือไม่ มีเรื่องของการเขียนเรียงความ และดิฉันได้มีโอกาสไปนั่งตรวจเรียงความเด็กๆ ซึ่งตอนนั้นพรรคเพื่อไทยยังไม่เกิด มีมูลนิธิไทยคมเข้ามาทำ จากนั้นก็เริ่มเกิดทุนการศึกษาเด็กที่เรียกว่า กยศ. (กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา) และก็พยายามผลักดันต่อว่า ไม่ต้องคืน ถ้าเด็กไม่มีเงินจะคืน ก็คือ กรอ. (กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผูกกับรายได้ในอนาคต) เสร็จแล้วก็ยุบไปในช่วงที่ตัวดิฉันได้เข้าไปนั่งในสภา

อย่างไรก็ตาม ยังมีกองทุนหมู่บ้านที่เราให้พี่น้องไปบริหาร โดยวิธีคิดอย่างเดียวกันคือ ปล่อยไป 1 ล้านบาทเพื่อให้พี่น้องใช้เป็นเครื่องมือ เพราะบางหมู่บ้านกว่าจะเก็บหอมรอมริบได้ก็น้อยมาก แต่ไม่ใช่ที่เราเอาเงินไปให้แล้วจะนำไปกู้ยืมหรือไปใช้ไม่ถูก โดยหวังใจว่า พี่น้องจะเรียนรู้เรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการทุกข์ของตนเองด้วยการมาร่วมคิดว่า ใครเป็นทุกข์บ้าง แล้วจึงให้มายืมเงินตัวนี้ แทนที่จะต้องไปกู้ยืมทุนนอกระบบ ส่วนดอกผลก็เอากลับมาจัดสวัสดิการ นี่คือวิธีคิดที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและช่วยกันดูแล แทนที่จะอยู่ในมือใครคนใดคนหนึ่ง

ดิฉันเชื่อว่า ท่านทำได้ แต่หลายที่ๆ ไปเจอ ก็มีกลุ่มบุคคลที่เอาเป็นประโยชน์เข้าตัวก็มี อย่างไรก็ตามก็ กระบวนการเหล่านี้ เงินเหล่านั้นไม่ได้หายไปไหน และที่สำคัญที่สุด มันอยู่ในพื้นที่ เราต้องไปคลี่ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้เราจะจัดการกับมันอย่างไรต่อไป

พอมาพูดถึงเรื่องกองทุน ในยุคที่ดิฉันอยู่ในสภา 1 ปี 6 เดือน เราคุยกันว่า กองทุนเหล่านี้ยังอยู่ในสถานะเป็นกองทุนเถื่อน ถ้าไม่ใช่กองทุนหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อชีวิต หรือกลุ่มอื่นๆ ที่ชาวบ้านทำทั้งหมดที่เป็นเรื่องการเงิน เขาบอกว่าเป็นกลุ่ม

เดือนทั้งนั้น แต่เราบอกว่าไม่ใช่ จริงๆ กลุ่มเดือนเหล่านี้ตอนนี้อยู่ได้ และกลุ่มตัวเองจากเริ่มต้นไม่กี่บาท ตอนนี้อยู่บ้านในเครือข่ายมีเงินรวมกัน 20 ล้าน 30 ล้าน แต่เราพูดถึงแค่ตัวเงินหรือปริมาณ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าตัวเงินที่เป็นเชิงปริมาณ คือเนื้อหาของคนทั้งหมดที่มีมิติสัมพันธ์กันในชุมชนนั้นๆ ด้วยความรักความสามัคคีของพี่น้อง การเกื้อกูลดูแลกัน

ท่านลองไปดูรายการมองต่างมุม ในช่วงที่ผู้ใหญ่บ้าน พ่อหลวง กำหนดให้เกิด มีอยู่ช่วงหนึ่ง ที่บ้านดิฉันเอง พ่อหลวงทั้งหมดจะเลือกกำหนดโดยใช้วิธีปรึกษาหารือกันว่า ใครจะเป็นกำนัน ที่นั้นมี 10 หมู่บ้าน ประชากร 5,000 คน ท้ายที่สุดมี 2 คนเสนอตัว ทั้งหมดก็จะนั่งอยู่ในวงเดียวกัน ร่วมตกลงด้วยกัน เหมือนसानเสวนาว่า ใครเหมาะสมที่สุด เขาก็จะปรึกษาเรื่องความอาวุโส เรื่องประสบการณ์ และเรื่องอื่นๆ ท้ายที่สุดก็เลือกมา 1 คน แต่มีเงื่อนไขว่า ถ้าภายใน 5 ปีทำไม่ดีให้ออก แม้จะมีกติกาดำเนินการระบุว่าเอาออกไม่ได้ แต่ให้บอกไว้เลยว่า ถ้าตัวเองทำไม่ได้ก็ให้ถอนตัวออกไป ทุกวันนี้เขาทำงานร่วมกันเยี่ยมมาก

ดิฉันบอกกับตัวเองเสมอ ขอนั่งในสภา 1 ปี 6 เดือน ซึ่งมีเรื่องสองเรื่องที่เราจะต้องทำให้ได้ คือต้องสร้างพื้นที่ในเชิงนโยบายให้พี่น้องได้มีพื้นที่ปรึกษาหารือกันทุกเรื่อง พี่น้องจะปรึกษาหารือกันได้ โดยมีฝ่ายการเมืองหนุนเสริม ฝ่ายราชการหนุนเสริม ให้กลุ่มทุกกลุ่มแบบทุกเรื่องออกมา แล้วมาพูดคุยกัน ก็เลยต้องไปทำกฎหมายเพื่อให้พื้นที่ตรงนั้นเป็นที่ๆ เขาคุยกันได้อย่างต่อเนื่อง

แต่กฎหมายเป็นแค่เครื่องมือ เพื่อให้มีกลไกในการปรึกษาหารือกันในเรื่องทุกข์ของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุกข์ เรื่องเด็กไม่มีที่เรียน ผู้สูงอายุไม่มี

ใครดูแล เรื่องเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็มี 30 บาทรักษาทุกโรค หรือ 30 บาทต่อครั้ง เมื่อเข้าโรงพยาบาล ซึ่งในสมัยก่อนนั้นยังจ่ายน้อย หรือมีอยู่ช่วงหนึ่งที่บอกว่า ไม่ต้องจ่ายเลยเมื่อต้องเข้าโรงพยาบาล แต่สิ่งสำคัญคือเวลาที่พี่น้องต้องไปเฝ้าไข้ สำหรับคนทุกชั้นคนยากหรือคนตัวเล็กตัวน้อยนั้น ไม่สามารถที่จะไปเฝ้าได้ ด้วยเหตุนี้ ทุกข์เหล่านี้จึงจำเป็นเหลือเกินที่จะต้องทำกองทุน ก็เลยหาช่องทาง

อย่างไรก็ตาม สภามัยนั้น ซึ่งเป็นสมัยสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เราไม่อาจทำกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องการเงินได้ เราจึงจำเป็นต้องไปดูว่า มันมีช่องโหว่ที่จะทำให้กองทุนที่ว่าเหล่านี้มีกฎหมายรองรับ มีเครื่องมือเพื่อที่จะให้ใครก็ได้ที่ยากสนับสุนนสามารถสนับสุนนได้ ให้พี่น้องทำได้และมีสถานะ ตอนนั้นตัวเองไปทำหน้าที่เป็นเลขาฯ คณะกรรมการกิจการเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และความมั่นคงของมนุษย์ ก็เลยพยายามดูเรื่องของสังคม ไปดูกฎหมายที่เรียกว่า ‘กองทุนส่งเสริม’ ไปศึกษาหมด พยายามนั่งดูทั้งหมด ใช้เวลา 1 เดือน นั่งดูว่า มีกฎหมายอะไรที่เกี่ยวข้อง

และท้ายที่สุด ไปหยิบกฎหมายพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมปี 2546 เพื่อจะดูว่า มีช่องโหว่ที่จะทำได้ ซึ่งปรากฏว่า มันดีมาก แต่มันไม่ถึงพี่น้องชาวบ้าน เราเลยบอกว่า ถ้าเช่นนั้นต้องแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ แต่ไม่ต้องไปแก้หมด เราไม่ทำลายอันเก่า เพราะฉะนั้น คนที่อยู่เดิมหรือคณะกรรมการที่มีอยู่เดิมทั้งหมด เราไม่เอาออก พื้นที่สวัสดิการชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชน หรือสวัสดิการชุมชนที่พี่น้องทำมาทั้งหมด ไม่ว่าจะองค์กรทั้งหลายที่ทำเพื่อสวัสดิการ จะต้องมีสถานะเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ในกฎหมายฉบับนี้ได้ ก็เลยเสนียามความหมายของคำว่า ‘สวัสดิการชุมชน’ ‘กองทุนสวัสดิการชุมชน’ ให้ครอบคลุม ให้พี่น้องไปอยู่ในคณะ

กรรมการทุกระดับ โดยเอาชาวบ้านไปนั่งในระดับจังหวัด ไปนั่งในระดับชาติ ได้ ไปนั่งในฐานะของเครือข่ายได้

พี่น้องหลายท่านอาจจะยังไม่เคยศึกษากฎหมายฉบับนี้ กฎหมายฉบับนี้มีส่วนสำคัญที่จะเปิดพื้นที่ให้กับพี่น้องได้มีส่วนร่วมในระดับนโยบาย แต่สิ่งที่เราไปทำตรงนั้น มันไม่ง่ายที่จะสื่อสารให้ทุกคนในสภาเข้าใจว่า พื้นที่ของพี่น้องนั้นสำคัญและจำเป็นอย่างไร เจ็ดโมงเช้า ดิฉันต้องเข้าสภาเพื่อจะพูดจาเรื่องราวเหล่านี้ ขวนสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ขวนทุกคนที่เกี่ยวข้องมาทั้งหมด รวมทั้งสายท้องถิ่นมาคุยกัน และท้ายที่สุดมันก็ออกมา แต่เมื่อออกมาแล้วจะทำได้เลยหรือไม่ หนูน้อง ให้พื้นที่กับพี่น้องได้เลยหรือไม่ คำตอบคือยังไม่ได้ มันจะต้องมีระเบียบ มีกฎกระทรวงตามมาด้วย ก็ต้องไปออกแบบต่ออีก พอออกแบบ ออกกฎกระทรวงมาแล้ว ถ้ายังไม่มีตัวหนุนมันก็ยังไม่ง่ายอีก ต้องออกกฤษฎีกาอีก จึงไปที่สงขลา พาพี่น้องทั้งขบวนไปที่สงขลา เริ่มต้นชวนพ่อชบว่า สิ่งที่พ่อทำจะต้องแบ่งปันให้กับคนอื่นด้วย

ท่านอาจารย์ไพฑูริย์ก็พยายามให้พื้นที่กับพี่น้องด้วยการให้งบต่อผู้ความยากจน และพอท่านอาจารย์เข้าไปเป็นรองนายกรัฐมนตรีคุมงานพัฒนาสังคม ท่านอาจารย์ก็ให้พื้นที่กับพวกเราอีก โดยให้งบมาอีก 200 ล้านบาท ไปทำเรื่องยกร้าง พอถึงตรงนั้นเราก็ต้องถามต่ออีกในเรื่องของการทำระเบียบเพื่อเติมเต็ม

และท้ายที่สุด เราก็ออกแบบอีกว่า พี่น้องมีอะไรดี ที่สำคัญเราอย่าไปทำกติกาให้มากมายนัก เอากติกา 4-5 เรื่องก็พอ ได้แก่ ขอให้คนมีส่วนร่วมทุกคน ถ้าเป็นไปได้ทำอย่างไรให้พี่น้องมีส่วนร่วมและกระจายอย่างทั่วถึง

ทุกหมู่บ้าน ยิ่งถ้าทุกคนมาใส่บุญด้วยกัน (เราเรียกว่า ‘บุญ’ หรือ ‘กองบุญ’) จะทำสวัสดิการชุมชนหรืออันอื่นๆ ก็ทำไป ประเด็นผู้สูงอายุก็ทำไป กองทุนหมู่บ้านก็มีสวัสดิการเป็นของตัวเอง ธนาคารหมู่บ้านก็มีสวัสดิการเป็นของตัวเอง ผู้สูงอายุก็มีของตัวเอง กลุ่มเยาวชนก็มีของตัวเอง แต่ประเด็นที่จะยกระดับให้เป็นหน้าหมู่บ้านหรือระดับชาติมีไหมล่ะ เราก็เลยพยายามออกหน้าหมู่บ้านที่ทำให้ทุกคนมีส่วนได้ แม้แต่ข้าราชการหรือใครที่ตัวเล็กตัวน้อย สามารถเข้ามาอยู่ในวงนี้ได้หมด มาทำบุญโดยใช้คำว่า ‘กองบุญสวัสดิการชุมชน’ และทำระเบียบของงบประมาณ 3 ปี ขอโครงการต่อเนื่อง 3 ปี โดยใช้สัดส่วน ‘1:1:1’ คำว่า ‘1 ต่อ 1 ต่อ 1’ ในนิยามความหมายของโครงการที่เสนอไปนั้นหมายถึง ชุมชนใส่ไป 1 ส่วน ท้องถิ่นใส่มา 1 ส่วน และรัฐบาลใส่ให้อีก 1 ส่วน

โดยใน 1 ส่วนนี้ แล้วแต่ความเหมาะสมของท้องถิ่น บางครั้งพี่น้องก็เข้าใจผิดว่า อบต. ไม่ให้ หรือบางที่อยากจะเอาอย่างเดียว อยากจะได้สิทธิสวัสดิการ แต่ไม่ยอมใส่บุญ อยากจะเอาบุญคนอื่นมาให้อย่างเดียวโดยไม่ใส่บุญเราลงไป ถ้าเราใส่บุญ ถ้าเราได้ให้ เชื่อเถอะว่าเราจะมีความสุข แม้เพียงแค่นี้ร้อยยิ้ม เรายังมีความสุข เพราะทำให้คนอื่นที่อยู่ใกล้เรามีความสุขด้วย

ตอนที่ดิฉันไปรับรางวัลที่สหรัฐอเมริกาในปี 1999 หรือประมาณปี 2542 **ท่านโคฟี อันนัน** เลขาธิการสหประชาชาติในสมัยนั้น บอกว่า สิ่งที่ใหญ่ที่สุด คือการให้ การให้ของคนตัวเล็กตัวน้อยไม่จำเป็นต้องให้ที่ตัวเงิน เพราะเงินเป็นเครื่องมือหนึ่งเท่านั้น เพราะฉะนั้นในชุมชนเรา เราจะส่งเกิดกลุ่มประเด็นต่างๆ ทั้งหลายที่มีกองทุนเงินล้าน ถ้าเราอยากจะให้พื้นที่หรือให้โอกาสกับคนตัวเล็กตัวน้อย ซึ่งเขาอยากจะให้ เพียงแต่เขาไม่มี เราก็อาจจะชี้ช่องทาง เสนอแนะ ตัวอย่างเช่นที่บ้านครู มีแม่อยู่คนหนึ่งไม่มีเงินที่จะ

ออม เราถามแม่ฮุ่ยว่า แม่ฮุ่ยเก็บผักบุงได้ไหม แม่ฮุ่ยบอกว่าได้ แม่ฮุ่ยไปเก็บผักบุงข้างหนองได้วันละ 10 กำ ร้านขายกล้วยเดี่ยวร้านนี้รับซื้อของแม่ฮุ่ยได้ไหม แม่ฮุ่ยก็เริ่มมีเงินฝาก เริ่มได้รับสวัสดิการจากกลุ่ม แม่ฮุ่ยก็มีเพื่อนมากขึ้น มีความสุข มีเพื่อนาบุญร่วมกัน

ตัวอย่างนี้เป็นเรื่องที่ดีฉันอยากจะชวนพี่น้องเพื่อให้เห็นว่า เรื่องของพลังพลเมืองนั้น ไม่ใช่แค่เรื่องการให้เงินให้ทอง แต่ทุกอย่างต้องมีการเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน เราทุกคนเป็นพี่น้องกัน ลูกฉันมาจัดสวัสดิการเอง ดีฉันเองก็ใช้ว่าจะหยุดอยู่แค่นี้ และคิดอยู่เสมอว่า อยากรจะชวนพี่น้องในตอนนี้อย่างไร มาสร้างกองทุนสวัสดิการชุมชนของเรา จริงอยู่อาจจะเข้มแข็งบ้างไม่แข็งแรงบ้างทำงานกันคนละส่วนกับท้องถิ่นบ้าง แต่ทั้งหมดทั้งมวลถ้าเราคิดว่า ชุมชนเป็นฐานปฏิบัติการ ท้องถิ่นเป็นตัวหนุนเสริม ข้าราชการ 18 กระทรวง มีภารกิจในแต่ละประเด็นต่างกันไป ให้องค์ความรู้กับแต่ละประเด็นในพื้นที่ท้ายที่สุดมันจะดีขึ้นมาได้

ท้องที่ ท้องถิ่น ชุมชน นักการเมืองเข้าๆ ออกๆ ข้าราชการไปๆ มาๆ น้อยมากนักที่จะอยู่กับที่ได้ตลอด หากไม่เลือกที่จะเป็นผู้น้อย คือถ้าเป็นผู้บริหารนี้ต้องไปแน่นอน อย่างตัวดีฉันเองขอเลือกเป็นครูผู้น้อยอยู่ในพื้นที่ เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องย้าย จะไปไหนก็ได้ ทำงานหลักตามหน้าที่ของเรา ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ 3 อย่าง ได้แก่ สอนหนังสือนักเรียน สอนประชาชน และให้บริการประชาชน นี่คือบทบาทภารกิจ และใช้บทบาทภารกิจเหล่านี้มาหนุนเสริมพี่น้อง ทำไมดีฉันเลือกที่จะมาอยู่คณะกรรมการบริหารแผน 3 สสส. ทั้งที่ดีฉันได้รับเลือกให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสายบริหารของ สสส. ในฐานะของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา แต่ดีฉันขอเลือกมาอยู่แผน 3 ก็เพราะเป็น

แผนที่มีปฏิบัติการพื้นที่ ให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสหนุนเสริมชุมชนในบริบทของ
ตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสวัสดิการชุมชนเพื่อสังคม

จงเชื่อมั่นการมีส่วนร่วม ร่วมคิดจากทุกซ์ที่ตัวมีและร่วมปฏิบัติการ
ด้วยกัน ร่วมที่จะประเมิณผล ขณะเดียวกันก็อย่าลืมนำนี้ถึงประโยชน์ให้ได้
ทุกฝ่ายร่วมกัน ใช้สถานะหรือโอกาสของการปรึกษาหารือเป็นส่วนสำคัญที่
จะเกื้อกูลดูแลให้เป็นเนื่อนาบุญกัน เหมือนวันนี้ที่ตัวดิฉันขอเป็นเสี้ยวหนึ่ง
ของเนื่อนาบุญ เราทำบุญมาด้วยกัน ไม่รู้ว่าชาติไหน เราถึงได้มาพบกัน
ในชาตินี้ พบกันในงานสร้างสวัสดิการชุมชนเพื่อสังคมสวัสดิการเล็กๆ
แต่ยิ่งใหญ่

บรรยายพิเศษ

สถาบันการเงิน กับการจัดสวัสดิการที่หลากหลาย มิติใหม่ของการสร้าง ความเป็นพลเมือง

เอ็นนู ช็อสุวรรณ

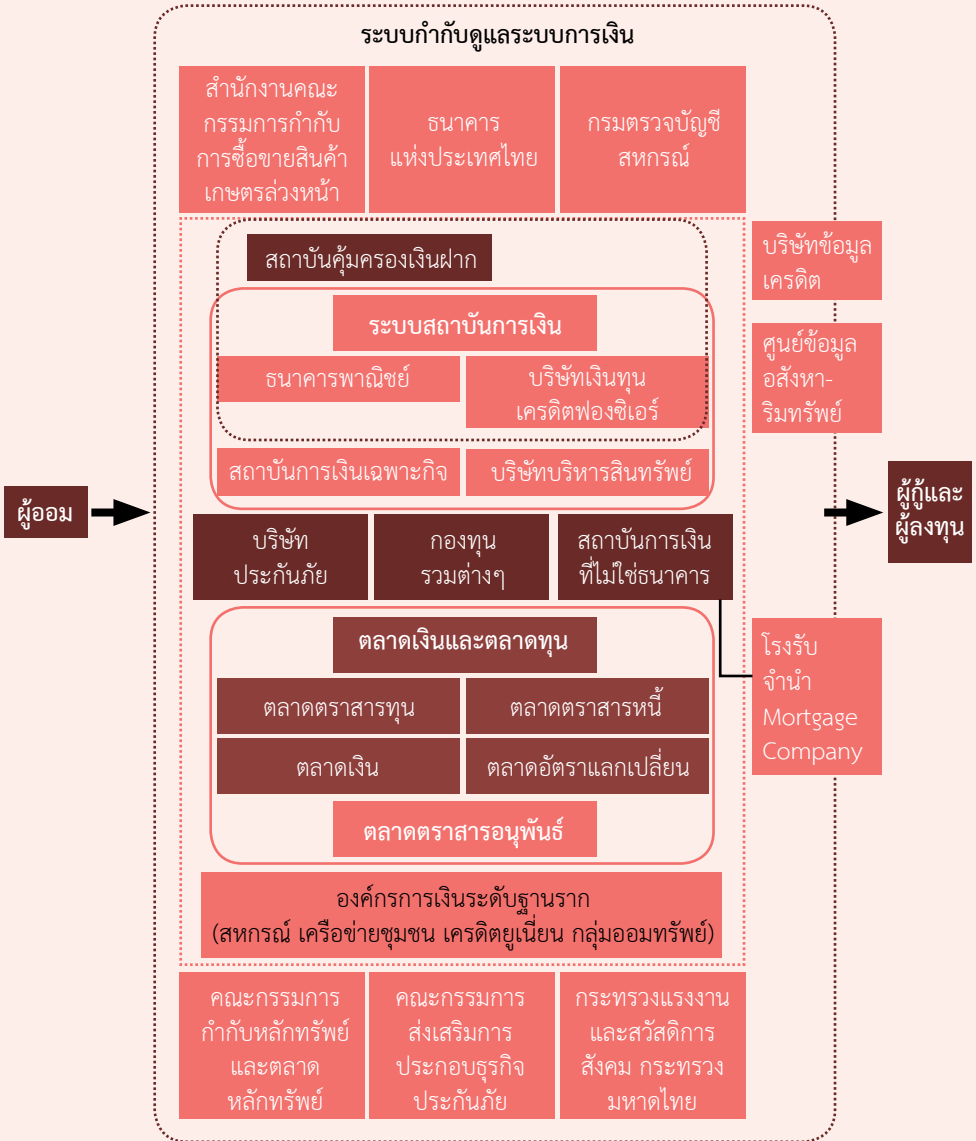
อดีตรองผู้จัดการ

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

ผมได้รับมอบหมายให้มาคุยเรื่อง ‘สถาบันการเงินกับการจัดสวัสดิการที่หลากหลาย มิติใหม่ของการสร้างความเป็นพลเมือง’ ในฐานะที่เคยอยู่สถาบันการเงิน คือเคยทำงานอยู่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส. แต่ตอนนี้เกษียณแล้ว เป็นราษฎรเต็มขั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอำนาจวาสนา หรือไม่มีอำนาจอนุมัติอะไร เพียงแต่พอมีประสบการณ์ความรู้รู้อยู่บ้างที่ทำงานการเงินมา นอกจากนี้ ยังเคยเป็นผู้อำนวยการกองทุนหมู่บ้าน ในระหว่างปี 2547-2548 ก็ถือว่าเคยบริหารการเงินชุดใหญ่ของประเทศเหมือนกัน

อยากจะให้ข้อมูลสักนิดว่า ระบบโครงสร้างการเงินของไทยมีความซับซ้อนและหลากหลายมาก ดังในภาพ

โครงสร้างระบบการเงินไทย

ภาพนี้ผมเอามาจากงานวิจัยของกระทรวงการคลัง สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง ภาพนี้อธิบายไว้ค่อนข้างดี คือ เอาทุกเรื่องใส่ในตารางเดียวกัน ให้เห็นว่า มันมีความสัมพันธ์และเกี่ยวโยงกัน ถ้าเราพูดถึงถึงเรื่องของสถาบันการเงิน ระบบสถาบันการเงิน ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน สถาบันการเงินเฉพาะกิจ เช่น ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย หรือ เอสเอ็มอีแบงก์ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารอิสลาม เหล่านี้เป็นสถาบันการเงินเฉพาะกิจที่จัดตั้งมาเพื่อทำเฉพาะด้านเป็นส่วนใหญ่ และมีบริษัทบริหารสินทรัพย์ พวกนี้คือกลุ่มการเงิน

ส่วนกลุ่มข้างล่าง เขาเรียกว่า ตลาดเงินและตลาดทุน ได้แก่ ตลาดตราสารทุน ตลาดตราสารหนี้ ตลาดเงิน ตลาดอัตราแลกเปลี่ยน และตอนหลังนี้ยังมีตลาดตราสารอนุพันธ์ สรุปว่า รั้วรั้วไว้คร่าวๆ ว่า มันมี 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มการเงิน 2) กลุ่มตลาดทุน ตลาดการเงินก็ที่เราสัมผัสกันอยู่เป็นประจำ แต่ตลาดทุนส่วนใหญ่จะไม่ใช้พวกเรา แต่อาจจะมีคนบางคนที่เก่งหรือเป็นคนทีเล่นหุ้นทั้งหลาย นี่คือตลาดทุน

แต่ถ้าสังเกต จะมีอยู่ตรงกลางๆ เป็นส่วนที่ไม่ได้อยู่ใน 2 กลุ่มนี้ ได้แก่ บริษัทประกันภัย กองทุนรวมทั้งหลาย และสถาบันการเงินที่ไม่ใช่ธนาคาร บางทีก็มีบริษัทต่างๆ ที่หลายคนอาจจะเคยเห็น เช่น อีออน (AEON) เฟิร์สชอยส์ (First Choice) อย่างที่เวลาเราไปเข้าห้างแล้วเขาบอกว่า ชื้อของเงินผ่อนได้ คือไม่ใช่ธนาคารแต่สามารถจ่ายหรือให้กู้ได้ อย่างนี้เขาก็เรียกว่า **‘สถาบันการเงิน’** เช่นกัน หรือแม้แต่โรงจำนำก็เป็นสถาบันการเงินสำหรับคนยากจน และมีอีกส่วนด้านล่างลงมาอีก อันนี้ใกล้เคียงกับพวกเรา คือ **‘องค์กรการเงินระดับฐานราก’** ได้แก่ สหกรณ์ เครดิตยูเนียน กลุ่ม

ออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ และกลุ่มอะไรต่างๆ อีกมากมายที่อยู่ในระบบการเงิน และมีความซับซ้อนด้วย

เพราะฉะนั้น ทางกระทรวงการคลังเขาก็คิดว่า กลุ่มสถาบันทางการเงิน หรือธนาคารต่างๆ เหล่านี้ มีหน่วยงานที่ดูแลอยู่ เช่น พวกธนาคารพาณิชย์ก็จะมีธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นคนดูแล พวกสหกรณ์ก็จะมีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์เป็นผู้ดูแล กลุ่มเกษตรกรเหล่านั้นก็จะมีคนดูแล และพวกนี้หากเกี่ยวกับเงินที่เป็นเงินฝากของกลุ่มธนาคารพาณิชย์ ขณะนี้เขาก็มีสถาบันคุ้มครองเงินฝาก ประกันเงินฝาก พวกเราคงได้ทราบข่าวกันแล้วว่า ถ้าฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์แล้ว หากธนาคารเป็นอะไรไป รัฐบาลจะจ่ายให้ 1 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม ซึ่งเราจะต้องรู้จักเลือกว่า ควรจะไปฝากธนาคารไหนที่ดีๆ แต่อันนี้ไม่คลุมสถาบันการเงินเฉพาะกิจ เพราะสถาบันการเงินเฉพาะกิจถือเป็นของหลวง จึงไม่มีความเสี่ยง รัฐบาลรับรองทั้งหมด 100 เปอร์เซ็นต์ อย่างไรก็ตาม ธนาคารพาณิชย์เขาเริ่มบอกว่า ถ้าคุณทำไม่ดี คนอาจจะไม่มาฝากเงินกับคุณหรือฝากน้อย

ถามว่าทำไมเขาต้องมีกลุ่มที่คอยกำกับดูแล ก็เพราะในแง่ของกระทรวงการคลังหรือในแง่ของรัฐบาล เขาต้องดูแลเงินของทุกคนไม่ให้เกิดความเสียหายและไม่ให้เกิดความเสี่ยง จึงต้องมีหน่วยงานที่คอยกำกับดูแลเหล่านี้ขึ้นมา แต่ในฐานะที่ผมเคยอยู่ธนาคารมานาน ผมมีความรู้สึกว่าการประเทศไทยของเราเวลาทำเรื่องคุ้มครองเรามักจะเลียนแบบฝรั่ง และจะเห็นได้ว่า ฝรั่งเขามีกฎหมายที่เอะอะแอะ และพวกธนาคารทั้งหลายรวมทั้งธนาคารพาณิชย์ต่างๆ ก็เคยล้มเมื่อสมัยฟองสบู่แตกในปี 2540 หรือวิกฤตต้มยำกุ้ง และล้มระเนระนาดล้มกันทั่วประเทศ ธนาคารเจ๊งและปิดกันไป ธนาคารพาณิชย์ทั้งหลายที่เจ๊งเพราะไม่มีเงินใช้หนี้ จึงกลายเป็นว่า ตอนนี้ต้องไปเอาเงินสิ่งโคปรั

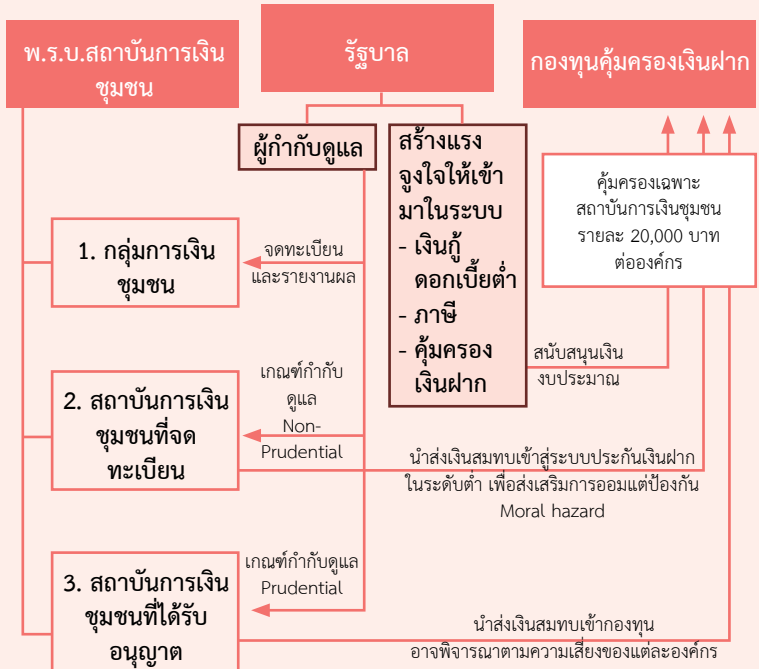
ได้หวั่น มาเลเซีย และตอนนี้ธนาคารพาณิชย์บ้านเราเกินกว่าครึ่งไม่ใช่ของ คนไทยจริงๆ แม้จะมีคนไทยนั่งบริหาร แต่จริงๆ แล้วมีคนสิงคโปร์มานั่งเป็น รองผู้จัดการใหญ่ หรือคนได้หวั่นมานั่งเป็นรองผู้จัดการใหญ่ เพราะมันเป็น ของเขาไปหมดแล้ว เพราะเขามาถือหุ้นแทรกแซงอยู่

ที่ผ่านมา เงื่อนไขกับการที่ทำแล้วไม่ดี จึงทำให้ธนาคารประเทศไทย ออกกฎเกณฑ์ที่เราไปเอามาจากฝรั่งมาป้องกัน มีเกณฑ์มากมายมหาศาลซึ่ง ทำให้กลายเป็นค่าใช้จ่าย หรือกลายเป็นภาระของธนาคารมากไปหมด เพราะ ฉะนั้น ผมอยากจะฝากบอกว่า เราคาดหวังไม่ได้ที่จะให้สถาบันการเงินเหล่านั้ ลงมาช่วยรอกหญ้าข้างล่างมากๆ เป็นไปไม่ได้เลย เพราะเขาคิดแล้วไม่คุ้ม เขาหากินข้างบนดีกว่า รวยกว่า แม้กระทรวงการคลังพยายามที่จะบอกให้ ธนาคารพาณิชย์มาทำเรื่องนี้ แต่หลังจากทำวิจัยแล้วเขาบอกว่า เลิกคิดไปได้ ธนาคารพาณิชย์เขาไม่เอาด้วย เพราะทำแล้วไม่คุ้มค่าใช้จ่าย และล่าสุดได้ ตกลงกันแล้ว เขาบอกว่า วิธีที่ดีที่สุดที่จะช่วยคนข้างล่าง คือให้คนข้างล่าง ช่วยกันเอง นี่คือนี่สิ่งสำคัญมากที่ผมอยากจะเล่าภาพรวมให้เห็น

เขาบอกด้วยว่า จริงๆ แล้วต่อให้ธนาคารใหญ่ขนาดไหน ถ้าเกิดไม่ ชื่อสัตย์และไม่มีธรรมาภิบาลก็เจ๊ง เราคงเห็นได้จากอเมริกาเมื่อเร็วๆ นี้ ธนาคารถูกปิดไปเยอะ ขนาดอเมริกาที่มีกฎหมายมีเกณฑ์อะไรมากมายสุดท้ายก็ เจ๊ง เพราะเกิดฟองสบู่เหมือนกัน ในที่สุดข้าราชการกระทรวงการคลังได้ทำ วิจัย ซึ่งผมมีโอกาสเป็นผู้วิจารณ์บทวิจัยของเขาด้วย งานวิจัยได้ข้อสรุปว่า การทำงานกับคนข้างล่าง ควรใช้กลุ่มองค์กรการเงินฐานรากจะดีที่สุด เพราะมี การจำกัดขอบเขต อาจจะแค่ระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล และเป็นกลุ่มคนที่ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เชื่อใจกัน ดูแลกัน ไม่ต้องมีค่าใช้จ่าย ไม่ต้องไป ป้องกันอะไรเยอะเยาะ กฎเกณฑ์ก็ไม่ต้องมีอะไรซับซ้อนมากมาย และถ้าเกิด

หนี้เสียก็เสียเฉพาะกลุ่ม จะไม่เสียกระเทือนไปหมดทั้งประเทศเหมือนกับกรณีที่เป็นธนาคารใหญ่ๆ ที่หากใครไปทำอะไรไม่ดีก็จะเสียและกระทบไปมากมาย อันนี้เป็นข้อสรุปของกระทรวงการคลัง

และล่าสุด ซึ่งเป็นผลงานวิจัยที่เสนอให้มีกรายกร่าง พ.ร.บ.สถาบันการเงินชุมชน โดยเจตนาเพื่อช่วยสนับสนุนให้เกิดระบบการเงินที่มีระบบมาตรฐานระดับหนึ่ง แต่จะไม่ทำเหมือนธนาคารจริงๆ เพราะถ้าทำแบบธนาคารจริงๆ เราจะรับไม่ไหว โดยจะแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มที่ 1** กลุ่มการเงินชุมชน **กลุ่มที่ 2** สถาบันการเงินชุมชนที่จดทะเบียน และ**กลุ่มที่ 3** คือ สถาบันการเงินชุมชนที่ได้รับอนุญาต

พูดง่ายๆ เหมือน ABC โดยกลุ่ม A คือพื้นฐานมากที่สุด ไม่ซับซ้อน รัฐบาลจะเข้ามาเป็นผู้กำกับดูแลเพียงแค่ว่าจดทะเบียนและรายงานผลว่าทำไปได้เท่าไร ช่วยชาวบ้านไปได้อย่างไร ส่วนกลุ่มที่ 2 สถาบันการเงินชุมชนที่จดทะเบียน กลุ่มนี้รัฐบาลจะขอเข้ามาดูแลความเสี่ยงชนิดหนึ่ง เพราะคำว่า สถาบันการเงินชุมชน นั้นแปลว่า ไม่ใช่มีแค่กลุ่มเดียว แต่อาจจะมีหลายๆ กลุ่มมารวมตัวกัน อาณาเขตใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้าน มี 6 กองทุนใน 1 ตำบล อาจจะมีมารวมตัวกันแล้วทำสถาบันการเงินชุมชน แสดงว่าสมาชิกก็จะเยอะและไม่ใช่แค่ชุมชนเดียว แต่เป็น 6 ชุมชน หรือ 6 หมู่บ้าน ในลักษณะนี้รัฐบาลจะขอเข้ามาดูแลชนิดหนึ่ง ขอให้มีความกำกับดูแลนิดหน่อย เพราะบางทีกรรมการก็อาจจะรู้จักกันไม่หมด

และกลุ่มที่ 3 เป็นสถาบันการเงินชุมชนที่ได้รับอนุญาต ลักษณะนี้อาจจะทำงานระดับใหญ่มากขึ้นและมีเครือข่ายใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ทำธุรกิจที่หลากหลายมากขึ้น และที่บอกว่า ต้องได้รับอนุญาต ตรงนี้ก็คล้ายๆ กับบริษัทที่จดทะเบียนเพื่อทำกิจกรรมหลากหลาย ดังนั้น รัฐบาลก็จะขอกำกับดูแลอย่างเข้มงวดขึ้นอีก เพราะคุณรับผิดชอบมากขึ้น แต่ตัวสำคัญที่เขากลัวมากๆ ในขณะนี้ คือเรื่องปริมาณเงินฝาก เพราะในช่วงหลังนี้ พวกเราคงจะได้ยินว่า วัดของพระมนัสที่จันทบุรี หรือของศรีฐานที่โยโสธร เขาบอกว่า คนอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกเบื้องต้นเริ่มเอาเงินมาฝาก คนมีสตางค์เริ่มไว้ใจ เพราะให้ดอกเบี้ยร้อยละ 4 ในขณะที่ไปฝากธนาคาร ธกส. ยังได้แค่ 2 หรือ 3 ดังนั้น คนจึงเริ่มนำเงินมาลงเยอะขึ้น กระทรวงการคลังจึงบอกว่า อาจจะต้องมีกองทุนคุ้มครองเงินฝาก เพราะหากพวกร้านถอนถอนตัวไป ไม่อยากทำต่อ และให้คนอื่นมาทำ แล้วไม่เก่งเหมือนพวกร้าน ถ้าเขาเอาเงินไปหมุนมั่วๆ เกิดมีปัญหาขึ้นมา ก็จะยุ่งกันหลายฝ่าย

ท่านคงได้ยื่นข่าวเมื่อ 2-3 เดือนก่อน หรือเมื่อปีที่แล้วว่า สหกรณ์ครู ไปซื้อเงินกองทุนลอตเตอรี่ และสหกรณ์ออมทรัพย์ครู 10 กว่าแห่ง ขาดทุน ไปแห่งละร้อยกว่าล้าน ซึ่งเกิดจากการที่กรรมการตัดสินใจไม่ถูกต้องและเงิน เหล่านั้นก็เป็นเงินฝากของสมาชิก เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องจัดตั้งกองทุน คัดกรองเงินฝากของบรรดาสถาบันเหล่านี้ ถึงได้บอกว่า กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 รัฐบาลจะเข้ามาดูแล แต่กลุ่มการเงินชุมชน ซึ่งอยู่ในระดับหมู่บ้านของ ตัวเอง รัฐบาลจะไม่ดูแล เพราะถือว่ามันเล็กมาก รู้จักกันหมด และรู้จักด้วย ว่าใครเป็นใคร ก็สามารถตัดสินใจเองได้ แต่ถ้าหากกลายเป็นระดับตำบล ระดับอำเภอ หรือระดับจังหวัด และทำกิจการมากมายเกินไป หากมีการ จัดการไม่ดีและมีปัญหากับผู้ให้นำเงินมาออมไว้ รัฐบาลก็จะเข้ามาดูแล

เขาคิดคร่ำๆ ว่า จะคัดกรองรายละไม่เกิน 20,000 บาทได้หรือไม่ ซึ่งตรงนี้ยังทำงานวิจัยกันอยู่ และต่อไปเมื่อเป็น พ.ร.บ.จริง จะต้องผ่าน สภา ผ่าน ส.ส ผ่าน ส.ว. ซึ่งจะพิจารณาว่า 20,000 บาทนั้น น้อยไปหรือเปล่า ควรเป็น 50,000 หรือมากกว่านั้น อันนี้ยังเป็นตัวข้อเสนออยู่ แต่ที่นำเรื่องนี้ มาเล่าให้ฟัง ก็เพราะว่า ต่อไปถึงแม้ว่าจะจะเป็นองค์กรระดับฐานรากก็ตาม เรา อาจจะต้องมีกฎหมายมากขึ้น อาจจะต้องมีความโปร่งใสมากขึ้น อาจจะต้องมีระบบข้อมูลมากขึ้น และอาจจะต้องมีธรรมาภิบาลมากขึ้นด้วย ถ้ายิ่ง ขยายมากเท่าไร กฎเกณฑ์เหล่านี้ก็ต้องมีมากขึ้นด้วย แต่ถ้าบอกว่า เราไม่ ทำใหญ่ ทำในกลุ่มเล็กๆ อันนี้ก็ไม่เป็นไร ก็จะจัดอยู่ในกลุ่มที่ 1

ทีมงานวิจัยที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้จ้างให้เข้าไป ทำ โดยมี **อ.ปัทมาวดี ชูชุกิ** เป็นหัวหน้าทีม เขาบอกว่า รวมๆ กันแล้ว องค์กรการเงินระดับฐานรากซึ่งมีหลากหลายประเภทและมีชื่อกองทุนที่ แตกต่างกันไป เช่น กองทุนแม่ของแผ่นดิน กองทุนกองทุน เป็นต้น อาจารย์

ท่านก็พยายามแยกแยะแล้วได้เป็นกลุ่มใหญ่ๆ 3 กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มที่ 1 ทำเฉพาะเรื่องการเงิน** โดยมีการออม การกู้ และได้ดอกเบี้ย หรือได้ค่าบำรุง หรือมีการจ่ายปันผล **กลุ่มที่ 2 ทำกลุ่มสวัสดิการ** เช่น ของครูชบ กลุ่มสัจจะ วันละบาท เจตนาคือไม่ได้ทำเพื่อเอากำไร แต่เจตนาเพื่อช่วยเหลือคน เพื่อทำบุญ เพราะฉะนั้นก็จะมี การออมและเป็นสวัสดิการที่เรามักใช้คำว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย และ**กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่มีความหลากหลาย ทำกิจกรรมหลายอย่าง** มีทั้งออม กู้ ปันผล และสวัสดิการ รวมทั้งการผลิตสินค้าเป็น กลุ่มอาชีพ กลุ่มบริการ ทำหลากหลายมาก อาจารย์ท่านก็บอกว่าแต่ละกลุ่ม ล้วนมีความเสี่ยงร่วมกัน สิ่งที่ดีก็ถือว่าดีไปแล้ว แต่บางครั้งถ้าเราไม่วางแผน ให้ดีพอก็อาจจะมีปัญหาตามมาได้

ในกลุ่มที่ให้กู้เงินอย่างเดียว ยกตัวอย่างเช่น กองทุนหมู่บ้าน ก็อาจจะ มีปัญหาเรื่องการหมุนหนี้ของสมาชิกเช่นกัน ซึ่งฟังดูเหมือนกับชำระหนี้ดี แต่จริงๆ แล้วชาวบ้านเขาหมุนหนี้ เมื่อก็มีโอกาสได้คุยกับท่านนายก อบต. ทุ่งโพธิ์ ท่านบอกว่า เคยดูแลกองทุนหมู่บ้าน เมื่อถึงฤดูที่ต้องชำระหนี้ ชาวบ้าน ก็ต้องไปกู้ธนาคารที่มีดอกเบี้ยแพงๆ มาชำระหนี้ เพราะกลัวเสียหน้า และเราก็ได้ผลงานดี แต่จริงๆ แล้วชาวบ้านไม่ได้ดีจริงๆ หรือเกิดความเสียหาย คือ เรื่องระบบค้ำประกัน หากใช้คนค้ำที่ไม่ดี หรือคนค้ำเสียชีวิตก็มีปัญหา ตามมา หรือกองทุนหมู่บ้านของเราในกลุ่มที่ดีๆ เามาทำแล้วที่ดีก็ดี แต่ กลุ่มที่ไม่ดี เช่น เราลงไปพรวดเดียวหมู่บ้านละล้าน มีหลายกองทุนซึ่งสมาชิก ไม่มีส่วนร่วมและไม่รู้เรื่อง มีเพียงกรรมการที่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นกรรมการก็ เลยมั่วๆ ตอนผมเป็น ผอ.กองทุนหมู่บ้าน ผมจำได้ว่า ผมเข้าไปปีที่ 4 ตอนนั้น เริ่มมีหนี้เน่า ผมจึงเซ็นส่งให้อัยการไปฟ้องประธานหลายที่ เพราะใน 1 ล้าน ประธานเอาไปคนเดียว 900,000 หรือจ่ายไปแล้วสมาชิกเอามาใช้คืน ประธานก็เก็บเข้ากระเป๋าคนเดียว อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นการที่สมาชิก

ไม่มีส่วนร่วม ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ อนาคตของกลุ่มการเงินเหล่านี้ก็จะ
มีปัญหา

กลุ่มสวัสดิการ ถ้าหากเราไปทำสวัสดิการแล้วเราไปให้สัญญาเขาไว้
เยอะ เพราะอยากได้สมาชิกเยอะ พอถึงวันเวลาแล้ว หากเกิดอะไรขึ้นมา
แล้วไม่มีเงินจ่าย อันนี้ก็จะมีความเสี่ยง

สำหรับกลุ่มกิจการชุมชนที่ทำหลายๆ อย่าง เช่น ทำเรื่องเงิน ก็อาจ
จะมีความเสี่ยงเรื่องหนี้สินได้เช่นกัน หรือทำเรื่องการผลิตสินค้าก็อาจจะมี
ปัญหาเรื่องต้นทุน การจัดการเป็นหรือไม่ เรื่องตลาด เมื่อผลิตมาแล้วจะขาย
ที่ไหนอย่างไร หรือยิ่งทำหลากหลายและมีระบบบัญชีที่ไม่ดี ก็จะคำนวณ
หาไม่เจอเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ตรงนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญที่อาจารย์ท่าน
ฝากไว้ ซึ่งผมในฐานะที่เคยดูแลตรงนี้ก็มีความรู้สึกว่า เราน่าจะไปถอดเอา
ความรู้ที่เขาทำสำเร็จมาถ่ายทอด ก็ไปพบว่า ที่ทำแล้วไม่เจ๊ง ที่ทำแล้ว
คนกลัวว่าจะเสี่ยงนั้นเสี่ยงนี้ แต่เขาก็ไม่ล้ม และยังไปได้ดีด้วยนั้น จะมี
เงื่อนไขประมาณ 5 ข้อ

เงื่อนไขข้อที่ 1 ยกตัวอย่างของน้ำอัมพร ดั่งพาน น้ำอัมพรมาคุยให้
ฟังว่า เดียวนี้เขาสำเร็จได้แล้ว ขนาดผ่าตัดหัวใจยังสามารถจ่ายได้เลย มี
สวัสดิการดีเทียบเท่ากับข้าราชการ กรรมการที่เกษียณแล้วก็มีเงินจ่ายเบี้ย
บำนาญให้กับกรรมการเหมือนข้าราชการบำนาญ เราได้พบว่า กรณีของน้ำ
อัมพรหรือกลุ่มที่เข้มแข็ง ปัจจัยแรก คือ **การเติบโตที่มีการจัดการอย่าง
สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่** ไม่ใช่ว่าคนเห็นอไปเห็นคนได้แล้วอยากทำ
แบบคนได้ หรือคนภาคกลางไปเห็นของคนอีสานดีก็จะไปเอามาใช้ทันที นั้น
ก็คงจะไม่ไหว การเติบโตแบบไม่สอดคล้องกับพื้นที่จะมีปัญหาได้ เพราะ

ฉะนั้น ที่เขาสำเร็จได้ก็เพราะว่าเขาเติบโตสอดคล้องกับพื้นที่ อันนี้เป็นหัวใจหลักสำคัญข้อแรก

เงื่อนไขข้อที่ 2 ที่ทำให้เกิดความสำเร็จ คือ **การตอบสนองความต้องการของสมาชิกที่มีผลดีต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกเท่านั้น** แม้จะไปให้สวัสดิการ แต่คุณภาพชีวิตไม่ดีขึ้นก็ถือว่าไม่ถูกต้อง

เงื่อนไขข้อที่ 3 คือ **การเคลื่อนไหวของเงิน** โดยเฉพาะเงินฝากที่เข้ามา เพราะมันเป็นแหล่งที่มาที่เราจะเอาไปใช้ ถ้ามาจากการออมหรือมาจากการถือหุ้นจะดีมาก ผมไม่ใช่คำว่า เงินที่ต้องมาจากเงินฝากเท่านั้น การออมกับการฝาก ผมใช้คำไม่เหมือนกัน เพราะการฝากเหมือนกับการที่เราหยิบเงินมาหนึ่งก้อนเพราะเราอยากได้ดอกเบี้ย แล้วเราก็เอาไปเลือกฝากตามที่ๆ เขาให้ดอกเบี้ยเยอะๆ ก็เอาไปใส่ที่ละก้อนใหญ่ๆ แต่การออม คือการใส่มาเป็นประจำ จะออมวันละบาท ออมเดือนละร้อย ห้าร้อย หรืออะไรก็แล้วแต่ จะเข้ามาเป็นประจำ มีวินัย กระแสเงินจะไม่ขาด หรือการเข้ามาโดยเป็นหุ้น อันนี้จะยิ่งดี เพราะการเข้ามาเป็นหุ้นจะทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของมากกว่าการฝากเงินแบบเป็นลูกค้ำของธนาคารแต่ไม่ได้ถือหุ้นธนาคาร ถ้าเรามาถือหุ้นของธนาคารก็จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือเราเป็นเจ้าของธนาคารด้วย เพราะฉะนั้น กระแสเงินนั้นสำคัญ

เงื่อนไขข้อที่ 4 คือ ดีกว่าธนาคารเพราะต้นทุนต่ำ องค์กรการเงินอย่างกรณีของน้ำอัมพรมัน เบี้ยเลี้ยงกรมการนัดเดียว แต่ถ้าเงินเท่าๆ กับน้ำอัมพรมัน ก็เป็นเหมือนกับธนาคารเล็กๆ ต้องรับรองเงินเดือนให้ผู้จัดการใหญ่ของธนาคาร ซึ่งต้องจ่ายเท่าไ้ร่ รวมทั้งเงินเดือนของเจ้าหน้าที่ พนักงาน ต้องจ่ายอีกเท่าไ้ร่ แต่ส่วนใหญ่เป็นจิตอาสา เพราะฉะนั้นต้นทุนต่ำ ไม่ต้องไปมีอะไรมากมาย อาจจะได้รับการอุดหนุนบางส่วนก็ได้ ไม่น่าจะมีปัญหา แต่อย่าง

น้อยต้นทุนต่ำ พอตันทุนต่ำ พวกเราก็มีกำไรเหลือ หรือไม่ต้องไปคิดดอก ไม่ต้องไปคิดค่าธรรมเนียมจากสมาชิกมาก จึงทำให้สมาชิกมาใช้บริการเยอะ

เงื่อนไขข้อที่ 5 คือ มีความสัมพันธ์กับส่วนงานที่เลี้ยงหรือนโยบายภาครัฐได้เป็นอย่างดี นโยบายรัฐที่คิดว่า ทำออกมาแล้วเราสามารถหยิบไปใช้ได้อย่างสอดคล้อง ก็ไม่น่าจะเสียหายที่จะเอาองค์การไปทำตามนโยบายของภาครัฐ แต่เราทำอย่างมีธรรมาภิบาล ไม่จำเป็นจะต้องไปทะเลาะกับรัฐบาล ไม่จำเป็นจะต้องไปทะเลาะกับหน่วยงานที่เขาเกี่ยวข้อง เราควรมีสัมพันธ์ที่ดีและรู้จักเลือกเอาสิ่งที่ดีมาใช้ อันนี้ก็จะไปรอดได้ด้วยดี

ผมคิดว่าเงื่อนไขทั้ง 5 ข้อ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เราเรียนรู้มาจากกลุ่มที่เข้มแข็ง ต้องยอมรับว่า เวลาทำสถาบันองค์กรการเงินท้องถิ่น หรือสถาบันการเงินฐานราก ในความคิดของทางวิชาการ เขาบอกว่ามันเป็นเหมือนเหรียญ 2 ด้าน จะเอาความมั่นคงทางการเงินหรือเอาเรื่องคุณภาพชีวิตของสมาชิก ถ้าหากว่าประเภทที่ 1 ก็มีเยอะ คือมีเงินแล้ว แต่เรากลัวเงินจะสูญหายเลยปล่อยกั้น้อยๆ มีเงินฝากเยอะๆ ทำให้สินเชื่อต่อเงินฝากนั้นต่ำ เพราะฉะนั้น กลุ่มนี้มั่นคงแน่ เพราะมีเงิน ถึงอย่างไรเงินก็ไม่สูญ เช่น มีเงิน 100 บาท ปล่อยไป 10 บาท ยังไงก็ไม่เจ๊ง ความมั่นคงทางการเงินดี แต่คุณภาพชีวิตของสมาชิกอาจจะไม่ค่อยดี เพราะคนอยากได้แต่เขาไม่ให้

อีกประเภทหนึ่ง คือมีอัตราการหมุนหนี้สูงเพราะมีหนี้เสียน้อย แต่จริงๆ แล้วยืมเงินกันไปตลอด มีก็กลุ่มที่ยืมก้อนนี้ไปใช้ ตรงนี้เหมือนชีวิตคนในเมือง คนในเมืองบางคนที่ถูกฟ้องศาล มีบัตรเครดิต 10 ใบ กู้ครั้งแรกบัตรเครดิตใบเดียว ส่งไม่ได้ก็ไปออกใบที่ 2 โดยเอาเงินของบัตรที่ 2 ไปใช้ของบัตรที่ 1 รวมแล้วหนี้เยอะขึ้น ต่อไปไม่ไหวอีกก็ไปต่อบัตรที่ 3 โดยเอาบัตรที่ 3 มาใช้บัตรที่ 1 และบัตรที่ 2 ต่อมาก็บัตรที่ 4 ไปใช้ไล่ไปจนถึง 10 ใบ ถ้า

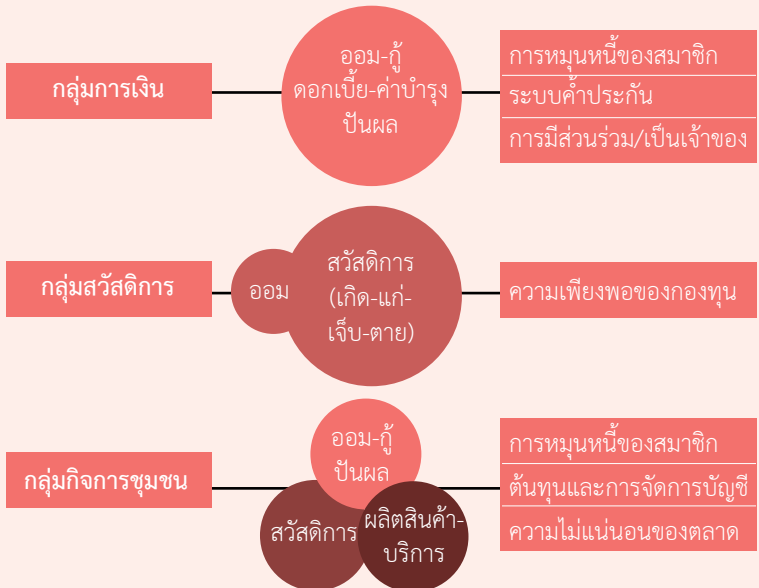
หมุนหนี้แบบนี้ก็เสร็จเหมือนกัน เพราะฉะนั้น กลุ่มที่มีสมาชิกหมุนหนี้เยอะ แม้กลุ่มจะมั่นคงแต่สมาชิกไม่ค่อยดีเท่าไร สมาชิกอาจจะหนี้เยอะขึ้นเรื่อยๆ และแย้งกันขึ้นเรื่อยๆ

ประเภทที่ 3 มีกลุ่มบางกลุ่มติดดอกเบี้ยสมาชิกสูงร้อยละ 15-20 แบบนี้กลุ่มก็จะมั่นคง มีกำไรดี แต่สมาชิกอาจจะมีปัญหา คนที่เป็นคนจนๆ ก็จะเข้าไม่ถึง เพราะไม่มีเงิน

อีกกลุ่มหนึ่งบอกว่า เอาให้คนจนได้เยอะๆ แต่ความมั่นคงทางการเงินก็อาจจะแย่ เพราะว่าคนจนมากๆ ไม่ได้ดูแลหรือไม่ได้เอามาใช้คืน ทำให้เงินสวัสดิการไหลออกมากกว่าไหลเข้า สุดท้ายก็อาจจะมีปัญหา

หรือสุดท้าย มีแต่กลุ่มคนจนหมดเลย กลุ่มก็เสี่ยงและมีหนี้เสียมาก ความมั่นคงก็ต่ำ

ความเสี่ยงขององค์กรการเงินชุมชน

เพราะฉะนั้น จะทำอย่างไร ก็ต้องเลือกเอาว่าเราจะอยู่ตรงจุดไหน เราจะเป็นกลุ่มประเภทไหน จากตัวอย่างงานวิจัยที่ สกว. ไปทำมาทั่วประเทศ เขาเจออยู่ 5 อย่าง มันอยู่ที่ว่า เราจะทบทวนตัวเองและจะจัดการตัวเองอย่างไร ระหว่างความมั่นคงทางการเงินของกลุ่ม กับคุณภาพชีวิตของสมาชิก เราจะเลือกอะไร จะทำให้มันสมดุลได้อย่างไร

ต้องชัดเจนว่า ตั้งกลุ่มมาเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ตั้งมาเพื่อช่วยคนจน หรือตั้งมาเพื่อช่วยคนรวย หรือตั้งใจมาช่วยทุกฝ่ายทั้งจนทั้งรวย หรือพันธกิจที่เราจะทำคืออะไร จะให้สมาชิกมาีความเป็นเจ้าของได้อย่างไร ทำอย่างไร จึงจะมีธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีระบบบัญชีที่ดี ใครมาดูก็บอกได้หมด ถ้าไม่เช่นนั้นเราก็จะยุ่ง ดังนั้น จำเป็นที่จะต้องเน้นกลยุทธ์การมีส่วนร่วม มันก็จะแก้ปัญหาค่าความเสี่ยงของข้อนี้ได้

ความเสี่ยงอีก 2 อย่าง คือการจัดการ ถ้าจัดการไม่ดีก็มีปัญหา หรือการแข่งขันของกองทุนของเรากับกองทุนข้างเคียงเป็นอย่างไร หรือเราจะสู้กับสถาบันการเงินระดับใหญ่ได้อย่างไร หรือผลกระทบจากการจัดการไม่ดี เกิดมันเงิ่งขึ้นมาจะกระทบใครบ้าง และมีปัญหาอะไรบ้าง เพราะฉะนั้น จะต้องเข้าไปดูแลเรื่องกลยุทธ์การจัดการที่ดีว่าควรทำอย่างไร ซึ่งเขาก็บอกว่า กลยุทธ์การมีส่วนร่วมทำได้ 4-5 ข้อ ซึ่งจะเป็นตัวอย่างให้เห็นก็คือ

1) **ต้องทบทวนตัวเองอยู่เสมอ** ว่าวัตถุประสงค์ขององค์กรเราคืออะไร พันธกิจที่จะต้องทำคืออะไร ทั้งกรรมการและสมาชิกต้องทบทวนตัวเองเสมอ เหมือนดูตัวเองในครอบครัวว่า ใช้เงินใช้ทองเป็นอย่างไร ลูกเด้าตัวเราเองเป็นอย่างไร ลูกเป็นอย่างไร ปู่ย่าตายายเป็นอย่างไร ดูแลกันดีครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ ถ้าทบทวนตัวเองอยู่เสมอ ผมเชื่อว่าเราจะไม่หลงและไม่พลาด

2) อย่างที่ผมพูดไว้ คือ **ระบบเงิน** บางกลุ่มบางองค์กรชอบเงินฝาก เพราะมันง่ายดี และเราก็ให้ดอกเบี้ยเขาเยอะๆ บางทีให้ร้อยละ 4 แต่ถ้ากลุ่มผมบอกให้ร้อยละ 5 ก็จะมีคนหอบเอาเงินมาให้เยอะกว่าทันที แต่เขาไม่ได้เป็นเจ้าของ ไม่ได้มีส่วนร่วม เขาอยากจะมาเอาดอกเบี้ยอย่างเดียว เพราะฉะนั้น ควรจะมีทั้งระบบเงินออมกับเงินหุ้น ผมจึงอยากฝากไว้ในฐานะที่เคยดูแลกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งไปเห็นหมู่บ้านที่เข้มแข็งเขาจะฉลาดมาก ตัวบัญชี 2 เขาเริ่มเยอะขึ้นเรื่อยๆ เพราะเขาบอกให้มาถือหุ้นด้วยแทนที่จะออมอย่างเดียว ถ้าคุณจะทำ คุณต้องมีหุ้นที่เปอร์เซ็นต์ก็ว่าไป ถ้าเป็นแบบนี้ ผมเชื่อว่าจะอยู่รอด เพราะเมื่อไหร่ที่คนยอมมาถือหุ้น แสดงว่าเขาต้องคิดแล้วคิดอีก ถ้าเอามาฝากยังถอนได้ แต่หุ้นมันถอนยาก

3) **มีการประกาศผลการดำเนินงาน** โดยรายงานต่อสมาชิกเสมอ ให้รู้อยู่ตลอดเวลา ผมเคยไปที่กองทุนหมู่บ้านที่สุราษฎร์ธานี เขาบอกว่า ของเขาสบาย เพราะวิธีทำสื่อสารในกองทุนหมู่บ้านที่มีสมาชิกอยู่ประมาณ 200 กว่าคน เขาจะใช้กระดาษ 200 แผ่นทุกเดือน เป็นกระดาษ A4 หน้าแรกเขียนบอกว่า เดือนนี้จ่ายสมาชิกคนไหนว่า กูไปเท่านี้ บอกชื่อด้วยว่านายหรือนางอะไร แกบอกว่า ก็ไม่เห็นเป็นไร เพราะมันคือเงินของเรา จ่ายไปเท่าไร มากน้อยแค่ไหน และใครชำระคืนมาเท่าไร และบอกด้วยว่า ยอดเงินในกองทุนหมู่บ้านเมื่อสิ้นเดือนมีเหลืออยู่เท่าไร แกบอกว่า สบายเหมือนปิดบัญชีประจำเดือนทุกเดือน และหน้าที่ 2 บอกว่า มติที่ประชุมเห็นควรจัดสรรให้นำเงินไปช่วยสวัสดิการให้คนแก่ ให้เด็ก ให้ทุนการศึกษา ให้กับผู้สูงอายุ เดือนละเท่าไรเท่านี้ แกบอกว่าใช้กระดาษ 1 แผ่นพิมพ์ 2 หน้า แล้วรายงานกับตัวสมาชิก 200 คนในทุกๆ บ้าน แกบอกสบายมาก ไม่มีใครมาสงสัยแกละ

ผมคิดว่าการรายงานให้สมาชิกรับรู้ แล้วสามารถทำเหมือนปิดบัญชีได้ทุกเดือน ก็จะเป็นกองทุนหมู่บ้านที่ส่งรายงานให้สำนักงานกองทุนหมู่บ้านได้ตลอด เพราะเหมือนเป็นการปิดบัญชีทุกเดือน และที่จริงตัวกองทุนหมู่บ้านกิจกรรมก็ไม่มากมายอะไรนัก

4) **สนับสนุนให้สมาชิกเข้าร่วมประชุมอยู่เป็นประจำ** สมาชิกมีอะไรอยากจะซักถาม มีอะไรอยากจะบอก นอกเหนือจากกระดาษที่ว่าไปนั้น ก็ยังประชุมทุกเดือน แต่สมาชิกก็ไม่ค่อยจะถามเพราะว่ารู้หมดแล้ว แต่คนที่ถาม มักจะถามว่า ขออย่างอื่นเพิ่มอีกได้ไหม จัดสวัสดิการเพิ่มเติมได้ไหม

5) **ข้อนี้ถือเป็นข้อที่น่าสนใจ คือ หมุนเวียนให้สมาชิกร่วมเป็นกรรมการกองทุน** แทนที่เราจะผูกขาด 15 คนไปตลอดชีวิต ปีนี้อาจจะเอาออกสัก 3 คน จับฉลากแล้วเอาคนใหม่เข้ามาแทน 3 คน ปีต่อไปก็ทำอีกทีละ 3 คน หรือ 5 คนเป็น 3 รอบก็ได้ หรือครั้งละ 3 คนเป็น 5 รอบ อย่างนี้เป็นต้น หากทำแบบนี้ได้จะช่วยให้เกิดความโปร่งใส และทุกคนก็จะมีส่วนหรือเคยทำงานด้วยกัน

อย่างที่ **อ.เอนก เหล่าธรรมทัศน์** บอกไว้ ความเป็นพลเมืองนั้น ต้องพร้อมที่จะเข้ามาเป็นผู้นำและพร้อมที่จะเปลี่ยนจากผู้นำเป็นผู้ตาม ไม่ใช่ว่าคนนี้เคยเป็นประธานแล้วต้องเป็นประธานตลอดชีวิต ถ้าลงจากประธานต้องเป็นที่ปรึกษา ไม่พร้อมที่จะลงหรือเปลี่ยนมาเป็นผู้ตามเลย และจะไม่ยอมตามใครอีกต่อไปในชาตินี้ ผมว่าอย่างนี้ไม่ถูก คุณจะต้องเป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตาม เป็นผู้นำ คือทำในสิ่งที่ดี และวันหนึ่งก็คืนคนแถว 2 ขึ้นมาเป็นแทนเรา เขาจะได้รู้ แล้วเราก็ลงมา ไม่น่าจะมีปัญหา เคยนั่งอยู่ข้างบนก็ลองลงมานั่งข้างล่างบ้าง บางทีมันอาจจะดีขึ้นก็ได้ ดังนั้น การให้สมาชิกมีส่วนร่วม

และการมีธรรมาภิบาล คือต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันและมีระบบรายงานผลการดำเนินงานเสมอ อย่างนี้ความเสี่ยงก็จะลดลงและจะทำงานได้ก้าวหน้าขึ้น

เรื่องสำคัญอีกหนึ่งเรื่อง คือ **เรื่องการจัดการ** อาจารย์ประเวศบอกว่า เวลาคนตีๆ มาทำงานเสียสละ หรือทำงานเอ็นจีโอ มักจะมีอุดมการณ์มาตีมาก จิตใจดีงาม แต่มักจะอ่อนเรื่องการจัดการ เพราะฉะนั้น เรื่องการจัดการเป็นสิ่งสำคัญมาก

ข้อแรก อย่างน้อย**ต้องสร้างความรู้ทางการเงินทั้งตัวสมาชิกและตัวกลุ่มกรรมการ** เพราะเงินก็คือเงิน การจัดการเงินจริงๆ เป็นการวางแผนของตัวเอง ตอนที่ ธ.ก.ส. พยายามจะ**ทำบัญชีครัวเรือน** เมื่อตอนประมาณปี 2549 เราทำให้ชาวบ้านได้รู้ตัวขึ้นเยอะหลังจากที่มีการจัดบัญชี เพราะคนไทยมีนิสัยไม่ชอบจด แต่พอได้จัดบัญชีแล้ว รู้ตัวเองขึ้นเยอะเลย ตอนนั้นผมอยู่ที่ ธ.ก.ส. ทำงานร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทำเรื่องบัญชีครัวเรือนระดับท้องถิ่น และทำทั้งหมด 17 จังหวัด ใน 5 ปี ได้ผลสรุปงานวิจัยออกมาชัดเจนว่า ใครที่ทำบัญชีครัวเรือนและจดอย่างต่อเนื่องจริงจัง 3 เดือนขึ้นไป จะเปลี่ยนความคิด จากที่เมื่อก่อนไม่เคยสนใจ แต่พอจดออกมาใน 3 เดือน ผลการวิจัยพบว่า เขาเริ่มมองใหม่ว่า ทำไมเราจ่ายอันนี้เยอะ และสิ่งที่ไม่น่าจะต้องจ่ายแต่ทำไมเราต้องจ่าย เขาจะเริ่มเห็นตัวเองมากขึ้น หรือถ้าใครจัดบัญชีครัวเรือน 6 เดือนขึ้นไปจะเริ่มหาวิธีลด เมื่อตอน 3 เดือนเพิ่งจะมองเห็น แต่พอ 6 เดือน ก็จะคิดได้ว่า อันไหนควรจะลด กล่าวคือเริ่มลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น สำหรับใครจัดบัญชีอย่างต่อเนื่อง 1 ปี ผลออกมาชัดเจนว่า เริ่มใช้หนี้ ธ.ก.ส. และเริ่มใช้หนี้เจ้าหนี้ และคนที่จดตลอด 3 ปีก็

ปรากฏว่า ใช้หนี้ ธ.ก.ส. และปลดหนี้ได้หมด เปลี่ยนจากลูกหนี้ ธ.ก.ส. เป็น เจ้าหนี้ ธ.ก.ส. คือหันมาฝากเงินกับ ธ.ก.ส.

ผมเคยไปสัมภาษณ์รายหนึ่งที่นครปฐม เขาติดค้างชำระหนี้ เป็น เอ็นพีแอลกับ ธ.ก.ส. มาประมาณ 3 ปี เป็นหนี้อยู่ 800,000 บาท เขาบอกว่า ชาตินี้คงใช้หนี้ ธ.ก.ส. ไม่ได้ แต่พอมาเข้าร่วมโครงการวิจัย และหลังจาก ทำบัญชีครัวเรือน ในปีที่ 3 แก่ก็ปลดหนี้ได้หมด 800,000 บาท ข้อเท็จจริง คือ แก่มีรายได้เยอะ แต่แก่ใช้เงินเยอะกว่า จากที่เคยทำได้น้อยๆ กินอยู่แบบพอเพียง แต่พอฐานะดีขึ้น กลายเป็นเสีย เริ่มมีรายได้ปละเป็นล้าน มีเพื่อนก็พาไปสังสรรค์ การกินก็เปลี่ยนไปจากที่เคยกินถูกๆ ก็ต้องกินแพง เคยกินในร้านอาหารธรรมดาก็ต้องกินในร้านที่มีนักร้อง เคยเล่นดนตรีก็เปลี่ยนจากเล่นดนตรีเป็นเล่นนักร้อง และยังมีพรรคพวกมาชวน คือนอกจากชวนไปกินเหล้า ชวนเล่นนักร้อง แล้วยังชวนเล่น อบต. แก่บอกว่า เงินยิ่งหมดเข้าไปใหญ่ แต่พอมาจดบัญชี แก่ก็รู้ตัวเลยว่า ถ้าเราใช้แค่จำเป็น แก่คงมีเงินเหลือ และสามารถใช้หนี้ ธ.ก.ส. 800,000 บาทได้ภายใน 3 ปี

เพราะฉะนั้น ความรู้เรื่องเหล่านี้ วิธีคิดวิเคราะห์ การรู้ตัว รู้ตนนั้น สำคัญมาก ใครที่ทำงานองค์กรการเงินจะเก่งเฉพาะกรรมกรนั้นไม่ถูก ผมว่า กรรมกรจะต้องให้สมาชิกเขา รู้ตัว รู้ตน และจัดการตัวเองได้ ไม่เช่นนั้น กรรมกรอาจจะหนัก

ข้อที่สอง จะเป็นไปได้หรือไม่ ที่ในระดับหมู่บ้านซึ่งมีกองทุนเยอะมาก แต่ละกรมกองก็มี และที่ชาวบ้านตั้งกันเองก็มี จะลอง **เอากองทุนทั้งหลายมานั่งคุยกันและคิดด้วยกัน** บางอย่างถ้ายุบได้ก็ยุบ ถ้ายุบไม่ได้ก็มาร่วมรับรู้ฐานข้อมูลเดียวกัน รู้ว่ามีเงินมากหรือมีเงินน้อย ใครเป็นกรรมกรที่ชู้ด หลายๆ

คนที่ถูกข้าราชการแต่งตั้งก็กลายเป็นคนของเขาไปหมด ที่จริงเราเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน แต่พอถูกข้าราชการมาแต่งตั้งก็กลายเป็นคนละพวกไปก็มี ซึ่งไม่ถูกต้อง ควรจะหันหน้ามาคุยกัน เราจะสามารถเดินได้มั่นคงมากขึ้น และรับรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น

ข้อที่สาม ถ้าเราอยากขยายใหญ่ แทนที่อยู่ดีๆ เราจะไปควบแล้วใหญ่ขึ้น แต่เราทำแบบพระมหามันส์หรือทำแบบพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ที่ตรวด คือ เล็กๆ เजाจัดการกันเอง เราเพียงแต่รวมในแง่เครือข่าย แต่ไม่ใช่ไปรวมเงิน คือมาร่วมกันคิดหาวิธีที่จะพัฒนามากกว่า ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายตำบล หรือเครือข่ายจังหวัด มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมาคิดนโยบายร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาพร้อมกัน แต่ไม่ใช่ว่าอยู่ดีๆ จะเอาเงินมารวมกันเฉยๆ ผมว่าการทำเครือข่ายก็สำคัญเช่นกัน ถ้าเราจะโตขึ้น ก็อย่าทำตัวเองให้โตโดยที่ตัวเราขยายพองมากไป มันจะเหมือนอึ่งอ่างในนิทานอีสป ที่บอกว่าเป่าพองๆ แล้วท้องแตกตาย จะมีอึ่งอ่างหลายตัวก็ไม่เป็นไร ทำไมต้องเป็นอึ่งอ่างตัวเดียว

และข้อสุดท้าย เป็นข้อสำคัญที่เราส่วนใหญ่มักจะขาด คือไม่มี **เครื่องมือประเมินตัวเอง** ทำแล้วก็มีแต่บอกว่าดี เราก็เลยหลงในความดีแต่ไม่ได้ทับทวนตัวเอง ถ้าเราสามารถมีเครื่องมือประเมินตนเอง ก็ควรประเมินทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านการเงินและด้านสังคม เหมือนอย่างที่ผมให้ดูก่อนหน้านี้ แม้กลุ่มเขาจะเข้มแข็ง แต่สมาชิกเขาดีขึ้นจริงหรือไม่ในแง่สังคม ในแง่การเงินอาจจะดี ผมว่าส่วนใหญ่ก็มักจะดี แต่ในแง่สังคม สมาชิกเขายังดีอยู่หรือเปล่า เพราะถ้าเราประเมินทั้ง 2 ซีกได้ จะได้มาปรับเป้าหมายการทำงาน ปรับเป้าหมายการเรียนรู้ของเราใหม่ ทั้งในระดับกลุ่มและระดับเครือข่าย ถ้าไม่มีเครื่องมือประเมินหรือหลงในความดีของเรา ก็จะผลอและก็ล้ม ก็อาจจะมีปัญหาได้ในอนาคต

เวทีนี้เขาบอกว่าให้พูดถึงเรื่องสวัสดิการ ผมว่าส่วนใหญ่เท่าที่ผมพบ เรามักจะทำขั้นพื้นฐานคล้ายๆ กัน คือพอจะจัดสวัสดิการ ก็ทำเรื่อง ครอบคลุม ‘เกิด แก่ เจ็บ ตาย’ อาจจะมีทุนการศึกษาหน่อย หรืออาจจะมี เรื่องสุขภาพนิดหน่อย ตรงนี้ก็ได้ว่าไม่ได้ แต่ผมคิดว่า มันพึ้นๆ ไปแล้ว มัน เป็นขั้นพื้นฐานมากกว่า

ผมขอยกตัวอย่างให้เห็นว่า ถ้าเราจะทำสมการเชิงรุก เรายังทำได้อีก มากมาย ยังมีมากกว่าที่ผมเขียน ผมเล่า กรณีพินคร ศรีฐาน ที่แรกก็ปล่อยกู้ ในพวกที่อยากกู้ พวกนี้มีกู้ที่ไหนก็กู้หมด ประเภทที่กู้ทุกอย่างในโลกยกเว้น กับระเบิด ก็เริ่มมีการกู้เพื่อไปใช้หนี้ เพราะว่าไปเสียดอกแพงๆ ไปเสียเขา ร้อยละ 5 ต่อเดือน ก็มากู้ที่นี้ซึ่งเสียร้อยละ 1 ถือเป็นการลดปัญหาหนี้ นอก ระบบ หรือที่พระมหามันสเล่า คือคนที่ไปสูญเสียที่ดินทำกิน คนเรากล้าสูญเสีย ที่ดินทำกินแล้วก็เท่ากับหมดอาชีพ จะไปเช่าเขาทำกินก็ไม่เข้ขัวร์ ดีไม่ดีเขาเลิกให้ เช่าหรือขึ้นค่าเช่าก็จะยุ่งอีก เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง หรือ สมาชิกสูญเสียที่ทำกินไป หากเอาเงินที่ได้กำไรมาแบ่งให้เป็นเรื่องของการ ไถ่ที่ดินกลับคืนมา และให้เขาผ่อนใช้ ตรงนี้จะเป็นการตอบโจทย์ปัญหา ชาวบ้านจริงๆ

ณ วันนี้ ผมเชื่อว่า ปัญหาใหญ่ของประเทศไทย คือเรื่องการสูญเสีย ที่ดินทำกิน ผมประชุมกับลุงดินทุกเดือน แกพูดบ่อยมากกว่า อยู่ธยาบ้านผมนั่น ไม่มีแล้วที่ดิน เจ้าของนากลายเป็นคนเช่าหมดแล้ว ผมไปเจอพระอาจารย์ สุบิน ท่านบอกว่า ขนาดจังหวัดตราดจังหวัดเล็กๆ อยู่ชายแดน ตอนนี้สูญเสีย ที่ดินไป 20,000 กว่าไร่ มีนายทุนใหญ่ในกรุงเทพฯ ไปซื้อ 20,000 กว่าไร่ ซึ่งไม่รู้ว่ เขาซื้อไว้ต้อนรับการเปิดอาเซียน หรือ AEC หรือเปล่า นายทุน เขมรติดชายแดน ตั้งνομินีมาซื้อที่ดินในจังหวัดตราด ตรงนี้ถือว่าน่ากลัวมาก

พระอาจารย์สุบินบอกว่า รัชกาลที่ 5 อดส่ำห้เอาเสียมราษฎ์และพระตะบอง ไปแลกเอาจังหวัดตราดคืนมา แต่ปรากฏว่า ลูกหลานคนไทยขายให้คนเขมร อีกแล้ว รัชกาลที่ 5 คงจะเสียพระทัยมาก เพราะฉะนั้น เรื่องนี้เป็นเรื่อง สำคัญที่ผมอยากจะพูด เพราะที่ดินมันเป็นฐานการผลิต มันเป็นที่อยู่อาศัย ถ้าสูญสิ่งนี้ไป ก็เรียกได้ว่า เราสูญอนาคตเลย และตรงนี้ยังเป็นการตอบโจทย์ ปัญหาของสังคมและของประเทศได้เลย

ปัญหาที่ 3 ก็คงจะเป็นปัจจัย 4 คือ เรื่องบ้าน ถ้าเราสามารถทำ สวัสดิการเรื่องบ้านช่องให้เขาระดับหนึ่ง ให้เขาอยู่อย่างมีคุณภาพที่พอใช้ได้ เพราะบ้านนั้นคือปัจจัย 4 ถ้าบ้านหลังคารั่ว บ้านเป็นกระต๊อบ ลูกโตเป็น หมุ่มสาวแล้วยังต้องมานอนรวมกันอยู่ ผมว่าคงจะไม่ดี เราควรจะทำเรื่องที่อยู่อาศัยสงเคราะห์ให้กับสมาชิก ซึ่งหลายกลุ่มอาจจะเริ่มทำเรื่องสงเคราะห์ แล้ว คือ สงเคราะห์อาชีพ ไม่ว่าจะเป็อาชีพเสริม อาชีพใหม่ให้คนใน ครอบครัว ลูก 5 คนไม่จำเป็นต้องมีอาชีพเหมือนกันหมด สามารถมีอาชีพ เสริมได้ หรือแม้แต่บ้านที่มีคนแก่อยู่ในบ้านแบบ 3 วัย คนแก่ที่ว่างๆ ก็ สามารถทำอะไรได้ เขาสามารถมีอาชีพเสริมได้ตามความรู้ของผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น การจักสาน ซึ่งคนฝีมือดีฯ ในสมัยนี้ได้สูญหายไปบ้าง ถ้าไม่ได้สมเด็จ พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และศูนย์ศิลปาชีพ เราคงจะแยเหมือนกัน จจริงๆ แล้วความรู้เหล่านี้ผมน่าสนใจ และมันเป็ภูมิปัญญา จะได้เป็ นผลผลิตประจำจังหวัด เป็ นโอท็อป หรือเป็ นอะไรก็ว่าไป เป็ นการต่อยอดการ ทำกิน ไม่ว่าจะเป็ นเรื่องการแปรรูปหรือการตลาด

เมื่อตอนที่ไปพบพระอาจารย์สุบิน ท่านบอกว่ามีเงิน 1,200 ล้าน และ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เป็ นผู้ที่คัดคนดีฯ มารวมตัวกัน เพราะฉะนั้น เมื่อสอน

ความพอเพียง เขาก็เริ่มกั๊นน้อยลง เพราะเริ่มทำกินดี ตัวเองก็ไม่รู้จะกั๊นทำไม เงินเหลือเยอะ พระอาจารย์สุบินก็บอกว่า เงินที่เหลือเยอะจะเอาไปฝาก ธนาคราก็รู้สึกงัว ธนาคราให้ดอกเบี้ยน้อย แล้วจะทำอย่างไรที่จะเอาเงินมา หมุนให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกให้เพิ่มมากขึ้น ที่นั่นเริ่มปลูกยางกันเยอะ กริตยางได้ก็เอาน้ำยางไปขาย ก็ถูกพ่อค้ากดราคา เคยไปเห็นที่จังหวัดตราด มีโรงแปรรูปยางแผ่นรมควันที่ข้าราชการกระทรวงต่างๆ ไปให้งบไว้เยอะ ก็บอกให้ทำสำรวจทั้งจังหวัดตราด ก็พบว่า มี 30 โรง โรงละ 30 ล้าน รวมแล้ว เป็นเงิน 900 ล้าน ที่ตั้งร้างเอาไว้ในจังหวัดตราด พระอาจารย์สุบินก็ไป ชักชวนกลุ่มสังฆะของท่าน มีใครอยากจะทำรื้อฟื้นโรงร้างเหล่านี้ ซึ่งตอนนี้ ท่านก็ทำไปแล้ว 4 โรง ก็ช่วยให้แปรรูป และรับสมาชิกเข้ามากริตน้ำยางและ แปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน ขายได้ราคาดี

แต่ที่ผมอยากเล่าเรื่องยางแผ่นรมควันนั้นก็เพราะว่า พระสุบินท่าน เก่งมาก ท่านมีวิธีการของท่าน ท่านบอกว่า ใครเอาน้ำยางมา ยางยังเป็นของ เจ้าของ น้ำยางนั้นยังเป็นของสมาชิกจนกว่าจะได้ขายจริง ได้เงินจริง และ จ่ายค่าจ้างให้กับคนที่มาดูแลโรงงานนี้เพียงกิโลกรัมละ 4 บาท ซึ่งถูกมาก และให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของตั้งแต่ซื้อมอเตอร์ไซค์ เอรารถปิคอัพใส่ถังน้ำยาง ชั่งเอง โดยมีตาชั่งให้ และมีเจ้าหน้าที่จดให้ พอยกชั่งเองเสร็จแล้วก็เทลงในที่ เก็บน้ำยาง ตรวจสอบคุณภาพน้ำยางเองด้วย มีเครื่องมือตักน้ำยางตรงผิวๆ ตัก ตรงกลาง ตักตรงกัน และเอา 3 อันมารวมกัน เอามาเข้าเครื่อง ออกมาเป็น เท้าไหม่แล้วก็จัดด้วยตัวเองว่า เบอร์เซ็นต์น้ำยางเป็นเท้าไหม่ น้ำหนักเท้าไหม่ และถือกระดาษแผ่นนั้นไว้จนถึงวันพฤษภาคม เพราะสัปดาห์หนึ่งจะมีการซื้อ ขายกันครั้งเดียวในวันพฤษภาคม เจ้าตัวจะถือกระดาษแผ่นนี้มารวมตัวกันที่โรงงาน และจะมีพ่อค้ามาเพื่อจะบอกว่าให้ราคาเท้าไหม่ โดยเอาราคาของที่หาดใหญ่ เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบกับ สมมติว่าที่หาดใหญ่ราคา 62 บาท พ่อค้าจะให้

เท่าไรโดยจะมีการต่อรองกัน สมาชิกจะเป็นคนตัดสินใจว่า ชายหรือไม่ชาย ซึ่งตรงนั้นผมว่า เป็นวิธีคิดที่ดีมาก ทำให้สมาชิกโปร่งใส รู้สึกเป็นเจ้าของ และ จะดูแลคุณภาพ

เขาพาผมไปดู ดูแม้กระทั่งวิธีการจัดการเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งผมอยาก จะเล่าเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ให้ฟังว่า ในโรงน้ำยางที่ทำโรงแปรรูป ก่อนหน้าที่ผม เล่าว่า มีถังและเขากยกไปเทลงถัง เชื้อใหม่มา เทียงงมันก็มีเศษเหลืออยู่กัน ถังนิดๆ หน่อยๆ แต่เขามีรางและให้เอาไปวางคว่ำลง เศษที่เหลือนิดๆ หน่อยๆ มันก็จะค่อยๆ ไหลลงในกระป๋องที่รองรับเอาไว้ ท่านลองคิดว่า วันหนึ่งมีก็ ถัง เขาบอกว่าวันๆ หนึ่งพอถึงตอนเย็น เศษน้ำยางคนละไม่กี่หยด รวมได้ ประมาณ 2 ถัง ซึ่ง 2 ถังนั้นสามารถเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ากระดาษ ค่าดินสอ ค่าเหล่านี้ได้หมด เป็นความประหยัดจากการที่ไม่มีอะไรสูญเสียนะ

เพราะฉะนั้น ผมจึงฝากว่า เรื่องการต่อยอดการทำกิน การแปรรูป การตลาดเหมือนที่ผมยกตัวอย่างเรื่องน้ำยางที่เมื่อแปรรูปเสร็จก็ทำออกมา ได้ดี และยังได้การตลาดด้วย เพราะเรารวมกันขาย ไม่มีคนกักตุนราคา เพราะทั้งหลายหมู่บ้านในเขตบริเวณนั้นมาขายกันที่นี่ พอค้าก็มารวมกันที่นี่

มีเรื่องเล็กๆ อีกนิดหนึ่งที่ผมอยากฝากไว้ คือก่อนที่ผมจะเกษียณ ผมพยายามทำ 3 เรื่องนี้ จึงอยากจะเล่าให้ฟังว่า มันพัฒนาไปได้ไกลขนาดไหน ผมตั้งโครงการ**ธนาคารชุมชน** ตอนนั้นผมจะเกษียณ และปลัดกระทรวงการคลัง คือ **ดร.สถิตย์ ลิ้มพงศ์พันธุ์** ก็กำลังจะเกษียณพร้อมกัน ปลัดกระทรวง การคลังก็เรียกผมไปคุย และบอกว่าคุณเอ็นนู คุณกับผมจะเกษียณพร้อมกัน ในปีหน้า เราจะทำอะไรทิ้งไว้ให้ประเทศไทยหน่อย และบอกว่า ยังมีกลุ่มคนใน พื้นที่ใน 1 หมู่บ้าน ถึงแม้เราจะมีกลุ่มการเงินหรือกลุ่มอื่นๆ แต่ก็ยังมีกลุ่มที่ ตกหล่นอยู่ มาหาวิธีว่าจะทำอย่างไรที่จะไม่ให้มีคนตกหล่นได้หรือไม่ ทุกคนมี

โอกาสเข้าถึงได้หรือไม่ ผมก็เลยบอกว่า เดี่ยวจะมาทำให้ ผมจึงเรียกว่า โครงการธนาคารชุมชน

ผมก็ขออนุมัติกรรมการธนาคาร ปีนั้นขอแบ่งเงินออกมา 6,000 ล้านบาท และบอกว่า เราจะเอาเงิน 6,000 ล้านบาทเพื่อผู้ด้อยโอกาสและคนชายขอบทั้งหลายที่เขาจะต้องมีสิทธิเข้าถึงเงินได้ แต่จะไปเลือกสถาบันการเงินชุมชนหรือกลุ่มการเงินที่เข้มแข็งที่กรรมการมีจิตใจดีงาม มีธรรมาภิบาล และกลัวความเสี่ยงหรือกลัวเสียชื่อเหมือนกัน แต่วันนี้มีเงินอยู่หนึ่งก้อนและบอกให้ไปสำรวจคนพิการ ผู้ป่วยเอดส์ คนตาบอด คนแก่ที่ลุกเดินยาก ทำอะไรไม่ได้ แต่อยากจะทำอะไรสักอย่างให้ตัวเองมีคุณค่าจากความรู้ความชำนาญบางอย่างเท่าที่เขาจะทำได้ ไม่ให้รู้สึกว่าคุณเองเป็นภาระสังคม ผมบอกว่า ปลดหนี้เชื่อให้เขาไป และเราก็จ่ายเงินกู้ไปกับเรื่องธนาคารชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน 2 ล้านบาท 3 ล้านบาท พอผมถามตัวเลขจากลูกน้องว่า ตั้งแต่ผมเกษียณปลดหนี้ไปเท่าไรแล้วจาก 6,000 ล้านบาท เขาบอกว่า ปลดหนี้ไปแล้ว 1,600 ล้านบาท และไม่มีหนี้เสียแม้แต่บาทเดียว คนด้อยโอกาสก็กู้กันไม่เยอะ กู้เพียง 3,000 บาทบ้าง 5,000 บาทบ้าง ซึ่งเขาไม่เคยได้มาก่อน เขาจึงดูแลตัวเองดีมาก และหนี้ก็ไม่เสียแม้แต่บาทเดียว

ผมว่าโครงการแบบนี้ น่าสนใจ เพราะเมื่อไรที่เราให้โอกาสคน มันก็เหมือนกับที่กรามีนแบงก์ ของ ดร.ยูนุส ที่บังคลาเทศ ในสมัยนั้นผู้หญิงที่นั่นไม่เคยจับเงินได้ แต่พอ ดร.ยูนุส บอกว่า กรามีนแบงก์เป็นธนาคารคนจน ให้เฉพาะผู้หญิง หลังจากนั้นผู้หญิงก็ลุกขึ้นมาทำอะไรเยอะแยะไปหมด ตอนนีกรามีนแบงก์กลายเป็นธนาคารที่โด่งดังไปทั่วโลก และดร.ยูนุสก็ได้รับรางวัลโนเบล ผมจึงอยากฝากเรื่องนี้ว่า ถ้าเราลองนึกถึงคนที่ด้อยโอกาสแล้ว เราจะ

ทำอย่างไรจึงจะเป็นสังคมการเงินชุมชนที่ไม่ทอดทิ้งกัน จึงอยากให้ลองใช้
แนวความคิดนี้ดู

เรื่องที่ 2 ที่ผมตั้งขึ้นมาและตอนนี้กำลังทำอยู่ คือ **ธนาคารต้นไม้**
โดยถือว่า เวลาเรามีเงินแล้ว ก็ควรจะช่วยเหลือด้วย จึงมีโครงการ
ธนาคารต้นไม้ ซึ่งตอนนี้ก็มีหลายที่ โดยมี ธ.ก.ส. เป็นผู้ดูแล คือให้ชาวบ้าน
ปลูกต้นไม้โดยเราช่วยตีมูลค่าต้นไม้ให้ เอาต้นไม้มาเป็นหลักประกัน สามารถ
กู้เงินเพิ่มขึ้นได้ตามต้นไม้ โดยไม่ต้องตัดต้นไม้ แต่เอาต้นไม้มาคำนวณมูลค่า
รายละเอียดยังมีอีกเยอะ แต่อยากฝากไว้ก่อน ซึ่งตอนนี้กำลังโต

เรื่องที่ 3 ซึ่งเอามาจากหนังสือหาย่า อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี คือ
ธนาคารความดี บางครั้งไม่มีหลักประกันและไม่มีอะไรเลยแต่เป็นคนดี ก็
สามารถเอาความดีมาเป็นหลักประกัน สามารถลดหนี้ได้ สามารถลดหลัก
ประกันได้โดยเอาความดี ซึ่งเขามีวิธีคิด มีกฎเกณฑ์ต่างๆ มากมายที่กาญจนบุรี

ที่ผมหยิบยกมานั้นเป็นส่วนน้อย ยังมีที่พวกเราทำอะไรดีๆ อีกเยอะ
จึงอยากฝากว่า แทนที่เราจะจัดสวัสดิการแค่ขั้นพื้นฐาน ลองคิดนวัตกรรม
ของสวัสดิการใหม่ๆ ซึ่งยังมีอีกมากมาย แต่ต้องเริ่มจากตอบโจทย์ของ
สมาชิก อย่าคิดเฉพาะในหมู่กรรมการ และจะต้องสร้างความโปร่งใส สร้าง
ธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้น

และขอยืนยันว่า อย่าไปคาดหวังว่าจะให้สถาบันการเงินข้างบนลงมา
มองข้างล่าง มันไม่สำเร็จ ซึ่งเราทำได้วิจัยแล้ว แต่พวกเราจะต้องพึ่งตนเอง
ชุมชนของเราต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งในแง่ของเงินทุน ทั้งในแง่ของ
ปัญญา ทั้งเรื่องการจัดการ ความเอื้อเฟื้อ และความเอื้ออาทรต่อกัน

แสดงทักษะ

ความเป็นพลเมือง กับการกอบกู้ธรีปไทยทางอาหาร ของสังคมไทย

รสนา โตสิตระกูล
สมาชิกวุฒิสภา

มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่ง ชื่อเรื่อง ‘อาหารหายไปไหน’ เป็นหนังสือที่พิมพ์เมื่อปี 2525 จากวันนั้นมาจนถึงบัดนี้เป็นเวลา 31 ปีแล้ว หนังสือเล่มนี้ต้องถือว่าเป็นหนังสือเล่มแรกๆ ที่ตั้งคำถามถึงเรื่องอาหาร ด้วยคำถามว่า ‘อาหารหายไปไหน’ โดยผู้เขียน คือ Frances Moore Lappé เป็นชาวอเมริกันที่ได้ศึกษาวิจัยว่า อาหารหายไปไหน เมื่อต้นทศวรรษ 2520 หลังทศวรรษแห่งการพัฒนาเมื่อปี 2500 ประมาณ 20 ปีให้หลัง ซึ่งพบว่าความยากจนนั้นแผ่ซ่านไปทั่วทุกภูมิภาค โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา

นักวิจัยชาวอเมริกันที่ชื่อ Frances Moore Lappé ผู้นี้ได้ศึกษาวิจัยและตั้งคำถามว่า มายาภาพที่คนส่วนใหญ่คิดว่า อาหารนั้นหายไปเนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น เป็นหนึ่งในมายาภาพ 10 กว่าเรื่อง 10 กว่าประเด็น เขาทำวิจัยมาเพื่อต้องการพิสูจน์ให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้ว อาหารที่น้อยลง หรือความยากจน ความอดอยากทั้งหลายในโลกที่ 3 หรือโลกที่กำลังพัฒนานั้น ไม่ได้เกิดจากการที่เรามีทรัพยากรที่น้อยลงในขณะที่มีประชากรที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นความเชื่อโดยทั่วไป

คนมักจะบอกว่า การเพิ่มขึ้นของพลเมืองเป็นอนุกรมของเรขาคณิต คือเพิ่มแบบ 1, 2, 4, 8, 16 ในขณะที่การเพิ่มของอาหารเพิ่มแบบอนุกรมของเลขคณิต คือ เพิ่ม 1, 2, 3, 4, 5 เพราะฉะนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาความอดอยากขึ้น แต่ที่จริงแล้ว กรณีของความอดอยาก หรืออาหารที่น้อยลงนั้น ไม่ได้สัมพันธ์กับเรื่องของทรัพยากร ไม่ได้สัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของประชากร นี่คือเรื่องที่นักวิจัยชาวต่างประเทศหยิบยกขึ้นมาพูดเมื่อ 30 ปีที่แล้ว

มาวันนี้ สังคมไทยเราริเริ่มตั้งคำถาม ซึ่งดิฉันคิดว่าเป็นคำถามที่ดี โดยเฉพาะที่เราถามว่า ความเป็นพลเมืองกับการกอบกู้อธิปไตยทางอาหารของสังคมไทยนั้น มันควรจะเป็นอย่างไร นี่เป็นประเด็นที่สมกับยุคสมัยที่เรานำเรื่องของอธิปไตยทางอาหารผนวกกับเรื่องของความเป็นพลเมือง

ถ้าเราลองมาดูศัพท์ที่ผู้จัดเขาอุตสำหรับตั้งขึ้นมา คำว่า ‘ความเป็นพลเมือง’ กับ ‘อธิปไตย’ มีความหมายอย่างไร ดิฉันคิดว่าคำว่า ‘พลเมือง’ นั้น แปลตามตัวคือ พลั้งของเมือง หรือกำลังของเมือง ซึ่งมาจากคำว่า citizen และ citizen ก็เป็นรากศัพท์ที่มาจากคำว่า city ก็คือเป็นพลั้งของเมือง หรือกำลังของประเทศในทำนองนั้น พอมาถึงคำว่า ‘อธิปไตย’ ว่าหมายถึงอะไร เรามักพูดถึงอธิปไตยทางการเมือง เราพูดถึงอธิปไตยว่า อธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย แต่คำว่า อธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยนั้น เมื่อมองลงไปจริงๆ แล้ว เราจำเป็นต้องได้ใหม่ว่า ความเป็นอธิปไตย เราวัดด้วยอะไร

ดิฉันคิดว่า คำว่า ‘อธิปไตย’ ถ้าแปลง่ายๆ ก็คือ ความเป็นเอกราช ความเป็นไทหรือความเป็นอิสระ ซึ่งความเป็นอิสระ คือการที่เราสามารถที่จะดูแลชีวิตของเราทั้งหมดในแต่ละมุมในแต่ละมิตินั้น ก็คือความหมายของคำว่าเอกราช เอกราชของตัวเอง เอกราชของระดับครอบครัว ของชุมชน ไปถึงระดับของประเทศ เวลานี้เราอาจจะสนใจแต่เอกราชในทางการเมือง อย่างที่เรามักจะพูดกันว่า ประเทศไทยไม่เคยตกเป็นอาณานิคมของประเทศไหนเลย เราคงความเป็นเอกราชมาได้ตลอด แต่ความเป็นเอกราชที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นใครในทางกายภาพ อาจจะต้องมาดูให้ลงลึกไปถึงรายละเอียดว่าเรามีความเป็นเอกราชจริงแท้แค่ไหน โดยเฉพาะความเป็นเอกราชในเรื่องของอาหาร

ดิฉันคิดว่า อาหารเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เป็นปัจจัยข้อที่ 1 ที่อยู่ในปัจจัย 4 ซึ่งเป็นเรื่องชีวิตของมนุษย์ทุกคนต้องพึ่งพา คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เพราะฉะนั้น 4 เรื่องนี้ถือว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ ปัจจุบันนี้เราอาจจะมีปัจจัยที่ 5 ปัจจัยที่ 6 เช่น โทรศัพท์ รถยนต์ เป็นต้น ซึ่งอาจจะกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในเมือง แต่กล่าวให้ถึงที่สุด เมื่อเราลดทอนทุกอย่างไปทั้งหมดแล้ว ปัจจัย 4 นั้นถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานของการมีชีวิตอยู่ของเรา

ชีวิตนอกจากดำรงอยู่ด้วยอาหารแล้ว เรายังเคยได้ยินวาทะที่เกี่ยวกับอาหารว่า “เรากินอะไร เราก็คือเป็นอย่างนั้น” หรือ “We are what we eat” ซึ่ง We are what we eat ก็เป็นตัวสะท้อนที่สำคัญว่า ชีวิตเป็นอยู่ด้วยอาหาร ถ้าอาหารเป็นไปในลักษณะแบบไหน มันก็จะเป็นตัวกำหนดชีวิตของเรา ถ้าอาหารอย่างเวลานี้เป็นฟาสต์ฟู้ด ซึ่งเต็มไปด้วยไขมัน เต็มไปด้วยน้ำตาล เต็มไปด้วยแป้ง มันก็กำหนดวิถีชีวิตของเราเหมือนกัน จนเวลานี้ สสส. ต้องออกมาเรียกร้องให้มีการออกกำลังกาย

สังคมของเราจึงถูกกำหนดด้วยปัจจัยพื้นฐานที่สุด ซึ่งก็คือปัจจัย 4 และชีวิตของเราก็ถูกกำหนดด้วยปัจจัยของอาหาร และเวลาที่เรารู้สึกว่า กongsatต้องเดินด้วยท้อง จึงสะท้อนว่า ท้องเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ดังนั้น เมื่อเรารู้ถึงประชาธิปไตยทางการเมือง ประชาธิปไตยทางการเมืองที่สำคัญจึงต้องกลับมาสัมพันธ์กับท้องของเราด้วย คือต้องมีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ถ้าหากไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยทางการเมืองก็เป็นเรื่องหลอกกันเล่น

ความเป็นเอกราช หรืออธิปไตยในด้านอาหาร มันเคยมีอยู่ในสังคมไทย ก่อนยุคทศวรรษแห่งการพัฒนาปี 2500 ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ปี 2504 ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่ก่อนยุคทศวรรษแห่งการพัฒนาในปี 2500 ธนาคารโลกเคยทำสำรวจประเทศไทย โดยสำรวจไปทุกหมู่บ้าน พบว่า ประเทศไทยมีพันธุ์ข้าวเป็นแสนสายพันธุ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นตื่นตะลึงมาก เพราะในแต่ละหมู่บ้านซึ่งเคยพึ่งตัวเอง เขาสามารถจะผลิตพันธุ์ข้าวตามรสนิยมของตัวเอง ซึ่งหากดูเวลานี้ เรามีหมู่บ้านมากกว่า 70,000 หมู่บ้าน จึงไม่น่าแปลก ถ้าจะประมาณว่า แต่ละหมู่บ้านนั้นมีพันธุ์ข้าวอย่างน้อย 10 พันธุ์ขึ้นไป รวมๆ กันแล้วก็นับเป็นแสน

ในยุคต้นๆ เราจะพบว่า มีพันธุ์ข้าวติดอันดับที่ 1-3 จากที่เขาเอาไปประกวดกันทั่วโลก แต่พันธุ์ปั่นแก้ว ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ เวลานี้ไปอยู่ที่ธนาคารยีน หรือ Gene Bank ที่แคนาดา ไม่ได้อยู่ในประเทศไทย ซึ่งหลังจากที่เราได้เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ประมาณกันว่า พันธุ์ข้าวต่างๆ ที่เรามีอยู่ที่ปลูกขายกันเป็นธุรกิจในเวลานี้น่าจะมีไม่เกิน 50 พันธุ์ จากแสนกว่าพันธุ์ มันลดลงไปแบบน่าใจหาย ซึ่งเป็นเรื่องพิสูจน์ให้เราเห็นเป็นเหมือนตัวชี้วัด หรือ indicator ที่บอกว่า เรามีเอกราชหรือไม่

นอกจากการดูว่า **เรามีเมล็ดพันธุ์เป็นของเราเองหรือไม่** ยังมีอีกตัวชี้วัด นั่นคือ **เราผลิตอาหารด้วยเครื่องมือของเราเองหรือไม่** ถ้าดูประเทศไทยซึ่งเคยเป็นสังคมเกษตรกรรม นอกจากมีข้าวในนา มีปลาในน้ำ อย่างที่เราเคยพูด เรายังสามารถผลิตอุปกรณ์ที่ใช้ในการเลี้ยงชีพ เช่น จะปลูกข้าวก็สามารถที่จะมีเครื่องมือเครื่องมือต่างๆ มีวัว มีผานไถ มีวิธีการทั้งหลายที่สามารถทำเป็นเครื่องมือเครื่องมือให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ยิ่งถ้าหากเรากล่าวไปถึงชุมชนที่ทำประมง ซึ่งดิฉันเคยไปเยี่ยมชุมชนทำประมงที่ปากมูล จ.อุบลราชธานี สิ่งที่น่าตื่นเต้นตื่นคือ อุปกรณ์ในการจับปลาของเขามีความ

หลากหลายมาก จับปลาตัวใหญ่ก็มี จับปลาตัวเล็กก็มี คือมีอุปกรณ์ที่ถูก
สร้างขึ้นมาให้เหมาะสมกับอาชีพของตัวเอง

ต้องบอกว่า ชาวนาหรือชาวสวนไทยนั้น มีความรู้ที่น่าสนใจมาก อย่าง
ชาวสวนทุเรียนนั้น ถ้าคิดในแง่ของพันธุ์ พันธุ์ทุเรียนของเราสู้อินโดนีเซียไม่ได้
คือในเชิงของยีน ทุเรียนของเราอยู่ในอันดับที่ 3 แต่เพราะชาวสวนของเรามี
ความสามารถในการปรับปรุงพันธุ์ ทำให้ทุเรียนของประเทศไทยกลายเป็น
ทุเรียนที่ดีกว่าของอินโดนีเซีย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความเป็นอธิปไตย
หรือความเป็นเอกราชนั้น ยังต้องรวมไปถึงการ**มีความรู้ความสามารถที่จะ
พัฒนาด้วยตัวของเราเองด้วย**

นอกจากนี้ เรายังต้องมีที่ดินที่เป็นของตัวเอง **สามารถผลิตบนพื้น
ฐานทรัพยากรและที่ดินที่เป็นของตัวเอง** และโดยปกติแล้ว **ชุมชนแต่ละ
ชุมชนนั้น สามารถแลกเปลี่ยนกันได้** ซึ่งการแลกเปลี่ยนกันนั้นเขาก็ไม่ได้
แลกเปลี่ยนกันไกล เขาก็แลกเปลี่ยนในถิ่นที่ใกล้เคียงกัน เช่น เราอาจจะเอา
ข้าวไปแลกเปลี่ยน หรือเอาข้าวไปแลกเปลี่ยน และทุกคนครบถ้วนก็ถือว่าเป็น
หน่วยผลิตอาหารด้วยตัวเองอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะวัดความเป็นเอกราช หรือความเป็นอธิปไตย
ก็อาจจะสรุปด้วยตัวชีวิต ดังต่อไปนี้ได้

- 1) เราสามารถที่จะพัฒนาหรือผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เป็นอาหารของตัวเอง
เอง
- 2) เราสามารถที่จะผลิตเครื่องมือเครื่องมือสำหรับใช้ในกระบวนการ
ผลิตอาหารด้วยตัวเราเอง
- 3) เราสามารถที่จะมีความรู้ในการปรับปรุงพันธุ์ด้วย ไม่ใช่เพียงแค่ตัว
เครื่องมือ

- 4) เรามีพื้นที่ที่เป็นฐานทรัพยากรของตัวเอง มีที่ดินที่ใช้เพาะปลูกได้ด้วยตัวเองและในพื้นที่ดินของตัวเอง
- 5) มีการแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนนั้น เกิดขึ้นในลักษณะที่ไม่จำเป็นต้องข้ามไปไกล เพราะถึงที่สุดแล้ว สิ่งนั้นก็วิทยาศาสตร์ ในเวลานี้พบก็คือ อาหารยังเดินทางไกล คุณค่าของอาหารยิ่งน้อยลง

สมัยก่อน เราเคยมีคำว่า ตำข้าวสารกรอกหม้อ ซึ่งบางทีก็เป็นคำตำหนิ สำหรับคนขี้เกียจ แต่ดิฉันไปญี่ปุ่นเมื่อไม่นานมานี้ ปรากฏว่ามีภัตตาคารที่เขาตำข้าวสารมาหุง คือเขาจะมีเครื่องสีข้าว เอาข้าวเปลือกสีสดๆ แล้วก็เอาไปหุงมาให้เรากิน เพราะของที่ผลิตออกมาใหม่ๆ จะมีคุณภาพ ทั้งคุณค่าอาหาร และรสชาติความเอร็ดอร่อยมีพร้อมสมบูรณ์

แต่ในปัจจุบัน เมื่อเราเปลี่ยนยุคสมัยของเรา ยุคแห่งการพัฒนา อุตสาหกรรมเข้ามาในประเทศ โดยเฉพาะเมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ทิศทางของการผลิตและพัฒนาอาหารของเราเปลี่ยนไปจากเดิม อาหารที่เราเคยผลิตเองทั้งหมดทุกกระบวนการในครอบครัวเพื่อแลกกับอาหารชนิดอื่นในชุมชน เปลี่ยนมาเป็นการผลิตแบบแบ่งงานกันทำ ผลิตเพื่อส่งออก สมัยก่อนเราผลิตจนพอกิน พอเหลือจึงเอาไปแลก ก็กลายเป็นว่า เราผลิตแล้วส่งไปขาย เมื่อได้เงินมาจึงค่อยกลับไปซื้อใหม่ ซึ่งวิธีแบบนี้ ยิ่งขวนาหรือเกษตรกรผลิตมากเท่าไรยิ่งไม่พอกิน เราจะเห็นว่า ขวนาซึ่งถือเป็นกระดูกสันหลังของประเทศจะยากจนลงเรื่อยๆ และวิถีชีวิตก็เปลี่ยน เกษตรกรของเราก็ลดน้อยลงมาก เพราะทุกคนจะหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่

นอกจากไม่พอกิน หลายรายยังต้องสูญเสียที่นา แล้วก็ต้องกลายเป็นทาสด้วย เพราะขณะนี้ เรามีการทำงานที่เรียกว่า เกษตรพันธสัญญา หรือ

contract farming ซึ่งเหมือนกับคุณเป็นทาสในเกษตรอุตสาหกรรม และอาจจะลำบากกว่าคนในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะคนที่เปลี่ยนอาชีพตนเองไปเป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นได้เงินเดือน แต่ contract farming หรือการทำสัญญาแบบผูกกันตายตัว ผลิตเท่าไรก็ต้องส่งให้คนที่เราทำสัญญา อาจจะต้องไปรับปุ๋ย รัยยามาแล้วก็ส่งขาย กลายเป็นว่า ถ้าปีใดชวานาประสบปัญหาน้ำท่วม ฝนแล้ง อาจจะกลายเป็นหนี้ ซึ่งการเกษตรแบบนี้ไม่ได้เกิดเฉพาะกับชวานา แต่เป็นเกษตรกรทุกประเภท

นอกจากนี้ เมื่อเราผลิตเพื่อส่งออกหรือเพื่อขาย ก็กลายเป็นว่า เราต้องเร่งผลิต ก็ต้องเริ่มใช้สารเคมีมากขึ้น ใช้ยาฆ่าแมลงต่างๆ มากขึ้น กลายเป็นว่า การผลิตที่เราเรียกว่า เป็นการผลิตขนาดใหญ่ หรือ mass production นั้น กลับทำให้ชวานายากจนมากขึ้น

มหาตมะ คานธี เคยพูดว่า “เราไม่สามารถจะแก้ไขความยากจนของประชาชนอินเดียโดยการผลิตขนาดใหญ่ได้ แต่จะต้องแก้ไขโดยการผลิตจากคนส่วนใหญ่” ซึ่งดิฉันคิดว่า ไม่ใช่เฉพาะคนอินเดีย แต่หมายรวมถึงประเทศที่กำลังพัฒนาทุกประเทศ ท่านใช้คำว่า “not by not production not the mass production but by production by the mass”

เพราะการผลิตขนาดใหญ่ เขาจะใช้เครื่องมือเครื่องจักรมากขึ้น และเขาจะลดกำลังคนออกไป ถ้าเราไปดูในระบบอุตสาหกรรมจะเห็นว่า เขาจะใช้เครื่องจักรมากกว่าคน เพราะเขาเห็นว่า การจ้างคนนั้นมีปัญหาเยอะ ทำงานกับคนนั้นยากกว่าทำงานกับเครื่องจักร พอคนไม่พอใจกับค่าแรงก็อาจจะประท้วงได้ เพราะฉะนั้น อุตสาหกรรมจะลดการจ้างงานในเรื่องของคนมากขึ้นเรื่อยๆ และเอาเครื่องจักรมาใช้แทน

ฉะนั้น เราจะเห็นว่า วิธีการแบบนี้เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดปัญหาความยากจน เพราะสิ่งที่เราเรียกว่าการพัฒนาแบบที่เป็นอยู่นี้ เขาจะมุ่งเน้นการผลิตเพื่อสร้างกำไรสูงสุด ผลกำไรมันจะไม่ไปในที่ที่จำเป็น แต่กำไรจะไปในที่ที่สามารถสร้างกำไรได้ เพราะฉะนั้น เมื่อวิถีของสังคมเป็นเช่นนี้ จึงเป็นต้นปัญหาสำคัญที่สุดที่สร้างความอดอยากขึ้นมาให้กับบ้านเมือง เพราะเมื่อมีคนส่วนน้อยที่ครอบครองปัจจัยการผลิต ขณะที่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถทำการผลิตได้ ต้องอาศัยการบริโภคนจากการเป็นลูกจ้าง หรือไม่ก็ผลิตแล้วขาย ซึ่งการขายในระบบเกษตรกรรมก็มักจะตกต่ำ

เมื่อ 40 ปีที่แล้ว ตอนที่ดิฉันจบมหาวิทยาลัยใหม่ๆ ได้ทำงานเรื่องโครงการสมุนไพรรเพื่อการพึ่งตนเอง และมายุคนี้ก็มาทำเรื่องเกี่ยวกับอาหารจริงๆ ตั้งแต่ยุคแรก พวกเราน่าจะเคยได้ยินชื่อ **ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม** ที่บ้านห้วยหิน สมัยนั้นเรายังได้แย่งเถียงกันอยู่ ซึ่งยุคนั้นผู้ใหญ่วิบูลย์ยังทำเกษตรแบบใช้สารเคมี และผู้ใหญ่เองก็เชื่อว่า ถ้าหากชาวนาได้ติดตามข้อมูลข่าวสารในเรื่องความก้าวหน้าทางการเกษตรได้อย่างเท่าทันแล้วก็สามารถจะรวยได้

ผ่านไปไม่รู้กี่สิบปีที่ผู้ใหญ่วิบูลย์อยู่ในกระบวนการผลิตแบบเกษตรเคมี ผู้ใหญ่วิบูลย์มาสรุปในท้ายสุดว่า ต่อให้มีความรู้มากแค่ไหน ก็ตามไม่ทันความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะรู้จักวิธีใช้ยาฆ่าแมลงชนิดใด แต่แมลงมันจะพัฒนาตัวเองไปเรื่อยๆ เพราะเกษตรเคมีจะมุ่งการผลิตแบบพืชเชิงเดี่ยว หรือ monocrop ที่เป็นการผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการทำลายวงจรของธรรมชาติทั้งหมด และการทำลายวงจรธรรมชาติทั้งหมดนั้น ยิ่งไปทำให้ต้องพึ่งพาสารเคมีมากขึ้น สภาพของที่ดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินก็จะเสื่อมสลายมากขึ้น สุขภาพของประชาชนแต่ละคนก็จะเสื่อมมากขึ้น เพราะได้รับพิษภัย

ต่างๆ มากขึ้น ในที่สุดผู้ใหญ่วิบูลย์ก็ต้องขายที่ดินซึ่งมีอยู่ประมาณ 200 ไร่ ซึ่งในช่วงนั้นที่ดินยังไม่บูม ขายไปแล้วเพื่อปลดหนี้ และมีที่ดินเหลืออยู่ประมาณ 9 ไร่ สำหรับทำวนเกษตร

แต่หลังจากที่ผู้ใหญ่วิบูลย์ขายที่ดินไปได้สัก 4-5 ปี ก็ปรากฏว่า ราคาที่ดินบูมขึ้นมาในยุคนั้น ผู้ใหญ่วิบูลย์บอกว่า ไม่รู้ว่าเป็นโชคดีหรือโชคร้าย เพราะถ้าหากมาขายที่ดินช่วงนั้น 200 กว่าไร่ แก้คงจะเป็นเศรษฐีได้เหมือนกัน ในที่สุดปัญหาและความบีบคั้น ทำให้วิกฤตนั้นกลายเป็นโอกาส ผู้ใหญ่วิบูลย์หันมาสนใจทำวนเกษตร คือการปลูกเกษตรแบบผสมผสาน และสามารถที่จะเลี้ยงดูตัวเองได้

ต้องบอกด้วยว่า วิถีทางของการพัฒนาของบ้านเมืองที่เน้นไปในเรื่องของ การผลิตอาหารแบบที่ถูกควบคุมโดยคนส่วนน้อยในเวลานั้นนั้น เกษตรกรทุกคนเริ่มจะเห็นพิษภัยมากขึ้นแล้ว เพราะว่าบริษัทขนาดใหญ่เริ่มผูกขาดเมล็ดพันธุ์ด้วย กลายเป็นว่า เมล็ดพันธุ์ถูกวิจัยขึ้นมาเพื่อให้ไวต่อการรับสารเคมีหรือปุ๋ย ซึ่งเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งของบริษัท เพราะฉะนั้น เกษตรกรที่ไปใช้เมล็ดพันธุ์ โดยเฉพาะพวกจีเอ็มโอ (พืชตัดต่อพันธุกรรม) ทั้งหลาย ก็ต้องพึ่งพาสารเคมีและปุ๋ยจากบริษัทที่เป็นเจ้าของเมล็ดพันธุ์ และเมล็ดพันธุ์เหล่านั้นก็เป็นหมันหมด คือในที่สุดแล้ว คุณไม่สามารถจะสร้างเมล็ดพันธุ์ได้ด้วยตัวเอง คุณจะต้องพึ่งพาเขาตลอดไป

เพราะฉะนั้น การพึ่งพิงหรือการยืมจมูกคนอื่นหายใจ มันก็คือ การสูญเสียอธิปไตยของตัวเอง หรือเอกราชในตัวเราเองที่จะดูแลชีวิตขั้นพื้นฐาน และอาหารทั้งหลายที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยการผลิตขนาดใหญ่ นั้นยังเป็นอาหารที่สร้างปัญหาให้แก่สุขภาพ ปัญหาสุขภาพที่เคยเจอในยุคที่มี

เชื้อโรคแบบหนึ่ง ทำให้เป็นโรคบิด โรคท้องร่วง อหิวาตกโรค แต่เมื่อเราได้ปรับปรุงด้านชีวอนามัยดีขึ้น โรคเหล่านี้ก็เริ่มหายไป แต่โรคที่อุบัติใหม่กลับกลายเป็นโรคที่เกิดจากวิธีการบริโภคของเรา ได้แก่ โรคอ้วน โรคไขมันอุดตันโรคหัวใจ โรคหอบหืด ซึ่งเกิดจากวิธีการผลิตที่ไม่ได้สอดคล้องกับความเป็นไปของธรรมชาติ

ถ้าเราพูดอย่างชาวพุทธ ชีวิตของเรานั้น ประกอบไปด้วยธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งอยู่ในธรรมชาติ อยู่ในจักรวาล เมื่อกระบวนการผลิตอาหารนำไปสู่การเพิ่มสารพิษในดิน อาหารที่เป็นห่วงโซ่ที่เกิดขึ้นจากดินเป็นพิษก็จะเข้ามาสู่ร่างกาย ธาตุดินในร่างกายเราก็จะปนเปื้อน ธาตุน้ำในธรรมชาติที่เสียไปเพราะเราทิ้งสารเคมี ทั้งสารปรอท แคดเมียม และสารอื่นๆ ที่อยู่ในน้ำก็จะกลับเข้ามาสู่อาหารที่เราบริโภค

ประเทศญี่ปุ่นเคยเจอปัญหาโรคมินามาตะ ซึ่งเป็นผลมาจากสารเคมีจากโรงงานอุตสาหกรรมและการเกษตรทั้งหลายที่ทำให้เกิดโรคแปลกๆ ใหม่ๆ ซึ่งเป็นโรคทางพฤติกรรมขึ้นมา หรือถ้าเราพูดถึงลมหายใจของเรา ซึ่งก็เป็นลมหายใจที่มีความสำคัญสำหรับชีวิต แต่หากเรายังปล่อยสารพิษต่างๆ มากขึ้น สารพิษเหล่านั้นก็จะกลับมาสู่ชีวิตของเราโดยผ่านลมหายใจ และเวลานี้ความร้อนที่เกิดขึ้นจากการเผา พลังงานที่เป็นพลังงานฟอสซิลทั้งหลายก็เป็นตัวทำให้อุณหภูมิของโลกเพิ่มขึ้นอย่างน่าตกใจ เขาบอกว่าในรอบหมื่นปีที่ผ่านมา เพียงช่วงร้อยปีที่เราพัฒนาอุตสาหกรรมนี้ อุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงกลับมากกว่ายุคหมื่นปีของโลกที่ผ่านมาเสียอีก

เวลานี้ตัวฐานสำคัญที่สุดที่จะบอกว่า โลกจะไปรอดหรือไม่ก็คือ อุณหภูมิของโลก ถ้าอุณหภูมิของโลกนี้เพิ่มขึ้นอีก 2 องศาเซลเซียส โลกก็

จะไปไม่ได้แล้ว เพราะมันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ทั้งในเรื่องของอาหาร พืชพันธุ์ ชีวิตของเราต่างๆ จะเปลี่ยนไปหมด

จึงต้องบอกว่า ชีวิตของมนุษย์นั้นมีความเปราะบางและอ่อนไหวมากกับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นฐานโอบอุ้มชีวิตของเรา ถ้าหากมนุษย์เรามีความเห็นแก่ตัว แสวงหากำไรสูงสุด แสวงหาแต่ประโยชน์ นอกจากทำลายโลกใบนี้ทิ้งไปแล้ว ยังทำลายมนุษย์คนอื่นๆ รวมถึงสังคม และในที่สุดแล้วก็จะย้อนกลับมาทำลายตัวเอง

ในหลักพระพุทธศาสนา เราเชื่อว่า ชีวิตของเรานั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคัมและจักรวาล เพราะฉะนั้น ในการรักษาประโยชน์ส่วนตัวของเราแต่ละคนนั้น จึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการรักษาส่วนรวมเอาไว้ มีคำพุทธภาษิตอยู่คำหนึ่งบอกว่า “การทำเพื่อประโยชน์ของตัวเองนั้น ไม่มีอะไรเลยที่จะประเสริฐยิ่งไปกว่าการทำเพื่อส่วนรวม” เพราะการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมนั้น ก็คือการพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง

และการที่เราสูญเสียเอกราชหรืออธิปไตยในเรื่องของอาหาร มันก็คือการสูญเสียเอกราชและอธิปไตยของตัวเราเองในฐานะที่เป็นพลเมืองซึ่งเป็นกำลังสำคัญของเมือง เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของเมือง

การที่เราจะเรียกร้องอธิปไตยทางอาหารของเราคืนมา จึงมีความสำคัญสำหรับพลเมือง และความเป็นพลเมืองก็ไม่ใช่เพียงแค่ว่าไปหย่อนบัตรเลือกตั้ง 4 ปีต่อครั้ง แล้วหลังจากนั้น ก็ปล่อยชีวิตทั้งหมดของเราให้อยู่ในมือของใครต่อใคร โดยที่เราไม่สามารถที่จะดูแลชีวิตของตัวเองได้เลยแม้แต่น้อย

เพราะฉะนั้น ดิฉันคิดว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในยุคใหม่ของเรานี้ ต้องมีตัวชี้วัดความเป็นเอกราช อาจจะมีรายการที่เราต้องตรวจสอบ (checklist) ว่า

สามารถจะผลิตเมล็ดพันธุ์ที่บริโภคด้วยตัวเองหรือไม่ หรือต้องพึ่งพาบริษัทใหญ่ๆ หรือบริษัททั้งหลายที่ผลิตเมล็ดพันธุ์และขายสารเคมี เราเป็นอย่างไร ในข้อนี้ ข้อที่ 2 เราสามารถที่จะพัฒนาปรับปรุงอุตสาหกรรมในประเทศ เพื่อส่งเสริมเครื่องมือสำหรับการผลิตของเราเองได้มากน้อยแค่ไหน หรือเราเป็นนักบริโภคที่สำคัญ แต่ไม่เคยเป็นผู้ผลิตอะไรด้วยตัวเองเลย

ลองดูเถิดว่า เราใช้ธรมมากมายมหาศาล แต่ทำไมคนไทยไม่เคยผลิตรถ เป็นของคนไทยเองเลย เรามีถนนเป็นที่แสดงรถญี่ปุ่นเต็มไปหมด แต่ไม่เคยสามารถผลิตได้เอง เป็นประเทศที่ชอบซื้อของแพงแต่ขายของถูก รัฐบาลรับซื้อจำนำข้าวในราคาแพง เอาไว้ขายถูก เราผลิต เราให้สัมปทานแหล่งพลังงานในประเทศถูกๆ แล้วเราก็อีก๊าซแพงๆ น้ำมันแพงๆ มาใช้ เราให้สัมปทานทรัพยากรทั้งหลายของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นทองคำ ดีบุก วุลแฟรม ทุกอย่างออกไปในราคาต่ำมาก แต่เราซื้อของแพงมาใช้

โดยเฉพาะเรื่องของพลังงานในเวลานี้ ต้องบอกว่าอาหารกับพลังงาน นั้นมันเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กัน ตัวดิฉันเองทำงานในเรื่องสมุนไพรแล้วโยงมาเรื่องอาหาร ผ่านมา 40 ปี ตอนนี้มาถึงปลายทาง มาทำเรื่องพลังงาน ซึ่งในที่สุดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารหรือพลังงาน ต่างก็กำลังถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มน้อย และต้องบอกไว้เลยว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในเวลานี้ มันก็คือการล่าอาณานิคมยุคใหม่ ซึ่งหนังสือเล่มที่เขียนเมื่อ 31 ปีที่แล้ว โดย Frances Moore Lappé เขาก็พูดไว้ว่า “กระบวนการพัฒนาสมัยใหม่นั้น คือการล่าอาณานิคมแบบใหม่”

นักการเมืองเวลานี้ ก็อยู่ภายใต้บริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ ที่จริงมีนักวิชาการนักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมันคนหนึ่งชื่อว่า Claus Offe เขาเป็น

นักวิชาการสายสังคมนิยม พูดว่า หลังยุคสงครามเย็น กลุ่มของทุนขนาดใหญ่จับมือกับนักเลือกตั้งเพื่อที่จะสร้างสิ่งที่เขาเรียกว่า **‘พันธมิตรระหว่าง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่นคง’** เขาใช้ชื่อว่า ‘Glove Security Alliance’ ซึ่งกระบวนการอันนี้ก็คือการส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยในประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อให้กติกาที่นั่นนำไปสู่การได้อำนาจที่มาจาก การเลือกตั้ง และเมื่อคุณได้อำนาจจากการเลือกตั้งแล้ว จะสร้างความชอบธรรมที่จะกำหนดทิศทางในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และทิศทางในการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะเน้นจีดีพี เน้นการเจริญเติบโต ซึ่งการเติบโตของจีดีพี ก็คือการทำลายทรัพยากรต่างๆ อย่างรวดเร็ว ทำลายชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอยู่ที่ต้องอาศัยฐานทรัพยากรในการหล่อเลี้ยงชีวิต เพราะฉะนั้นกระบวนการในการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างโลกาภิวัตน์กับชุมชนท้องถิ่น มันจึงเกิดขึ้นตลอดเวลาผ่านกระบวนการที่เราเรียกว่า ประชาธิปไตยทางการเมือง

แต่ประชาธิปไตยทางการเมืองนั้น ถ้าปราศจากประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจแล้ว มันก็เป็นเพียงเครื่องมือของอาณานิคมยุคใหม่ที่มีคนกลุ่มน้อยสามารถจะแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหมดเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยเท่านั้น

ดิฉันอยู่ในสภามาตั้งแต่ปี 2551 นี้ก็เข้าไป 5 ปี ดิฉันเองได้มีโอกาสอยู่ในคณะกรรมการที่พิจารณาเรื่องร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายของแผ่นดิน สิ่งที่น่าสนใจมากก็คือว่า รายได้ของประเทศเกือบทั้งหมดมาจากภาษี สมมติว่าในปี 2556 งบประมาณรายจ่ายของแผ่นดินอยู่ที่ 2.4 ล้านล้านบาทที่เก็บจากประชาชน ไม่ว่าจะเป็นภาษีบุคคล นิติบุคคล ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีสรรพสามิต หรือภาษีอื่นๆ อยู่ที่ประมาณ 2 ล้านล้านบาท ส่วนอีก

4 แสนล้านก็มาจากการกู้ สำหรับการกู้ นั้น คนที่จะใช้ก็คือประชาชน แต่ท่านทราบหรือไม่ว่า ทรัพยากรทั้งระบบของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปิโตรเลียม ซึ่งควรจะเป็นรายได้ที่มากที่สุด รายได้ปิโตรเลียมอยู่ที่ 46,000 ล้าน ส่วนแร่ 1,200 ล้าน ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ประมาณ 80 กว่าล้านหรือ 100 ล้านบาท ซึ่งรวมทั้งหมดแล้วอยู่ที่ 47,000 ล้าน เทียบสัดส่วนกับ 2 ล้านล้านบาท มันเท่ากับ 2.5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น

ดิฉันดูตัวเลขตั้งแต่ปี 2549 มาจนถึงปี 2556 ไม่ว่าตัวเลขมันจะขยับ ขึ้นลงแค่ไหน ถ้าเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ ทรัพยากรทั้งระบบของประเทศนี้ มีมูลค่าแค่ 2.50 บาท จาก 100 บาท ที่เหลือเก็บจากภาษีประชาชนทั้งหมด นี่เป็นเรื่องที่น่าตกใจมาก

จึงไม่แปลกที่การพัฒนาตั้งแต่ปี 2500 เป็นต้นมา ยิ่งพัฒนามากเท่าไร ความถ่างของคนรวยกับคนจนยิ่งเพิ่มมากขึ้น เวลานี้ประเทศไทยมีช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนอยู่ที่ประมาณ 12-15 เท่า ซึ่งสูงมาก ประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างในสแกนดิเนเวีย หรือญี่ปุ่น มีช่องว่างเพียงแค่ 3 เท่า และช่องว่างของเราก็จะถ่างกว้างขึ้นไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออิปไตยทางอาหารเราหมดไป เมื่ออิปไตยในเรื่องทุกเรื่องที่อยู่ปัจจุบันพื้นฐานของชีวิตหมดไป ประชาชนก็จะกลายเป็นเพียงแค่แรงงานสำหรับการสร้างกำไร กลายเป็นผู้ซื้อผู้บริโภคของบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้น

เพราะฉะนั้น การทวงคืนอิปไตยในเรื่องของอาหาร จึงอาจจะเป็นเรื่องแรกสุดที่เราต้องทำ โดยกลับไปหาสิ่งที่เป็นรากฐานของเรา คนไทยที่เคยพัฒนาพันธุ์ข้าวลอยน้ำ ซึ่งถือเป็นความสามารถมากที่เราพัฒนาพันธุ์ข้าว

ให้เหมาะสมกับพื้นที่ แต่เดี๋ยวนี้เราไปอาศัยโครงการขนาดใหญ่ พยายามจัดการกับธรรมชาติด้วยการปิดกั้นน้ำ โดยใช้เงินมากถึง 3.5 แสนล้าน เพื่อแก้ปัญหาอุทกภัย ซึ่งไม่มีทางแก้ได้

สิ่งที่ดิฉันพูด ก็เป็นเพียงการจุดประเด็นเล็กๆ ประเด็นหนึ่ง เพื่อให้พวกเราได้มีโอกาสนำไปพูดคุยถกเถียง และเพื่อให้เห็นว่า อธิปไตยของเราไม่ใช่เพียงแค่เอกราชในทางการเมือง ซึ่งเวลานี้เอกราชทางการเมืองจะยังมีหรือไม่ก็ไม่แน่ใจ เพราะเราเซ็นสัญญาทำการค้าเสรีกับหลายๆ ประเทศ ซึ่งทำให้ความเป็นตัวของตัวเราเองน้อยลง หรือเราจะถูกบีบบังคับต่างๆ มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม หากเราเริ่มต้นจากจุดที่เป็นพื้นฐานที่สุด คือเรื่องของอาหาร แล้วแสวงหาสิ่งที่เป็นเอกราช เป็นอธิปไตยของเรา ดิฉันก็เชื่อว่า เราจะสามารถเชื่อมโยงไปถึงเรื่องอื่นๆ และก็จะสามารถสร้างประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจของประเทศขึ้นมาได้

เพราะหากเราปราศจากประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเสียแล้ว ประชาธิปไตยทางการเมืองก็อาจจะไม่มีความหมาย หรือเป็นเพียงเรื่องการหลอกกัน เพื่อที่คนกลุ่มน้อยจะสามารถแสวงหาประโยชน์จากคนกลุ่มใหญ่เท่านั้นเอง

แสดงทักษะ

เปลี่ยนวิถีการผลิต ปรับวิถีการบริโภค ด้วยพลังพลเมือง

สารี อ๋องสมหวัง

มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค

ความเป็นผู้บริโภคจะมีส่วนช่วยการเคลื่อนเรื่องงานของความมั่นคงของอาหารอย่างไร หรือการที่เราเป็นผู้บริโภคที่ดี จะช่วยเคลื่อนเรื่องความมั่นคงทางอาหารอย่างไร ซึ่งจะขออนุญาตชวนคุยจากงานของมูลนิธิเพื่อผู้บริโภค

แนวคิดในการทำงานคุ้มครองผู้บริโภค ประการแรกเลย เราถามว่าการมีเงิน 10 บาทเพื่อจะซื้อของในราคา 10 บาท จะได้ของที่ดีมีคุณภาพได้อย่างไร หมายความว่า เวลาเราซื้อของ เช่น ซื้อพัดลม เมื่อซื้อไปแล้วพัดลมนั้นต้องใช้ได้ ไม่ใช่เสียพัดลมแล้วไฟดูด แล้วเดี๋ยวนี้เราไม่ได้ซื้อโดยตรง เพราะอยู่ดีๆ บนมือถือก็มีคนชวนซื้อของ หากเราจะซื้อของพวกนั้น จะมีหลักประกันในความปลอดภัยอย่างไร จะมีคุณภาพตามที่เขาคูอย่างไร

มีแม่คนหนึ่ง อยู่ที่อุบลฯ โทรมาปรึกษาว่า บริษัทหนึ่งซึ่งขายตะเกียง โทรมาชวนหลานชายให้ไปทำงานขายตรง และเขาเองก็ยังไม่มึงงานทำ แต่ถ้าไปขายตรงกับบริษัทนี้ จะต้องเอาเงินประมาณ 200,000 ไปมัดจำ และเราได้บอกแม่แกไปว่า “แม่ลองคิดดูว่า เราไปขายของ ทำไมจะต้องเสียเงินมัดจำขนาดนั้น” ซึ่งสุดท้ายก็รู้ว่า บริษัทตะเกียงที่ขายตะเกียง เขาก็ไม่ได้รับอนุญาตให้ทำธุรกิจขายตรง พอหลังจากที่เราได้ให้คำปรึกษาว่า อย่าไปยุ่งเลย เพราะท่าทางบริษัทนี้จะไม่ได้รับอนุญาตให้ขายตรง เดี่ยวจะเสียเงินฟรีเปล่าๆ 200,000 แกก็ไม่ขาย ปรากฏว่าพนักงานคนหนึ่งได้โทรมาคุยกับมูลนิธิ และบอกว่า เขาเสียภาษีถูกต้องแล้ว เขามีปัญหาอะไร เราจึงบอกไปว่า คุณไม่ได้มีปัญหอะไร คุณเสียภาษีถูกต้อง แต่ถ้าคุณจะทำธุรกิจขายตรง

คุณจะต้องขออนุญาตขายตรงก่อน สินค้าของคุณจะเสียภาษีหรือไม่เสีย ภาษีนั้นเป็นอีกประเด็น

ตัวอย่างนี้เพื่อจะบอกว่า เวลาที่ผู้บริโภคจะจ่ายเงินแต่ละครั้ง จะทำ อย่างไรที่จะทำให้เงินที่ตัวเองจ่ายไปคุ้มค่า ดังนั้น งานขององค์กรผู้บริโภค จึงใช้การทดสอบเพื่อที่จะบอกว่า อะไรดีกว่าอะไร เรียกได้ว่า เป็นการให้ ข้อมูลกับผู้บริโภค แม้กระทั่งในเรื่องเล็กๆ เช่น คุณจะซื้อน้ำผึ้ง น้ำผึ้งยี่ห้อ ไหนที่มีน้ำตาลน้อยที่สุด ซึ่งการทำแบบนี้มีอิทธิพลมากทั่วโลก เช่น นิตยสาร Consumer Report ของสหรัฐอเมริกาที่มีสมาชิกถึง 7 ล้านคนก็ใช้การ ทดสอบสินค้าเพื่อให้ข้อมูลผู้บริโภค และที่จริงบ้านเราก็กทำแบบนี้ และทำมา นานแล้วเกือบ 20 ปี นั่นก็คือ นิตยสาร ‘ฉลาดซื้อ’ แต่ก็ยังไม่เป็นที่นิยมของ ผู้บริโภคมากนัก

ถ้าเปิดดูในนิตยสารนี้ แม้แต่พริกแกงเผ็ด ก็จะมีรู้เลยว่า ควรจะซื้อ พริกแกงที่ตลาดไหนที่ไม่มียาเกินขนาด หรือที่เป็นเรื่องเป็นราว คือเรื่องของ ผักชีที่ซื้อจากห้างซึ่งพบว่า มีสารเคมีมากกว่าที่กฎหมายกำหนด หรือถ้าเราดู ในเล่มล่าสุด คือเรื่อง ‘ขนมปังอายุยืน’ เรื่องนี้น่าสนใจมาก โดยเราทดสอบ ขนมปังที่ขายในท้องตลาดประมาณ 14 ยี่ห้อ และพบว่า 5 ยี่ห้อไม่มียาเกินขนาด เกินกว่าที่องค์การอาหารและยา หรือ ออย. กำหนด คือ ออย. กำหนดว่า ห้าม มียาเกินขนาดเกิน 1,000 มิลลิกรัม แต่ปรากฏว่า แม้แต่ห้างใหญ่อย่าง Tesco ก็ ขนมปังเปลือกของเขาก็มีสารนี้เกิน 1,000 มิลลิกรัม อีกยี่ห้อที่เป็นขนมปัง แชนวิช ซึ่งเขียนว่า ‘ไม่ใช้วัตถุกันเสีย’ แต่พอเราไปทดสอบ ก็พบวัตถุกันเสีย เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ซึ่งถ้าเรื่องแบบนี้เกิดขึ้นในต่างประเทศ บริษัท หรือโรงงานผลิตมีโอกาสแจ้งได้เลย

หลังจากที่เราทดสอบพบ มูลนิธิเพื่อผู้บริโภคก็แถลงข่าว สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ห้างเทสโก้ยื่นหนังสือเตือนมาว่า ให้มูลนิธิเพื่อผู้บริโภคขอโทษกับสาธารณะ เพราะทำให้เขาเสียหาย เราก็มานั่งดูว่า เราทำผิดตรงไหน เราไม่เห็นทำอะไรผิดเลย ทั้งๆ ที่ตอนทดสอบก็มีมาตรฐาน โดยความร่วมมืออย่างดีจาก ออย. จากสถาบันวิจัยโภชนาการ จากกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ที่เป็นคนทดสอบให้เรา แล้วจริงๆ ของจากห้างเทสโก้ก็ยี่ห้อหนึ่งก็ไม่มียากันบูด คือขนมปังกล้วยหอม เราทดสอบของเขา 3 รายการ มียากันบูดเกินมาตรฐานหนึ่งรายการที่เข้าข่าย หรืออาจจะเรียกว่า อาหารผิดมาตรฐาน หรืออาหารปลอม ทางเทสโก้ก็ให้คำตอบยืนยันว่า เขาไม่ได้ใช้วัตถุดิบเสียจริงๆ แต่ไม่รู้ว่าจะอยู่ในวัตถุดิบหรือไม่ เช่น อยู่ในแป้งหรือเนย พวกเราก็มาดูว่า ออย. อนุญาตให้ใช้ในวัตถุดิบแค่ไหน ก็พบว่า ในแป้งไม่มีวัตถุดิบเสีย หรือถ้าจะมีก็คงจะเป็นกลุ่มชีส ซึ่งขนมปังแบบนี้ไม่ใช่ชีสแน่นอน เพราะใช่ชีสแล้วมันแพงเมื่อไม่มีชีส ผลผลิตของของเขาก็จะต้องไม่มีวัตถุดิบเสีย แต่กลับพบว่าเกินมาตรฐาน

ดังนั้น สิ่งที่เทสโก้เข้าใจจึงเป็นการเข้าใจผิด มูลนิธิจึงบอกไปว่า เทสโก้จะต้องขอโทษผู้บริโภค ไม่ใช่ให้มูลนิธิไปขอโทษ คำถามคือว่า หากเทสโก้ไม่ออกมาขอโทษผู้บริโภค มูลนิธิเพื่อผู้บริโภคควรจะทำอย่างไร เราควรจะอยู่เฉยๆ แล้วให้เทสโก้ทำมาค้าขายอย่างนี้ในประเทศไทย หรือเราควรจะทำอะไรกัน

เพราะฉะนั้น ดิฉันคิดว่า ประการแรกเลย **พลังของผู้บริโภคจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อต้องมีข้อมูล และข้อมูลนั้นสามารถที่จะทำให้เกิดทางเลือกได้จริง หรือมีทางเลือกที่จะบริโภคได้จริง** ซึ่งเรามักจะพูดกันว่า เราอยากบริโภคอาหารอินทรีย์ แต่จะไปหาซื้อที่ไหน ผู้บริโภคส่วนใหญ่ก็ยังติดกับอยู่ตรงนี้

แทนที่จะตั้งคำถามและบอกกับตัวเองว่า เราควรจะเดินทางไปหาที่ๆ เขาขาย ไม่ใช่บอกแต่ว่า คุณควรจะมาขายใกล้บ้านเรา

แนวคิดประการที่ 2 ที่ดิฉันคิดว่าสำคัญ และเป็นสิ่งที่คนทำงาน คຸ້ມครองผู้บริโคคอยากเห็นก็คือ เราคิดว่า **เงินของเราที่จ่ายไป จะไปสร้าง ความเปลี่ยนแปลงอย่างไร** เหมือนการที่เราออกแบบการทดสอบบอก ข้อมูล เพราะอยากเห็นความเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง เช่น เราอยากเห็นว่า บริษัทที่ดีควรจะได้รับการสนับสนุนจากผู้บริโคค บริษัทที่ไม่ดีควรจะถูก ผู้บริโคคประท้วง ไม่ซื้อ ไม่สนับสนุน แต่จะอย่างไรให้พลังแบบนี้เกิดขึ้น เยอะๆ จนผู้ผลิตสินค้าหรือผู้ให้บริการทำอะไรเหล่านี้ไม่ได้ พุดหรือโฆษณา อะไรต้องจริง ต้องทำให้ได้

ลองคิดว่า หากเทสโก้ทำแบบนี้ในประเทศอังกฤษ เทสโก้ตายแน่ ไม่ได้เกิด แต่สิ่งที่เกิดในบ้านเรากลับตรงกันข้าม แถมยังมาซื้ออีก ทั้งๆ ที่ตัวเอง ทำผิดเต็มประตู เพราะฉะนั้น เราจะทำอย่างไรที่จะทำให้การซื้อของเรา ทุกครั้งมีความหมาย และสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเราใช้ข้อมูลในการซื้อ จริงๆ ไม่ใช่ซื้อเพราะเห็นว่า มันถูกกว่า โดยไม่ได้มีมุมพิจารณาอื่นๆ เลย ซึ่งตรงนี้ เราต้องเชื่อว่า สิ่งที่กำลังจะบริโคค หรือสิ่งที่กำลังจะซื้อนั้น สร้าง ความเปลี่ยนแปลงไปที่ต้นตอได้ หรือมีผลกลับไปที่กระบวนการผลิตอย่างไร ได้บ้าง

จริงๆ ตอนที่เราทดสอบผัก และพบว่า ผักของห้างกูร์เมท์เจอสารเคมี ซึ่งที่จริงแล้ว ตลอด 2-3 ปีที่ผ่านมา ผักที่เราตรวจ มักจะพบว่า มีสารเคมีอยู่ ประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ และตำรวจก็เรียกไปพบ บอกกับเราว่า อยากให้ แรงความ ร้องทุกข์ กล่าวโทษ แต่เราก็บอกตำรวจไปว่า ไม่แจ้ง ไม่มีประโยชน์

แต่ถ้าตำรวจจะทำให้เราแจ้งความรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรฯ เราจะแจ้ง เพราะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรยังยอมให้ขึ้นทะเบียนสารเคมีที่เกี่ยวข้อง เกษตร 4 ตัวอยู่เลย ทั้งๆ ที่รู้ว่ามันเป็นอันตราย จะให้ไปแจ้งความบริษัท เล็กๆ หรือคนปลูกคนเล็กๆ นั้น ไม่มีประโยชน์

ที่สำคัญ ตำรวจจะมาร่วมมือกับเราอย่างไร เพื่อที่จะทำโครงการนี้ในระยะยาว อาจจะเป็นการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ สร้างความตื่นตัวให้สม่ำเสมอ เพื่อที่จะทำให้เห็นว่าเอาจริงเอาจัง อาจจะไปดูผักที่ปลูกจริงๆ ย้อนกลับไปที่ต้นทางจริงๆ ซึ่งสุดท้าย ตำรวจคุ้มครองผู้บริโภคกลุ่มนี้ เขาก็สนใจมาทำโครงการร่วมกับพวกเราในปัจจุบัน และนี่ก็เป็นอีกโครงการหนึ่งที่เป็นความร่วมมือของผู้บริโภคกับผู้ประกอบการบางส่วน กับหน่วยงาน กับเกษตรกรบางส่วน ซึ่งเราใช้ชื่อโครงการว่า ‘สายสืบผักสด return’

เพราะฉะนั้น แนวคิดในการทำงาน นอกเหนือจากที่เราจะคิดถึงแต่ตัวเองยามเมื่อเราซื้อของ ที่จะต้องได้ของที่ดี ของที่ถูก ของที่ปลอดภัยแล้ว เรายังคิดว่า เมื่อซื้อแล้วจะไปสร้างความเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร

ตอนที่พวกเราทดลอง ที่จริงๆ ก็กระปริดกระปอย เช่น กรณีบริษัท เนสต์เล่ไม่ยอมยกเลิกการขายสินค้าที่มีจีเอ็มโอ หรือวัตถุตัดแต่งพันธุกรรม ในเมืองไทย ทั้งๆ ที่เขาไม่ขายหรือไม่ใช้วัตถุดิบนี้ในยุโรป นี่ก็เป็นเรื่องพื้นฐานมาก เขาบอกว่า ในประเทศอังกฤษที่มีการยกเลิกการขายของที่มีจีเอ็มโอ ในห้างมาร์คแอนด์สเปนเซอร์ (Marks and Spencer) ก็เพราะว่า มีคนๆ หนึ่งเดินเข้าไป แล้วก็ไปเจอของที่เขียนว่า มีจีเอ็มโอ เขาก็หยิบของชิ้นนั้นไปคุยกับผู้จัดการห้าง และบอกว่า “ห้างคุณใหญ่ขนาดนี้ ทำไมถึงขายของจีเอ็มโอ ทั้งๆ ที่ยังไม่มีความมั่นใจเลยว่า มันจะปลอดภัยกับผู้บริโภคจริงไหม

คุณทำงานกับผู้บริโภค คุณควรจะยึดหลักเรื่องป้องกันไว้ก่อนสำหรับผู้บริโภค แล้วถ้าห้างคุณจะตีก็ไม่ควรขายของที่มิใช่จีเอ็มโอนะ” หลังจากนั้นเพียงสัปดาห์เดียว ห้างมาร์คแอนด์สเปนเซอร์ก็ประกาศว่า เขาจะยุติการขายของจีเอ็มโอในห้างของเขา ซึ่งเป็นนโยบายทั่วไป ขณะที่บ้านเราเรื่องแบบนี้ยังไม่ง่าย เราก็ต้องช่วยกันคิดว่า จะทำอย่างไรที่จะทำให้มันง่าย

ยกตัวอย่างเช่นห้างโทสโก้ในอังกฤษ เขาทำเรื่องฉลากที่เรียกว่า ‘ฉลากไฟจราจร’ กับสินค้าอาหารกลุ่มเด็ก กลุ่มที่มีความเสี่ยงที่จะมีแคลเซียม น้ำตาล และเกลือมาก โดยที่เป็นสัญลักษณ์ ถ้าสมมติว่าน้ำตาลมาก สัดส่วนของน้ำตาลก็จะเป็นสีแดง ถ้าเกลือมากตรงเกลือก็จะเป็นสีแดง ก็จะมีฉลากเป็นไฟจราจรอยู่ ถ้าทั้งเกลือ น้ำตาล และน้ำมัน 3 อย่างนี้แดงหมดก็แสดงว่าสูงทั้ง 3 ตัว ซึ่งโทสโก้มีนโยบายแบบนี้แล้ว ล่าสุดเราก็ได้ไปคุย ซึ่งก็มีแนวโน้มที่ดีที่โทสโก้จะทำนโยบายนี้เป็นการทั่วไป ก็น่าสนใจว่า กรณีนี้อาจจะไม่ยากเหมือนกรณีของเนสท์เล่ก็ได้ เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงเชื่อว่าน่าจะมีปรากฏการณ์แบบนี้มากขึ้น หากเขาจริงใจที่จะทำ

หรืออีกกรณี ตรงนี้จะไม่ค่อยได้รับรู้กันทั่วไปมากนัก แต่คงจะเริ่มเห็นปัญหากันมากขึ้น เพราะเป็นกรณีที่รัฐบาลไทยได้ทำซีแอล (CL-Compulsory Licensing: การบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตร) ซึ่งบริษัทแอสบอต (Abbott) ได้ประท้วงรัฐบาลไทย โดยการเอายาและผลิตภัณฑ์บางส่วนของเขา รวม 10 รายการ ออกจากการขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เรียกว่าจะไม่ขายโดยที่บริษัทแม่เป็นคนสั่งมา แล้วพวกเราก็ไปฟ้องคดีว่าการที่บริษัทแม่ทำแบบนี้ ทำให้ไม่มียาหรือผลิตภัณฑ์เสริมอาหารขาย เป็นการขัดต่อกฎหมายแข่งขันทางการค้า

แต่ก็น่าเสียดาย ในขั้นของกระทรวงพาณิชย์ โดยสำนักงานแข่งขันทางการค้ามีมติเป็นเอกฉันท์ว่า การกระทำของแอ็บบอตไม่เข้าข่ายขัดต่อกฎหมายแข่งขันทางการค้า เพราะฉะนั้น พวกเราจึงต้องมาทำมาตรการทางสังคม เพราะสิ่งที่บริษัทแอ็บบอตทำ คือการเอาผู้บริโภคไปเป็นตัวประกันหรือเอาตัวผู้บริโภคไปแขวนคอ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ควรจะทำแบบนั้น เราก็ต้องคิดว่าบาตรบริษัทแอ็บบอตกัน จะเห็นได้ว่า เรื่องแบบนี้มันกระปิดกระปอยอย่างที่บอก มันไม่ได้เป็นกระแสใหญ่มากพอที่จะทำให้คนรู้สึกว่ามันเลวร้ายจะทำไม่ได้ในประเทศนี้

หรือล่าสุด ก็คือการรณรงค์ไม่ซื้อสินค้าของแกรมมี่ เนื่องจากในประเทศไทยการดูทีวีของเราจะดูจาก 3 แหล่งสำคัญ ได้แก่ ดูทีวีผ่านหนวดกุ้งหรือก้างปลา ประมาณ 25 เปอร์เซ็นต์ อีก 25 เปอร์เซ็นต์ผ่านเคเบิลทีวี ก็คือที่เสียเงินเดือนละร้อยบาทบ้าง เดือนละหลายร้อยบาทบ้างแล้วแต่ หรือเป็นพันก็มี อีก 50 เปอร์เซ็นต์ เราดูผ่านระบบจานดาวเทียม ก็คือจานแดง จานเหลือง จานฟ้า จานเขียว และจานอื่นๆ ตามความชอบทางการเมือง เพราะฉะนั้นคน 75 เปอร์เซ็นต์ ดูทีวีเปลี่ยนไปจากเดิมแล้วคือไม่ได้ใช้หนวดกุ้ง ก้างปลา หรือเสาอากาศ เนื่องจากเสาอากาศมันอาจจะแพง ติดตั้งยากไม่ชัด ลมมากก็ดูทีวีไม่ได้ เพราะฉะนั้น วิถีชีวิตคนก็เปลี่ยนไป ความชอบทางการเมืองก็เปลี่ยนไป

อย่างไรก็ตาม เราที่ดูฟรีทีวีกันแบบนี้มานาน พอแกรมมี่ไปซื้อลิขสิทธิ์ฟุตบอลยูโรมา ก็ออกอากาศและบอกว่า ตัวเองจะออกอากาศทางฟรีทีวีนะ แต่เป็นฟรีทีวีเฉพาะคนที่ดูผ่านหนวดกุ้ง ก้างปลาเท่านั้น ซึ่งก็ทำให้คน 75 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือ ต้อง ‘จอดำ’ ดูไม่ได้ ซึ่งก็จะเห็นปรากฏการณ์แบบนี้เยอะเยอะในบ้านนี้เมืองนี้ คนหนึ่งก็ออกมาบอกว่า ต้องทำแบบนี้แบบนี้

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ หรือ กสทช. ก็ออกมาบอกว่าทำอะไรไม่ได้ เพราะตอนนี้เรายังไม่มีกติกारेื่องเคเบิลทีวี แต่พอแกรมมีไปขออนุญาตขายกล่องรับสัญญาณ 800,000 กล่อง ทั้งๆ ที่เรายังไม่มีประกาศเรื่องค่าธรรมเนียมเหมือนกัน แต่ก็ยกประโยชน์ให้แกรมมีเอาออกไปขายก่อนได้

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้สถานการณ์อาจจะคลี่คลายบ้าง หลังจากที่มีการฟ้องคดี มีการออกประกาศในรายการโทรทัศน์เป็นการทั่วไปว่า ถ้าใครซื้อลิขสิทธิ์มาแล้วฉายในฟรีทีวี ไม่ว่าจะประชาชนหรือผู้บริโภคนจะใช้เครื่องมือในการดูฟรีทีวีแบบไหนก็ตาม เราต้องดูรายการนั้นได้ ถ้าคุณฉายในช่องเก็บสตางค์แบบเคเบิลทีวี นั่นเป็นเรื่องของคุณ ไม่มีใครว่าคุณ แต่ถ้าเมื่อไหร่ที่คุณฉายในฟรีทีวี ทุกคนต้องได้ดูด้วย ซึ่งขณะนี้ได้มีประกาศเป็นการทั่วไปแล้ว ส่วนใครที่ยังจอดำนั้นก็อาจจะเป็นเพราะกล่องรุ่นเก่ามาก อาจจะต้องไปเปลี่ยนกล่องเอง ไม่เช่นนั้นก็อาจจะมีปัญหาเรื่องการข้ามแดน (ต่างแดนดูได้โดยไม่เสียลิขสิทธิ์)

ก็จะเห็นได้ว่า ความตื่นตัวของผู้บริโภคเริ่มมากขึ้น หรือการรณรงค์ของคนหลายกลุ่มในขณะนี้ ให้ ‘กินเปลี่ยนโลก’ หรือกินอาหารท้องถิ่น กินอาหารที่รู้แหล่งที่มาของอาหาร ก็สะท้อนความตื่นตัวของผู้บริโภค ซึ่งดิฉันคิดว่าประเด็นที่สำคัญมาก เพราะการตื่นตัวแบบนี้มาพร้อมกับแนวคิดที่ว่า การบริโภคของเราจะไปสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อการผลิตได้อย่างไรด้วย

มีเรื่องเล็กๆ เรื่องหนึ่งเกิดที่ประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งน่าสนใจ เนื่องจากกฎหมายของเขาจำกัดมากในเรื่องนิยามและความหมายของผู้บริโภค อย่างเกษตรกรบ้านเรานั้นเป็นผู้บริโภค เพราะเกษตรกรบางส่วนยังซื้อปุ๋ยเคมี หรือ

เราอาจจะไปซื้อมอเตอร์ไซค์ ขับรถยนต์ ดังนั้นตอนที่เราไปซื้อรถยนต์ ซื้อมอเตอร์ไซค์ เราก็เป็นผู้บริโภค แต่ตอนเราขายข้าวอินทรีย์ เราอาจจะเป็นผู้ผลิตก็ได้ แต่กฎหมายที่ฟิลิปปินส์เข้มงวดมาก กล่าวคือเกษตรกรเป็นผู้บริโภคไม่ได้เลย เราก็ถามว่า หากเกษตรกรซื้อรถแล้วพบว่า รถมีปัญหาจะทําอย่างไร เขาบอกว่าตอนนี้ยังแก้ปัญหาไม่ได้

มีอีกตัวอย่างหนึ่ง เชื่อว่า หาน้อยคนที่จะไม่ใช้โทรศัพท์มือถือ ขณะนี้เรามีคนใช้โทรศัพท์มากกว่า 80 ล้านเลขหมาย หรือ 80 ล้านเครื่อง บางคนอาจจะได้รับโทรศัพท์ที่โทรมา แล้วถามเราว่า สนใจที่จะดูดวงไหม สนใจที่จะดูหวยไหม ถ้าเรารับโทรศัพท์แล้วตัดทิ้งทันที เท่ากับว่า เราจะเสียเงิน 37 บาทต่อเดือน แต่ถ้าเราฟังต่อไปจนจบ เขาจะบอกว่า ถ้าไม่สนใจสมัครสมาชิก ให้กด 0 แต่คนส่วนใหญ่ไม่มีใครฟังจนจบเพราะมันพูดยาวมากกว่าจะจบเราซื้อของ เพราะฉะนั้น ใครที่ตัดสายโทรศัพท์ทิ้ง หากไม่ไปดูใบรายการโทรศัพท์ให้ตี หรือไม่ตรวจค่าใช้จ่ายโทรศัพท์ จะเสียเงินทุกคน เดือนละ 37 บาท และในวันหนึ่งๆ เขาทำอย่างนี้ประมาณ 1 ล้านคน รวมเป็นเงิน 37 ล้าน นี่เป็นธุรกิจที่ทํากําไรได้มากมายมหาศาล เรียกได้ว่าเป็นการบังคับสมัครสมาชิกหรือทําสัญญาฝ่ายเดียว ซึ่งจริงๆ เขาก็ไม่มีสิทธิเก็บเงินเลย แต่กลายเป็นภาระของเราที่จะต้องไปร้องเรียนหรือต้องไปคุยกับบริษัท และถ้าเราไม่มีข้อมูลพอ บริษัทเหล่านี้จะอ้างว่า บริษัทไม่ได้ทำเอง เป็นบริษัทอื่นมาใช้เครือข่าย เขาทำธุรกิจของเขา ไม่เกี่ยวกับบริษัท ซึ่งเครือข่ายที่ให้บริการจะมาใช้ข้ออ้างแบบนี้ไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นเอไอเอส ดีแทค หรือทรู ต่างก็ได้ประโยชน์จากเครือข่ายที่เขาใช้ในการส่งสัญญาณมาให้เรา

เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงอยากจะย้ำว่า เราเป็นผู้บริโภคทุกวัน ตื่นเข้ามาแปรงฟันก็เป็นผู้บริโภคแล้ว ดังนั้น เราจะทําอย่างไรจึงจะทําให้คนเห็น

ความสำคัญของความปลอดภัยจากการบริโภค ตรงนี้เป็นพื้นฐานเลย คำประกาศสิทธิของผู้บริโภคที่บอกว่า ควรจะมีความปลอดภัยจากการบริโภคนั้นถูกประกาศมาหลายปีแล้ว เรามี พ.ร.บ.คุ้มครองผู้บริโภคมาตั้งแต่ปี 2522 ตอนนี้อยู่ปี 2556 ก็ประมาณ 34 ปี แต่เรายังมีอาหารที่ไม่ปลอดภัย

ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้อยู่ที่คนอื่น แต่อยู่ที่ตัวผู้บริโภคเอง

เราคุยกันว่า จะทำอย่างไรที่จะทำให้คนหรือผู้บริโภคมีพลังที่จะไปสร้างความเปลี่ยนแปลง ร่วมมือกันในการทำเรื่องเหล่านี้ ดิฉันเชื่อว่า ตัวผู้บริโภคเองต้องลุกขึ้นมาและตระหนักว่า สิ่งเหล่านี้มันเกิดขึ้นอยู่ทุกวัน มันไม่ใช่เรื่องเวรกรรมหรือเรื่องชวยหรือเรื่องถูกโกง แต่ควรคิดว่า จะทำอย่างไรที่ต้องแก้ปัญหาให้ได้ เราต้องตั้งคำถาม ต้องช่วยกันร้องเรียน ต้องช่วยกันจัดการ

มีผู้บริโภคบางคนที่เก่งมาก เขาซื้อรถมาแล้วพบว่า รถไม่ได้มาตรฐาน เขาก็ขอคืนรถ ขอเงินคืน บริษัทขายรถก็อ้างว่า คุณใช้รถแล้ว รถของคุณก็ต้องเสื่อม ดังนั้น จะมาขอเงินคืนเต็มจำนวนไม่ได้ แต่เขาก็บอกว่า รถของเขาเพิ่งใช้มา 7 วัน เขาไม่ได้ซื้อรถมาซ่อม เพราะฉะนั้น เขาควรจะได้เงินคืนเต็มจำนวน กรณีนี้เกิดขึ้นมาหลายปีแล้ว เขาก็ลุกขึ้นมาเรียกร้องด้วยการขับรถไปโชว์ที่นั่นบ้างที่นี้บ้าง ขับไปหน้าช่อง 5 บ้าง ช่อง 7 บ้าง ช่อง 3 บ้าง หน้าทำเนียบฯ บ้าง สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคบ้าง ติดป้ายแล้วก็ขับไป

ผู้หญิงคนนี้ใช้มาตรการชนิดที่เรียกว่า แฉไปเรื่อย จนกระทั่งบริษัทต้องยอมจ่ายเงิน แต่จากการกระทำของผู้หญิงคนนี้ได้กลายเป็นมาตรการและมาตรฐานบริษัททรด

ล่าสุด เพิ่งทราบจากเพื่อนที่สิงคโปร์ว่า เขาออกกฎหมายของเขาแล้วว่า ภายใต้วงเวลาที่เราใช้รถของเรา 6 เดือน ถ้ารถของเรามีปัญหาซึ่งไม่ได้เกิดจากความบกพร่องของเรา เราต้องได้เงินคืนเต็มจำนวน และไม่ใช่เฉพาะสินค้าที่เป็นรถเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสินค้าอุตสาหกรรมทั่วไปด้วยก็น่าสนใจว่า ประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนด้วยกัน จะมีมาตรการที่คล้ายๆ กันได้อย่างไร ไม่เช่นนั้นเมื่อประเทศหนึ่งมีมาตรการแบบนี้ แต่อีกประเทศหนึ่งไม่มีมาตรการ เราก็จะกลายเป็นพลเมืองชั้น 2 เหมือนกรณีการอนุญาตให้ใช้สารเคมี 4 ตัว ที่มีการเรียกร้องกันมากกว่า ควรจะยกเลิกการใช้เหมือนในประเทศอื่นๆ แต่บ้านเราก็ยังใช้กันอยู่ ในอาเซียนเองจึงน่าจะคุยกันว่า หากประเทศหนึ่งยกเลิก ทั้ง 10 ประเทศก็ต้องยกเลิกด้วย

ขออนุญาตพูดถึงอีกหนึ่งตัวอย่าง กรณีคนที่ออกกำลังกายถูกโกงจ่ายเงินดูแลสุขภาพตัวเอง ยังถูกโกงได้ง่ายๆ และน่าสนใจด้วยว่า บริษัทนี้อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ แต่พบว่าตั้งแต่ปี 2552 ผู้ตรวจบัญชีบอกว่า บริษัทนี้มีปัญหาหนี้สินมากกว่าทุน เรียกว่ากิจการใกล้เจ๊ง เพราะฉะนั้น ในปี 2553-2554 จึงไม่รับรองบัญชี เพราะรับรองบัญชีไม่ได้ ผู้ตรวจสอบบัญชีไม่ยอมนี้เป็นเรื่องใหญ่มากสำหรับบริษัทที่ไม่ได้รับการรับรองบัญชี แต่ 2 ปีที่ผ่านมา บริษัทนี้ก็ยังคงหาสมาชิกตลอดชีพอยู่ และมีคนถูกหลอกถูกโกงไปถึง 150,000 คน สำหรับผู้บริโภคเองต้องช่วยกัน ทำอย่างไรที่เราจะเรียกร้อง ปกป้องสิทธิเหล่านี้ด้วยตัวเองมากขึ้น ในขณะที่กลไกต่างๆ ยังทำงานได้ไม่เต็มที่ จะร้องทุกข์ จัดการ ร้องเรียน สร้างทางเลือกของตัวเองด้วยการหาข้อมูลมากขึ้น

ประเด็นสุดท้าย ซึ่งดิฉันเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ คือแม้เราจะเชื่อว่า **เรามีพลังในการบริโภค** แต่เราจะลดการบริโภคได้อย่างไร นี่เป็นเรื่องสำคัญ

และอาจจะทำได้ยากที่สุด เพราะการเป็น ‘ผู้บริโภคสีเขียว’ ไม่ใช่เดินหาร้านสีเขียว แต่เป็นเรื่องที่ว่า เราจะลดการบริโภคให้น้อยลงได้อย่างไร เรื่องแบบนี้มีคนทำสำเร็จแล้วหลายคน แต่อาจจะเป็นเรื่องอื่น เช่น ถ้าซื้อเสื้อใหม่ปุ๊บ ต้องเอาเสื้อเดิมออกจากตู้ 1 ตัว ซื้อมา 1 ตัว จะต้องเอาของเดิมออก 1 ตัว หลายคนอาจจะทำสำเร็จแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่เห็นกันชัดเจน

2-3 วันก่อนได้คุยกันว่า คนแก่คนหนึ่งในญี่ปุ่น อายุ 75 ปี แกบอกว่าจะไม่เคยเห็นหิมะสูงขนาดนี้มาก่อนในชีวิตของแก เพราะมันสูงท่วมบ้านของแก ซึ่งมี 2 ชั้น ส่วนที่อื่นเดี๋ยวก็ไม่เคยหนาวขนาดนี้มาก่อน บางทีก็มีหิมะตกปรากฏการณ์ธรรมชาติเหล่านี้คงจะเกิดขึ้นทั่วโลก ไม่ใช่เฉพาะที่ยกตัวอย่าง แม้กระทั่งบ้านเราก็คงเห็นกันแล้ว กรณีน้ำท่วมก็ดี อากาศที่มันเปลี่ยนแปลงก็ดี ซึ่งดิฉันเชื่อว่า การลดการบริโภคหรือการบริโภคอย่างยั่งยืนน่าจะเป็นทางออกมากขึ้น

สิ่งที่มูลนิธิเพื่อผู้บริโภคทำอาจไม่ได้มากมาย แต่ส่วนหนึ่งเราเชื่อว่า มันมีผลต่อการสนับสนุนให้เกิดการเริ่มต้น เช่น เราพาสมาชิกฉลาดซื้อไปทัวร์สุพรรณบุรี ไปคุยกับชาวบ้านที่ปลูกข้าว ตัวดิฉันเองก็สนับสนุนเกษตรกร เกษตรกรจะเป็นคนกำหนดเลยว่า ผักที่ตัวเองปลูกที่ด้านข้าง สุพรรณบุรี จะส่งให้เราทุกสัปดาห์ แล้วเราก็ไปรับในจุดที่เขากำหนดส่ง สัปดาห์หนึ่งก็ 2.5 กิโลกรัม ผักบางอย่างที่ส่งมานั้น ไม่รู้จักก็มี ไม่เคยกินมาตลอดชีวิตก็มี ไม่รู้จะทำอะไรกินก็มี ก็แล้วแต่ว่าเขาจะส่งอะไรมา สิ่งที่ได้ดิฉันคิดก็คือ แล้วเราจะทำให้เกิดผู้บริโภคแบบนี้มากขึ้นได้อย่างไร เป็นผู้บริโภคที่สนับสนุนเกษตรกร ทางเลือก ผู้บริโภคที่มาช่วยเกษตรกร

ล่าสุดที่เรากำลังจะทำ และดิฉันเชื่อว่าน่าจะทำสำเร็จ คือมีกลุ่มเกษตรกรที่มูลนิธิไปช่วยสนับสนุนเรื่องคดีจากการทำเกษตรแบบพันธสัญญา

หรือ Contract Farming หลายประเภท โดยเฉพาะเรื่องไข่ เราเลยคิดจะเรียกร้องให้ผู้บริโภคมากขึ้นเพื่อผู้คู้ ซึ่งการรณรงค์นี้กำลังจะเปิดตัวเร็วๆ นี้ กรณีนี้เป็นกรณีที่ชาวบ้านกลุ่มนี้ถูกบริษัทซีพีฟาร์มล้มละลาย เรียกได้ว่า แทบจะไม่ต้องมีที่ทางทำมาหากินกัน หมดเนื้อหมดตัว ทั้งๆ ที่เมื่อก่อนมีเงินในระดับ 10 ล้านหรือมากกว่า เพราะฉะนั้น เราก็จะชักชวนให้คนมากขึ้นผู้คู้คดีครั้งนี้เป็นความร่วมมือหรือริเริ่มที่จะทำกันมากขึ้น

อีกส่วนหนึ่งซึ่งคิดฉันคิดว่าสำคัญ และอาจจะมีส่วนช่วยให้ขบวนการเหล่านี้เติบโตกว้างขวางขึ้น ก็คือ เรื่อง **‘องค์กรอิสระเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค’** ที่ถูกเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ และเขียนไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี 2550 ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีใครอยากให้เกิดแต่ก็ต้องเกิด เนื่องจากรัฐธรรมนูญบอกให้ เกิดภายใน 1 ปี ขณะนี้เราใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้มา 5 ปีแล้วก็ยังไม่เกิดขึ้น สภาไทยก็ยังไม่ออกไม่ได้ เราเข้าชื่อกัน 50,000 รายชื่อเพื่อเสนอกฎหมายตั้งแต่ปี 2540 พอปี 2550 รัฐธรรมนูญเขียนไว้ชัดมากขึ้นในบทเฉพาะกาล โดยบอกให้มีภายใน 1 ปี พวกเราก็เข้าชื่อเสนอกฎหมาย 10,000 รายชื่ออีก แต่จนแล้วจนเล่าก็ยังไม่เกิด มาตอนนี้อาจจะเห็นชัดขึ้นว่า จริงๆ แล้วรัฐบาลคงไม่ค่อยอยากให้เกิด เพราะกลัวว่าองค์กรนี้จะไปทำให้ธุรกิจเดือดร้อน แต่ดิฉันเชื่อว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก ยกตัวอย่างกรณีขนมปังอายุยืน ถ้าเราไม่สร้างความเปลี่ยนแปลงแบบนี้ เราก็จะอยู่กับภาวะที่ข้าซาก ถูกหลอก ถูกโกงทุกวัน สิ่งต่างๆ ก็จะไม่มีอะไรดีขึ้น

อย่างน้อยการเมืองค์กรเหล่านี้ก็น่าจะช่วยคลี่คลาย หรือมีนโยบายที่เป็นประโยชน์มากขึ้น ทั้งกับตัวผู้บริโภคซึ่งก็คือทุกคน และกับคุณภาพของ บริษัทธุรกิจเองด้วย ดิฉันเชื่อว่า องค์กรนี้น่าจะเป็นทางออกหนึ่งที่ยอยากให้ เครือข่ายเกษตรกรหรือเพื่อนเกษตรกร หรือในอีกฐานะหนึ่ง คือเป็นผู้บริโภค

ใช้เป็นเครื่องมือเครื่องมือในการทำให้ขบวนการเกิดความเชื่อมโยง เกิดการสนับสนุนกันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

หลายคนในชุมชนท้องถิ่นได้ทำเรื่องที่เป็นการสร้างทางเลือกในการบริโภคอยู่มากพอสมควร แต่ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะไม่ได้ให้ความสำคัญถึงสิทธิของตัวเองมากนัก หรือยังไม่รู้ว่าเวลาเกิดปัญหา ปัญหานั้นคืออะไร และจะมีทางออกอย่างไร เช่น หลายคนไม่รู้เลยว่า เวลามอเตอร์ไซค์หาย เรายังต้องผ่อนกัญแจ ทั้งๆ ที่จริงๆ แล้ว เราไม่จำเป็นต้องผ่อนกัญแจ

ทำอย่างไรจึงจะทำให้พลังของผู้บริโภคเกิดขึ้นและทรงพลัง เราไม่ได้คิดว่า จะต้องให้ผู้บริโภคเห็นแก่ตัว เห็นแต่สิทธิของตัวเอง แต่เราเชื่อว่า เมื่อคนมีความตื่นตัวถึงสิทธิของตัวเองก็จะหวงแหนสิทธิของสาธารณะ และก็จะคิดถึงคนอื่น ช่วยสนับสนุนกระบวนการต่างๆ ที่จะทำให้เป็นพลังของสังคมโดยภาพรวมได้

บรรยายพิเศษ

น้ำ คือต้นทุนของชีวิต ชุมชน ห่วงถิ่น

บวร วรรณศรี

ผู้แทนจาก บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)
เครือซิเมนต์ไทย (SCG)

การสร้างงาน สร้างความเจริญ รักษาสิ่งแวดล้อม และเป็นพลเมืองที่ดี
ของจังหวัดลำปาง คือ 4 ด้านที่เรารับปากและยืนยันต่อสังคมไว้ ตั้งแต่ที่เรา
ไปอยู่เมื่อปี 2537

เราผลิตซีเมนต์ตราเสือ ตราช้าง และเป็นบริษัทผลิตปูนซีเมนต์ที่ยังเป็น
ของคนไทย 100 เปอร์เซ็นต์ เพียงรายเดียวในประเทศไทย

เมื่อปี 2537 เมื่อครั้งที่โรงงานเราได้รับอนุญาตให้ตั้งในพื้นที่ป่าสงวน
แห่งชาติ ป่าแม่ทรายคำ เป็นป่าเศรษฐกิจโซน E นั้น ไม่เหลือสภาพป่าสัก
เท่าไร ซึ่งคำว่า ‘ป่าเศรษฐกิจ’ ท่านคงเข้าใจอยู่แล้ว คือมีการทำไม้ มีการใช้
ประโยชน์อย่างต่อเนื่องและยาวนาน ยิ่งถ้าหากย้อนไปในอดีต พื้นที่บริเวณที่
โรงงานมาตั้งนั้นก็ทำไม้มาตั้งแต่ยุคคอมเบย์เบอร์ม่า คือประมาณ พ.ศ.
2400 เป็นแหล่งไม้สักที่สำคัญ แต่วันที่เราได้รับพื้นที่มา ต้นไม้นั้นจะหุนตึ
คือเล็กๆ เปรี้ยวๆ และดำสนิท เพราะมีปัญหาเรื่องไฟป่าเกิดขึ้น

ตามแนวคิดของเรานั้น หากโรงงานของเราอยู่ที่ไหน ป่าไม้ต้องเขียว
ที่นั่น แนวคิดนี้ก็คือ ต้องดูแลและรักษาธรรมชาติในโรงงานและรอบๆ
โรงงานให้ดี เราทำการปลูกป่าและได้ทำไปทั้งหมดแล้วกว่า 1,000 ไร่ตามหลัก
วิชาการ ที่ผมพูดได้ เพราะผมดูแลโครงการนี้มาตลอด

ในปี 2538 เราเริ่มต้นด้วยแปลงปลูกป่าบนพื้นที่ 259 ไร่ พอเราปลูกไป
ประมาณ 2 ปี ต้นไม้ก็เจริญเติบโตดี โดยในการปลูกเรายังได้ทำแนวกันไฟ
แต่ปัญหาเรื่องของไฟป่าในบ้านเรานั้น เกิดจากฝีมือมนุษย์ 100 เปอร์เซ็นต์
ไม่ได้เกิดจากธรรมชาติ ไฟป่าก็ได้ทำลายสิ่งที่เราปลูกและดูแล ทั้งแปลงปลูก

ของเราโดนทำลายหมดเลย ลูกไม้ที่กำลังเจริญเติบโตก็โดนทำลาย แม้เราจะ มีทีมดับไฟ มีงบประมาณ มีอะไหล่ไปเยอะเยาะ แต่เป็นการแก้ปัญหาโดยวิ่ง ตามปัญหาและมันก็แก้ไม่ได้ แต่เรารีบปากชุมชนที่นั่นไว้แล้วว่า เราจะดูแล และรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดีที่สุด

เป็นความโชคดีประการหนึ่ง ในปี 2546 จากแนวพระราชดำริของ พระองค์ท่านในเรื่องฝายชะลอน้ำ ฝายที่ต้นน้ำลำธาร และโดยการแนะนำของ อดีตรองกรรมการใหญ่บริษัทปูนซิเมนต์ไทย คือ **คุณพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา** ได้แนะนำบอกให้ไปศึกษาแนวพระราชดำริของพระองค์ท่านที่ห้วยฮ่องไคร้ ทางเราจึงได้ไปศึกษาดูงาน แล้วก็กลับมาทำในปี 2546 ด้วยการสร้างฝายใน โรงงาน

ที่จริง หากถามว่า ตอนไปดูงานวันแรกเข้าใจหรือไม่ มาวันนี้บอกได้เลยว่า ไม่ได้เข้าใจแก่นของแนวพระราชดำริอย่างแท้จริงเลย ที่ทำไปคือไปลอกมา และ ด้วยเหตุผลต้องทำตามคำสั่งและต้องทำให้สำเร็จ ปรากฏว่าไม่เข้าใจว่าจริงๆ คืออะไร แต่โชคดีที่เราก็ยังทำต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้ เพราะมันปรากฏผลขึ้นแล้ว

ปัจจุบัน เราทำฝายในโรงงานได้ทั้งหมด 3,200 กว่าตัว เราพยายาม ติดตามเรื่องความรุนแรงของไฟฟ้า โดยสำรวจพื้นที่ที่เสียหาย และจำนวน ครั้งที่เกิดไฟฟ้า เราพบว่า หลังจากมีฝายเข้าไปเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่แล้ว ความรุนแรงของไฟฟ้ามันลดน้อยถอยลง แต่เราทำควบคู่กับหลายวิธีการ ทั้ง เรื่องของการป้องกันไฟ ทำแนวป้องกันไฟ มีทีมที่ไปดับ ไปลาดตระเวน และ ข้อสำคัญคือ การสร้างความเข้าใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะไฟบ้านั้น เกิดจากมนุษย์ เมื่อปีที่แล้วไฟฟ้าในพื้นที่ของเราไม่เกิดเลย ซึ่งเราก็ได้ติดตาม เิงวิทยาศาสตร์หลายเรื่อง ในเรื่องหนึ่งเราใช้ชนิดของนกหรือพันธุ์เป็นตัวชี้วัด ซึ่งพบว่า มีนกทั้งหมด 157 ชนิด เป็นนกอพยพ 51 ชนิด และประจำถิ่นอีก

106 ชนิด จนเราสามารถจัดทำคู่มือตุนกของลำปางได้ มีรายละเอียดของเส้นทางศึกษารธรรมชาติ และน่าเด็กๆ น้อยๆ เยาวชนทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่มาศึกษา มาเรียนรู้ และมาเข้าค่ายกับเรา และนี่ก็เป็นสิ่งที่ชี้วัดถึงความสำเร็จได้เป็นอย่างดี

อยากจะบอกว่า สิ่งเหล่านี้จะต้องทำและต้องทำอย่างต่อเนื่องจึงจะเห็นผล และอยากให้เห็นว่า เรื่องของเรานั้น เริ่มจากการแก้ปัญหาของตัวเองก่อน เมื่อเราเห็นผลแล้ว เราจึงขยายไปสู่ชุมชนโดยรอบ ปัจจุบันผมคิดว่า ป่าแม่ทรายคำผืนนี้เป็นป่าที่สมบูรณ์มากจุดหนึ่ง และมากที่สุดในพื้นที่นี้ด้วยซ้ำ

จุดเด่นของโรงงานเรา คือทำเหมือนแบบ Semi-Open Cut เป็นที่แรกของโลก คือเป็นการทำเหมืองที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด จนได้รับยกย่องเป็นนวัตกรรมดีเด่นในปี 2002 ของ WBCSD (คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมโลก หรือ World Business Council for Sustainable Development) ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบริษัทธุรกิจอุตสาหกรรมชั้นนำของโลก เราใช้เครื่องจักรที่เป็นของเยอรมันทั้งหมด และเป็นโรงงานที่ประหยัดพลังงาน โดยใช้พลังงานชีวมวล (biomass) ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงที่เป็นคาร์บอนปัจจุบัน ทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องการปลดปล่อยคาร์บอน (คาร์บอนโบราณ) อีกทั้งเรายังเอาลมร้อนเหลือทิ้งกลับมาปั่นกระแสไฟได้อีกเกือบๆ 10 เมกะวัตต์ ซึ่งก็จะประหยัดการใช้ไฟจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้อีก นี่เป็นจุดเด่นของเรา

และต่อไปผมจะโยนไปสู่ชุมชน หรือที่จริงแล้ว ที่ลำปางนั้น เราทำงานกับชุมชนมาตั้งแต่ปี 2546 หลังจากที่เราเห็นผลด้วยตัวเอง และยังได้นำเอาแนวพระราชดำริเรื่องฝายกระจายไปสู่ชุมชนทั่วประเทศว่า เป็นเรื่องที่ดี

และสามารถแก้ไขปัญหาได้หลายเรื่อง จน SCG ทำโครงการ ‘SCG รักชนน้ำ เพื่ออนาคต’ ในระหว่างปี 2550-2556 ได้ถึง 50,000 ฝายทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์นั้น แต่ละบริบทแต่ละพื้นที่ทำไม่เหมือนกัน อย่างเช่น กลุ่มผลิตกระดาษที่อยู่ทางเมืองกาญจน์ อยู่แถวขอนแก่นก็ทำอีกแบบหนึ่ง กลุ่มที่อยู่ทางระยองก็ทำอีกแบบหนึ่ง ทางลำปางซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำก็ใช้วิธีการอีกแบบหนึ่ง ต่างคนต่างก็มีวิธีการที่แตกต่างกันไป เพราะต่างภูมินิเวศ ภูมิสังคม

ผมขออนุญาตยกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งน่าจะสะท้อนอะไรได้ชัด โดยเฉพาะในบริบททางภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาของบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง บ้านสามขาในอดีตก็เหมือนกับหมู่บ้านชนบททั่วไปในภาคเหนือ คือมีการทำไม้โดยภาครัฐ พอรัฐทำเสร็จ ชาวบ้านก็เข้าไปกลายเป็นเรื่องปกติที่เรานั่งดูคนเอาทรัพยากรของเราไป แล้วเราก็เอาบ้าง ชาวบ้านก็ตัดไม้กันจนในที่สุด น้ำในลำธารแห้ง ทำนาไม่ได้ ไม้รู้จะทำอย่างไรต่อไป เมื่อยังมีภูเขาอยู่ก็ขึ้นไปทำนาบนเขา ตั้งแต่ปี 2500-2506 ที่ขึ้นไปทำไร่บนเขา ปรากฏว่าบางปีก็พอกิน บางปีก็ไม่พอกิน เพราะทำไร่บนเขานั้น นกก็เยอะ หนูก็เยอะ ทำคนเดียวไม่ได้กินแน่ เพราะนกและหนูเอาไปกินหมด จึงต้องทำเป็นกลุ่ม พอกินบ้าง ไม่พอกินบ้าง ต้องหาข้าวมา 4-5 กิโลเมตร จากเขาลงมากินที่หมู่บ้าน นี่เป็นเรื่องในอดีตที่คนสามขาเขาเจอ

ตอนนั้น เขามองเห็นทางออกอยู่อย่างหนึ่งที่จะแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นทางออกที่หลากหลาย ชุมชนก็มองอย่างนั้น นั่นคือ ต้องมีอ่างเก็บน้ำ คนสามขาจึงไปทูลเกล้าฯ ขอร้องเก็บน้ำพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งพระองค์เสด็จไปที่บ้านผาแมว ห่างออกไปอีก 5 กิโลเมตร พระองค์ก็พระราชทานมาให้ ก็ได้มา 1 อ่าง เป็นอ่างเก็บน้ำบ้านสามขา คนสามขา

บอกว่า เรารอดแล้ว มีอ่างแล้ว มีน้ำแล้ว จึงเลิกทำไร่เลื่อนลอยบนเขาและลงมาทำไร่ข้างล่าง

ช่วงแรกๆ ก็ดี เริ่มหยุดตัดไม้ ไม่ทำลายป่า ปล่อยให้ฟื้น ทำนาไปทำนามาอยู่สักพักก็พบว่า น้ำที่เคยเต็มอ่างกลับไม่มี เพราะน้ำจากป่าไม่ไหลลงมา อันเนื่องมาจากการไม่ดูแลป่า เรามองป่าเหมือนต้นไม้ทั่วไป เมื่อมันโตเราก็เอาไปขาย อาจจะเป็นเรื่องปกติที่เขามองแบบนี้ เพราะชาวบ้านอาจจะเห็นว่า ป่านั้นเป็นของรัฐ ไม่ใช่ของชาวบ้าน ป่าคือของหลวง ซึ่งของหลวงนี้ถือว่าอันตราย มีใครยาวก็สาวได้สาวเอา ชาวบ้านลืมนึกไปว่า จริงๆ แล้วผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้น จะกระทบที่ตัวเราก่อน

พอปี 2545-2546 คนสามขาต้องไปทำนาในอ่างเก็บน้ำ เพราะทำนาในฝืนนาไม่ได้ ปี 2546 คุณพารณก็ได้เข้าไปที่สามขา และบอกกับชาวสามขาว่า ทำนาไม่มีเงินให้ มีแต่ปัญญา แล้วก็มานั่งวิเคราะห์กัน ตอนนั้น คนสามขาขอชุดลอกอ่างทั้งหมดเพื่อเอาตะกอนออก อ่างจะได้เก็บน้ำได้ แต่หลังจากคิดวิเคราะห์ดู และจากการศึกษาข้อมูลตัวเลขที่เก็บมา ปรากฏว่า การชุดลอกอ่างต้องใช้เงินประมาณ 3-4 ล้านบาท พอๆ กับการทำอ่างเล็กๆ อ่างหนึ่งเขาเลยถามกันว่า แล้วการแก้ปัญหาจริงๆ คืออะไร จากการวิเคราะห์จึงได้ข้อสรุปว่า ปัญหาทั้งหมดเกิดจากการไม่มีน้ำจากป่าเดิมลงมา เหมือนก๊อกน้ำไม่ไหล มีแต่โอ่ง พอเราใช้น้ำในโอ่งหมดโดยไม่มีน้ำเติมลงมา โอ่งก็แห้ง ในที่สุด เราก็ไปดูงานในที่ต่างๆ สุดท้าย จึงได้ข้อสรุปว่า คนสามขาต้องเริ่มพึ่งตนเองก่อนเป็นหลัก โดยเริ่มจากการจัดการป่า ดูแลป่า เริ่มสร้างแนวกันไฟ มีกลไกป้องกันไฟป่า เริ่มมีการสร้างฝายชะลอน้ำ เริ่มมีการพูดคุยกันว่า ใครเป็นเจ้าของป่าผืนนี้ และชาวสามขา ก็สร้างฝายพร้อมไปกับการดูแลป่า แล้วธรรมชาติก็เริ่มฟื้น ในที่สุดก็ทำให้น้ำกลับคืนมา

หลังจากปี 2550 จนถึงปัจจุบัน ที่สามขามีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค บริโภคตลอดทั้งปี และเพียงพอที่จะทำเกษตรในฤดูแล้งด้วย

อีกอย่างหนึ่งที่ได้ คือผลิตภัณฑ์จากป่า อาหารจากป่ากลับคืนมาอย่าง มากมาย เมื่อก่อนเห็ดหรือผักหวานนั้น เมื่อมีพ่อค้าไปซื้อ เขาบอกมีเท่าไร จะเอาหมด ตอนหลังพ่อค้าซื้อไม่ไหว เพราะมันเยอะมาก ต้องซื้อทีละ 40 กิโลกรัม หรือ 50 กิโลกรัม จะเห็นว่า การรักษาป่านั้น สุดท้ายนอกจากได้น้ำ แล้ว ยังได้แหล่งอาหารคืนมา เหมือนที่เราพูดกันว่า ป่าคือธนาคารอาหาร (food bank) และไม่เท่านั้น มันยังเป็นต้นทุนของชีวิต ซึ่งไม่ใช่ต้นทุนที่เป็น เงินทอง แต่เป็นต้นทุนที่ได้มาจากการร่วมแรงร่วมใจและดูแลกัน เพื่อแบ่งปัน ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

ดังนั้น หลายครั้งที่เราแก้ปัญหาโดยใช้อ่างเก็บน้ำ แต่เราไม่ดูแลป่า ไม่สนใจป่าที่เป็นต้นน้ำแล้ว นั่นมันเป็นทางออกที่ไม่ยั่งยืน

บ้านสามขา จากที่ไม่มีน้ำ ต้องตื้นตื้นแต่ตีสองมาเปิดน้ำเพื่อใช้ ปัจจุบัน มีโรงงานน้ำดื่ม หนึ่งถังมี 24 ขวด ขวดละ 1.5 ลิตร ราคาถังละ 12 บาท ซึ่ง ขายถูกมาก และล่าสุดตอนนี้มีโรงไฟฟ้าเป็นของตัวเองแล้ว จากบ้านที่ไม่มีน้ำ เลย วันขึ้นไฟขายให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ตรงนี้เป็นตัวอย่างและเป็น สิ่งที่เรายืนยันได้ว่า การดูแลทรัพยากรธรรมชาตินั้น ทำให้ปากท้องของ ชาวบ้านกินอิ่มและนอนอุ่นจริงๆ ไม่ใช่กินอิ่มเพราะได้งบประมาณจาก ภายนอก แต่มันคือเนื้องานที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ปัจจุบันบริษัทปูนฯ ที่ลำปาง ทำงานร่วมกับชุมชนประมาณ 33 ชุมชน สิ่งที่เราทำงานร่วมกับพี่น้องชาวบ้าน เรามีหลักการของเรา หลักการแรกคือ ต้องหาผู้นำให้ได้ก่อน ผู้นำที่ได้คืออะไร ก็คือต้องกลับไปพื้นป่า การที่ SCG

สร้างฝายนั้น เราไม่ได้สร้างฝายเพื่อที่จะได้มีฝายไปโฆษณาอยู่เรื่อยๆ แต่ วันหนึ่งต้องเลิกสร้างฝายให้ได้ และที่เราเลิกสร้างฝายก็เพราะไปแก้ปัญหาที่ ต้นเหตุอันแท้จริงได้แล้ว นั่นคือ แก่ที่สภาพป่าซึ่งเสื่อมสภาพ ไม่มีคุณสมบัติ ในการอุ้มน้ำ ต้นไม้ใหญ่โดนทำลายหายหมด ไฟป่าเข้าทุกปี

นอกจากนี้ เราขอยืนยันว่า บริษัทปูนฯ ที่ลำปาง ไม่ได้สร้างฝายให้กับ ชุมชนเลย ชุมชนเป็นผู้สร้างเอง ชาวบ้านที่เคยมองว่า ป่าเป็นของหลวง ของรัฐ อยากได้ก็ไปตัด แต่วันนี้ชาวบ้านบอกว่า นี่คือป่าของฉัน 200,000 กว่าไร่ ที่ เขาจะดูแล คือ ไม่ตัด ไม่ให้เผา ดูแล และหวงแหน นี่คือนี่ที่เกิดขึ้น เพราะ ฉะนั้น เรื่องของการพัฒนาและการอนุรักษ์ มันจึงเป็นเรื่องของการเปลี่ยน กระบวนการคิดด้วย

อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความยั่งยืน ผมคิดว่า สิ่งที่จะตอบสนองกับ ชุมชนได้นั้น ไม่ใช่ทำแต่อุตสาหกรรม ‘อุตสาหกรรม’ นั้น ทำได้แค่ไม่กี่ครั้ง มัน เป็นเรื่องเพื่อฝันที่ทำได้แค่ครั้งสองครั้งเท่านั้น มวยที่จะต่อยกันสามปีห้าปี อุตสาหกรรมอย่างเดียวทำไม่ได้ อุตสาหกรรมเป็นได้แค่ฐาน แต่สิ่งที่ต้องตอบ กลับมาคือ ‘ประโยชน์’ คนทางนั้น เขาบอกว่า ท้องมันไม่ได้ต้นเหมือนน้อง มันต้องกิน มันต้องใช้ ลูกหลานเสียขวามากก็ต้องแบมือขอเงินเพื่อไปโรงเรียน จากที่เราเก็บข้อมูลพบว่า ค่าใช้จ่ายที่เยอะที่สุดของสังคมชนบท คือค่าใช้จ่าย ด้านการศึกษาของลูกหลาน รองลงมาคือต้นทุนการผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ เมื่อน้ำให้ได้แล้วก็ต้องเปลี่ยนน้ำให้เป็น เก็บน้ำ ไว้ให้ได้ คือทำอะไรที่จะเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ ทำให้น้ำอยู่ในพื้นที่ให้นานที่สุด ทำให้น้ำตอบสนองต่อพี่น้องชาวบ้านในช่วงฤดูแล้งให้ได้ เพราะว่าบริบทที่ ลำปางไม่เหมือนภาคกลาง ชาวนาที่นั่นมีนาเกิน 3 ไร่ก็หุแล้ว นานนั้นมีไว้แค่ ทำพอกิน แต่ที่จะเปลี่ยนเป็นเงินเป็นทอง คือพวกผักต่างๆ

ดังนั้น ข้อสำคัญจึงต้องผันป่าให้ได้ก่อน เพราะป่าเป็นแหล่งเก็บน้ำที่ถาวรและสำคัญที่สุด ไม่ใช่อ่างเก็บน้ำ เมื่อเก็บน้ำได้แล้ว ก็ต้องเปลี่ยนให้เป็นเงินเป็นทองได้ กล่าวคือต้องใช้น้ำให้เป็น ก็ต้องทำเรื่องอาชีพ ซึ่งก็ทำได้หลากหลาย มีทั้งเกษตรอินทรีย์ ซึ่งก็เหนื่อยเพราะเรื่องตลาดนั้นทำยากมาก เราทำเรื่องปลูกข้าว ปลูกข้าวเสร็จก็ทำข้าวอินทรีย์ ทำไปทำมาก็ทำเมล็ดพันธุ์ขาย เมื่อก่อนขายข้าวประมาณ 1 ตัน ได้ประมาณ 8,000 บาท พอรัฐบาลนี้ก็ได้อาหมั่นต้นๆ หมั่นกลางๆ แต่พอทำเมล็ดพันธุ์ ที่นี้ขายได้ กิโลกรัมละ 25 บาท เขาซื้อตันละ 25,000-30,000 บาท นี่ก็เป็นสิ่งที่เราทำกันในพื้นที่ คือทำอะไรให้เงินเปลี่ยนมาเป็นเงินเป็นทองได้ เปลี่ยนมาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ หรืออย่างกรณีชาวสามขา ก็เปลี่ยนมาเป็นไฟฟ้าซึ่งผลิตได้ประมาณ 20 กิโลวัตต์ และยังมีเรื่องของการจัดการขยะด้วย

แนวทางการทำงานของเรา ต้องดึงชุมชนมาเป็นเจ้าของปัญหา เป็นเจ้าของกิจกรรม เป็นเจ้าของเรื่องที่ทำ เจ้าของไม่ใช่ SCG เราไม่รู้เรื่องด้วย พอสิ้นเดือนมา ผมก็มีเงินเดือนเข้า น้ำไม่มี ผมก็เปิดก๊อกที่บ้านน้ำมันก็ไหล แต่พี่น้องชาวบ้านที่อยู่ที่นั่น หากไม่มีน้ำก็คือไม่มีโอกาส ไม่มีน้ำก็ทำอะไรไม่ได้เลย เมื่อคุยกับคนที่นี่ เขาจะบอกมาคำเดียวว่า ขอเถอะ ขอให้มีน้ำเพียงอย่างเดียวก็สามารถเปลี่ยนน้ำให้เป็นเงินเป็นทองได้ นี่เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น

ในการทำผายครั้งหนึ่งนั้น เราต้องคุยกันมาก มีการเปิดเวที และที่สำคัญคือ ทำอย่างไรให้เสียงให้เวทีนั้น เป็นของพี่น้องชาวบ้านตัวเล็กตัวน้อยที่อยู่ในพื้นที่ เพราะคนตัวเล็กตัวน้อยเป็นคนที่สำคัญที่สุด คนเหล่านี้จะเป็นคนที่มาแบกรับภาระ ขับเคลื่อน และทำให้ความฝันของชุมชนของเขาเป็นจริง ยิ่งถ้ามีผู้นำดี มันก็เหมือนติดจรวด ถ้าเรามีผู้นำที่เข้มแข็ง เห็นประเด็น เห็นความจำเป็น และเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ พร้อมทั้งมีการหนุนเสริม จะช่วยให้ชุมชนทำงานได้ง่ายขึ้น

เรายืนยันว่า เราไม่ใช่เงินเป็นตัวนำ ถ้าใช้เงินนำไปจ้างชาวบ้าน ทำฝายเมื่อไหร่ ทุกอย่างก็จะจบทันที เพราะความเป็นเจ้าของไม่มี หากชาวบ้านขึ้นไปทำฝายเพราะจะได้เงินตัวละ 800 บาท 1,000 บาท 2,000 หรือ 5,000 บาทก็แล้วแต่ มันไม่ยั่งยืน เราคิดใหญ่แต่ทำเล็ก คิดใหญ่คือ เรามองเป็นภาพรวม เชื่อมโยงทุกอย่างให้ร้อยเรียงกัน แต่ทำเล็ก คือทำให้สำเร็จในพื้นที่ เพราะสุดท้ายแล้วเรื่องเล็กๆ มันจะเชื่อมโยงและร้อยเรียงไปหาเรื่องอื่นๆ และเราต้องเข้าใจว่า บ้าน ก. ไม่เหมือนบ้าน ข. บ้าน ข. ไม่เหมือนบ้าน ค. และคนไม่เหมือนกัน ความคิดไม่เหมือนกัน ฐานทุนความสามารถไม่เหมือนกัน พื้นที่ไม่เหมือนกัน ต่างภูมิภาค ภูมิสังคม อะไรต่างๆ ก็จะไม่เหมือนกัน

ทำงานกับทีม SCG เราบอกเลยว่า ห้ามเชื่อ ผมอาจจะโกหกก็ได้ ต้องลองทำเอง ทำแล้วลองเก็บข้อมูลดู ข้อมูลจะเป็นตัวยืนยันเอง เพราะฉะนั้นเราเปลี่ยนคนด้วยความจริงจากประโยชน์ที่เขาได้รับ เพราะไม่เช่นนั้น ผมคงไม่สามารถหลอกใครๆ ให้ทำงานด้วยได้ถึง 6 ปี หากมันไม่เกิดประโยชน์จริงๆ เพราะเราไม่มีเงินไปจ้างอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น ข้อสำคัญที่สุดคือ เมื่อทำงานใดๆ ก็ตาม กระบวนการเรียนรู้ต้องเกิดและต้องเกิดที่ชุมชน ไม่ได้เกิดที่ผม เพราะว่าความยั่งยืนอยู่ที่ชุมชน ธุรกิจมาแล้ว วันหนึ่งธุรกิจก็ต้องจากไป วันหนึ่ง SCG ก็ต้องปิดโรงงานและเลิกไป แต่ชุมชนยังอยู่ที่นั่น คนเหล่านั้นยังอยู่ที่นั่น เกิดที่นั่น ตายที่นั่น และนี่เป็นแนวพระราชดำริของพระองค์ท่าน คือ “ต้นทางคือป่าไม้ ปลายทางคือประมง ระหว่างทางคือวิถีชีวิต” ถ้าหากต้นทางดี ป่าสมบูรณ์ น้ำดี อากาศดี แน่แน่นอนว่า คนที่อยู่ลุ่มน้ำนั้นก็ย่อมเป็นสุข แต่ถ้าต้นทางไม่ดีแล้ว ก็คือจบ ทำอะไรก็ยากที่จะสำเร็จ

ว่าไปแล้ว แนวคิดเหล่านี้ก็จำลองมาจากบริบทของประเทศไทย คือ ต้นทางเสมือนภาคเหนือที่เป็นป่าไม้ เป็นต้นน้ำต่างๆ และระหว่างทางตรงกลางก็เป็นภาคกลาง SCG หรือปูนฯ ลำปาง เราก็มาทบทวนตัวเองและบอกว่า เรามีกำลังที่จะไปทำงานได้ทั้งประเทศหรือไม่ ซึ่งเราก็ไม่สามารถจะทำอย่างนั้นได้ ทีมของผมที่มีอยู่ทั้งหมด 7 คน เวลาส่วนใหญ่คือทำงานช่วงกลางคืน ช่วงเย็น หรือช่วงเช้ามืด อย่างเช่น บ้านสามขา หมู่ 4 เขานัดประชุมกันตอน 7 โมงเช้า จบประชุมตอน 8 โมง และก็ไปลงไร่ลงนา เพราะฉะนั้นผมต้องตื่นตั้งแต่ตี 5 และวิ่งรถไปเพื่อเข้าประชุมกับเขาตอน 7 โมงเช้า หรือบางทีก็ทำงานกันช่วงเย็น หลังจากจบไร่จบนาจัมนั่งคุยกัน เราจะสร้างชุมชนต้นแบบให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ให้ไปศึกษาเรียนรู้ แต่ไม่ยากให้ไปลอก เวลาไปดูงาน เราไปศึกษาว่า ทำไมเขาคิดแบบนี้และทำไมแบบนี้ เพราะอะไร จะนำอะไรไปปรับใช้กับบ้านเราได้บ้าง และเน้นในเรื่องของชุมชนต้องพึ่งตนเองได้ ขยายผลและพยายามเชื่อมโยงทำงานร่วมกับภาคี องค์กรต่างๆ ฉะนั้น ผลสำเร็จของเรา จะไม่สงวนเฉพาะเรา ใครก็ตามที่ทำงานกับเรา สามารถหยิบยกและเอาไปเป็นผลงานได้ทั้งหมด ไม่หวง ขอให้มาทำงานด้วยกันเยอะๆ

เพราะฉะนั้น ผมขอเน้นใน 3 ประเด็นว่า ชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้น ต้องมีทุนอยู่ 3 ด้าน ถ้าทุน 3 ด้านนี้ไม่มีเสียแล้วก็ยากที่จะยั่งยืนได้ ซึ่งทุนทั้ง 3 ด้านนี้ ได้แก่

1) ทุนเรื่องของ **‘สิ่งแวดล้อม’** คือ ดิน ป่า น้ำ ถ้าทุนตัวนี้ไม่มีถามว่า อยู่ได้ไหม อาจจะอยู่ได้แต่ไม่ยั่งยืน มีหมู่บ้านหนึ่งอยู่บนเขาที่เชิงรยาล ผมขออนุญาตไม่บอกชื่อหมู่บ้าน ช้างบนมีรถไฟร์วิลป้ายแดงอยู่สักพันกว่าคัน ครอบครัวหนึ่งมี 10 ไร่ ขายกาแพ ได้ประมาณหนึ่งล้านขึ้นไปและเป็นเงินสดๆ แต่ปรากฏว่า วันนี้เขากำลังจะไม่มีน้ำเพื่อจะดื่มจะกิน ต้องย้าย

ประภาภูเขา คือต้องขยับประภาภูเขาตามร่องลำธารไปจนถึงสันเขาและ ก็ย้ายไปอีกร่องหนึ่ง ขยับๆ ขึ้นไปจนไปอยู่บนยอดเขา หมดแล้วก็ย้ายไป อีกที่หนึ่ง และตอนนี้กำลังขยับไปไกลเกือบ 10 กิโลเมตรเพราะไม่มีน้ำใช้ ถามว่ากำแพงมันอยู่ได้อีกสักเท่าไรกัน นี่ก็คือสิ่งที่สะท้อนได้ชัด

2) อีกทุนหนึ่ง คือทุนที่ผมเรียนไปว่า หากสิ่งแวดล้อมดีแต่ไม่ ตอบสนอง **'เศรษฐกิจ'** เราจะทำไปทำไม เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจต้องดี คือ ต้องเห็นผลประโยชน์จากป่า ต้องได้ใช้ และต้องใช้เฉพาะส่วนเกิน อย่าไปใช้ ส่วนที่มีทั้งหมด หากไม่ตอบสนองต่อเศรษฐกิจ สุดท้าย ก็ต้องไปตัดไม้กัน อยู่ดี จึงต้องพอกอยู่พอกกินชุมชนถึงจะอยู่ได้ พอมีน้ำแล้วก็มีโอกาสไปต่อยอด เรื่องของเศรษฐกิจได้ ตอบสนองต่อชีวิตได้

3) ข้อสำคัญที่สุด ต้องมีเรื่องของ **'สังคม'** เพราะเป็นเรื่องของ กระบวนการการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน แบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ร่วมกัน

และทั้งหมดนี้ **จะต้องมีความสมดุลกัน** จุดสำคัญที่สุด จะต้องทำ ตรงนี้ให้ได้ ต้องทำให้เกิดความสมดุลทั้ง 3 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อมดี ตอบ สนองเศรษฐกิจที่ดี ไม่สุดโต่ง และเหมาะสมกับบ้านเรา ข้อสำคัญคือ ชุมชน เป็นสุข พุดจาปราศรัยกัน มีการสามัคคี มีความช่วยเหลือกัน เอาประโยชน์ ของส่วนรวมมาตั้งไว้ และนำมาแชร์ มาแบ่งปัน และร่วมกันทำ ร่วมกันรับ

ด้วยประสบการณ์ของตัวเอง ผมยืนยันได้ว่า น้ำเป็นสิ่งที่สำคัญ หาก ชุมชนไม่มีน้ำแล้ว ชุมชนจะหมดซึ่งโอกาส ไม่มีโอกาสใดๆ เลย เพราะในชนบท ของเรา การเกษตรนั้นเป็นฐานหลัก ถ้าทำเกษตรไม่ได้ก็ยากที่ชีวิตจะอยู่ได้ สุดท้ายคงวิ่งเข้ามาอยู่ในเมืองกันหมด

บรรยายพิเศษ

ป่าชุมชน คือทางออกในการจัดการ ทรัพยากรป่าไม้จริงหรือ?

ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์

สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

‘งาน’ ของ ‘ป่า’ มีมากกว่าที่เรารู้ งานของป่าประกอบไปด้วยสรรพชีวิตมากมายที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ทั้งสรรพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ทำให้เป็นป่า และทั้งหมดล้วนมีความสำคัญกับชุมชนและชนบท เพราะป่าเป็นธรรมชาติที่เอื้อให้ชีวิตเราร่มเย็น

ป่าเป็นครัวหลังใหญ่ สำหรับชาวชนบท เป็นแหล่งอาหารสารพัด ฉะนั้นคนที่มีป่าก็จะมีวันอด เมื่อเราเทียบแอฟริกากับเอเชีย จะเห็นได้ชัดเจนว่าคนในเอเชียที่อดอยากยากจนนั้น มีน้อยกว่ามากในแอฟริกา ในแอฟริกาไม่มีป่าเหลือแล้ว แต่ในเอเชียหรือในเมืองไทยเรายังรักษาป่าไว้ได้ส่วนหนึ่ง ป่าจึงเป็นครัว เป็นแหล่งอาหาร ตรงนี้เป็นส่วนสำคัญ

ป่ายังเป็นโรงเรียน เพราะในสมัยก่อนเด็กจะต้องตามพ่อแม่เข้าไปในป่าเพื่อหาผัก หาอาหารการกินที่อยู่ในป่า เรียนรู้จากพ่อจากแม่ ป่าจึงเป็นโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้ถึงชีวิตที่ไม่ใช่เฉพาะเรา หรือไม่ใช่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น แต่มันเป็นสรรพชีวิตที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเรา ป่าสอนให้เรารู้จักความอดทน รู้จักความอดกลั้น รู้จักต่อสู้กับความยากลำบาก และความไม่แน่นอน จึงไม่มีหลักสูตรไหนในโรงเรียนใดๆ ในโลกสอนเราได้เหมือนป่า ป่าทำให้เราแข็งแกร่ง หนักเอาเบาสู้ ก็เพราะเราได้เรียนรู้จากป่า

ป่าเป็นโรงพยาบาล เมื่อเจ็บเมื่อป่วย บางที่ไม่ต้องถึงขั้นใช้ยาสมุนไพรแค่เดินเข้าป่าก็หายป่วยแล้ว ถ้ามัวทำไม่ถึงหายป่วย เราลองเดินออกจากตึกนี้ไปขึ้นรถเมล์ ยังไม่ทันถึงป้ายที่จะขึ้นรถเมล์ เราก็อ่อนเพลียแล้ว เพราะ

กว่าจะเดินไปถึงโรงแรมเราสูดอากาศเข้าไปเยอะ อากาศซึ่งเต็มไปด้วยฝุ่นละออง อากาศซึ่งเต็มไปด้วยควันพิษ อากาศซึ่งเต็มไปด้วยมลภาวะตกค้าง แต่เมื่อเราเดินเข้าไปในป่า พื้นที่ที่ก้าวเข้าไปในป่า บรรยากาศ ความรู้สึกเย็น ความรู้สึกสงบ และอากาศที่เราหายใจเข้าไปมันช่วยฟื้นฟูชีวิต อย่างน้อยก็กว่าครึ่งแล้วยามเมื่อเราเจ็บป่วย

ฉะนั้น ผมคิดว่า ป่ามีคุณประโยชน์และมีคุณค่าแก่มนุษย์นับอนันต์ โดยไม่มีข้อโต้แย้ง แต่ทำไมประเทศไทยจึงได้ชื่อว่าเป็นประเทศหนึ่งที่ใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างฟุ่มเฟือย ทำไมครั้งหนึ่ง หรือในช่วงประมาณปี 2515-2525 ประเทศไทยจึงเคยติดอันดับโลกของประเทศที่มีอัตราการสูญเสียป่ามากที่สุดถึงปีหนึ่งประมาณ 3 ล้านไร่

50 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบันปี 2556 ประมาณ 50 ปี เราสูญเสียป่าไปประมาณ 100 ล้านไร่ หรือปีหนึ่งประมาณ 2 ล้านไร่ ซึ่งไม่น้อยเลย คำถามมีอยู่ว่า การที่เราใช้ทรัพยากรป่าอย่างฟุ่มเฟือย การที่ใช้ป่าและทรัพยากรในเชิงทำลายในช่วง 50 ปีนั้น ใครร่ำรวย ใครมั่งคั่ง ใครที่อวดๆ อายากๆ ต้องทุกข์ต้องยากอยู่ในชนบท

ในพื้นที่ 100 ล้านไร่ที่เคยเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก่อน หากเรามีความคิดเหมือนที่เรากำลังคุยกันอยู่ในทุกวันนี้ หรือที่ตำบลปริก หรือตำบลอื่นๆ นำหน้าสร้างองค์ความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อดูแลทรัพยากรในปัจจุบัน ผมคิดว่าประเทศไทยอาจจะต้องตั้งสำนักงานปฏิรูป เพราะประเทศไทยคงเป็นสุวรรณภูมิ เป็นเมืองอยู่ช้านานี้ เป็นแผ่นดินทอง เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เราฝันอยากจะเป็นอยากจะเป็นไปแล้ว

50 ปีของการพัฒนา ขณะนี้มีประชากรอยู่ในชนบทประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ ท่านเชื่อหรือไม่ว่า 80-90 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนนั้น ซึ่งเป็นเกษตรกรประมาณ 5.8 ล้านครัวเรือน หรือเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ ยากจน และเป็นหนี้สิน ปี 2543 ที่มีการจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร เกษตรกรพร้อมเพรียงกันมาจดทะเบียนหนี้ 6.3 ล้านคน ซึ่งเป็นตัวแทนของ 6.3 ล้านครอบครัว ถ้า 1 ครอบครัวมี 4 คน โดยเฉลี่ย 4 คูณ 6.3 ก็ประมาณ เกือบ 30 ล้านคน หรือครึ่งหนึ่งของประเทศ

ฉะนั้น นี่คือคำตอบว่า การใช้อำนาจและทุนเข้าไปครอบครองและแสวงหาผลประโยชน์จากป่าและทรัพยากรในชนบท ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยยากจนลงไปมาก ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงไปมาก ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป และสุดท้ายทำให้ประชาชนอดอยากยากจน ขาดสิทธิและโอกาสที่เคยมีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ นั่นคือการดูแล คุ้มครอง รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากรอย่างยั่งยืน

30 ปีที่แล้ว ก่อนที่จะมีการณีป่าห้วยแก้ว ที่แม่อน เชียงใหม่ มีความพยายามหรือมีชุดความคิดหนึ่ง ซึ่งมองเห็นจุดอ่อนของการบริหารจัดการทรัพยากรของชาติด้วยวิธีการรวมศูนย์ จึงได้เริ่มคุยกันถึงเรื่องของชุมชน ความเป็นชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน

30 ปีมาแล้วที่เราพูดถึงชุมชน พูดถึงความอยู่รอดของทรัพยากรโดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือมีชุมชนเป็นผู้นำ หรือชุมชนเป็นผู้ที่มีอำนาจจัดการ

30 ปีที่มีกระบวนการต่อสู้เพื่อจะเรียกร้องให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากร

แต่อยากทราบเรียนทุกท่านว่า 30 ปีที่ผ่านมา เราประสบความสำเร็จเพียงประการเดียว คือ **กระตุ้นให้ชุมชนจำนวนหนึ่งได้เกิดสำนึก** เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อวิถีของการอยู่ การทำมาหากินที่ไม่สอดคล้องกับป่า หรือไม้เกื้อกูลต่อป่า ซึ่งทำให้ชุมชนจำนวนไม่น้อยหรือมากกว่า 1,200 ชุมชนทั่วประเทศ ลุกขึ้นมาปกป้องป่า ลุกขึ้นมาคุ้มครองดูแลป่าของตนเอง

ขณะนี้เรามีตัวเลขอยู่ประมาณ 1,200 กว่าป่าที่มีความเข้มแข็งและสามารถดูแลป่ามาได้ระดับหนึ่ง แต่น่าเสียดายที่ความพยายามของเครือข่ายป่าชุมชนที่จะนำบทเรียนและประสบการณ์ในการดูแลรักษาป่า ผลักดันเป็นนโยบายสาธารณะ มีกลไกทางกฎหมายและนโยบายเพื่อคุ้มครอง ดูแล และที่สำคัญ การกระจายสิทธิและอำนาจเพื่อให้ชุมชนได้ดูแล รักษาคุ้มครองป่า และทรัพยากรได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ กลับไม่ประสบความสำเร็จ

เรามีความสำเร็จในการขับเคลื่อนจิตสำนึกของคน จากบทเรียนของการขับเคลื่อนเครือข่ายป่าชุมชน ชัดเจนเลยว่า คนชนบทนั้นเพียงแค่กระตุ้นนิดเดียว จิตสำนึกก็กลับคืนมาแล้ว เขาถูกโฆษณาชวนเชื่อ อยู่ในระบบตกเขี้ยว เป็นทาสอิทธิพลของกลุ่มทุน เพียงไม่กี่ปีก็ถูกทำลายสิ่งที่เป็นบ้าน เป็นโรงอาหาร เป็นโรงเรียน เป็นโรงพยาบาล เป็นโรมมทรสพ เป็นสนามกีฬา เป็นทุกสิ่งทุกอย่างของเขาไป แต่วันนี้ผมคิดว่าเขาฟื้นฟู เขากลับมาแล้ว มีความพร้อมทั้งผู้นำ องค์กร และตัวฐานทรัพยากร

1 มกราคม 2558 ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนแบบเต็มตัว แต่ความจริงก่อนหน้า 1 มกราคม 2558 สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงและเปิดกว้างด้วยกระบวนการของ ‘เอฟทีเอ’ หรือ Free Trade Agreement (ข้อตกลงเขตการค้าเสรี) ไปมากมายแล้ว หมายความว่า ต่อไปประเทศไทย

จะจำกัดหรือสร้างเงื่อนไขการลงทุนเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อคนไทยเฉพาะกลุ่มเฉพาะพวกไม่ได้อีกต่อไปแล้ว เราจะต้องเปิดการลงทุนให้กับกลุ่มผู้ลงทุนในประเทศอาเซียนและประเทศอื่นที่อยู่ข้างหลังประเทศอาเซียน โดยปฏิบัติต่อเขาอย่างคนเอเชียชาติ หรือปฏิบัติต่อเขาให้เท่าเทียมกับการปฏิบัติต่อคนไทยด้วยกัน

ฉะนั้น เหลืออีกปีเศษๆ การแก่งแย่งทางทรัพยากรจะรุนแรงมากยิ่งขึ้น การแก่งแย่งที่ดินเพื่ออยู่อาศัย เพื่อทำกิน การแก่งแย่งป่าเพื่อทรัพยากร เพื่อไม้ เพื่ออาหาร เพื่อของป่า การแก่งแย่งแหล่งน้ำ จะรุนแรงมากขึ้น ป่าและฐานทรัพยากรจะถูกแย่งชิงและถูกจัดการโดยกลุ่มทุนที่เหนือกว่าและมีพลังมากกว่ามาก

สิ่งที่ผมอยากจะสื่อสาร เพื่อให้ได้พูดคุยกันต่อไป คือ ขบวนการที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนมีสิทธิ มีอำนาจ และมีหน้าที่ มีจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่านั้น ต้องเปลี่ยนแปลงแล้ว ป่าในวันนี้ ถูกคาดหวังที่จะอวยประโยชน์ให้กับสังคมอย่างกว้างขวางขึ้น

ป่าและทรัพยากร นอกจากจะเป็นบ้าน เป็นโรงครัว เป็นโรงพยาบาล และเป็นโรงเรียนแล้ว ป่ายังถูกคาดหวังที่จะเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน เป็นแหล่งสำรองอาหาร เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นแหล่งอะไรต่างๆ อีกมากมายที่จะใช้ในการอำนวยความสะดวกสุขของมนุษย์

ประเทศไทยของเรามีคนประมาณ 65 ล้านคนก็จริง แต่วันนี้เรายังมีนักท่องเที่ยวอีกประมาณ 22 ล้านคน และตั้งเป้าไว้ที่ 25 ล้านคนในอีก 2 ปีข้างหน้า เมื่อบวก 65 ล้านคนเข้ากับอีก 25 ล้านคน ก็เป็น 90 ล้านคนที่ต้องกินต้องใช้ในเมืองไทย และอีกไม่กี่ปีต่อจากนั้น ก็อาจจะเป็น 100, 110

หรือ 120 ล้านคน ฉะนั้น ลองนึกภาพดูว่า คนไทยเราจะอยู่ยากขึ้นอย่างไร เราจะต้องต่อสู้ ต้องดิ้นรนมากขึ้นแค่ไหน

วันนี้ ถ้าเราไม่มีความพร้อม ซึ่งไม่ใช่แค่ไปเรียนภาษาอังกฤษ ไปเรียนภาษาจีน แต่หมายความว่า ถ้าฐานทรัพยากร หรือฐานป่าและทรัพยากรซึ่งเป็นชีวิตของพวกเราซึ่งไม่มีความมั่นคง สิทธิในการคุ้มครอง จัดการ และใช้ประโยชน์ยังไม่อยู่ในมือของประชาชนหรืออยู่ในชุมชนท้องถิ่น เมื่อถึงวันที่เราเปิดเสรี เปิดการแข่งขันแล้ว วันนั้นก็ยากที่เราจะปกป้องคุ้มครองทรัพยากรฐานชีวิตของเราไว้ได้ และถ้าเราแข่งขันกับเขาไม่ได้ หรือเราแข่งขันแล้วเราเสียเปรียบ เราจะไม่เหลือฐานอะไรที่จะคุ้มครองชีวิตของเรา ท่านจำวิฤตต้มยำกุ้งหลังปี 2540 ได้หรือไม่ อะไรที่ค่าเงินประเทศไทยให้กลับมาตั้งตัวอยู่ได้ หากไม่ใช่ภาคเกษตรหรือฐานทรัพยากรธรรมชาติ

ปี 2552 **คุณเอลินอร์ ออสตรอม** ชาวสหรัฐอเมริกา เป็นสตรีคนแรกของโลกที่ได้รับรางวัลโนเบล ในฐานะที่ได้ทำวิจัยและเสนอผลงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความอยู่รอดของมนุษยชาติในโลกด้วยกลไกของชุมชน คุณเอลินอร์ ออสตรอม ได้ปลุกจิตวิญญาณของชุมชนขึ้นมาอีกครั้ง หลังจากก่อนหน้านี้หรือเมื่อ 30 ปีที่แล้ว การจัดการฐานทรัพยากรโดยชุมชนถูกตี้อยู่ยบว่าเป็นโศกนาฏกรรมของทรัพย์สินส่วนรวม หรือโศกนาฏกรรมของทรัพย์สินสาธารณะ หมายความว่า เป็นการสร้างความเชื่อผิดๆ ว่าถ้าปล่อยให้ชุมชนดูแลรักษาทรัพยากร ปล่อยให้ประชาชนบริหารจัดการ ทรัพยากรจะอยู่ในภาวะที่เรียกว่า เมื่อใครยาวสาวได้สาวเอา และจบลงด้วยโศกนาฏกรรม คือเสื่อมและถูกทำลายไปในที่สุด

คุณออสตรอมใช้เวลา 40 ปี ในการวิจัยและสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเอาแผนที่โลกมาสำรวจดูทรัพยากร โดยเน้นลงไปทีจุดสีเขียวทุกจุดในโลก พื้นที่ในโลกที่มีความเป็นสีเขียวนั้น ดำรงอยู่ได้เพราะมีความเป็นชุมชน มาวันนี้จึงมั่นใจเถิดว่า พวกเราเดินมาถูกทางแล้ว จะเป็นชุมชนนิยมหรือไม่ก็ตาม แต่วันนี้ เราเห็นตรงกันว่า ชุมชนมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการปกป้องคุ้มครองป่าและทรัพยากร และเราไม่เชื่อว่า ถ้าตัดชุมชนออกไปจากฐานป่าและทรัพยากร เราจะสามารถรักษาป่าและทรัพยากรอยู่ได้

ผมจึงอยากจะชี้ให้เห็นว่า ทางเดินของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การปกป้องและคุ้มครองป่าและทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืนองค์ประกอบหรือหัวใจที่สำคัญ คือความเป็นชุมชน ซึ่งไม่ได้หมายความว่า ชุมชน อาคาร บ้านเรือน ผู้คน แต่ความเป็นชุมชน คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชีวิตและจิตใจของคนที่อยู่ในชุมชน ถ้าเป็นเพียงจำนวนคน จำนวนปาก จำนวนท้อง จำนวนมือ จำนวนเท้า ที่ไม่มีความสัมพันธ์ ไม่มีความตระหนัก และไม่มีความสำนึก มันก็เป็นเพียงหมู่บ้าน เป็นเพียงตำบล แต่ไม่ได้มีความเป็นชุมชน

สุดท้ายนี้ ผมคิดว่า ถ้าเราเห็นประโยชน์ของป่าและทรัพยากรว่ามันเป็นฐานชีวิตของเรา เราก็ต้องรักษาชุมชนให้ได้ และการจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ก็คือการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกาย ใจ และจิตวิญญาณ ป่าไม่ใช่ท่อนซุง ป่าไม่ใช่วัตถุดิบ แต่ป่าเป็นจิตวิญญาณของทุกๆ คน

ฉะนั้น ป่าจะอยู่ได้ คนจะอยู่ได้ ต้องทำให้จิตวิญญาณของป่าและจิตวิญญาณของคนรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

บรรยายพิเศษ

สภาเด็กและเยาวชน... เครื่องมือการสร้าง ความเป็นพลเมือง

รศ.ดร.สมพงษ์ จิตระดับ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อเราพูดถึงการสร้างความเป็นพลเมือง นั่นก็คือการปกครองตนเอง การจัดการตนเอง ดังนั้น เมื่อเราพูดถึงการเตรียม **‘ต้นกล้าประชาธิปไตย’** เราก็อาจจะต้องเปลี่ยนวัฒนธรรม จากที่คิดว่าบ้านเมืองคือเรื่องของการหย่อน บัตรเลือกนายกา เลือกรัฐมนตรี ก็จะต้องเปลี่ยนมาเป็นวัฒนธรรมพลเมือง และ **‘สภาเด็กและเยาวชน’** ก็มีฐานะเป็นเครื่องมือและกระบวนการในการ พัฒนาความเป็นพลเมืองของรุ่นต่อไป และเป็นกลไกที่สำคัญมากในการดึงเด็ก รวมเด็ก แล้วสร้างเด็กไทยพันธุ์ใหม่ที่กล้าคิดกล้าแสดงออก

มีคำหนึ่งที่น่าสนใจมาก และผมอยากจะให้มันเกิดขึ้น นั่นก็คือ การ สนทนา (dialog) ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กที่มาพูดจากันในเชิงเหตุผล ธรรมชาติ สนทนาในลักษณะของการให้ข้อคิด การมีประสบการณ์ การแลกเปลี่ยน และ การให้สิ่งดีๆ กับความสงสัยของเด็กที่มีอยู่ คำว่า dialog จึงเป็นคำที่สำคัญ มาก

หลักการเบื้องต้น หากใครอยากทำงานเรื่องสภาเด็กและเยาวชน **ประการแรก** คือ **คุณต้องฟังเสียงเด็กเป็น** ส่วนใหญ่บ้านเรามักจะอยู่ใน ขั้นตอนที่ผู้ใหญ่กำหนดและเด็กเป็นคนทำตาม ดังนั้น เรื่องแรกเลย ต้อง ฟังลึกๆ และตั้งใจฟัง แล้วเราจะรู้เลยว่า เด็กคิดอะไร ต้องการอะไร และ เขาอยากมีตัวตนเป็นแบบไหน สไตล์การทำงานของเขาคืออะไร

ประการที่ 2 ที่ผมคิดว่ามีเรื่องสำคัญก็คือ **การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น** ถ้าท่านเปิดพื้นที่ เปิดโอกาส ให้เขาคิดเอง ทำเอง ผมเชื่อว่าท่านจะเห็น ศักยภาพของเด็ก การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เขามีความ รู้สึกว่า เขาเป็นเจ้าของงาน เขาจะลงมือปฏิบัติไม่หยุด เขาจะมีพลังเยอะแยะ หากเขาได้เป็นเจ้าของ และสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อเขาลงมือปฏิบัติจริงๆ เขาจะเกิดจิตสำนึกขึ้นมา

ประการที่ 3 อันนี้เป็นข้อที่น่าสนใจมากๆ หากเรานำพลังของเด็กกับพลังของชุมชนมารวมกัน มันจะทวีเป็นพลังมหาศาสตร์ พลังชุมชนนั้นก็คือ พลังที่จะเกิดขึ้นจากการหนุนเสริมของท้องถิ่น และพอหนุนเสริมให้เปิดโอกาสให้ จัดพื้นที่ มีงบประมาณให้ ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ให้ที่ปรึกษา ให้พี่เลี้ยง หรือให้อะไรต่างๆ พอเด็กเริ่มทำงานแล้ว เขาจะเริ่มขับเคลื่อนไปแบบยาวนาน และเขาจะเป็นเจ้าของที่เป็นผู้ทำทุกอย่างต่างๆ มากมาย แต่หากเราปล่อยให้เด็กทำแต่กิจกรรม เล่นปนสนุก หรือทำกิจกรรมไปทุกวัน แต่ไม่มีเป้าหมาย ไม่เข้าใจว่าเรากำลังทำอะไร มันจะพัฒนาแค่ระดับหนึ่งเท่านั้นเอง คือถ้าเรารู้ว่า เรากำลังจะสร้างเด็กให้เกิดความเป็นพลเมือง เราจะรู้ว่ากิจกรรมของเราจะต้องมีสาระและมีเป้าหมายที่ชัดเจน

การทำกิจกรรมอย่างเดียวนั้น พัฒนาได้แค่ระดับต้น แต่ถ้าเราอยากจะทำให้เขามีกิจกรรมที่พัฒนาตัวเองมากขึ้นไปอีก มีผลเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ กล้าแสดงออก มีความเป็นภาวะผู้นำ เราจะต้องนำพาเด็กไปทำกิจกรรมเพื่อเป้าหมายสำคัญในเรื่องคุณสมบัติความเป็นพลเมือง 6 ประการ คือ 1) **มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้** ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบพรรคพวก ระบบอุปถัมภ์ 2) **เคารพสิทธิผู้อื่น** ไม่เอาสิทธิตัวเองไปประรานหรือไปทำร้ายสิทธิของผู้อื่น 3) **เคารพความแตกต่าง** รู้จักการฟัง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตัวเองได้ 4) **เคารพหลักความเสมอภาค** คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 5) **เคารพกติกา** กฎหมาย ไม่ใช่กำลัง ซึ่งบ้านเราขณะนี้มีการแบ่งพรรค แบ่งสี แบ่งพวก และใช้กำลัง ทั้งๆ ที่ทุกคนมีเหตุมีผลเพียงแต่ปิดหูไม่ยอมรับฟังกัน และข้อสุดท้าย คือ 6) **รับผิดชอบต่อสังคม** กล่าวคือ ต้องกระตือรือร้น ซึ่งคนไทยนั้นจะมีปัญหาในตอนนี้ ซึ่งสำคัญมาก คือจะค่อนข้างเฉื่อยเฉื่อยแต่ก็มีความรับผิดชอบต่อระดับหนึ่ง เช่น พอหย่อนบัตรเลือกตั้งเสร็จก็เสร็จ เป็นต้น

หากเราจะพัฒนาเด็กของเรา ด้วยหลักสูตรความเป็นพลเมืองนั้น ผมขอแนะนำให้ท่านผู้บริหารที่สนใจอยากจะพัฒนาเรื่องความเป็นพลเมืองว่า มีหลักสูตรเรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองที่สถาบันพระปกเกล้า เขาจะจัดประมาณ 3 วัน หรือ กกต. เขาก็มีหลักสูตรที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะมีขั้นตอนให้เราฝึกเด็กของเราแบบเป็นกระบวนการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือให้เด็กทุกคนเลือกปัญหาที่เขาคิดว่า สำคัญที่สุดในชุมชน ในท้องถิ่นของเขาว่า คืออะไร เขาอาจจะพบปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องการตั้งครุภในวัยเด็ก ปัญหาเรื่องยาเสพติด ปัญหาเรื่องความรุนแรงก็แล้วแต่ พอเด็กเริ่มระบุปัญหาได้ ก็ลองให้เขาใช้เหตุผลว่า ทำไมเขาจึงคิดว่า เรื่องนี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 หลังจากที่ทุกคนให้เหตุให้ผลแล้ว ลองคัดเลือกเอาปัญหาสักหนึ่งเรื่อง มาสร้างเป็นนโยบายสาธารณะ และจะผลักดันไปสู่การขับเคลื่อน จะเห็นว่า สิ่งที่เราจะเริ่มสอน คือการฝึกให้เด็กฟังเสียงและเหตุผลของคนอื่น เปิดกว้าง ยอมรับ เขาก็จะได้สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ ฉันทามติหรือเสียงส่วนใหญ่

ขั้นตอนที่ 3 เราก็คงสอนเด็กให้รู้จัก ไม่ใช่แค่นำเสนอปัญหาอย่างเดียว หรือพูดแต่ปัญหาอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต่อไปนี่เขาจะต้องรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ หรือปัญหาอะไรต่างๆ ที่เชื่อมโยง ให้เขาเน้นหรือเล็งไปที่ตัวปัญหาให้หนึ่ง ให้ชัดเจน และมีตรรกะในการอธิบายหรือมีเหตุผลได้

ขั้นตอนที่ 4 คือนำสิ่งที่เขาเสนอ เข้าสู่งานที่เด็กตั้งใจทำมากที่สุด ในกระบวนการทั้งหมด คือทำแฟ้มผลงาน ผมเคยทำงานแบบนี้ และเห็นเด็กอยู่ตั้งแต่สองทุ่มถึงตีสองเพื่อทำแฟ้มผลงานขึ้นนี้ ชนิดไม่เสร็จไม่ยอมเลิก เด็ก

จะทำงานอย่างเต็มที่ ตั้งแต่การหาข้อมูล ตัวหนังสือ งานศิลปะ แบ่งงานกันทำ แบบซุ่มนุ่น่าย และพอได้ผลงานออกมา ผมรู้สึกมหัศจรรย์มากกว่า เด็กขนาดนี้ เขาหาข้อมูลแบบนี้ ทำเรื่องแบบนี้ วิธีการแก้ไขปัญหาแบบนี้ และมีความคิดสร้างสรรค์กันมาก ฉะนั้น เราจะต้องฝึกให้เด็กรู้จักการคิดวิเคราะห์ พิจารณาหาทางแก้ไข มีทางเลือกทางออก และสิ่งสำคัญคือ เด็กจะขับเคลื่อนอย่างไร จะเริ่มต้นทำงานอย่างไร ไม่เช่นนั้นก็จะพูดกันแต่เรื่องของปัญหา

ขั้นตอนที่ 5 เราลองเป็นที่ปรึกษาและลองนำเสนอให้เด็กดูว่า เมื่อคุณรวบรวมข้อมูลต่างๆ เสร็จแล้ว หากคุณจะเสนอนายก อบต. คุณจะเสนอผู้นำท้องถิ่น จะนำเสนออย่างไรให้เขาสามารถตัดสินใจ คุณจะพูดอย่างไรให้ผู้นำท้องถิ่นเห็นว่า ปัญหานี้สำคัญ เพื่อให้เขาตัดสินใจว่า เขาจะต้องแก้ปัญหานี้ร่วมกับเด็ก

ขั้นตอนที่ 6 ลองทบทวนประสบการณ์ที่เราทำกันมาว่า มีจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อที่ควรแก้ไขอย่างไร

หากท้องถิ่นของเรา ซึ่งมีทั้งหมดกว่า 7,000 อบต. ถ้า 7,000 กว่าแห่งลองใช้กระบวนการนี้กับเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นของตนเอง นำพลังของเด็กและเยาวชนกับชุมชนท้องถิ่นรวมเข้าด้วยกัน พลังอำนาจจะเกิดขึ้นมากกว่า 3 ยกกำลัง 3 ทำ 1 กระบะมากกว่า 10 สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาในอนาคต เราจะ मिलโลกถ่ายทอดและต่อยอดภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น อย่างที่เรามีพระรูปหนึ่งที่สามารถแก้ไขเรื่องหนี้สินของชาวบ้านได้เกือบทั้งจังหวัด หรือมีประชาชนชาวบ้านมีภูมิปัญญาท้องถิ่นคนหนึ่งทำเรื่องเงิน เรื่องหนี้สิน

ผมเคยคุยกับครูชบ ยอดแก้ว ที่อยู่ภาคใต้ แกทำเรื่องสวัสดิการวันละบาท เป็นต้นแบบของทั้งประเทศ แต่ผมถามถึงกระบวนการและขั้นตอน

ที่จะส่งต่อไปสู่เด็กและเยาวชน ครูชบนิกเอะใจทันที ท่านทำดีมากและมี
องค์ความรู้เรื่องต่างๆ มากมายมหาศาล แต่เด็กมีส่วนร่วมน้อย องค์ความรู้
ต่างๆ เหล่านี้มีคนอื่นมาดูแล แต่เด็กในชุมชนของตัวเองกลับไม่ได้รับการสานต่อ
นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าคิด

เพราะฉะนั้น ขณะนี้สิ่งที่เราจะต้องทำก็คือ เราต้องตระหนักว่า เรามี
กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนที่เป็นต้นกล้าประชาธิปไตย นอกจากเราจะสอนในเรื่อง
ชุมชนท้องถิ่น เช่น เรื่องสวัสดิการชุมชน เรื่องสัจจะวันละบาท เกษตรกรรม
ยั่งยืนที่ไม่ใช้สารพิษ ไม่ใส่สารเคมีทั้งหลาย สุขภาพ สุขภาวะ โรคความดัน
โรคหัวใจ และโรคอื่นๆ เยอะแยะไปหมด เรามีวิธีการแก้ไขเยอะแยะ
สวัสดิการชุมชน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภัยพิบัติ แต่เราจะทำ
อย่างไรที่จะถอดเป็นองค์ความรู้ให้เกิดขึ้น เราจะเก็บความเป็นวัฒนธรรมที่
เป็นของไทยๆ ความเป็นท้องถิ่น ความเป็นชุมชน ความเป็นพลังและอำนาจ
ความรู้จากความเป็นธรรมดาให้เป็นไม่ธรรมดาได้อย่างไร

คำตอบคือ **‘พลเมืองเด็ก’** สำหรับพลเมืองเด็กนั้น การรวมตัวนั้น
เป็นเรื่องธรรมชาติ อย่าไปสร้างพลเมืองเด็กผ่านสภาเด็กและเยาวชนหรือ
ระบบราชการเด็ดขาด เพราะมันจะกลายเป็นองค์กรจัดตั้ง เช่น เลือก
นักเรียนต่างๆ มา สุดท้ายก็สูญสลายไป แต่ถ้ามีการรวมตัวโดยธรรมชาติก็
จะมีความยั่งยืน โดยที่ผู้ใหญ่ต้องให้การสนับสนุน

เพราะฉะนั้น เด็กจะต้องฝึกฝนเรื่องโครงการ การเขียนโครงการ มีพื้นที่
มีลานอเนกประสงค์ มีประเด็นสาธารณะ เราจะต้องมีโรงเรียนในชุมชนของ
เรา ซึ่งไม่ใช่โรงเรียนประถมศึกษา ไม่ใช่โรงเรียนมัธยมฯ แต่เป็นศูนย์การเรียนรู้
เป็นโรงเรียนทางเลือก เป็นโรงเรียนที่เราจะเอาเนื้อหาจากชุมชนท้องถิ่นเข้า
มาสอนเด็ก โดยทำหลักสูตรของเราเอง เป็น**หลักสูตรระยะสั้น 3-4 วัน** เช่น

อบรมเรื่องสวัสดิการชุมชน แล้วลองให้เด็กเข้าไปอยู่ในธนาคารชุมชน กลุ่มสวัสดิการชุมชน หลักสูตรระยะสั้นนี้จึงเป็นเรื่องที่เราจะต้องพยายามจัดทำให้ได้ โดยมี**องค์ความรู้ในศูนย์การเรียนรู้** ที่ต้องคำนึงถึง ดังนี้

- 1) เป็นองค์ความรู้เกิดขึ้นจากปราชญ์ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) เป็นเรื่องที่สำคัญมากๆ คือพาสภาเด็กและเยาวชน กลุ่มองค์กรของเราไปศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่ ไปหาเครือข่ายของเรา ไปดูชุมชนอื่นๆ ที่เขาทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ที่เด่นๆ เช่น ชุมชนที่แก้ไขปัญหาเรื่องยาเสพติดได้ บางชุมชนแก้ไขปัญหาเรื่องเด็กท้อง แท้ง ทิ้ง ได้ เราก็ต้องทำแบบนี้ พาเด็กของเราไป ก็จะได้องค์ความรู้ที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายร่วมกัน
- 3) เราต้องไม่ปฏิเสธองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น ที่ฟังจากปราชญ์ชาวบ้านท่านหนึ่งพูดว่า ให้ชาวบ้านจัดการกันเอง ไม่นานมันก็หาย เพราะฉะนั้น เราก็ต้องรับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น เรื่องธนาคาร เรื่องการจัดการความรู้ (KM) และเรื่องต่างๆ องค์ความรู้สมัยใหม่ จะช่วยทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีชีวิต ขยับเขยื้อนต่อไปได้ และมีการส่งต่อ
- 4) องค์ความรู้ที่เราจำเป็นต้องทำคือ เด็ก เวลาเขาทำงาน เขามีกิจกรรมต่างๆ เขาพบอะไรเยอะเยอะไปหมด ท่านลองไปคุยกับสภาเด็กรุ่นแรกๆ ดูได้เลยว่า ประสบการณ์การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนที่ประสบความสำเร็จมีอะไร ประธานสภาเด็กและเยาวชนรุ่นก่อนๆ เขาสะสมความสำเร็จและความล้มเหลว จะมีจิตวิทยาที่จะดูแลน้องๆ อย่างไรให้มารวมกลุ่มกัน หลายเรื่องน้องๆ เรียนรู้จากพี่ๆ สภาเด็กและเยาวชนที่เขาสะสมประสบการณ์มา ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ต้องได้รับการถ่ายทอด เพราะฉะนั้น ตัวศูนย์การ

เรียนรู้หรือโรงเรียนทางเลือกนี้ ขออย่าให้มันแข่งตัวเหมือนโรงเรียน
ในระบบ ถ้ามันแข่งตัวเหมือนโรงเรียนในระบบเมื่อไหร่ มันจะไม่
รอดทันที

สิ่งสุดท้าย ที่ผมอยากจะฝาก จากประสบการณ์การทำงานในสภา
เด็กและเยาวชนมา เงินนั้นเป็นทั้งกระบวนการการสร้างสรรค์ แต่เงินก็เป็น
กระบวนการทำลายเด็กด้วย อันตรายมากถ้าให้เด็กต้องมานั่งหมุนเงิน ผม
เห็นเด็กหลายคนที่ชื่อ ใส สะอาด แต่พอมีเงินเข้าไปมีปัญหาทันที ระบบ
ธรรมาภิบาลจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะฉะนั้น ผมจึงเห็นว่า ควรมีการจัดตั้ง
กองทุนโดยให้เด็กบริหารกองทุนตัวเอง หาเงินจากชุมชน หรือจากอะไร
ต่างๆ เขาจะบริหารกองทุนเป็นเหมือนกับผู้ใหญ่ในชุมชนทำ

ในประเด็นที่ผมอยากจะสรุป คือสิ่งที่สะท้อนออกมาจากผู้นำท้องถิ่น
หลายท่าน ซึ่งหลายพื้นที่ก็อาจจะเปลี่ยนไปแล้ว นั่นก็คือ เวลาเรามองเด็ก
และเยาวชน ไม่ใช่มองเด็กเป็นพวกสร้างปัญหา เด็กพ่อแม่ไม่สั่งสอน หรือมี
มุมมองต่อเด็กที่เล่นบิบบอย หรือกลุ่มเด็กที่ซี้จักรยานต่างๆ ว่า เป็นเด็กที่มา
มั่วสุม วิธีการคิดเช่นนี้ต้องเปลี่ยน

เราต้องมองว่า เด็กที่กำลังทำอะไรต่างๆ เขาเป็นลูกหลานของเรา เรา
ต้องดูแลเอาใจใส่เขา ถ้าเราปล่อยปละละเลย เท่ากับเราผลักเขาออกไป เขา
ก็จะเสี่ยง เมื่อเสี่ยงก็จะเป็นปัญหา

แต่ถ้าเราเปลี่ยนมุมมองสักนิด แล้วเดินเข้าไปหาเขา พูดคุยกับเขา
เราจะได้เด็กและชุมชนของเรากลับมาทันที

และเมื่อนั้นลูกหลานในชุมชนของเราก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพให้
กับประเทศไทย

ปาฐกถาพิเศษ

ศูนย์พัฒนาครอบครัว... ศูนย์บ่มเพาะความเป็นพลเมือง

ศ.พญ.ชนิกา ตู้จินดา

ที่ปรึกษาคณะกรรมการบริหารแพน คณะที่ 4

ดิฉันจบการศึกษาแพทยศาสตรในปี 2506 มาถึงวันนี้ก็ 50 ปี และอายุก็ 74 ปีแล้ว ฝ้าติดตามการเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัว ได้เห็นครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปมาก เปลี่ยนแปลงไปด้วยภาระหน้าที่ของพ่อแม่ และเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเมืองใหญ่หรือเมืองเล็ก

แต่ก่อนนั้น พ่อแม่ คือครูคนแรก เราสอนลูก เป็นหมอคนแรก ช่วยดูแลลูก เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง บางคนบอกว่า เป็นผู้พิพากษาด้วยในเวลาทีลูกทะเลาะกัน ทุกสิ่งทุกอย่างของลูก คือพ่อแม่ แต่ภาระงานการมันดึงพ่อแม่ออกไป รวมถึงสังคมและปัจจัยภายนอก

ท่านทราบดี เพราะว่าทุกชุมชนนั้นมีทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่มีปัญหาจะต้องแก้ไข แล้วอะไรคือจุดที่สำคัญที่สุด นั่นก็คือครอบครัว ปัญหาที่วนกลับมาใหม่ว่า ปัจจุบันนี้ ครอบครัวเองมีปัญหาเยอะ ไม่ว่าจะครอบครัวแตกแยก พ่อแม่จะต้องทิ้งลูกไว้กับใครสักคนหนึ่งเพื่อที่จะดูแลแทน ซึ่งเกี่ยวโยงถึงเรื่องการอบรมบ่มนิสัยอันเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด โดยการเลี้ยงดูลูก คุณธรรมต้องนำก่อน ถ้าหากลูกเป็นเด็กดีแล้ว ทุกอย่างจะดี

กับเด็กๆ เรามักจะพูดเรื่อง child center ถ้าเป็นหมอ เราจะใช้คำว่า patient center คือคนไข้ ที่เราเน้นย้ำเรื่องเอาคนไข้เป็นจุดศูนย์กลาง ส่วนการศึกษาเราก็เน้นเด็กเป็นจุดศูนย์กลาง แต่ปรากฏว่าหากครอบครัวไม่เป็นศูนย์กลาง ปัญหาต่างๆ ก็แก้ไม่สำเร็จ ครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

เรามาคิดกันเร็วๆ ทุกท่านทราบกันอยู่แล้วว่า จะทำอย่างไรให้ครอบครัวมีความสุข และศูนย์พัฒนาครอบครัวนั้นก็คือ ศูนย์พัฒนาความเป็นพลเมืองดี และความสุขของครอบครัว ลองคิดถึงครอบครัวของท่านแล้วก็ลองคิดว่า เรายังทำสิ่งนี้กันอยู่หรือไม่ บางทีเราก็ลืมครอบครัวไปเลย เพราะภารกิจภาระงาน

นั่น ดึงเราไปคนละทิศคนละทาง พ่อไปทาง แม่ไปทาง ลูกไปทาง ไปคนละทิศ
คนละทางหมดเลย เรายังคงทำสิ่งเหล่านี้อยู่หรือไม่ ลองทบทวนกันดู

สิ่งที่เราควรจะทำเมื่อเราเริ่มครอบครัวใหม่ๆ คือการตั้งเป้าหมาย
ร่วมกัน เวลาทำงาน เรายังตั้งเป้าหมายว่าอย่างนั้นอย่างนั้น ฉะนั้น เมื่อเรามี
ครอบครัว เราจึงควรจะต้องตั้งเป้าหมายร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทิศทางใน
การอบรมเลี้ยงดูลูก เพราะสิ่งที่เราทำอยู่ทุกวันนี้ มันจะบันทึกไปในเซลล์
สมองของเด็ก และจะบันทึกอย่างไม่มีวันลืมเลย

เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราปฏิบัติต่อกันอย่างสม่ำเสมอ จะมีผลต่อเด็ก เรา
ลองมาทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า เราปฏิบัติต่อครอบครัวของเราอย่างไร เช่น
เรื่องของการ**ให้ทาน** เรามีไหม มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันไหม **ปียวาจา**
เรายังทำกันอยู่หรือไม่ หรือเจอที่ไรก็ดูว่า **“ไม่ได้เรื่องเลยแกล ผู้บ้านนั้นก็ไม่ได้
แกลทำไม่ต้องเป็นอย่างนี้ ฉันผิดหวังเหลือเกิน ฉันทุ่มเทให้แกลเยอะ”** คำพูด
เหล่านี้พูดติดปากมากเลย

นอกจากทานและปียวาจาแล้ว เราเป็นคนที่มีความ**สม่ำเสมอ** และ
การทำเพื่อคนอื่น หรือสมานัตตา และอัตถจริยาหรือไม่ นอกจากนี้ **เมตตา
กรุณา มุทิตา อุเบกขา** พ่อแม่เป็นพรหมของบุตร เราทำอยู่แล้ว แต่อุเบกขา
นั้น บางทีเราปฏิบัติไม่ถูก ตัวอย่างเช่น ถ้าอะไรที่ลูกควรจะทำด้วยตัวเอง
คุณพ่อคุณแม่ไม่ต้องเมตตากรุณามาก อุเบกขาเข้าไป ให้ลูกทำเอง ลูกต้องทำ
สำเร็จ เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่ดีฉันฝากไว้เป็นเบื้องต้นเพื่อให้เราได้ทบทวนต่อ
ครอบครัว ซึ่งยังมีอีกหลายเรื่องเลยทีเดียว

สำคัญที่สุดเวลานี้ เด็กไทยเราทำอะไรไม่ค่อยสำเร็จ พอจบปริญญา
ตรีมา ไปถามพวกนายจ้าง นายจ้างก็บอกว่า ทำไม่จบมาแล้วแต่คิดอะไรเอง

ไม่เป็น ไม่ตั้งใจทำงาน จีบจืด และเอาแต่งงานเบาๆ นั่นก็เพราะว่า เดียวนี้เรา
เลี้ยงลูกของเราโดยลี้ม **อิทธิบาท 4 : ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา** เด็ก
ทำงานจีบจืดมาก ของเล่นก็ทิ้งเกะกะ

เด็กวัยรุ่นและเด็กสมัยใหม่ ปานนี้เขาเดินกันงั้นมสไต้ลกันหมดแล้ว เขา
อาจจะลืมไปแล้วว่า เพลงไทยมันฝังลึกอยู่ ความเป็นไทยมันถ่ายทอดสิ่งที่
ดีงาม และดนตรีนั้นมันไปบำรุงสมอง เดียวนี้พ่อแม่จะคิดแต่ว่า ทำอย่างไร
ให้ลูกฉลาด ให้ลูกเก่ง ความจริงสิ่งที่บันดาลจากสมองนั้นยังมีอีกมากมาย ทั้ง
เรื่องคุณธรรม จริยธรรม ความตั้งใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่จะเป็นคนดี และอิทธิบาท 4 :
ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

ปัญหาเหล่านี้ทุกท่านย่อมทราบอยู่แก่ใจ แต่ข้อสำคัญคือ การปฏิบัตินั้น
ก็ไม่ง่ายอย่างที่คิด ดังนั้น **‘ศูนย์พัฒนาครอบครัว’** จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

ดิฉันเป็นหมอดูเด็กมาตั้งแต่ปี 2506 ก็อยากจะเห็นในสิ่งที่เรารอคอย
มานานและมีความต้องการเป็นอย่างยิ่งในยุคนี้ ยุคที่บ้านเมืองเป็นอย่างนี้
‘ศูนย์พัฒนาครอบครัว’ นี้แหละ คือความหวัง คือแสงสว่าง

เพราะฉะนั้น ภารกิจเพื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง
เป็นภารกิจที่เป็นกุศลมหาศาล เพราะท่านไม่ได้ช่วยแค่เด็ก แต่ท่านช่วยเด็ก
คนหนึ่งและหลายๆ คนให้เติบโตและมีอนาคต ท่านช่วยครอบครัว ท่านช่วย
ชุมชนและสังคมของท่าน ถ้าครอบครัวเข้มแข็งแล้ว เรื่องเกร เรื่องอาชญา-
กรรม หรืออะไรที่มันร้ายๆ ก็จะถูกหยุดยั้ง เรื่องการพนันและหนี้สินต่างๆ ก็
จะไปตามเส้นทางของมัน โดยที่เด็กพวกนี้จะไม่เหลียวแล เขาจะใฝ่ดี คิดดีเสมอ

ขอให้ม่ใจ มีจิตเป็นประธาน เพราะมันจะสั่งการทุกอย่าง และขอให้ม่
สติอยู่เสมอไม่ว่าจะทำอะไร เมื่อนั้นปัญญา ก็จะเกิด

บรรยายพิเศษ

สังคมไทยพร้อมรับ สังคมผู้สูงอายุได้อย่างไร

สุวรรณี คำมัน

รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ก่อนที่จะเราจะเป็นผู้สูงอายุ นั่น เราจะต้องเตรียมพร้อมตั้งแต่เป็นหนุ่มสาว ดังนั้น การได้เห็นคนหนุ่มคนสาว เห็นผู้นำท้องถิ่น เห็นนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นคนหนุ่มคนสาวให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ ให้ความสำคัญว่า ท้องถิ่นจะเข้ามาดูแลผู้สูงอายุได้อย่างไร จึงเป็นเรื่องน่ายินดีมาก

ที่สำคัญไปกว่านั้น ถ้าให้คนหนุ่มสาวในจังหวัด ใน อบต. ในพื้นที่ของท่านได้มาเป็นเครือข่ายดูแลผู้สูงอายุด้วย ก็จะทำให้สัมพันธภาพ ความเอื้อเอื้อเพื่อ ความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมตะวันออกอันมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วยนั้น ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

การปฏิบัติกับผู้สูงอายุ ผู้มีชีวิตจิตใจ มีภูมิปัญญา มีปุมที่ผ่านร้อนผ่านหนาวมากมาย ดีเท่าไร เราก็จะได้มงคลชีวิต ได้ทำในสิ่งที่เป็นคุณค่าต่อชีวิตของเรามากขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น เรื่องการดูแลผู้สูงอายุจึงไม่ใช่แค่หน้าที่ของคนนั้นคนนี้ แต่เป็นเรื่องที่คนในท้องถิ่นจะต้องร่วมกันทำ อย่างน้อยถ้าเราคิดออกแบบตั้งแต่ต้น วางแผนตั้งแต่แผนชุมชนหรือแผนท้องถิ่นขึ้นมา ก็จะทำให้การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของเรามีคุณภาพและความพร้อมมากขึ้น

อยากจะเรียนให้ท่านทั้งหลายทราบคร่าวๆ เป็นพื้นฐานว่า ประเทศไทยของเราได้ผ่านร้อนผ่านหนาวมาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นวางแผนพัฒนาประเทศเมื่อปี 2504 เราได้ผ่านขั้นตอนของการวางแผนเพื่อที่จะให้เรารอดประชากรให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่เรามีอยู่ จนมาถึงปัจจุบันนี้ เราอยู่ในขั้นที่ 5 หรือช่วงที่ 5 ที่อัตราการเกิดต่ำกว่าอัตราการตาย นัยตรงนี้หมายความว่า เราเข้าสู่

สังคมผู้สูงอายุแล้ว หรือที่จริง เราเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี 2552 แล้ว ซึ่งในปี 2553 ก็ได้รับการยืนยันชัดเจนจากการทำสำมะโนประชากร

จากตรงนี้ จึงทำให้ประเทศไทยกลายเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่กำลังจะเติบโตขึ้น เพราะเขาก็อยากรู้ว่า เราวางแผนประชากรอย่างไร เราสร้างคุณภาพประชากรอย่างไร และเราจะดูแลประชากรผู้สูงอายุของเราอย่างไร ตามศักยภาพ ข้อจำกัด และสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่ของเรา

เราจะเลียนแบบเหมือนประเทศสิงคโปร์ก็คงจะไม่ได้ เพราะเขามีเงิน และมีคนที่มีการศึกษาสูง เขาพยายามที่จะให้คนที่มีการศึกษาสูงแต่งงานกัน เพื่อจะได้มีลูกออกมาเป็นประชากรทดแทนประชากรสูงวัย เพราะเขามีโครงสร้างเป็นสังคมสูงวัยก่อนเรา แต่ท้ายที่สุดก็ไม่เกิดผล เพราะมันเป็นโลกสมัยใหม่ที่คนหนุ่มสาวแต่งงานช้าหรือไม่แต่งงานเลย และยิ่งเขามีการศึกษาหาเลี้ยงตัวเองได้ เขาก็ยังไม่อยากจะแต่งงาน ทำให้ความเอื้ออาทรต่อกัน และความสัมพันธ์ของมนุษย์ค่อยๆ ลดลงไป ซึ่งเป็นที่ไปที่มาที่ทำให้สายการบินสิงคโปร์ต้องมีโรงเรียนสอนวิธียิ้มให้แก่พนักงานของเขา

ดังที่เรียนให้ทราบ เราผ่านช่วงที่มีประชากรจำนวนมากจนมาถึงช่วงที่จำนวนประชากรมีน้อยลง ตรงนี้มีนัยสำคัญ เพราะครอบครัวหนึ่งโดยเฉลี่ยแล้วจะมีลูก 2 คน เพื่อให้เท่ากับพ่อและแม่ ทดแทนพ่อและแม่ แต่เวลานี้การเกิดมันกลับต่ำ ซึ่งตรงนี้น่าเป็นห่วงว่า หากเราไม่ดูแลทุกช่วงวัยอย่างดีคงจะเกิดปัญหาในอนาคตแน่นอน เช่น ประเทศญี่ปุ่นในเวลานี้ที่เริ่มมีปัญหา เพราะเขาเป็นสังคมผู้สูงอายุมานาน แม้เขาจะรวยกว่าเราก็คงตาม ดังนั้น หากเราไม่เตรียมตัวไว้อีกก็คงจะแย่เหมือนกัน

เวลาสภาพมันไปทำแผน เราจะลงไปสัมภาษณ์ถึงระดับชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ว่าท่านรู้สึกว่าเป็นท้องถิ่นของท่านมีอะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง สิ่งแรกที่ชุมชนตอบเราคือ รู้สึกว่ามีคนแก่มากขึ้น ซึ่งตรงนี้เป็นตัวยืนยันทฤษฎีและสอดคล้องกับการคำนวณค่าประมาณการประชากร

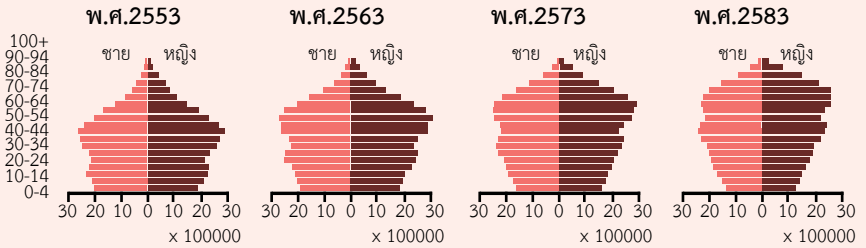
เพราะฉะนั้น ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงประชากร โดยเฉพาะผู้สูงอายุในช่วง 30 ปีข้างหน้าจะเป็นอย่างไร จึงน่าจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับทุกชุมชนท้องถิ่น ทุกหน่วยงานราชการที่จะต้องกลับไปทบทวนว่าการบริการหรือสวัสดิการที่แต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคส่วนทำอยู่ มันสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้สูงอายุในอีก 30 ปีข้างหน้ามากน้อยแค่ไหน และมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศและคนไทยอย่างไร ซึ่งสุดท้ายเราก็มาตรวจสอบว่า ในเวลานี้เรามีเครื่องมืออะไรบ้าง โดยเฉพาะในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นนั้น เครื่องมือเหล่านี้เราจะนำไปเติมเต็มอย่างไร

เนื่องจากสภาพครอบครัวของเราไม่เหมือนเดิม จากที่เมื่อก่อนเราเป็นครอบครัวขยายมีสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก ได้แก่ พ่อแม่ ลูก ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องอยู่ด้วยกันทั้งหมด แต่ปัจจุบันเราเห็นแต่เด็กกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเรียกว่าเป็น skip generation คือมีแต่คนแก่และเด็กเล็ก ทำให้ขาดช่วง และอาจจะมีช่องว่างระหว่างวัยเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ประชากรฐานที่เรานำมาประมาณการนั้น เราใช้ประชากรในปี 2553 ซึ่งเป็นการทำสำมะโนประชากรครั้งล่าสุด โดยเขาจะทำทุกๆ 10 ปี คือเคยทำเมื่อปี 2543 และทำล่าสุดเมื่อปี 2553 จากนั้นเราก็จะเห็นภาพประชากรในอนาคตว่า อีก 30 ปีข้างหน้าจะเป็นอย่างไร

ประชากรไทยแท้ๆ ของเรา มีแค่ 63.24 ล้านคนเท่านั้น และต้องดูว่าประชากรที่ไม่ใช่คนไทย แต่มีชื่อในทะเบียนบ้านนั้นก็มีแสนคน และยังมีประชากรที่ไปๆ มาๆ คือพวกที่ไม่ใช่สัญชาติไทย ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านอีก 2.1 ล้านคน ตรงนี้เป็นครั้งแรกที่สำนักงานสถิติฯ เขาสำรวจละเอียดขนาดนั้น แต่สิ่งที่เรานำมาคาดประมาณประชากรในอีก 30 ปีข้างหน้า เราต้องใช้ข้อ 1 กับข้อ 2 เป็นตัวที่จะนำมาคาดประมาณ เพราะเขาอยู่ในทะเบียนบ้านของเรา และต่อไปนี่ คือภาพที่เราคาดไปถึงในอีก 30 ปีข้างหน้า

จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ปี 2553 เป็นต้นมา ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วน 13 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งถ้าเกิน 10 เปอร์เซ็นต์ เราก็มองว่าได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว และเมื่อไปดูประชากรอายุ 65 ปี หากมีมากถึง 14 เปอร์เซ็นต์ ก็เรียกได้ว่า เป็นสังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์แบบ โดยเขาจะมีภาษาเรียกตามภาษาประชากรศาสตร์ ทั้งนี้ในปี 2563 ประชากรกลุ่มนี้จะเพิ่มเป็นเกือบ 20 เปอร์เซ็นต์ จนกระทั่งในปี 2583 หรืออีก 30 ปีข้างหน้าจะเพิ่มเป็น 32 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมากกว่า 1 ใน 4 ซึ่งเป็นเรื่องน่าตกใจ ทีนี้เมื่อเรามาดูประชากรในวัยเด็ก เราจะเห็นว่า ลดลงเรื่อยๆ เช่นเดียวกับวัยแรงงานก็ลดลง

ถามว่าแล้วเราจะบริหารจัดการอย่างไรต่อผู้สูงวัย เราจะจัดการอย่างไรกับประชากรณที่สั่งสมอยู่ในตัวผู้สูงวัยที่สร้างคุณูปการต่อแผ่นดินของเรามาตลอดช่วงชีวิต เพราะประชากรณนั้น ไม่สามารถถ่ายทอดไว้ในหนังสือตำราเรียนได้ครบถ้วน แต่มันต้องอยู่ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนกัน มีการเปิดเวทีสร้างสรรค์เสวนากัน ตรงนี้คือประเด็น ดังนั้น หากเราพูดในเชิงของผลกระทบ เราก็จะพบว่า ผลกระทบจะมีมากกว่าเด็กเล็ก แม้เราจะบอกว่ามีเด็กน้อยลงแต่ผู้ใหญ่มากขึ้น แต่ค่าใช้จ่ายและลักษณะการลงทุนที่มีต่อทั้งสองวัยนั้นก็ไม่เหมือนกัน

ประชากร

ทั้งหมด	63.8 ล้านคน (65.9 ล้าน)	66.0 ล้านคน (68.1 ล้าน)	66.2 ล้านคน (68.3 ล้าน)	63.9 ล้านคน (66.0 ล้าน)
• (60 ปีขึ้นไป)	13.2%	19.1%	26.6%	32.1%
• 65 ปีขึ้นไป	9.1%	13.0%	19.1%	25.0%
• 15-64 ปี	71.1%	70.2%	66.1%	62.2%
• 0-14 ปี	19.8%	16.8%	14.8%	12.8%
อายุมัธยฐาน	35.5 ปี	39.9 ปี	43.3 ปี	46.3 ปี

อัตราเร่งของการสูงวัย (Speed of Population Aging)

ประเทศ	ปี			ใช้ระยะเวลา	
	สังคมผู้สูงวัย Aging (7%)	สังคมผู้สูงวัยอย่างสมบูรณ์ Aged (14%)	สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด Super-aged (20%)	สังคมผู้สูงวัยไปสู่สังคมผู้สูงวัยอย่างสมบูรณ์ Aging to aged (7-14%)	สังคมผู้สูงวัยอย่างสมบูรณ์ไปสู่สังคมผู้สูงวัยระดับสุดยอด Aged to Super-aged (14-20%)
ไทย	2548	2565	2575	17	10
เกาหลีใต้	2543	2560	2569	17	9
ญี่ปุ่น	2513	2537	2548	24	11
ฝรั่งเศส	2407	2522	2551	115	39
อังกฤษ	2472	2518	2571	46	53
อเมริกา	2485	2557	2575	72	18

นอกจากนี้ อัตราเร่งของการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย หากเทียบกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค ในยุโรป ในฝั่งญี่ปุ่นและเอเชียทั้งหลาย รวมถึงในอเมริกา ของเราก็ดูเหมือนว่า จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุค่อนข้างเร็ว และเร็วจนเตรียมตัวไม่ทัน นักวิชาการบางท่านบอกว่า **“เรายังไม่รวยเลย แต่แก่เสียแล้ว”** ยังไม่มีกำลังที่จะไปสร้างรายได้เงินออมให้แก่ประเทศ ในขณะที่ญี่ปุ่นเขาใช้เวลา 24 ปี แต่เราใช้เวลาแค่ 17 ปี ซึ่งตรงนี้ไม่นับฝรั่งเศส และอเมริกาที่ใช้เวลานานกว่าเรา แต่เขาก็ยังต้องเผชิญปัญหาเรื่องเงินออมที่ลดน้อยถอยลงไป ในขณะที่คนไทยมีเงินออมไม่ถึง 6 เปอร์เซ็นต์

ตรงนี้เป็นปัญหาต่างๆ ไป ซึ่งถ้าชุมชนท้องถิ่นไม่เริ่มตระหนักในเรื่องของการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตัวเอง โอกาสที่เราจะอยู่เป็นผู้สูงอายุที่มีความมั่นคงหรือมีศักดิ์ศรีก็คงจะเป็นไปได้ยาก เพราะเรากำลังจะเป็นสังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์แบบแล้ว อีกทั้งวิวัฒนาการทางการแพทย์และการสาธารณสุขของเราก็ทำให้มีอายุยืนยาวขึ้น แต่ถ้าอายุยืนยาวและมีโรคเรื้อรัง เช่น โรคความดัน โรคเบาหวาน และสารพัดโรคอยู่ในตัวของเรา มันก็จะไม่มีสุขภาพที่ดี

ไม่เท่านั้น ตัวเลขต่อไปนี้จะยิ่งทำให้เราเห็นถึงความรุนแรงของปัญหา และผลกระทบที่สำคัญ หากกำลังคนหรือประชากรของเรา ซึ่งคาดว่าในปี 2569 อาจจะเป็นปีที่มีจำนวนประชากรขึ้นถึงจุดสูงสุดประมาณ 66 ล้านคน จากการคาดประมาณ วันนั้นเราจะมีผู้สูงอายุประมาณ 24 เปอร์เซ็นต์ และใน 24 เปอร์เซ็นต์นั้น จะเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ปี ถึง 15 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งคำว่า 60 ปี หรือ 65 ปี เป็นแค่ตัวบ่งชี้ถึงศักยภาพที่แตกต่างกัน บางคนอายุ 80 ปี ยังแข็งแรงกว่าอายุ 60 ปีก็มี แต่จะชี้ให้เห็นแค่ว่า เมื่อถึงปี 2569 ซึ่งเรามีเวลาเพียงแค่ 13 ปีจากวันนี้ที่จะต้องเร่งเตรียมความพร้อมและสร้างคุณภาพ

ของประชากรทุกช่วงวัย เพราะแน่นอนว่าเมื่อประชากรสูงวัยหรือประชากรวัยแรงงานลดลง ก็จะมีกระทบต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้ที่จะนำไปดูแลทุกกลุ่มอายุ ในขณะเดียวกัน ถ้ามีแรงงานข้ามชาติเข้ามาหรือเข้ามาอย่างไร้ระเบียบมันก็จะมีความหลากหลาย เรื่อง หรือถ้าหากเราต้องการแรงงานต่างด้าวอยู่ แต่เราไม่รู้ว่าเขาอยู่ที่ไหนอย่างไร เป็นชาติไหน ตรงนี้จะเป็นปัญหาเรื่องความปลอดภัย เรื่องโรคที่จะอุบัติใหม่ โรคที่จะอุบัติซ้ำ ค่าจ้างแรงงานก็จะสูงขึ้น ถ้าหากเรามีแรงงานน้อย ค่าจ้างก็ต้องสูง ซึ่งเป็นกลไกตลาดปกติ

ส่วนที่เป็นปัญหาระยะยาว คือการพึ่งพา เพราะในอดีตเรามีวัยแรงงานหลายคนดูแลผู้สูงอายุแค่คนเดียว แต่เวลานี้จะเหลือน้อยลงเรื่อยๆ ซึ่งจะกระทบรูปแบบของรายได้ การบริโภคและการออม โดยเมื่อเราแบ่งคนที่เกิดหรือรุ่นที่เกิดเป็นปีละหนึ่งล้านคน กับรุ่นที่เกิดต่ำกว่าหนึ่งล้านคน ปัจจุบันจะมีการเกิดประมาณ 700,000 คน โดยใน 700,000 คน จะมีที่ต้องทำแท้งอยู่เป็นแสน ตรงนี้ก็เป็นตัวเลขที่เราเสียดายมาก เพราะเมื่อมีการเกิดน้อยแล้วยังมาทำแท้งอีก แน่แน่นอนปัญหาท้อง ทิ้ง แท้ง นั้น เราไม่อยากเห็น แต่เราอยากให้ทุกการเกิดเป็นการเกิดอย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม ตัวเลขนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นวงจรชีวิตของประชากร ทั้งรุ่นที่เกิดปีละล้านคนกับรุ่นที่เกิดต่ำกว่าล้านคนว่า ตั้งแต่เกิดจนตาย ล้วนมีความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อการผลิต ส่งผลต่อบริการของประเทศของเราในภาพรวมทั้งสิ้น โดยที่แรงงาน 1 คนจะมีรายได้น้อยกว่าการบริโภคในแต่ละปี

กลุ่มแรงงานที่สร้างรายได้ ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 15-59 ปี อันเป็นไปตามกฎหมายแรงงาน จะต้องเอาเงินที่สร้างรายได้มาให้แก่ประเทศชาติ ซึ่งมองในภาพรวมของรายได้ประชาชาติแล้ว เงินส่วนนี้ที่เขาสามารถ

สร้างรายได้นั้นก็ต้องนำมาดูแลเด็กและผู้สูงอายุ หมายความว่า ถ้าหากเราไม่มีเงินออมซึ่งเป็นสิ่งเราควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กเสียแล้ว เราจะมีปัญหาแน่นอน ก็ลองหลับตานึกดูว่า เราจะมีปัญหาขนาดไหน

เพราะฉะนั้น เงินออมวันละบาทก็มีความสำคัญสำหรับเราในอนาคต เมื่อเราสูงวัยแล้ว เพราะความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคกับการสร้างรายได้นั้นปกติแล้วเรามีรายได้เท่าไรเราก็ต้องใช้ตามที่เรามี ไม่ใช่ไปกู้ยืมมา แต่หนี้เราได้น้อยกว่าที่เราใช้ เพราะเราต้องใช้ดูแลทั้งเด็กและผู้สูงอายุ

ตรงนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนเหมือนกันว่า เวลานี้ตามโครงสร้างประชากรที่ทำค่าประมาณใหม่ มีแนวโน้มที่เด็กจะเข้าสู่ระดับของการศึกษาทั้งหลายลดลงทุกระดับ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมฯ ระดับมัธยมปลายก็ลด และระดับอุดมศึกษาก็ลดลงเช่นกัน

ดิฉันมักจะตั้งคำถามเสมอเวลาที่เราไปประชุม ครม. สัญจร ซึ่งแทบทุกจังหวัดจะขอตั้งมหาวิทยาลัย เช่น ที่อุดรธานี ขอตั้ง 4 มหาวิทยาลัยขึ้นมาใหม่ ก็ถามว่า แล้วจะเอาใครมาเรียน ถ้าทำไม่ปรับระบบเสียก่อน หมายความว่า ต้องปรับให้ทุกคนสามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต หรือทำงานระหว่างเรียนได้ เป็นต้น หรือแม้แต่อาชีวศึกษา อาจจะเพิ่มจำนวนคนที่จบอาชีวศึกษา หรือเพิ่มจำนวนคนที่มาเรียนอาชีวศึกษาให้มากขึ้น เพราะเป็นความต้องการประเทศ แต่การเพิ่มตรงนี้ไม่ใช่การไปเปิดมหาวิทยาลัยอาชีวศึกษาเพิ่มขึ้น เพราะท้ายที่สุดก็ไม่มีใครเรียนอยู่ดี หากเราไม่สร้างภาพลักษณ์ที่ดี สร้างให้เห็นว่า เราสามารถทำรายได้เท่ากับคนที่จบปริญญา หรือเราสามารถที่จะทำให้คนที่เรียนอาชีวศึกษาไปสู่อุปริญญาได้ นี่คือภาพที่สะท้อนเรื่องการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้แก่ผู้สูงวัย

การเปลี่ยนแปลงประชากรส่งผลให้ภาวะพึ่งพิงสูงขึ้น

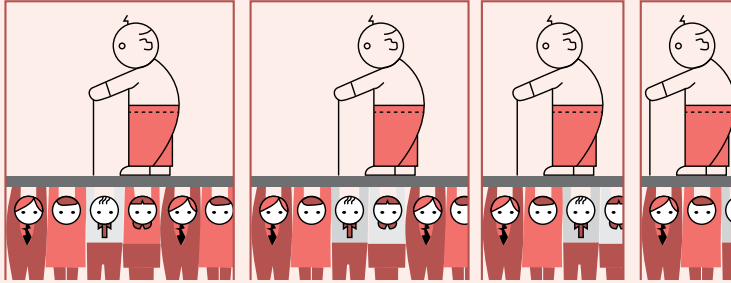
อัตราส่วนการเป็นภาระ → วัยแรงงานต่อผู้สูงอายุ

2551

2553

2563

2573

วัยแรงงาน 6.1 คน
ต่อผู้สูงอายุ 1 คน

วัยแรงงาน 5.7 คน
ต่อผู้สูงอายุ 1 คน

วัยแรงงาน
3.8 คน
ต่อผู้สูงอายุ
1 คน

วัย
แรงงาน
2.4 คน
ต่อผู้
สูงอายุ
1 คน

- อัตราส่วนภาวะพึ่งพิงของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16.51 ปี 2551 เป็นร้อยละ 70.93 ในปี 2573
- อายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดเพิ่มขึ้นในช่วง 2548-2553 จากชาย 70.59 หญิง 77.54 เป็นชาย 75.96 หญิง 82.66 ในช่วง 2563-2573
- จำนวนประชากรรวมของประเทศ 66.48 ปี 2551 และเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง จนถึงปี 2568 มีจำนวนประชากรสูงสุด 70.65 ล้านคนและเริ่มลดลงหลังจากนั้น

ปี 2551 เรามีคนทำงานสร้างรายได้ 6 คน และรายได้ที่เป็นรายได้ ประชาชาติก็สามารถไปสร้างสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ดูแลเด็กและครอบครัวตัวเองด้วย กระนั้นเอง เรายังไม่สามารถขจัดความยากจนได้ ดังนั้น ถ้าจาก ปี 2553 ไปจนถึงปี 2583 ซึ่งเราจะมีคนหนุ่มสาวเพียงแค่ 2 คนเท่านั้น แล้วเราจะดูแลผู้สูงอายุได้อย่างไร

เราจึงต้องเตรียมตัวตั้งแต่บัดนี้ ต้องสร้างความอยู่ดีมีสุข ต้องสร้างสุขภาพด้วยการฟิตตนเองและจัดการตนเองให้ได้ตั้งแต่บัดนี้ เพราะต่อไปนี้หลังจากที่เราอายุ 60 ปีแล้ว ตามสถิติการคาดเดาถือว่าเราจะมีอายุยืนยาวแค่ไหน ผู้หญิงจะอยู่ต่อไปได้อีก 20 กว่าปี ส่วนผู้ชายจะอยู่ต่อไปได้อีก 15 ปี ประชากรเหล่านี้จะอยู่อย่างไร

คนที่อยู่ในวัยเรียน วัยเตาะแตะ เราารู้อยู่แล้วว่าเขาต้องการอะไรบ้าง แต่วันนี้เราต้องไปตรวจสอบว่า **สวัสดิการที่พึงประสงค์สำหรับคนที่อยู่ในวัยแรงงานคืออะไร** เราจะต้องดูแลในเรื่องของการพัฒนาฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับโครงสร้างของการผลิตและการบริการของประเทศที่เปลี่ยนไป ซึ่งบัดนี้เราไม่ได้อยู่ได้ด้วยการทำงานแบบที่ใช้แรงงานจำนวนมากๆ เราต้องหนีไปหาธุรกิจที่ใช้เทคโนโลยี ใช้ความรู้ ใช้ภูมิปัญญาที่เข้ามาปรุงแต่งให้สินค้าของเรามีนวัตกรรมหรือมีความโดดเด่นกว่าคู่แข่งอื่นๆ และไม่ใช่การทำเลียนแบบกันด้วย ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพของพื้นที่ ส่วนการดูแลก็ต้องดูแลเรื่องการประกันสังคม การประกันการว่างงาน มีเงินชดเชยเมื่อถูกเลิกจ้าง และมีการช่วยเหลือผู้เกษียณ ซึ่งกองทุนประกันสังคมกำลังจะถึงวาระที่จะต้องจ่ายเงินประกันชราภาพซึ่งเป็นก้อนใหญ่มาก จนคาดว่าจะมีผลกระทบต่อความเสถียรหรือความมั่นคงของกองทุนด้วย

ส่วนในเรื่องผู้สูงอายุ ความจริงแล้วไม่ใช่มีแค่ค่าครองชีพและเรื่องของการดูแลร่างกาย อารมณ์ และจิตใจเท่านั้น แต่ต้องมีด้านสังคม เพื่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งตรงนี้เป็นสวัสดิการที่อยากจะทำให้เกิดขึ้น เพื่อให้เขาได้ออกมาทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ แต่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเรายังมีหลายเรื่องที่เป็นช่องว่างอยู่

จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มสัดส่วนอย่างรวดเร็ว ตรงนี้เป็นที่ชัดเจนในชุมชนของท่าน และมีอายุยืนยาวมากขึ้น ไม่เท่านั้น อายุยืนแล้วยังมีโรคเรื้อรังด้วย ด้วยสภาพเช่นนี้ เราจึงต้องมาช่วยกันคิด หากเป็นผู้สูงอายุแล้วอยู่ในสภาพติดเตียง ไม่มีญาติพี่น้อง ชุมชนจะดูแลกันอย่างไร ขนาดครอบครัวก็เล็กลง วัยแรงงานก็มีแนวโน้มลดลง การเตรียมความพร้อมตั้งแต่วัยแรงงานหรือวัยหนุ่มสาวก็ทำได้ช้า เพราะคนไม่ตระหนักว่าสักวันตัวเองจะต้องแก่และหารายได้ไม่ได้เหมือนเดิมแล้ว ถ้าไม่เหมือนเดิมนั้นเราอมก้นมาหรือยัง และเราพร้อมที่จะอยู่ได้ด้วยตนเองหรือไม่ในวันที่วัยหนุ่มสาวลดลง

นอกจากนั้น เรายังต้องดูแลเรื่องสภาพแวดล้อมในชุมชนของเราด้วยว่า เหมาะสมสำหรับคนสูงอายุไหม เช่น บันไดขึ้นบ้านที่มีลักษณะกลมๆ อาจจะทำให้ลื่นตกได้ หรือมีอะไรที่พอจะเหนี่ยวจะรั้ง หรือมีราวให้จับในขณะที่เดินขึ้นลงบันไดไหม ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่เราจะต้องดูแลทั้งหมด ทั้งห้องน้ำ ทั้งสภาพแวดล้อมและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องดูแลเพิ่มเติมจากเรื่องสุขภาพหรือการดูแลสุขภาพ การดูแลกิจกรรม การเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุออกมาหารายได้หากยังมีกำลังวังชา

ขอเรียนว่า แผนผู้สูงอายุนั้นมีอยู่แล้ว แต่การนำไปสู่การปฏิบัติยังไม่เข้มข้น หรือเพียงแค่ว่าไปแกนๆ คือมีกฎหมายไว้อย่างไรก็ทำตามนั้น แต่จริงๆ แล้วทั้งหมดนี้มันเป็นวิถีชีวิตจิตใจ ซึ่งเราสามารถทำได้ด้วยตัวของเราเอง โดยไม่ต้องไปรอแผนฯ ก็ได้

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่สำรวจมาจำนวน 6,000 แห่ง พบว่า ส่วนใหญ่เขาให้ภารกิจเรื่องผู้สูงอายุเป็นลำดับความสำคัญท้ายๆ ในแผนฯ ท้องถิ่น เพราะเขาคิดว่า แค่นี้เบี้ยยังชีพอย่างเดียวก็พอใน

ระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งจริงๆ ไม่ใช่ หรือโครงการต้นแบบของ สสส. ที่ดิฉันไปศึกษา มา เขาก็จะมีหลายมิติ โดยไปศึกษาว่า หากมีผู้สูงอายุติดเตียงจะช่วยกันอย่างไร จะสร้างผู้ดูแลที่เป็นเครือญาติหรืออาสาสมัครอย่างไร ตลอดจนการดูแลส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมไปสู่สังคมผู้สูงอายุ และการดูแลสุขภาพแหวดล้อม ตรงนี้ก็เป็นมิติต่างๆ ที่อยู่ในโครงการต้นแบบที่เราไปทำที่ปทุมธานีและนครราชสีมา แต่น่าเสียดายว่า การทำในเรื่องเตรียมความพร้อมนั้น เขาใช้วิธีเชิญคนหนุ่มสาวมาฟังบรรยาย 2 วัน ซึ่งมันไม่ได้ทำให้อะไรเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ต้องเกิดจากการปฏิบัติ

จึงต้องฝากท่านทั้งหลายไว้ด้วยว่า หาก อปท. หรือท้องถิ่นชุมชนของท่านจะเตรียมความพร้อมไปสู่สังคมผู้สูงอายุ **คนหนุ่มสาวต้องมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนา** และต้องไม่เสียโอกาสที่เราจะได้ทำร่วมกับผู้สูงอายุ

ในอดีต เราเคยมีโครงการบ้าน วัด ชุมชน ดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งตรงนั้นน่าจะเอามาเป็นบทเรียนที่จะนำมาฟื้นฟูได้ เพราะกำลังแรงงานที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจะมีคุณภาพต้องมี**หลักประกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และตัวที่เป็นระบบกฎหมาย**นั้น ถ้าพึ่งแค่กฎหมายนั้นไม่พอ ซึ่งคนไทยก็ไม่ทำตามกฎหมายอยู่แล้ว

ดิฉันเชื่อว่า ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่จะมุ่งไปสู่การสร้างชุมชนสุขภาวะของเราจะเป็นต้นทุนสำคัญ การลงทุนในเรื่องการดูแลสุขภาพตั้งแต่วัยหนุ่มสาวขึ้นมาจนถึงวัยชราจึงไม่ใช่เรื่องเหลือบ่ากว่าแรง และเป็นเรื่องที่ชุมชนสามารถตั้งเป็นเป้าหมายร่วมกันได้ เพราะถ้าโจทย์ของเรามีว่า เราจะแข่งขันกับเขาให้ได้ในท่ามกลางสังคมผู้สูงอายุ เราก็มีคำตอบเดียวเท่านั้น คือเราจะต้องสร้างคุณภาพ ซึ่งคุณภาพที่ว่านี้ก็คือ คนและคนหนึ่งคนต้องสามารถ

ทำได้ในหลายๆ เรื่อง สามารถสร้างผลผลิตได้มากขึ้น เช่น การหาคนงาน
ปลูกอ้อยตัดอ้อยในเวลานี้ก็หายากแล้ว เราจึงต้องคิดว่า จะใช้เทคโนโลยี
ทางการเกษตรเข้ามาช่วยได้อย่างไร ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ต้องใช้การศึกษาเป็นตัวนำ
โดยที่การศึกษานั้นก็ต้องไม่มุ่งเรียนเพื่อหาปริญญาเท่านั้น เพราะเวลานี้
สังคมไทยกำลังลุ่มหลงปริญญาบัตรแต่ขาดทักษะฝีมือ

ดิฉันไม่ว่าพ่อแม่ที่เป็นเกษตรกรแต่ไม่อยากจะให้ลูกเป็นเกษตรกร
เพราะเป็นสิทธิที่ย่อมจะทำได้ เพียงแต่ว่า อย่างน้อยลูกต้องรู้ว่า เขาเติบโต
มาด้วยอาชีพนี้ ก็จะเพิ่มโอกาสให้เรารักษาสິงเหล่านี้ไว้ได้ ซึ่งจะเป็นต้นทาง
ของประเทศไทยตลอดไป เพราะถึงอย่างไร เราก็เป็นประเทศเกษตรกรรม
ฉะนั้นเมื่อเรามีแรงงานน้อย ก็ต้องรู้ทันอย่างฉลาดว่า เรามีแรงงานน้อยลง
มีพื้นที่ทำกินน้อยลง เราจะมีนวัตกรรมทางสังคมอะไรที่จะทำให้มีความ
มั่นคงในเรื่องอาหาร มีความมั่นคงในเรื่องอาชีพทั้งผู้สูงอายุและวัยรุ่นด้วย

การที่เราไปหวังว่า จะจ้างแรงงานต่างด้าวที่จะไหลเข้ามาในประเทศ
ของเราในอีก 2-3 ปีข้างหน้า เพราะมีข้อตกลงร่วมกับ 10 ประเทศใน
อาเซียนว่า จะปล่อยให้มีการเคลื่อนไหลได้โดยเสรี และด้วยค่าจ้างของ
ประเทศเราเทียบกับประเทศกลุ่ม CLMV ได้แก่ กัมพูชา ลาว พม่า และ
เวียดนาม ซึ่งค่าจ้างขั้นต่ำของเขาต่ำกว่าของไทย แรงงานของเขาก็ย่อมจะ
ไหลมา แต่เราก็อยากจะให้คนที่ไหลมานั้น ได้รับการดูแลเช่นเดียวกับ
แรงงานไทย ได้รับการฝึกอาชีพขึ้นมาด้วย ไม่ใช่ต้องการคนที่ไร้ฝีมือเข้ามา
อย่างเดียว ตรงนี้คือประเด็นที่ชุมชนท้องถิ่นอาจจะต้องเจอมากขึ้น และต้อง
ช่วยกันดูแลด้วย ซึ่งเราคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมันเป็นกติกาสากลที่จะ
ต้องดูแลทรัพยากรมนุษย์ทุกชาติพันธุ์

ยุทธศาสตร์ด้านประชากรที่นำเรียนมาเมื่อสักครู่ ไม่ว่าจะเป็นหลักการ เหตุผล การคาดประมาณหรืออื่นๆ เราได้เสนอ ครม. ไปแล้วโดยสภาพพัฒนา เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2555 ซึ่งเราก็ดึงข้อความหรือประเด็นสำคัญในแผน ฉบับที่ 11 ที่กำลังดำเนินการอยู่และจะสิ้นสุดในปี 2559 ขึ้นมาเพื่อให้เห็นว่า มีความสำคัญในเรื่องอะไรบ้าง

สิ่งแรกคือ เราจะต้อง**ดูแลให้การเกิดทุกการเกิดเป็นการเกิดที่พึงประสงค์และมีคุณภาพ** ไม่ว่าจะเป็นการดูแลเรื่องอนามัยเจริญพันธุ์ การดูแลแม่วัยใส หรือการที่เราจะให้ความรู้เรื่องเพศศึกษากับพ่อแม่วัยรุ่น โดย ส่วนตัวดิฉันชื่นชอบนโยบายที่สมดุล ซึ่งเขาบอกว่า เขาแก้ปัญหาโดยการให้ วัยรุ่นเข้าร่วมโครงการ โดยมีโต๊ะอิหม่ามเป็นคนดูแล ซึ่งตรงนั้นก็น่าจะเป็น วิถีที่พึงปฏิบัติ คือหากเขาจะมีลูกก็ได้ แต่เขาต้องรู้ว่าเขาจะปลอดภัยอย่างไร และมีความพร้อมที่จะดูแลให้มีคุณภาพอย่างไร อีกทั้งการ**สื่อสารสาธารณะ** ให้ประชาชนตระหนักและมีความเข้าใจในทุกๆ เรื่องก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะ เวลานี้สื่อทันสมัยมากขึ้น และเป็นโซเชียลมีเดียที่ทะลักเข้าทุกหลังคาเรือน โดยที่เราห้ามเขาไม่ได้ แต่จะทำอะไรให้เขารู้เท่าทันและป้องกันตัวเองได้ เพราะฉะนั้น ฐานข้อมูลในเรื่องเหล่านี้จึงย่อมมีความสำคัญ

เรื่องต่อมา คือ เราต้องมา**ดูแลการพัฒนาคุณภาพประชากรทุกช่วงวัย ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษาหรืออาชีวศึกษา** โดยการดูแลนี้ ไม่ใช่ดูแลเฉพาะให้เขาเก่งอย่างเดียว แต่ต้องให้เขามีทักษะในการใช้ชีวิตด้วย เพราะหากไม่มีทักษะชีวิตก็อยู่ไม่ได้ในสังคมที่มีการแข่งขันสูง

เรื่องการ**ขยายเวลาทำงานของผู้สูงอายุ** การดูแลว่า ผู้สูงอายุควรจะ ทำงานอะไรที่สามารถสร้างรายได้อย่างมีศักดิ์ศรี หรือถึงแม้ว่าท่านจะ

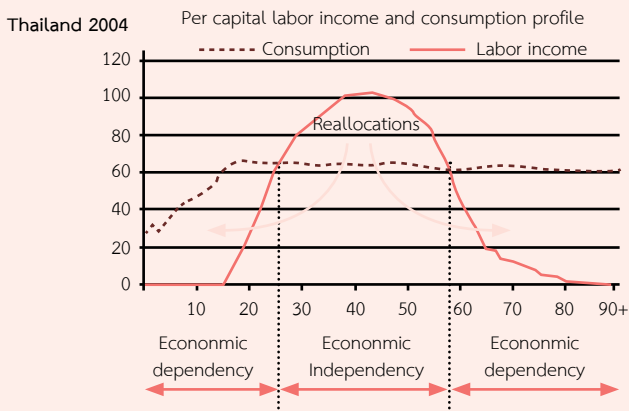
ไม่สามารถออกมาสร้างรายได้ ก็ควรมีกิจกรรมเพื่อให้อายุยืนยาวมากขึ้น และไม่เฉาอยู่ในบริบทชุมชน เมื่อดิฉันมีโอกาสลงไปในห้องลับเพื่อไปดูโครงการดูแลผู้สูงอายุในวัดโดยชุมชนทุกครั้ง ก็จะสังเกตเห็นว่า ผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายมักไม่ค่อยออกจากบ้าน จะเห็นก็แต่ผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิง ผู้ชายไม่ค่อยมา เขาบอกว่า ขี้เกียจ

เรื่องการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีสวัสดิการทางสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องมองตั้งแต่วัยหนุ่มสาว มองตั้งแต่การเพิ่มผลิตภาพหรือความสามารถในการผลิตสินค้า มองให้เห็นการทำงานที่หลากหลายเรื่อง ไม่ใช่ว่าฉันรู้เรื่องเดียวฉันก็จะทำเรื่องนั้นอยู่เพียงเรื่องเดียว แต่ต้องมีความรู้ที่หลากหลายและสามารถที่จะสื่อสารกับคนอื่นได้ ยิ่งเราจะต้องเข้าสู่ประชาคมอาเซียนแล้ว การรู้เพียงแค่ภาษาอังกฤษก็อาจจะไม่พอ แต่ภาษาประเทศเพื่อนบ้านก็ต้องเรียนรู้เช่นเดียวกัน ถ้าเราอยู่ในตะเข็บชายแดนประเทศไทยก็ต้องรู้ภาษาประเทศนั้น

และสิ่งสำคัญคือ เราจะต้อง**ทำระบบโครงสร้างรายได้และบัญชีภาษีให้สอดคล้องกับการใช้จ่ายหรือการสร้างรายได้ของคนในปัจจุบัน** รวมทั้งจะต้องมีระบบการดูแล ลักษณะการดูแลพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวพิเศษ ครอบครัวเฉพาะ กลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ ครอบครัวยากจน คนพิการ ฯลฯ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของประเทศ ซึ่งรัฐบาลกำลังขับเคลื่อนอยู่ในขณะนี้

หลังจากนี้ ดิฉันก็จะไปประชุมเชิงปฏิบัติการ (workshop) กับท่านนายกฯ และกระทรวงที่เกี่ยวข้องในเรื่องการดูแลเด็ก สตรี ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ และคนพิการอย่างครบวงจรว่า รัฐบาลจะทำอะไร จะทำอย่างไร หรือที่ปกติต่างคนต่างทำนั้น เราจะบูรณาการกันอย่างไร

Nation Transfer Account

- Life cycles surplus (Independent period) is around 33 years.
- There is little variation in consumption throughout life cycle.
- Thai elderly consumption levels slightly decline. Possible explanations are lac of formal pension systems for all workers and low investment in capacity-building.
- Net transfers received by older persons in relation to average labor income is -2%, meaning Thai elderly pay more in taxes than they recive in benefits-pension problems.

Source : ntaccounts.org

ระบบของการทำบัญชีประชาชาติที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงประชากร ซึ่งเราได้เรียนรู้มาจากสหประชาชาตินี้ น่าจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่เราจะใช้ในการลงทุนทางด้านสุขภาวะ ทางด้านการพัฒนาทุนมนุษย์ให้สอดคล้องกับการใช้จ่ายและการบริโภค

เพราะฉะนั้น โดยสรุปแล้ว แนวทางที่เราจะเตรียมพร้อมไปสู่สังคมผู้สูงอายุนั้น เราจะต้องเตรียมตั้งแต่ประชากรทุกช่วงวัยอย่างเหมาะสม ซึ่งต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการเพิ่มทักษะชีวิต ทักษะในวิชาชีพ การมีสัมมาอาชีพ การเข้าถึงแหล่งทุน หรืออะไรก็ตามที่จะต้องนำมาเชื่อมโยง

กัน เราไม่อยากให้ไปนึกถึงแหล่งทุนก่อนที่จะมีความคิดอยากจะทำอาชีพหรือการเพิ่มพูนทักษะของตัวเอง เพราะเงินนั้นเป็นแค่ตัวประกอบ เราต้องมีความคิดก่อน ถ้าเอาเงินมาก่อน เงินก็จะหมดไปก่อน และเราจะต้องตระหนักไว้เสมอว่า การเป็นสังคมผู้สูงอายุนั้น แม้แรงงานของเราจะลดน้อยถอยลงแต่ความคิดความสามารถ ความคิดในเชิงปัญญายังมีอยู่

ระบบดูแลผู้สูงอายุที่สังคมไทยต้องการนั้น จากงานวิจัย เราอาจแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

ผู้สูงอายุกลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่เรียกได้ว่า มีศักยภาพสูง ไม่ว่าจะท่านจะมีอายุเท่าไรก็ตามแต่ ท่านสามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพาใครสามารถอยู่ได้ ซึ่งท่านต้องไปสำรวจว่า ในชุมชนของท่านมีมากน้อยแค่ไหนอย่างไร

ผู้สูงอายุกลุ่มที่ 2 คือกลุ่มที่ดูแลตัวเองได้โดยไม่ต้องไปพึ่งพา ท่านสามารถมีกิน มีใช้ มีความสุข พอเพียง ตรงนี้คืออีกกลุ่มหนึ่งที่เราจะต้องไปสำรวจ

ผู้สูงอายุกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มที่ติดเตียง กลุ่มที่เป็นภาระ

ถ้าเราสามารถแยกแยะผู้สูงอายุทั้ง 3 กลุ่มได้ การจะเข้าไปดูแลโดยชุมชน โดยอาสาสมัคร หรือโดยเครือข่ายครอบครัวก็จะทำได้อย่างชัดเจนตรงเป้า และตรงประเด็นมากขึ้น ไม่อย่างนั้นแล้ว เราจะเหมาโหลอย่างเดียวซึ่งเป็นไปได้ยาก ยิ่งเราอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เราน่าจะมีข้อมูลเหล่านี้

เพราะฉะนั้น บทบาทของท้องถิ่นและกลไกหุ้นส่วนจึงเป็นคำตอบของปัญหาทั้งหมด เป็นเรื่องที่เราจะต้องช่วยกันสร้าง ช่วยกันลงทุนเพื่อการ

ดูแลคนทุกคนในชุมชนท้องถิ่น ไม่ใช่ดูแลเฉพาะโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งตรงนั้น เราแทบจะไม่ต้องไปขุดถนนและถมถนนอีกแล้ว

จึงอยากจะฝากว่า ขอให้กลับมาดูเรื่องสุขภาพของคนทุกคน โดยเฉพาะคนที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ต้องไปดูคนที่ เป็นหนุ่มเป็นสาวในวันนี้ว่า เขากินอะไร กินพืชปลอดสารพิษอย่างไร ต้อง ออกกำลังกาย ต้องมีสัมมาอาชีพอย่างไร เป็นต้น

ในเรื่องการเกณฑ์อายุเกษียณ ท่านไม่ต้องทำเอง เพราะเวลานี้ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน หรือ ก.พ. เขากำลังศึกษาอยู่ ส่วนในเรื่องอื่นๆ ไม่ว่าจะป็นอาชีพ บทบาทของท้องถิ่นสามารถเข้าไปทำ ตรงนี้ได้ จะเป็นอาชีพที่ทำไม่เต็มเวลาก็ได้ หรือการส่งเสริมอาชีพที่กำลังจะ หมดหายไปจากชุมชนของท่านก็ได้ อย่างที่เราเคยไปฟื้นฟูอาชีพช่างเงินแถว อำเภอมะจัน นี่ก็เป็นเรื่องที่ท่านสามารถทำได้โดยอาศัยการทำงานแบบมี ส่วนร่วม กฎระเบียบอะไรที่ท่านคิดว่ามันไม่เอื้อก็สามารถที่จะส่งต่อมาถึง ส่วนกลางได้ นี่คือรูปแบบที่ทางรัฐบาลเขาเห็นว่าจะช่วยแก้ปัญหาระยะสั้น

โดยที่ระยะที่ต่อเนืองนั้น จะต้องไปดูแลใน 6 กลุ่มด้วยกัน ที่จะดูแล ก่อน คือเรื่องแม่วัยใส เรื่องการค้ามนุษย์ เรื่องแรงงานเด็ก เรื่องผู้สูงอายุ เรื่องคนพิการ และเรื่องการกระทำความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งตรงนี้ท้องถิ่น จะสามารถเป็นช่องทางให้กับการใช้บริการ โดยแต่ละเรื่องผู้ให้บริการก็จะมี แตกต่างกันไป เช่น ถ้าเป็นเรื่องท้องไม่พร้อม ก็จะเป็นเรื่องของการแพทย์ เรื่องการให้คำปรึกษา เรื่องของการกลับไปเรียนต่อ หรือในเรื่องของการทำงาน หากเขาไม่อยากจะกลับไปเรียน แต่เขาอยากไปฝึกอาชีพต่อ คงจะต้องมีระบบ การส่งต่อและเป็นระบบการส่งต่อที่เราไม่ควรจะต้องลงทุนมาก โดยท้องถิ่น

จะต้องช่วยเป็นหูเป็นตาให้ข้อมูลช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ของท่าน โดยทั้งหมดเราจะใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศ หรือไอทีเป็นตัวเชื่อม เช่น เมื่อไปที่โรงพัก โรงพักก็ต้องบันทึกและแจ้งกลับว่า มาถึงแล้วนะ จะส่งต่อไปที่ไหน ไม่เช่นนั้นมันก็จะเหมือนกับที่เราส่งผ่านไปแล้วไม่ดูแลให้ตลอดรอดฝั่ง

ซึ่งถ้าเป็นในระดับตำบลและในระดับจังหวัดก็มีเครือข่าย เช่น เป็น สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ถ้าเขาไปที่ไหนที่นั้นต้องส่งต่อไปในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยจะต้องคำนึงถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น กฎหมายผู้สูงอายุ หรือ หากเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวี ก็จะมีกฎหมายที่จะป้องกันไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น และทั้งหมดนี้ เจ้าหน้าที่ที่จะต้องได้รับการฝึกอบรม จะต้องส่งต่อการดูแลกันให้ได้ ไม่เช่นนั้นแล้ว หน่วยงานพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ก็ต้องเป็นคนติดตามทุกๆ กรณี ซึ่งจะเป็นปัญหาภาคชุมชนท้องถิ่นจึงต้องมีบทบาทในการดูแลผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ยากจะนำเรียนให้เป็นข้อมูล ไม่มีใครที่จะเข้าถึงกลุ่มคนเหล่านี้ได้เร็วได้ง่าย หรือเข้าใจประเด็นเหล่านี้ได้ดีเท่ากับชุมชนท้องถิ่น จึงฝากท่านทั้งหลายว่า ขอให้เรื่องเหล่านี้อยู่ในลำดับความสำคัญที่สูงเป็นลำดับต้นๆ ของท่าน มันเป็นเรื่องที่ลงทุนไม่มาก เพราะที่จริงแล้ว มันคือการสร้างความตระหนัก สร้างความเข้าใจเท่านั้น เพราะส่วนใหญ่แล้วรัฐบาลกลางเขาก็ทำตามรัฐธรรมนูญที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนอยู่แล้ว

บรรยายพิเศษ

สิทธิคนพิการ และหน้าที่ชุมชนท้องถิ่น ในการจัดบริการและสวัสดิการ สำหรับคนพิการ

รศ.ไตรรัตน์ จารุกาศน์

อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ซึ่งกลุ่มเปราะบางกลุ่มหนึ่งที่เราจะต้องสนใจคือ กลุ่มคนพิการ และขออนุญาตบอกกลุ่มผู้สูงอายุเข้าไปด้วย หากใครสนใจเรื่องนี้และอยากจะติดตามต่อ ขอแนะนำให้ดูรายการ ‘เมืองใจดี’ ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส หรือสามารถติดตามทางอินเทอร์เน็ตได้

ก่อนจะไปที่รายละเอียด เรามีตัวอย่างชุมชนที่เ็นบ้างที่มีการปรับสภาพแวดล้อมสำหรับคนพิการ

ขออนุญาตเล่าเบื้องต้นคร่าวๆ ให้ฟังว่า คนพิการมีสิทธิอะไรบ้าง ซึ่งสิทธิของเขามีอยู่ตามรัฐธรรมนูญและตามคู่มือ โดย 2 สิทธิที่จะเน้นในวันนี้คือ สิทธิเรื่องการปรับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนพิการและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งการปรับสภาพแวดล้อม คือการปรับสภาพบ้าน ส่วนการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก คือการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเรื่องอื่นๆ เช่น รถเข็นวีลแชร์ (wheelchair) ไม่เท่า รววจับอะไรต่างๆ ตามสิทธิของคนพิการนั้น ชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการเรื่องเหล่านี้ได้ โดยมีหน่วยงานรัฐคอยสนับสนุน นอกเหนือจากสิทธิเรื่องอื่นๆ เช่น เรื่องกู้ยืมเงิน เรื่องการรักษาพยาบาล เป็นต้น

จะขอเริ่มต้นจากกฎหมายก่อน เพราะประเทศไทยเวลาคู่กับหน่วยงานรัฐต้องเริ่มต้นจากกฎหมายว่า มีกฎหมายอะไรบ้างที่บังคับให้เขาทำ เช่น ถ้าหากใครไปที่ อปต. โรงเรียน สถานีตำรวจ หากเขาไม่มีทางลาด พวกเราสามารถร้องเรียนให้เขาทำได้ กฎหมายที่ว่านั้น มี 2 ตัว ตัวแรกออก

ในปี 2548 เรียกว่า กฎกระทรวง กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคาร สำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ปี 2548 และล่าสุด เป็นกฎกระทรวงจัดให้มี อุปกรณ์อำนวยความสะดวกในอาคารสถานที่ ปี 2555 ซึ่ง 2 ตัวนี้จะเสริมกัน

ฉบับที่ออกในปี 2548 เขาจะมุ่งเน้นเฉพาะในตัวอาคาร เช่น อต. ศาลากลาง โรงเรียน จะต้องมืทางลาด ห้องน้ำ ราวจับ แต่เขาไม่ได้พูดถึง ภายนอกอาคาร เราจึงออกกฎกระทรวงมาอีกตัวหนึ่งให้คลุมถึงภายนอก อาคารด้วย ได้แก่ ถนนหนทาง สวนสาธารณะ และที่นั่งภายนอกอาคาร เป็นต้น กฎกระทรวงที่ว่านี้ บังคับใช้กับอาคารของรัฐที่มีพื้นที่ประมาณ 300 ตารางเมตรขึ้นไป และอาคารเอกชนที่เกิน 2,000 ตารางเมตรขึ้นไป

ปัญหาของกฎกระทรวงที่ว่านี้ก็คือ มันไม่บังคับอาคารย้อนหลัง เพราะฉะนั้น เราจึงมีโครงการรณรงค์ส่งเสริมว่า อต. ไหน หรือศาลากลาง ไหนที่เป็นอาคารเก่าและอยากจะปรับปรุง ก็มีหน่วยไปตรวจและมีการให้ รางวัล นอกจากนี้ เราได้ไปขอมติคณะรัฐมนตรีเพื่อบังคับให้หน่วยงาน ราชการต้องปรับปรุง ซึ่งก็ได้มีมติออกมาแล้ว ทั้งนี้ในกฎกระทรวงดังกล่าว จะ**บังคับให้อาคารต้องทำอยู่ 9 เรื่อง** ได้แก่ มีป้ายชี้ทางว่า ทางเข้าอยู่ตรง ไหน ตรงไหนเป็นทางลาด ตรงไหนเป็นห้องน้ำ หรือเป็นอาคารที่สูงเกิน 2 ชั้นก็ต้องมีลิฟต์ มีบันไดที่เหมาะสม ซึ่งบันไดที่เหมาะสมสำหรับคนพิการ และผู้สูงอายุ คือต้องมีราวจับและลูกตั้งลูกนอนของบันไดต้องไม่สั้นไม่ยาว จนเกินไป มีที่จอดรถที่เหมาะสม ทางเข้าสู่อาคาร และประตูห้องส้วม

มติ ครม. ตัวนี้ออกมาเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2552 ให้หน่วยงาน ราชการทั่วประเทศประมาณ 60,000 แห่ง และอาคาร 5 ประเภท คือศาลา กลางจังหวัดทุกที่ที่ต้องทำ ที่ว่าการอำเภอ อต. โรงเรียน สถานีตำรวจ และ โรงพยาบาล ไม่ว่าจะเก่าหรือใหม่ก็ต้องทำอย่างน้อย 5 รายการ

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้แก่คนพิการ การมีผู้ช่วยคนพิการ การช่วยเหลือคนพิการที่ไม่มีผู้ดูแล และสิทธิของผู้ดูแลคนพิการ พ.ศ.2552

การปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้แก่คนพิการ ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- (1) มีบัตรประจำตัวคนพิการ
- (2) อาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยนั้นติดต่อกันมาแล้วไม่น้อยกว่าหกเดือน ยกเว้นกรณีการย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ภายหลังเกิดความพิการ
- (3) ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงหรือไม่เหมาะสมกับสภาพความพิการ
- (4) มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ
- (5) ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐอื่นหรือได้รับแต่ไม่เพียงพอ

ค่าปรับปรุง 20,000 บาท/หลัง

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการจัดให้มีสวัสดิการอื่นแก่คนพิการ พ.ศ.2554

“การจัดให้มีสวัสดิการอื่น” หมายความว่า การจัดให้มีกิจกรรม บริการหรือสิ่งของต่างๆ นอกจากที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือระเบียบอื่นของทางราชการเพื่อช่วยเหลือคนพิการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น

- การจัดให้มีรถเข็น
- รถสามล้อชนิดใช้มือโยก
- ไม้เท้าขาว
- เครื่องช่วยฟัง
- เครื่องมือหรืออุปกรณ์กระตุ้นพัฒนาการ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น นี่เป็นสิทธิของเรา ซึ่งไม่ใช่เฉพาะผู้พิการและผู้สูงอายุ เท่านั้น เมื่อเรารู้สิทธิแล้ว หากไปสถานที่เหล่านั้นแล้วไม่มี 5 อย่างนี้เป็นอย่างน้อยก็สามารถร้องเรียนได้ หรือสามารถไปบอกเขาได้ว่า ทำเกิด เราจะได้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้มีการสนับสนุนในการทำสิ่งเหล่านี้ ทางรัฐบาล จึงบอกว่า หากหน่วยงานเหล่านี้ยังไม่ทำ ก็จะได้ใน 2 วิธี คือ **ใช้งบฯ เหลือจ่ายประจำปี**ของเรา สมมติว่าท่านอยู่ อบต. แล้วยังไม่มีทางลาด ขณะที่ยังมีงบฯ เหลือประมาณ 10,000 บาท ก็สามารถเอางบฯ เหลือจ่ายประจำปีมาทำได้เลย หน่วยราชการทุกที่สามารถเอางบฯ เหลือจ่ายประจำปีมาทำ 5 อย่างนี้ได้เลย

วิธีที่ 2 คือ ปีหน้าเป็นต้นไป มติ ครม. อนุญาตให้หน่วยราชการเหล่านี้ของบฯ พิเศษแห่งละไม่เกิน 300,000 บาท เพื่อไปทำ 5 อย่าง

เพราะฉะนั้น บัดนี้พวกเรารู้สิทธิแล้ว จึงมีหน้าที่ต้องไปติดตามว่า ในแต่ละที่เป็นอย่างไรบ้าง

ยังมีอีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีคนรู้น้อยมากคือ หากเรามีคนพิการในพื้นที่ซึ่งอยู่ในสภาพที่ไม่มีผู้ดูแล มีบัตรคนพิการ อยู่อาศัยในบ้านนั้นมาไม่น้อยกว่า 6 เดือน มีที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคง มีรายได้ไม่เพียงพอ และไม่มีหน่วยงาน รัฐบาลคอยช่วยเหลือ คนพิการคนนั้นมีสิทธิที่จะได้รับค่าปรับปรุงบ้านหลังละ 20,000 บาท อบต. สามารถทำได้เลย หรือใครอยู่ในกลุ่มนี้ เพื่อนบ้านเราเป็นคนพิการที่ได้รับความเดือดร้อนก็สามารถยื่นขอได้ ตรงนี้อยู่ในระเบียบปี 2552

นอกจากช่วยเรื่องปรับปรุงบ้านแล้ว เรายังมีเรื่องการจัดรถเข็น แม้กระทั่งรถสามล้อโยกสำหรับเพื่อนของเราที่ไม่มีขา ซึ่งเขาอาจจะใช้รถเข็น

หรือวีลแชร์ หรือสามล้อโยก รวมทั้งไม้เท้าขาว เครื่องช่วยฟัง เครื่องมือ
กระตุ้นพัฒนาการ ฯลฯ ก็สามารถเบิกได้

เมื่อเราพูดถึงชุมชนก็จะนึกถึงหมู่บ้าน ซึ่งเราคงไม่ได้นึกถึงบ้านแค
หลังเดียวแต่หมายถึงบ้านหลายๆ หลัง ซึ่งต้องมีถนน มีทางเท้า มีตลาด มี
สถานีนอนมัย หรือมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) มี อบต. มี
ระบบขนส่งสาธารณะ มีสวน นี่คือนึกถึงเมื่อเราพูดถึงชุมชน เราจะ
พูดถึงทั้งหมดเลย ไม่ได้พูดถึงเฉพาะตัวบ้าน มีกรณีตัวอย่างของชุมชน
หนองตอง จังหวัดเชียงใหม่ เวลาเขาคิดจะปรับปรุงชุมชน หรือลุกขึ้นมาดูแล
ตัวเอง ปรับปรุงชุมชนของตัวเอง เขาทำอะไรกันบ้าง

ทั้งนี้ชุมชนหนองตองมีหลายหมู่บ้าน เราก็จะตีกรอบว่า พื้นที่ชุมชนที่
เราต้องการมีอะไรบ้าง ก็ตั้งแต่ตลาดเทศบาลตำบลหนองตอง สถานีตำรวจ
โรงเรียนเทศบาล วัดป่าลาน และมีโรงเรียน หากเราดูโครงสร้างของชุมชน
หรือผังชุมชน ก็จะเห็นว่า ประชาชนมีการกระจุกตัวอยู่ใน 2 พื้นที่ซึ่งจะเป็น
พื้นที่เป้าหมาย จากนั้นเราก็ลงพื้นที่ไปคุยกับชาวบ้านและผู้นำชุมชนว่า
หมู่บ้านของท่านมีผู้สูงอายุและคนพิการอยู่จำนวนมาก อีกทั้งลูกหลานไม่ได้
อยู่ในบ้านแต่ออกไปทำงานข้างนอก เพราะฉะนั้น แทนที่เราจะอยู่ในบ้าน
อย่างเดียวซึ่งอาจจะไม่มีความปลอดภัย เช่น ผู้สูงอายุหลายๆ คนอาจจะตก
บันไดหรือหกล้มในห้องน้ำ เป็นต้น ถ้าอย่างนั้น เรามาช่วยกันปรับบ้านของ
ผู้สูงอายุ พอปรับบ้านให้ผู้สูงอายุแล้วก็ช่วยกันรณรงค์ให้ผู้สูงอายุออกจาก
บ้านเพื่อมาปรับชุมชน ปรับทางเดิน หรือปรับศาลาวัดกัน

สิ่งที่เราทำและเกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก คือเราแค่ไปกระตุ้น
บอกแนวทางและเอาตัวอย่างให้เขาดู ปรากฏว่าชุมชนหนองตองทำไปได้มาก
อันดับแรกเลย เขาคิดว่า จะทำอย่างไรให้ชุมชนเรียนรู้ในการปรับสภาพ-

แวดล้อมได้ด้วยตัวเอง เขาจึงทำศูนย์เรียนรู้วัดป่าเป้า ที่ศูนย์เรียนรู้นี้มี ตัวอย่างของการเปลี่ยนส้วมจากนั่งยองเป็นชักโครก มีราวจับ และบริเวณ ห้องรับแขก ห้องนอนก็มีราวจับ กล่าวคือ เข้าไปแล้วจะรู้เลยว่า จะปรับบ้าน ให้ปลอดภัยอย่างไรบ้าง

นอกจากศูนย์เรียนรู้เรื่องการปรับสภาพแวดล้อมแล้ว ยังมีศูนย์เรียนรู้ ในการฝึกอาชีพและรักษาสุขภาพด้วย ถามว่าทำไม อบต.หนองตองจึงทำได้ ก็เพราะทั้งหมดนี้อยู่ในโรงเรียน กล่าวคือเมื่อโครงสร้างประชากรเปลี่ยน ผู้สูงอายุมากขึ้น เด็กเกิดน้อยลง ปรากฏว่า อบต.หนองตองมีปัญหาเรื่องเด็ก เข้าโรงเรียนน้อยลง จึงมีการยุบโรงเรียน โดยโรงเรียนที่มีเด็กน้อยๆ จะยุบไป รวมกับโรงเรียนใหญ่ เพราะฉะนั้น ตำแหน่งของโรงเรียนเดิมจึงทำเป็นศูนย์ เรียนรู้ของชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ คนพิการ หรือเยาวชนก็เข้าไปใช้ได้ เพราะว่าโรงเรียนเดิมก็เป็นสมบัติของเทศบาลและอยู่กลางชุมชนจึงทำได้ หลายๆ เรื่อง พอเป็นศูนย์การเรียนรู้และมีการรวมตัวกันก็เริ่มออกมาทำ ออกมาปรับปรุงชุมชน จะข้ามถนนก็มีสัญลักษณ์คอยเตือนว่า ตรงนี้ใกล้ โรงเรียน ให้ระวังเด็ก ระวังคนพิการ ระวังผู้สูงอายุ แล้วก็ข้ามมาปรับปรุงที่ วัด มีการระดมทุนสมทบกับเงินจาก อบต. บางส่วน และชุมชนช่วยกัน ทำ ราวจับขึ้นศาลาวัด ทำราวจับสำหรับเดินในห้องน้ำในวัด แม้กระทั่งสถานที่ เอกชนก็ติดตั้งราวจับและทำทางลาดที่ตลาด นี่ก็เป็นตัวอย่างของการรวมตัว กันมองออกไปนอกเหนือจากบ้านของตัวเอง โดยมองไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนด้วย

เป้าหมายของการทำเรื่องนี้ คือทำให้ทุกคนอยู่อย่างมีความสุข มีความปลอดภัย เพราะหากคุณลู่หกล้มในห้องน้ำ ต้องมีค่าเปลี่ยนสะโพก และนอนโรงพยาบาลประมาณ 10 วัน ซึ่งจะมีค่าใช้จ่ายประมาณ 80,000

บาท นั่นเป็นเงินที่แพงกว่าค่าปรับปรุงห้องน้ำให้ที่บ้านของคุณลง และไม่
ต้องไปเจ็บตัวด้วย หรือการเปลี่ยนจากส้วมนั่งยองเป็นชักโครก เพิ่มราวจับ
1 ตัว ปรับพื้นให้เรียบเสมอกัน เพิ่มไฟแสงสว่าง ใช้งบประมาณ 20,000-
30,000 บาทเท่านั้นเอง ทำง่ายๆ แบบนี้ท่านก็จะมีสุขมากขึ้น

หลังจากปรับปรุงชุมชนเสร็จแล้ว เราก็เริ่มบุกเข้าไปที่บ้าน มีการ
สำรวจโดยให้ชุมชนเลือก ผ่านกระบวนการชุมชนมีส่วนร่วมว่า บ้านหลังไหน
ที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่คนเดียว ก็จะไปช่วยกันดูแลและปรับกัน บ้านหลังไหน
มีผู้สูงอายุอยู่บ้านคนเดียว เราก็ย้ายแกลงมานอนข้างล่าง หากมีมีปัญหาว่า
ห้องน้ำของแกไม่ค่อยสะดวก เราก็ร่วมมือกันทำห้องน้ำใหม่ให้ เปลี่ยน
ชักโครก และปรับปรุงบันไดทางขึ้นบ้านและทางเดินนอกบ้านให้มีความ
ปลอดภัย ซึ่งก็อาจจะใช้เงินประมาณ 10,000 บาท

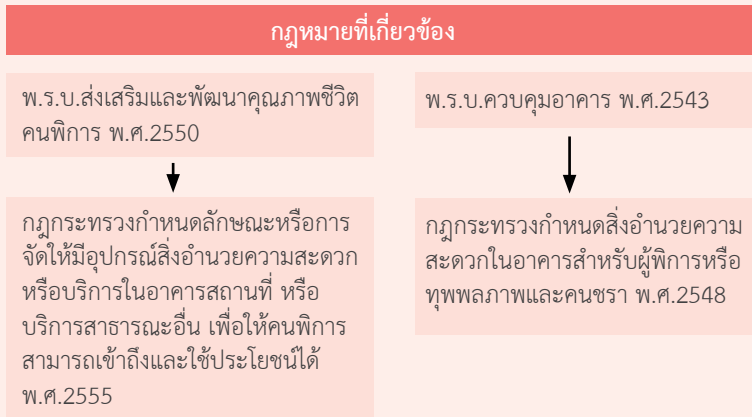
เทคนิคในการปรับปรุงเพื่อผู้สูงอายุ เราจึงเริ่มทั้ง 2 อย่างเป็นพร้อมๆ
กัน คือปรับปรุงชุมชน ได้แก่ ทางเท้า วัตถุประสงค์ และปรับปรุงบ้านด้วยเพื่อ
ให้มันสอดคล้องกัน

มีอีกกรณีหนึ่ง บันไดบ้านของคุณป้าอยู่สูงเกินไป เราจึงออกแบบให้
ใหม่ โดยขอยกบันไดให้มันตื้นขึ้น กรณีนี้คุณป้าแกไม่ยอมย้ายลงมานอน
ข้างล่างด้วยหลายๆ สาเหตุ แต่อยากจะแนะนำว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 75 ปี
ขึ้นไป ผมแนะนำให้ย้ายลงมานอนข้างล่าง แต่ถ้ายังไม่ถึงนี้ อาจจะนอน
ข้างบนได้ เพราะพวกเขาอาจจะคุ้นเคยกับการนอนข้างบน แต่ถ้าจะนอน
ข้างบนให้ได้ จะต้องปรับบริเวณบันไดให้มีความชันลดลง มีชานพัก มีราวจับ
ปรับบริเวณทางเดินรอบบ้านให้เรียบเสมอกัน และปรับห้องน้ำ

คุณป้ารายนี้แกชอบนั่งแคร่ พอเราเริ่มสูงอายุล่ะพบว่า เวลานั่งแคร่ขาของเราจะลดยจากพื้น เพราะเมื่อสูงอายุแล้ว กระดูกจะเริ่มหดตัวลง ลองสังเกตดูคุณพ่อคุณแม่ของเรา ถ้าใครที่นั่งตรงขอบเตียงและขาลอยจากพื้น นับว่าอันตรายแล้ว เพราะพอขาลอยจากพื้นแล้ว เมื่อลุกออกจากเตียงอาจจะลื่นหกล้มได้ ในกรณีของคุณป้าก็คล้ายๆ กัน คือขาของแกลดยจากแคร่ที่แกนั่งประจำ เราจึงแนะนำว่า ควรจะลดระดับแคร่ทำขึ้นใหม่ให้มันเตี้ยลงและปรับพื้นบริเวณที่ตั้งแคร่ให้เรียบเสมอกัน นี่เป็นตัวอย่างของการปรับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ คุณป้าก็อยู่อย่างมีความสุขมากขึ้น

อีกโมเดลหนึ่งที่หนองตองทำ เมื่อพบว่ามีคนพิการและผู้สูงอายุอยู่อย่างกระจัดกระจายหรืออยู่ไกลมาก ทำให้มีความยากลำบากในการดูแล เขาจึงทำบ้านกลางขึ้นมา ซึ่งบ้านกลางนี้มีหลายแบบมาก บางยุคบางสมัยเรียกว่า ‘บ้านเทิดไท้’ บางยุคเรียกว่า ‘บ้านหนึ่งตำบล’ หรืออะไรก็แล้วแต่ หากผู้บริหารท้องถิ่นได้งบบฯ มาประมาณ 400,000-500,000 บาท ท่านก็สามารถสร้างบ้านกลางได้ 1 หลัง นอกเหนือจากการปรับสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้ว กล่าวคือ หากท่านได้งบบฯ ในการปรับสภาพแวดล้อมมาและนำไปปรับบ้านแต่ละหลังของลูกบ้านแล้ว เช่น ได้เงินมา 500,000 บาท ท่านอาจจะปรับบ้านหลังหนึ่งโดยใช้งบประมาณ 20,000 บาท ก็จะได้ทั้งหมด 25 หลัง แต่ถ้าหากมีเงินตรงนั้นเหลือ ค่อยมาทำบ้านกลางแบบที่หนองตองทำ เพราะกรณีนี้เป็นกรณีพิเศษสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการที่อยู่ไกลมากๆ และไม่มีผู้ดูแล อีกทั้งสภาพบ้านก็เสื่อมโทรมมากแม้จะไปปรับด้วยเงิน 20,000 บาท ก็อาจจะมีปัญหาได้จึงต้องมารวมกัน ก็ถือเป็นอีกขั้นที่หนองตองทำ คือมีบ้านกลางและเอาผู้สูงอายุ คนพิการย้ายมา แต่ย้ายไม่ไกลออกจากชุมชน โดยบ้านกลางหลังนี้มีครบ คือมีทางลาดขึ้นบ้าน เป็นบ้านชั้นเดียว มีห้องนอน

2-3 ห้อง มีห้องน้ำที่สะดวกปลอดภัย มีห้องน้ำที่เป็นประตูบานเลื่อน เป็นต้น

ผมมีอีกหนึ่งตัวอย่าง ในตอนน้ำท่วมเมื่อปี 2554 เรามีโอกาสที่ดีจากวิกฤตครั้งนั้น คือมีคนพิการและผู้สูงอายุได้รับความเดือดร้อนจำนวนมาก เราจึงได้เจาะพื้นที่ไปในบริเวณภาคกลาง ได้แก่ สิงห์บุรี สระบุรี ออยุธยา ปทุมธานี และนนทบุรี พบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุและคนพิการประสบปัญหาเรื่องมหาอุทกภัยประมาณ 50,000 หลัง แต่เป็นโชคดีที่เราได้เงินสนับสนุนจากธนาคารไทยพาณิชย์และมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก จึงได้นำเงินไปปรับปรุงบ้านของคนพิการและผู้สูงอายุเหล่านี้

บ้านหลังหนึ่งเป็นของคุณลุงรอง ซึ่งเป็นบ้านหลังเล็กๆ คุณลุงเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 70 ปี แกมีอาชีพขายถ่าน อาศัยอยู่คนเดียว แกเดินขึ้นบันไดสูงชันไปชั้นบน ซึ่งเป็นห้องนอนและลงมาใช้ห้องน้ำข้างล่าง เราก็พยายามปรับปรุงห้องน้ำชั้นล่าง ปรับปรุงบันได โดยหลังนี้ใช้เงินประมาณ 50,000 บาท เงื่อนไขของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก คือ จะต้องให้ อบต.

มีส่วนร่วม ชุมชนต้องมีส่วนร่วม โดยเราจะเป็นผู้ซื้อของให้โดยชุมชน ลูกหลานและคุณลุงต้องมาช่วยกันสร้างด้วย นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ดี คือคุณลุง แก่ไม่ยอมย้ายลงมาข้างล่างเพราะตัวแกยังแข็งแรงอยู่ เราจึงปรับบันไดให้มีความลาดชันน้อยลง มีราวจับ และเทพื้นชั้นล่างด้วยปูนให้เรียบเสมอกัน แต่ปูนของเราเป็นปูนชนิดพิเศษ ปกติแล้วเวลาสร้างบ้านจะใช้คอนกรีต เสริมเหล็ก เขาเรียกว่า คสล. แต่ของเรานั้นเรียกว่า คอนกรีตเสริมไม้ไผ่ เป็น คสผ. ซึ่งไม่ยากและประหยัด โดยเอาไม้ไผ่มาตากแห้ง จากนั้นตีให้เป็นแผ่น และเอามาผูกกันก็จะสามารถรับน้ำหนักได้ด้วยเงิน 50,000 บาทนี้

บ้านหลังที่สอง เป็นบ้านของคุณแม่ปราณี สุตรศรีคล้ายๆ กัน คือปรับพื้นชั้นล่าง ทำห้องน้ำ และปรับบันได โดยใช้งบประมาณ 60,000 บาท บ้านของคุณแม่ปราณีค่อนข้างจะหลังใหญ่ เป็นบ้านไม้ ตอนที่เราเดินขึ้นไปก็ปรากฏว่า บ้านผ่านน้ำท่วมและมีน้ำแช่ขังมาแล้วประมาณ 2-3 เดือน ประกอบกับผมก็ตัวใหญ่พอสมควร เวลาเราขึ้นไป บ้านก็จะเริ่มโยกไปโยกมา ผมก็กลัวว่าคุณแม่จะอยู่ได้ไหม จึงพยายามชักชวนให้คุณแม่ลงมาอนข้างล่างเพราะแกก็อยู่คนเดียว แกก็บอกว่าไม่เอา แกเบื่อเรื่องน้ำท่วม ซึ่งบ้านของคุณแม่ปราณีผู้นี้อยู่ที่สิงห์บุรีและมีน้ำท่วมทุกปี ละ 1 เดือน ทำให้เสาบ้านเริ่มไม่ค่อยดี เพราะฉะนั้นส่วนหนึ่งที่เราใช้กับบ้านของคุณแม่ปราณีก็คือการเสริมโครงสร้างเสาให้แข็งแรงและเทพูนข้างล่างใหม่

แน่นอนว่า ชาวชนบทอย่างคุณแม่ ในตอนกลางวันก็จะลงมาอนข้างล่าง นอนบนแคร่ เมื่อเทียบกับบ้านคุณลุงรองแล้ว บ้านหลังนี้จะหลังใหญ่กว่า แต่ก็ใช้สูตรคล้ายๆ กัน คือปรับพื้นข้างล่าง เสริมเสาโครงสร้างให้แข็งแรง ปรับบันได มีราวจับจากบันไดเพื่อเดินไปห้องน้ำได้ ปรับห้องน้ำใหม่ บ้านหลังนี้ใช้เงินไปประมาณ 60,000 บาท แต่ขออีกทีว่า เงิน 60,000 บาทนั้น

ถูกกว่าค่ารักษาพยาบาล เพราะฉะนั้น หากใครมีโอกาสและมีเวลาที่ควรจะ
รีบปรับให้เรียบร้อย กล่าวได้ว่า ห้องน้ำกับบันได เขาเรียกว่าเป็นจุดนัดพบ
ของผู้สูงอายุและคนพิการ ไม่รู้เพราะอะไร จึงชอบนัดพบและหกล้มใน 2 จุดนี้
ดังนั้น ถ้าเราปรับตั้งแต่ตอนนี้ ก็จะมีความปลอดภัย

บ้านของคุณแม่ละออง เป็นหนึ่งในไม่กี่รายที่ยอมย้ายลงมาข้างล่าง
ส่วนใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์ ที่ถูกน้ำท่วม ผู้สูงอายุมักจะนอนข้างบน อีกทั้ง
มีหลายความเชื่อ เช่น ห้องพระอยู่ข้างบน ข้างล่างกลัวสัตว์ร้าย เราโชคดีที่
คุณแม่ละอองแอบบอกว่า แกพอจะมีพื้นที่ คือแกมีห้องโล่งๆ อยู่ 1 ห้องข้าง
ล่าง แล้วแกเองก็คิดไว้อยู่แล้วว่า สักวันหนึ่งจะย้ายลงมานอนข้างล่าง เราก็
เลยถือโอกาสปรับปรุงห้องนอนข้างล่างเลย และปรับปรุงพื้นทางเดินด้วย
แต่ห้องนอนชั้นล่างของแกเป็นไม้ไผ่ซึ่งและใช้ใบไม้ปะเอา เราจึงทำให้ใหม่
โดยก่ออิฐอย่างดี มีเตียงให้ 1 หลัง และปรับชักโครก ซึ่งบ้านส่วนใหญ่ชอบ
วางชักโครกไว้กลางห้องส้วม เพราะฉะนั้นเวลาจะติดราวจับ มันก็จะอยู่ห่าง
จากตัวชักโครกซึ่งจะเกิดอุบัติเหตุได้ เราจึงทำการย้ายชักโครกมาติดผนังด้าน
หนึ่งและมีราวจับ โดยราวจับทำจากไม้ไผ่หรือไม้อะไรก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้อง
ทำจากสแตนเลสเพื่อจะได้มีพื้นที่โดยรอบที่กว้างขึ้น

ผู้สูงอายุกับคนพิการนั้น บางคนเวลาเขาอาบน้ำ จะอาบน้ำบนวีลแชร์
หรืออาบน้ำบนเก้าอี้ เราก็มีเก้าอี้ไม้ให้ 1 ตัว มีโองให้ และปรับห้องน้ำให้ใหม่
หมด บ้านของคุณแม่ละอองก็ทำค่อนข้างง่ายและใช้เงินไม่เยอะด้วย

กุญแจสำคัญคือ บ้านที่เราเลือกแต่ละหลังในชุมชน เราจะมองถึง
ความร่วมมือของชุมชนด้วย ซึ่งคำว่า**ความร่วมมือของชุมชน**นั้นมี 3 ระดับ
ระดับแรก คือเพื่อนบ้านต้องเอาด้วย เพราะหลายครั้งอย่างกรณีที่เราปรับ
บ้านคุณแม่ละอองซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางชุมชน ปรากฏว่าคุณยายสาส์ก็มางอน

ผมว่า ทำไมอาจารย์ไม่มาปรับบ้านของยายบ้าง ตรงนี้ก็ค่อนข้างลำบากใจ เพราะงบประมาณที่มีจำกัด เราจึงต้องทำประชาคมโดยให้ชุมชนเลือกกันเองว่า ใครลำบากที่สุด ใครอยู่คนเดียวที่สุด บ้านของใครควรจะปรับปรุงมากที่สุด เมื่อปรับปรุงหลังนี้เสร็จแล้วโดยมีทุกคนมาช่วยกัน พองบารุ่นหน้ามาก็เวียนไปเรื่อยๆ

มีหลายชุมชนซึ่งชี้แจงเลือก เช่น ที่นนทบุรี เราให้โควตาไป 20 หลัง ผู้ว่าฯ กระจายไป 20 อบต.ๆ ละ 1 หลัง ปรากฏว่า ชุมชนนั้นก็ขาดการมีส่วนร่วมเพราะใช้ระบบแนวคิด คือสั่งลงมาเลย และได้แค่ 1 หลัง จึงไม่เกิดความหวังว่าจะมีอะไรอีก แต่เวลาเราลงไปทำ เราจะบอกเขาว่า หากชุมชนไหนทำดี รวมตัวกันดี พอรอบหน้ามีงบประมาณมาอีก หรือมีงบฯ อื่น หรือมีอะไรมาช่วยเหลืออีก เราก็จะเลือกทำชุมชนที่เข้มแข็งก่อน แต่หากสั่งลงไปว่า ให้ อบต. ละ 1 หลัง มันก็ไม่เกิดการทำประชาคม ไม่เกิดการรวมตัว การร่วมมือร่วมใจก็จะน้อย

นอกจากนี้ อบต. ที่ได้แค่ 1 หลังนั้น เขาก็เอาเงิน 50,000 บาทไปจ้างผู้รับเหมามาทำบ้านเลย ดังนั้นจากค่าจ้าง 50,000 บาท ก็จะถูกหักค่าวัสดุประมาณ 30,000 บาท และค่าแรง 20,000 บาท บ้านก็จะได้แค่หลังเดียว บางที่ที่เราไปทำ เช่น ที่ อบต.ท่างาม กรณีนี้ก็เป็นอย่างที่ดีของสิงห์บุรี เราเหมือนได้บ้านทั้งหลังเลย คือได้ทั้งห้องนอน ห้องน้ำ พื้นข้างล่าง เพราะคิดเฉพาะค่าของ ส่วนค่าแรงจะมีชุมชนมาร่วมมือกัน แต่ถ้าบางที่ให้ผู้รับเหมาไปทำ ปรากฏว่าได้แค่ห้องน้ำห้องเดียวเพราะต้องหักค่าแรงให้ผู้รับเหมาด้วย ยิ่งบางที่ก็อาจจะไม่ได้โต๊ะด้วย เพราะฉะนั้น เราจึงควรให้ อบต. มีส่วนร่วมเลือกกันเอง เลือกเพราะอะไรก็ตั้งเกณฑ์มาโดยชาวบ้านต้องมีส่วนร่วม และถ้าหากขาดเหลืออะไร อบต. ก็ต้องสมทบด้วย นั่นคือเงื่อนไขที่เรา

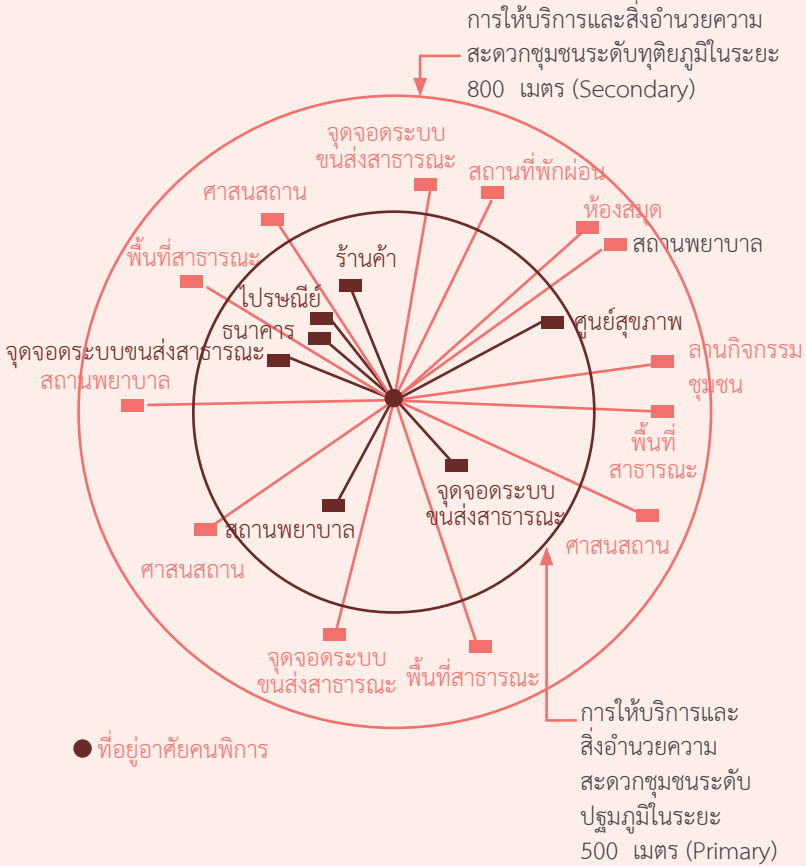
ลงไปช่วย และเราคาดว่า สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้และมีบทเรียนให้ชุมชนในคราวต่อไป

อย่างตอนนี้เรามีธนาคารอาคารสงเคราะห์ ที่เขาเห็นผลงานของเราดี เขาก็มาสมทบทุน โดยขอให้เราเลือก อบต. เอง เราก็กเลือก อบต. ที่เข้มแข็ง ให้เงินไป 50,000 บาท ซึ่งก็ปรากฏว่า เขาแบ่งจ่ายสร้างได้ 5 หลัง อย่างนี้ก็ยิ่งดี เพราะยังมีผลงานเยอะก็ยิ่งมาช่วยกันเยอะ เพราะฉะนั้น ตรงนี้จึงเป็นบทเรียนว่า การรวมตัวของชุมชนและการใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพ จะเป็นภาพพจน์ที่ดีที่คนภายนอกจะมองเห็น และเมื่อเราไปขอความช่วยเหลือจากใครก็จะง่ายขึ้น

Universal Design แนวคิดในการออกแบบ
1. Safety : ปลอดภัย พื้นไม่ลื่น มีราวจับ สัญลัักษณ์เตือน
2. Accessibility : เข้าถึงง่าย ทางม้าลาย ทางลาด ประตู ช่องทางเดิน ลิฟต์ ห้อยน้ำ อักษรเบรลล์
3. Usability : การใช้งานสะดวก เฟอร์นิเจอร์ โทรศัพท์ น้ำดื่ม ระยะเวลาปรับตัว พื้นที่ใช้งานต่างๆ
4. Affordability : เหมาะสมกับฐานะ วัสดุ อุปกรณ์เหมาะสมกับท้องถิ่น งบประมาณ มั่นคง ทนทาน

อ้างอิง : นวลน้อย บุญวงศ์

การออกแบบผังเมือง : ชุมชนดี บ้านดี คนดี

บ้านหลังต่อมาเป็นบ้านของคุณแม่สายบัว ใช้เงินไปประมาณ 50,000 บาท บ้านของคุณแม่สายบัวจะอยู่กัน 2 คน และบ้านของแกนั้นอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งก็เจอน้ำท่วมทุกปี แกจึงไม่ยอมลงมานอนข้างล่าง โดยแกขอให้เราช่วยปรับปรุงห้องน้ำให้ เพราะห้องน้ำของแกอยู่ไกล สุดท้ายแล้ว เงินจำนวน 50,000 บาท ก็ได้ทำการติดบ้านขึ้นนิตหนึ่งเพื่อให้หนีพ้นระดับน้ำ ทำการ

ปรับปรุงห้องนอนชั้นบน และปรับปรุงห้องส้วมข้างล่าง มีการปรับบันไดรวมถึงเปลี่ยนบันไดที่มีความลาดชันมาก และให้มีราวจับเพื่อให้มั่นคง มีราวจับข้างล่างเพื่อใช้จับเดินเวลาต้องไปห้องน้ำได้

เวลาสังเกตดูบ้านเหล่านี้ เราจะเห็นว่าจะอยู่ในชุมชนและมีหลายๆคนมาช่วยกัน ส่วนใหญ่บ้านในชนบทจะมีเพียงชื่อของลูกหลานอยู่ในทะเบียนบ้าน ส่วนเจ้าตัวนั้นจะออกมาทำงานกันหมด พอเขารู้ว่าเราไปช่วยเราก็ตั้งเงื่อนไขว่า คุณยายต้องไประดมลูกหลานมาช่วยงานด้วย ถ้าเป็นช่างก็มาช่วยตอกตะปูส่งไม้ ถ้าไม่เป็นช่างก็ไปทำอาหารมาเลี้ยงก็ยังดี

บ้านของคุณพ่อประชุมกับคุณแม่สมจิต ใช้เงินเพียง 23,000 บาท อดทน. ของที่นี้ก็ดีมากที่สามารถปรับบ้านหลังนี้ด้วยเงินเพียง 23,000 บาท ทำให้ได้บ้านเพิ่มอีกหนึ่งหลัง มีการปรับปรุงห้องน้ำและพื้นชั้นล่าง ซึ่งคุณพ่อประชุมเป็นผู้สูงอายุและเป็นคนพิการด้วย ได้รับเงินประมาณเดือนละ 1,100 บาท นั่งวีลแชร์ โดยคุณพ่ออยู่กับคุณแม่และนอนที่ชั้นล่างของบ้านถึงแม้จะมีห้องนอนชั้นบน แต่ก็ไม่ได้ขึ้นไปนอน เราจึงถือโอกาสกันห้องนอนชั้นล่างเลย เราได้ทำการปรับปรุงทางเดินจากห้องนอนไปห้องน้ำ และปรับปรุงตัวห้องน้ำ โดยปรับปรุงตัวส้วมจากนั่งยองเป็นชักโครก รื้อพวกที่ติดราดเกาะเกาะออกไปเพื่อให้วีลแชร์เข้ามาได้ และมีราวจับบริเวณชักโครกที่เป็นรูปตัวแอล (L)

ในปีนี้ กระทรวงสาธารณสุขมีแผนแม่บทในการพัฒนาส้วม โดยรณรงค์ให้ใช้ส้วมแบบนั่งราบ ซึ่งส้วมแบบนั่งราบนั้นมี 2 แบบ คือ ถ้าที่ไหนไม่มีประปาใช้ ก็เป็นแบบตักราด และหากที่ไหนมีประปาใช้ก็เป็นแบบมีถังน้ำอยู่ด้านหลัง สำหรับคนพิการเขานิยมส้วมแบบนั่งราบแบบชักโครกที่มีถังน้ำอยู่ด้านหลัง เพราะเรามีคนพิการบางกลุ่มที่พิการตั้งแต่เอวลงไปซึ่งจะไม่มี

แรงยึดเวลานั่งซักโครก จึงต้องใช้พิง เพราะฉะนั้น หากไปซื้อรุ่นที่มีถึงน้ำและมีการเดินประปาแล้วก็จะดีหน่อย แต่ถ้าหากในพื้นที่ไกลๆ ที่ไม่มีตัวประปาก็อาจจะต้องทำเบาะหลังมายันตัวซักโครก

จะสังเกตได้ว่า ผู้สูงอายุและคนพิการโดยส่วนใหญ่จะเป็นคุณแม่ ซึ่งก็แน่นอน เพราะประชากรผู้สูงอายุผู้หญิงจะอายุยืนกว่าผู้ชาย ผู้หญิงจะมีอายุเฉลี่ยประมาณ 85 ปี ดังนั้น ตอนนี้ใครยังไม่ถึง 85 ปีก็เตรียมตัวไว้ เช่น ตอนนี้เราอายุ 50 ปี เราจะต้องอยู่ต่อไปอีก 35 ปี ก็ต้องเตรียมร่างกาย เตรียมเงินในกระเป๋า และเตรียมจิตใจด้วย ส่วนคุณพ่อจะมีอายุเฉลี่ยประมาณ 80 ปี ถ้าเกษียณตอนอายุ 60 ปี เราก็ต้องเตรียมร่างกายและเตรียมเงินไว้ใช้อีกประมาณ 20 ปี และคนในสมัยนี้ก็คงจะเป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่า จะหวังให้ลูกหลานมาดูแลก็คงจะมีน้อย เราก็ต้องดูแลตัวเอง ชุมชนก็ต้องช่วยกันดูแล โดยมีอาสาสมัครคอยเป็นคนช่วยดูแล

บ้านหลังต่อมา คือบ้านของคุณแม่สาคร หลังนี้ใช้เงินประมาณ 32,000 บาท ใช้สูตรคล้ายๆ กัน คือมีการปรับปรุงห้องน้ำ ลานอเนกประสงค์ รวมทั้งพื้นที่ชั้นล่าง ซึ่งบ้านของคุณแม่สาครเป็นเพียงชั้นเดียว เราก็แปลกใจว่าเวลาน้ำท่วมมันก็ท่วมทั้งหมด แล้วทำไมคุณแม่ไม่ย้ายไปอยู่กับลูกแน่นอน ว่าร้อยละ 99.9 ผู้สูงอายุและคนพิการ เวลาน้ำท่วมจะไม่ยอมย้ายเพราะติดถิ่น คือไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน แม้กระทั่งจะย้ายไปอยู่ อบต. ไปอยู่บนถนน แต่ก็ไม่ใช่จะไปอยู่บนหลังคาบ้านนี้แหละ ไม่แน่ใจว่าแหวงที่ หวงสมบัติ หรือรักที่ก็ไม่รู้ ยังไงก็ไม่ยอมย้าย เราจึงตัดสินใจยกพื้นที่ขึ้นมาติดหนึ่งปรับปรุงห้องนอนมีบันไดเดินมาอีกหน่อยก็จะมีทางลาด มีห้องน้ำ และรื้อสังกะสีเดิม เรียกได้ว่าเกือบสร้างให้ทั้งหลังก็ว่าได้

จะเห็นว่าเงินประมาณ 20,000-30,000 บาท ก็ทำบ้านได้เยอะ โดยเราพยายามใช้วัสดุท้องถิ่น ถ้ามีไม้เราก็กี่ใช้ไม้ บางที่ อบต. มีประตูหน้าต่างก็เอามาช่วยกัน เอาความเข้มแข็งของ อบต. มา ซึ่งทั้งหมดนั้นสำเร็จได้เพราะชุมชนร่วมไม้ร่วมมือกัน

นอกจากนี้ เวลาเราไปซ่อมบ้านของผู้สูงอายุ เราไม่ได้ไปซ่อมแค่บ้าน แต่เราได้พาพวกอาจารย์หมอไปด้วย ได้แก่ หมอทางตา หมอกายภาพบำบัด เพื่อตรวจดูสุขภาพด้วย สูตรนี้ก็คล้ายๆ กัน คือถ้าเราไปเยี่ยมบ้านคนพิการและผู้สูงอายุ เราก็จะต้องเอาเจ้าหน้าที่สาธารณสุขไปด้วย เพราะบางครั้งเวลาเราไปเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ มักจะพบว่า บ้านของท่านรกและมีดมาก เพราะตาของท่านเป็นต้อจึงมองไม่เห็น หากเราไปปรับปรุงบ้านให้ปลอดภัยแล้วแต่ไม่แก้ปัญหาด้านเหตุ ท่านก็อาจจะเกิดอุบัติเหตุอยู่ดี เราก็ต้องไปตรวจดูว่า ตาเป็นอย่างไรบ้าง และต้องแก้ปัญหาดตรงจุดนั้นด้วย

ถัดมาเป็นบ้านของคุณลุงไพรัตน์ ใช้เงินประมาณ 58,000 บาท ลุงไพรัตน์เป็นคนพิการอยู่คนเดียว แต่โชคดีที่อยู่ท่ามกลางเพื่อนบ้านที่ดี บ้านแกเป็นบ้านชั้นเดียวอยู่หลังโรงเรียนและตั้งอยู่ใจกลางเมืองอยุธยาเลย ชุมชนก็บอกว่า สงสารคุณลุง แกเป็นคนพิการและขายลอตเตอรี่อยู่ เราจึงไปดูบ้านปรากฏว่าบ้านแกเป็นบ้านไม้และใช้เศษวัสดุมาปะๆ กัน ส่วนของแกก็ยกสูงซึ่งมันตรงข้ามกันเลย คือขาของแกพิการ แล้วทำไมส่วนจึงยกสูง แกก็บอกว่า ถ้าไม่ยกสูงแล้วมันจะช้ำโครกไม่ลง เพราะฉะนั้นแกจึงลำบากมากเวลาจะขึ้นส้วม เราจึงทำการรื้อ เทพื้นใหม่ และทำทางลาดขึ้นตัวห้องนี้ รวมทั้งมีการปรับปรุงบ้านใหม่ บ้านของคุณลุงไพรัตน์นั้นน่าสนใจมากเพราะใช้เงินไม่เยอะ ปรากฏว่าวันที่เราไปดู ชาวบ้านเขาช่วยกันรื้อบ้านของแกทั้งหลังหลัง เพราะมันเสื่อมโทรมมาก และให้ตัวคุณลุงไพรัตน์ไปอยู่บ้านอีกหลังหนึ่งก่อน

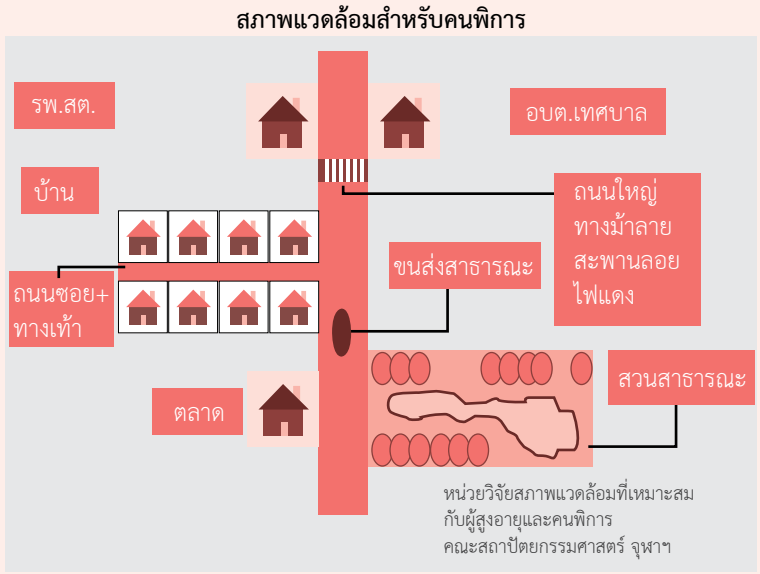
แล้วชาวบ้านก็มาช่วยกันสร้างบ้านให้ແจจนได้หลังใหม่ 1 หลังในที่เดิม และทำห้องส้วมให้ใหม่ด้วย

บ้านของคุณลุงสุเทพ ใช้เงินประมาณ 49,000 บาท กรณีนี้เน้นที่การปรับปรุงตัวโครงสร้างพื้นและห้องส้วมซึ่งเป็นจุดที่ต้องเน้นเป็นสำคัญ ห้องส้วมของคุณลุงสุเทพนั้น หากเราปล่อยให้แก็ใช้ไปอีก 1 สัปดาห์ แก็อาจจะตกส้วมและถึงแก็ชีวิตได้ เราจึงรีบปรับปรุงในทันที มันทรุดเพราะน้ำท่วม เราจึงเสริมโครงสร้างให้แข็งแรงมากขึ้น และเสริมบันไดใหม่ ซึ่งเป็นผลงานของ อบต. และชุมชนทั้งหมด เราเพียงแคไปแนะนำและหาเงินช่วยเหลือ ผมคิดว่า หากรวมค่าแรงที่ อบต. ช่วยเหลือกันแล้ว น่าจะมีมูลค่ามากกว่าตัวเลขที่ปรากฏอยู่เยอะ

บ้านของคุณป้าภาวนา คุณป้าแก็อยู่คนเดียว ชอบนั่งอยู่ที่ชานบ้าน เรียกได้ว่าชานบ้านเป็นพื้นที่ส่วนตัวของแก็ว่าได้ ถามแก็ว่า ทำไมคุณป้าไม่นั่งอยู่ในบ้าน แก็บอกว่าเผื่อใครผ่านไปผ่านมาจะได้ฝากซื้อข้าวซื้อของได้ เพราะฉะนั้น จุดสำคัญของแก็จะอยู่ที่ชานบ้าน เรารู้ว่า ขาของแก็ไม่ค่อยดี เราจึงปรับชานบ้านโดยมี 2 ชั้น ซึ่งแก็สามารถผลักตัวเองขึ้นลงได้ จึงทำบันไดให้ตรงกลาง

ดังนั้น จึงไม่ใช่บ้านทุกหลังจะต้องปรับปรุงห้องน้ำ แต่เราจะดูที่ความจำเป็น โดยเริ่มจากถามคุณป้าว่าต้องการอะไร และพยายามออกแบบให้ตรงความต้องการ คุณป้าภาวนาเป็นคนเดียวที่ไม่ยอมเปลี่ยนส้วม แก็ขอยืนยันว่าจะใช้ส้วมแบบนั่งยอง เพราะแก็ไม่มีขา แก็จะใช้ไม้กระดานหรือเก้าอี้กระเถิบตัวเองขึ้นไปนั่งส้วม และเวลาแก็ขึ้นบ้าน แก็จะใช้ล้อเลื่อน แต่เราขอเพิ่มราวจับตรงบริเวณส้วมนั่งยองให้แก็ โดยมีราวจับทั้ง 4 ด้านสามารถกระเถิบตัวเองขึ้นไปนั่งอาบน้ำได้ พื้นที่โดยรอบต้องสามารถไปถึง

ทุกที่ได้ เพราะแกอยู่คนเดียว แนวคิดตรงนี้ก็คือ **คนพิการและผู้สูงอายุ** **ต้องสามารถอยู่คนเดียวได้โดยอิสระ** ท่านจะไปไหนก็ได้ และผู้ดูแลก็ไปช่วยดูแลได้

บ้านหลังต่อมา เป็นบ้านของนายสุทธิศักดิ์ แกขายลอตเตอรี่ ปัญหาของนายสุทธิศักดิ์คือ แกต้องใช้สามล้อรถโยกขายลอตเตอรี่ แต่บ้านแกยกสูงแล้วแกจะขึ้นบ้านได้อย่างไร เพราะฉะนั้น แกก็ต้องลงจากรถและกระเียบตัวเองขึ้นบ้านโดยค่อยๆ กระเียบบันไดขึ้นไป บ้านของสุทธิศักดิ์เราใช้เงินเยอะพอสมควร คือประมาณ 55,000 บาท เพราะเราลงทุนทำทางลาดปูนจากถนนขึ้นไปถึงบ้าน ซึ่งก็ต้องขอบคุณ อบต. ที่นนทบุรี ถ้าไม่ได้ อบต. ก็คงจะลำบาก เพราะว่าที่ดินทั้งหมดเป็นที่สาธารณะ มันสร้างไม่ได้ แต่ก็ยังยอมให้สร้างเป็นทางลาดขึ้นไปชั้นบนเหนือระดับน้ำที่เคยท่วม นอกจากนี้ เราได้

ถามสุทธิศักดิ์ว่า ต้องการอะไร แกบอกว่าอยากจะเอารถเข็นที่ใช้ขาย
ลอตเตอร์ของแกขึ้นไปข้างบนได้ เราก็ทำให้ และได้ปรับปรุงห้องน้ำให้ด้วย
เพราะฉะนั้น บ้านทั้งหลัง เราอาจจะไม่ได้ปรับปรุงทั้งหมด ถ้าเป็นบ้านหลัง
ใหญ่เราก็จะเลือกปรับปรุงแค่บางจุดที่จำเป็นต่อการใช้งาน

บ้านหลังถัดมาคือ บ้านของคุณป้ามาลี เราเสียงบบฯ ไปนิดเดียว
ประมาณ 17,000 บาท โดยส่วนใหญ่ทำทางเดิน ครอบครัวของคุณป้ามาลี
มีอยู่ 6 คน เป็นผู้สูงอายุที่เกิน 60 ปี ประมาณ 3 คน อีก 2 คน เป็นหลาน
ซึ่งเป็นคนพิการด้วย และอีก 1 คนเป็นลูกที่ทำงานอยู่คนเดียว เพราะฉะนั้น
จึงเป็นบ้านที่หลังใหญ่มากและอยู่กันหลายคน เราได้ถามว่า เป็นบ้านชั้นเดียว
และอยู่ริมน้ำ เวลาน้ำท่วมจะทำอย่างไร ปรากฏว่าบ้านหลังนี้มีพื้นที่สำรอง
เอาไว้สำหรับหนีน้ำได้ โดยเมื่อก่อนก็เอาไม้กระดานมาพาด เราจึงบอกว่า
อย่าทำแบบนั้นอีกเลยเพราะถึงอย่างไรตอนนี้ น้ำก็ท่วมทุกปีอยู่แล้ว เราจึงทำ
ชั้นลอยไว้ให้หนีน้ำโดยเฉพาะ รวมทั้งปรับปรุงทางเดินเข้าด้านหน้า ปรับปรุง
ตัวชั้นลอย มีราวจับและมีห้องน้ำ พื้นที่ชั้นลอยที่คุณป้ามาลีแก้ทาร์กๆ เอาไว้
เราก็จัดระบบใหม่โดยเสริมโครงสร้างให้แข็งแรง ต่อไปนี้ถ้าน้ำมาก็สามารถ
ขึ้นไปอยู่ชั้นลอยได้และมีประตูทางลัดจากห้องนอนข้างล่างขึ้นมาได้

หลังนี้ที่ทำได้ถูก เพราะเราใช้เงินส่วนกลางประมาณ 17,000 บาท
แต่บ้านหลังนี้มีเหล่ากาชาดและเพื่อนบ้านมาช่วยกันจำนวนมาก และเป็น
หลังตัวอย่าง คือช่วย 1 หลัง ได้ 5 คน เพื่อนบ้านก็รวมช่วยกันใหญ่ ได้
ข้าวของเครื่องใช้กันครบถ้วน นี่ก็เป็นตัวอย่างของชุมชนเข้มแข็ง

คนเหล่านี้ เมื่อเราเห็น เราอาจจะคิดว่า เขาน่าจะย้ายบ้านไปเลย
เพราะบ้านก็โทรมและอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย แต่จริงๆ แล้ว เขามีความผูกพันใน
ที่ๆ เขาอยู่บางอย่าง ซึ่งจากโอกาสที่เราได้ไปลงพื้นที่มาก็พบว่า แทบทุกคน

ไม่ยอมย้ายบ้านเลย เขาอยากให้เราปรับปรุงในพื้นที่เดิม มีแค่ 1-2 รายที่ยอมย้ายบ้านและมีแค่ 1 ราย ที่ยอมย้ายห้องนอนจากชั้นบนลงมานอนชั้นล่าง ส่วนใหญ่จะอยู่ที่เดิม

เป้าหมาย...ให้คนพิการอยู่ที่บ้าน อยู่ในชุมชนอยู่กับครอบครัว

- ระบบขนส่งมวลชน
- ศูนย์บริการ+ฟื้นฟู ชุมชน
- ถนน ทางเท้า รถยนต์
- ทางม้าลาย ที่จอดรถ
- รถเมล์ BTS รฟม.
- เรือ เครื่องบิน
- ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม
- อุปกรณ์ช่วยเหลือที่เหมาะสม
- เงินกู้-สวัสดิการ ปรับปรุงบ้าน
- ธนาคารอุปกรณ์
- OTOP อุปกรณ์

ทั้งหมดก็เป็นตัวอย่างของการปรับปรุงทั้งเรื่องตัวของผู้สูงอายุและที่บ้าน ซึ่งถ้าวิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จ นอกจากการช่วยกันจัดบริการชุมชน คนพิการ และผู้สูงอายุในชุมชนแล้ว เรายังพบว่า ผู้นำชุมชนนั้นเป็นเงื่อนไขสำคัญ ผู้นำชุมชนนั้นมี 2 มิติ คือผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น หลานๆ ที่เราเจอประธานชมรมผู้สูงอายุหรือตัวแทนคนพิการ ซึ่งก็เป็นผู้นำชุมชนได้ ซึ่งเขามีจิตสำนึกมาช่วยกัน และมีนักวิชาชีพเฉพาะ มีนักพัฒนาสังคม **โยธาจังหวัด**ที่ให้ความร่วมมือในการปรับปรุง มีชุมชนช่วยกันเฝ้าระวังว่าควรจะดูแลใคร อย่างไรบ้าง มีระบบอาสาสมัครที่เข้มแข็ง มีเครือข่าย โดยอาสาสมัครและเครือข่ายมาช่วยเราสร้างได้หลายหลัง ซึ่งตรงนี้เป็นเรื่องที่ดีมาก นี่คือปัจจัยสู่ความสำเร็จ

หากชุมชนไหนมีปัจจัยเหล่านี้ ก็สามารถทำเรื่องสวัสดิการ เรื่องที่อยู่อาศัยทั้งของผู้สูงอายุและคนพิการได้ค่อนข้างดี โดยมีเป้าหมายคือ เราจะ

ทำให้คนพิการและผู้สูงอายุอยู่ที่บ้านและอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขได้
อย่างไรบ้าง ตัวของที่อยู่อาศัยเองก็ต้องมีความเหมาะสม คือมีอุปกรณ์ช่วยที่
เหมาะสม มีราวจับ มีรถเข็น มีเงินกู้สวัสดิการในการปรับปรุงบ้าน

ในอนาคต หากชุมชนไหนมีผู้สูงอายุและคนพิการจำนวนมากแล้ว
ผลิตราวจับและไม้เท้าได้เยอะ ก็อาจจะทำเป็นธนาคารอุปกรณ์ โดยให้มีการ
หยิบยืมใช้กันก็ได้ บางทีที่มีไม้เท้าจำนวนมากก็อาจจะมาช่วยกันทำเป็นราว
จับและไม้เท้า แล้วมาช่วยกันขายก็ได้

ส่วนในระดับชุมชน อปท. หรือส่วนกลาง คงจะต้องคิดเรื่องระบบ
ขนส่งมวลชน รถสองแถว รถเมล์ รถตู้ หรือรถอะไรก็แล้วแต่ที่สามารถพา
ผู้สูงอายุมาร่วมกิจกรรมในวัด ใน อบต. ได้ และมีศูนย์บริการฟื้นฟูชุมชน
เหมือนที่ชุมชนหนองตองมีศูนย์ต้นแบบ ศูนย์เรียนรู้ และอย่าลืมปรับปรุง
ถนน ทางเท้า รวมถึงทางลาดต่างๆ ด้วย

บรรยายพิเศษ

ชุมชนท้องถิ่นขับเคลื่อน กองทุนหลักประกันสุขภาพ ได้อย่างไร

นพ.ประทีป ธนกิจเจริญ

อธิบดีกรมสุขภาพจิต สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

จะว่าไปแล้ว **‘ระบบประกันสุขภาพ’** ในประเทศไทยนั้น เริ่มสร้างกันมาตั้งแต่ 30-40 ปีที่แล้ว ตั้งแต่ยุคของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จากพรรคกิจสังคมเป็นนายกรัฐมนตรี ได้เริ่มต้นโครงการเงินผันพร้อมกับโครงการรักษาพยาบาลผู้มีรายได้น้อย ต่อมาในยุคนายกา **ชวน หลีกภัย** พรรคประชาธิปัตย์ได้ขยับจากโครงการสงเคราะห์มาเป็นโครงการสวัสดิการรักษายาพยาบาลผู้มีรายได้น้อยและผู้ที่ยังคงสมควรให้การช่วยเหลือแก่กุล พร้อมกับทำโครงการบัตรประกันสุขภาพสมัครใจ 500 บาท โดยรัฐบาลออกให้ 500 บาท สมทบกับ 1 ครั้วเรือนอีก 500 บาท รวมเป็น 1,000 บาท ดูแลคนไม่เกิน 4 คน

ต่อมาในยุคที่เรามีรัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญกำหนดว่า การเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพมาตรฐานเป็นสิทธิของประชาชน และเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้ จึงทำให้นายกา **พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร** พรรคไทยรักไทย ได้ประกาศนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค พร้อมกับผลักดันกฎหมายหลักประกันสุขภาพแห่งชาติขึ้นมาในปี 2545 จึงเกิดกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และเกิดสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือ สปสช. เพื่อเป็นกลไกที่จะทำให้ประชาชนคนไทยทุกคนเข้าถึงการบริการสุขภาพที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน โดยเรื่องเงินทองหรือเศรษฐกิจจะไม่เป็นอุปสรรคอีกต่อไป ถ้าเจ็บป่วยก็ได้รับการรักษา ถ้าปกติก็ได้รับการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ถ้าโชคไม่ดีเป็นคนพิการก็ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพพร้อมกับกาย-อุปกรณ์ต่างๆ

ระบบนี้ค่อยๆ เริ่มต้นกันมา และในกฎหมายระบบประกันสุขภาพได้เขียนไว้ว่า ระบบแบบนี้จะยั่งยืนได้ต้องกระจายอำนาจไปสู่พื้นที่ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของตัวระบบประกันสุขภาพ ต้องดึงเอาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามา

ประมาณปี 2549-2550 จึงมีการจับมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการสร้างสุขภาพชุมชน โดยในส่วนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น **อาจารย์ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม** ซึ่งเป็นรองนายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดให้มีการประชุมระหว่าง 7 หน่วยงานขึ้น มีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย โดยกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงสาธารณสุข และ สปสช. รวม 4 หน่วยงานของรัฐ ร่วมกับ 3 สมาคมของท้องถิ่น คือ สมาคม อบต. แห่งประเทศไทย สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และสมาคม อบจ. แห่งประเทศไทย และได้ลงนามร่วมกันเพื่อที่จะสร้างระบบสุขภาพชุมชนโดยบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับภาคประชาชนในพื้นที่ โดยอาศัยกองทุนที่เรียกว่า **‘กองทุนหลักประกันสุขภาพ อบต. เทศบาล’**

กองทุนนี้ตั้งใจให้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางด้านสุขภาพในพื้นที่ เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของประชาชน โดยมีชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานราชการที่เคยเป็นเจ้าภาพเดิม ร่วมกันบริหารกองทุนเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้ดีขึ้น โดยมีเป้าหมายว่า ในอนาคตข้างหน้าถ้ากองทุนเข้มแข็งขึ้น ก็จะขยายไปยังเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากเรื่องของสุขภาพ เช่น อาจจะไปทำเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิต เรื่องสวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นต้น

ที่นี่ เมื่อเราจะทำเรื่องของสุขภาพชุมชน เราจะทำอะไร **อาจารย์** **ประเวศ วะสี** กล่าวว่า หากทุกชุมชนทำใน 7 เรื่อง หรือ 7 นโยบายสาธารณะ (การบริหารแบบมีส่วนร่วม เด็กและเยาวชน สวัสดิการ เกษตรกรรม

ทางเลือก สุขภาพชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม การจัดการ ภัยพิบัติ ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนและทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นมาได้ ความน่าอยู่ของประเทศไทยก็จะเกิดขึ้น และนั่นก็คือ การปฏิรูปประเทศไทย

อาจารย์บอกด้วยว่า ในเรื่องของสุขภาพชุมชน ให้ทำเรื่องการควบคุม โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ซึ่งเป็นภัยเงียบ ขณะนี้ เรามีผู้ป่วยเบาหวาน ประมาณ 3 ล้านคน โดยมีประมาณไม่ถึงครึ่งที่รู้ตัวว่าเป็นเบาหวานและเข้าสู่ การรักษา และที่เข้าสู่การรักษาไม่ถึงครึ่งนั้น มีการรักษาที่ได้ผลและควบคุม น้ำตาลได้น้อยมาก คือไม่ถึง 30 เปอร์เซ็นต์ เพราะเมื่อไปโรงพยาบาล ไปถึง แต่เข้าก็เจาะเลือด หลังจากนั้นก็คอยฟังผลจากห้องแล็บ พอฟังผลเสร็จ ก็พบ หมอแป็บเดียว แล้วได้ยากกลับไป อีก 2 เดือนมาหาหมอใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้ ไม่สามารถควบคุมโรคเบาหวานได้

ถ้าควบคุมไม่ได้ก็จะทำให้เกิดโรคหัวใจ โรคไตวาย โรคเส้นเลือดใน สมองแตก เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต หากจะควบคุมน้ำตาลในเลือดให้ได้ ก็ต้อง เปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน ของคนไข้ในชุมชน เพราะฉะนั้น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ต้องไปดูแลกันที่ชุมชนโดยที่ผู้ป่วยจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม ด้วย

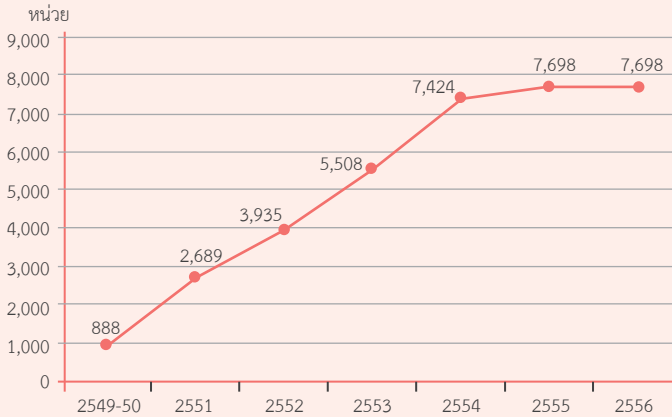
อาจารย์ประเวศยังบอกด้วยว่า ต้องควบคุมโรคติดต่อ เช่น โรคเอดส์ วัณโรค ซึ่งเป็นโรคติดต่อที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ซึ่งต้องไปทำกันที่ชุมชน จะไปหาหมอที่โรงพยาบาลอย่างเดียวคงไม่พอ ต้องมีเรื่องของ การสร้าง สุขภาพเพื่อป้องกันโรค มีการออกกำลังกาย มีกิจกรรมเข้าวัดทำเรื่องสุขภาพ จิต ซึ่งลักษณะพฤติกรรมเหล่านี้ล้วนเกิดในชุมชน ต้องการกลไกการ สนับสนุนช่วยเหลือกันในชุมชน ซึ่งท้องถิ่นต้องเข้ามาช่วย

การดูแลผู้สูงอายุ คนพิการที่ติดเตียงไปไหนไม่ได้ หรือติดบ้านไม่สามารถที่จะออกมาข้างนอกได้ เพราะเป็นคนพิการ เพราะฉะนั้น หากมีการบริการมีอาสาสมัครเข้าไปช่วย มีการดึงเอาหมอ พยาบาล และนักกายภาพบำบัดเข้าสู่ชุมชนเพื่อทำกายภาพบำบัดให้กับผู้สูงอายุหรือคนพิการที่ติดเตียงติดบ้านก็จะสามารถช่วยขยายและทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องทำกันในชุมชน เป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องของการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และเรื่องของการทำให้คนไทยไม่ทิ้งกัน ถ้าสามารถทำสิ่งเหล่านี้ได้ ย่อมเป็นการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย

กองทุนหลักประกันสุขภาพ อบต. เทศบาล ที่ 7 หน่วยงานร่วมกันลงนามจัดตั้งกันขึ้นมาก็มีเป้าหมายแบบนี้ ต้องการที่จะทำเรื่องแบบนี้ขึ้นมา ดังนั้นงานที่เกิดขึ้นในชุมชนที่กำลังทำกันอยู่ในพื้นที่ จึงเป็นการ**ทำงานเชิงรุกเพื่อจะขยายผล** และทำให้ศักยภาพของประชาชนหรือของคนป่วยในชุมชนมีศักยภาพในการดูแลซึ่งกันและกันสูงขึ้น

ภาพแสดงความครอบคลุมของกองทุนสุขภาพปี 2549-ปัจจุบัน

ครอบคลุม 7,698 แห่ง จากพื้นที่/ท้องถิ่น 7,776 แห่ง (99.25%)
ประชากร 56.65 ล้านคน (87%)

จะขอยกตัวอย่างของผู้ป่วยที่เป็นโรคไตวาย ผู้ป่วยโรคนี้อาศัยอยู่ในช่วงสุดท้าย หากไม่ได้รับการรักษาภายใน 2-3 เดือนก็จะตาย แต่ถ้าเกิดเข้าสู่การรักษา เช่น การฟอกเลือด ซึ่งคนไข้จะต้องมาโรงพยาบาลสัปดาห์ละ 2-3 วัน คนไข้ก็จะไม่ตาย แต่ก็จะมีผลต่อชีวิต เพราะค่ารักษาพยาบาลสูงมาก ซึ่งถ้าเรามีบัตรประกันสุขภาพ ค่ารักษาก็จะมีกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติออกให้

แต่ถ้าคนไข้อยู่บนภูเขา สถานีอนามัยอยู่ข้างล่าง คนไข้เหล่านี้แม้จะมีระบบดูแล มีระบบให้การรักษาฟรี คนไข้ก็ไม่สามารถเข้าถึงการให้บริการได้ ดังนั้น ระบบประกันสุขภาพที่ดีต้องเป็นระบบที่สามารถจะทำให้คนใช้บริการเข้าถึงได้ ทำเชิงรุกเข้าไปสู่ชุมชน จากสถานีอนามัย จากโรงพยาบาลที่อยู่ในเมือง จะเข้าไปยังเขตป่าเขาแบบนี้ได้ก็ต้องมีหน่วยจัดการในพื้นที่

กองทุนสุขภาพ อบต. เทศบาลนี้จึงต้องอาศัยบทบาทของท้องถิ่นเข้ามาช่วย ทำให้ผู้ป่วยซึ่งบางคนอายุไม่มาก ยังสามารถที่จะเป็นหัวหน้าครอบครัวต่อไปได้ สามารถมีชีวิตต่อไปได้ด้วยวิธีการล้างไตผ่านทางช่องท้อง

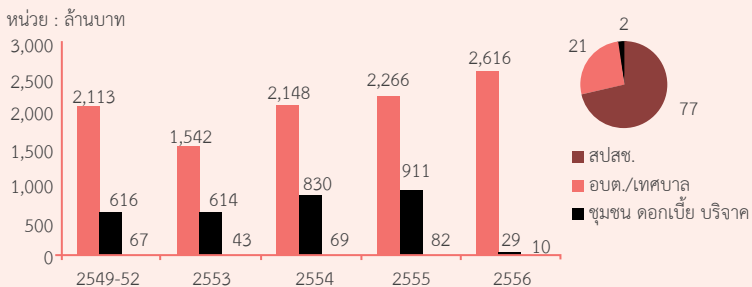
กองทุนหลักประกันสุขภาพ อบต. เทศบาล โดยหลักการก็**เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามกฎหมายของท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่** ร่วมกับ สปสช. ซึ่งตามกฎหมายมาตรา 47 เขียนว่า สปสช. ต้องเข้าไปสำรวจท้องถิ่นให้ทำการจัดระบบประกันสุขภาพ เพื่อที่จะทำให้คนเข้าถึงการบริการสุขภาพให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กองทุนนี้เกิดขึ้นตามหน้าที่ที่ระบุในกฎหมายภายใต้ข้อตกลงของ 7 หน่วยงาน เสร็จแล้วก็เอาเงินทั้ง 2 ฝ่ายมารวมกัน โดยคิดเงินแบบต่อหัว ขณะนี้เราตั้งไว้ที่ 40 บาทต่อคนต่อปี และสมทบตามขนาดของท้องถิ่น มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการร่วมของท้องถิ่น ของสาธารณสุข ของหน่วยงานอื่นๆ ของผู้แทนประชาชน เข้ามาร่วมแผนจัดการ

ส่วนการจัดการที่ว่านั้นเพื่อจะทำอะไร ก็เพื่อจะทำใน 4 เรื่อง คือ **ทำเรื่องส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรค เรื่องของการฟื้นฟูสมรรถภาพ การรักษาเบื้องต้นเชิงรุก การบริการปฐมภูมิแบบเชิงรุก และดูแลกลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม** ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ป่วยโรคเรื้อรัง คนพิการ ผู้สูงอายุ หญิงตั้งครรภ์ เด็ก หรือกลุ่มคนที่ทำอาชีพที่มีความเสี่ยง เช่น เกษตรกรที่มีความเสี่ยงกับสารเคมี

นี่ก็คือการกระจายอำนาจ ซึ่งไม่ใช่กระจายเพียงแค่เงิน แต่เป็นการกระจายภารกิจ และที่สำคัญมาก คือการกระจายองค์ความรู้ที่เดิมผูกขาดอยู่ที่โรงพยาบาล อยู่ที่หน่วยงานของรัฐส่วนกลางไปสู่ชุมชน โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพระเอกหลัก นี่คือแนวความคิดหลักที่ทำให้เราจัดตั้งกันขึ้นมา

กองทุนนี้เริ่มมาตั้งแต่ปลายปี 2549 และปี 2550 จึงถือเป็นปีแรกที่เริ่มดำเนินการ มีประมาณอำเภอละหนึ่งแห่งเข้าร่วม รวมกว่า 800 แห่ง จากนั้นก็ค่อยๆ ขยับขยาย จนขณะนี้มืออยู่ประมาณ 7,000 กว่าแห่ง ครอบคลุม อบต. เทศบาลประมาณ 99 เปอร์เซนต์ ซึ่งก็คือเกือบทุกแห่งแล้ว เมื่อดูผลการดำเนินการ ขณะนี้มีเงินทั้งเงินในส่วนที่ สปสช. ใส่ง้าไป เงินสมทบของท้องถิ่น และเงินส่วนหนึ่งที่มาจากภาคประชาชน ปีละประมาณ 3,000 ล้านบาท กระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยมีการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เกิดการทำงานด้านนี้ขึ้นมา

ภาพแสดงการสม ทบเงินกองทุนสุขภาพฯ ปี 2549-ปัจจุบัน

สมทบจาก	สปสช.	อบต./เทศบาล	ชุมชน บริจาค ดอกเบี้ย	รวม
วงเงิน (ล้านบาท)	10,685 (75%)	3,001 (22%)	271 (2%)	13,957

ข้อมูล ณ วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2555

มาดูในแง่ของกิจกรรม ตลอดเวลา 5-6 ปีที่ทำมา งานส่วนใหญ่จะเน้นไปตามปัญหาด้านสุขภาพที่มีความสำคัญในพื้นที่ กราฟเส้นที่สูงที่สุดก็คือ เรื่องที่เกี่ยวกับโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง ซึ่งเป็นปัญหาที่เจอกัน

มากในพื้นที่ เรื่องของผู้ป่วยคนพิการที่กำลังมาแรง โดยกิจกรรมส่วนใหญ่ เป็นกิจกรรมที่เป็นปัญหาของชาวบ้าน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ กองทุนนี้ได้เข้าไปช่วยให้เกิดการคัดกรองผู้ป่วย ชวนประชาชนอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไปมาคัดกรองว่า มีความเสี่ยงเป็นเบาหวาน ความดันโลหิตสูงหรือไม่ หากสงสัยก็จะมีเจาะเลือด เจาะเลือดแล้วหากคิดว่าเป็นโรคนี้อีก ก็จะส่งไป ตรวจที่โรงพยาบาลเพื่อยืนยันผลให้ แต่ถ้าหากตรวจแล้วไม่เป็น ก็ไปทำเรื่อง ของการออกกำลังกาย ไปทำเรื่องของการป้องกัน เป็นต้น

อีกเรื่องหนึ่งที่กองทุนเข้าไปสนับสนุนทำให้เกิดขึ้นมา ก็คือทำให้ ผู้ป่วยเบาหวาน ผู้ป่วยความดันโลหิตสูงรวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมเพื่อให้เกิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแลตัวเอง หรือให้มีการช่วยเหลือกัน เป็นการปรับพฤติกรรมของผู้ป่วยไปในตัว สิ่งเหล่านี้ทำให้เรามีโอกาสหรือมี ความเป็นไปได้ที่จะสามารถควบคุมเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ขณะ เดียวกันก็มีกองทุนจำนวนมากที่ไปทำให้เกิดอาสาสมัครดูแลคนพิการ หรือ ตั้งเงินทุนให้กับคนพิการที่ไม่สามารถเข้าถึงการบริการที่โรงพยาบาล โดยให้ มีเงินส่วนหนึ่งเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เป็นต้น และยังมีบริการอื่นๆ อีก หลากหลายมาก

โครงการสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรค
ตั้งแต่ปี 2549-2556

ในช่วง 6-7 ปี ภายใต้งบประมาณประมาณ 7,000 กว่าแห่ง เงินรวมกันปีละประมาณ 3,000 กว่าล้านบาท เกิดโครงการต่างๆ ขึ้นมาหลากหลายประมาณ 300,000 กว่าโครงการ หากเป็นเมื่อก่อน โครงการเหล่านี้กว่าจะเกิดขึ้นได้ต้องใช้เวลานาน ชาวบ้านต้องเขียนโครงการเสนอเข้าจังหวัด เข้าส่วนกลาง และโครงการเล็กโครงการน้อยส่วนใหญ่ก็มักจะไม่ได้รับการดูแล แต่ตอนนี้อำนาจในการจัดบริการเหล่านี้ได้กระจายไปสู่พื้นที่แล้ว

ถ้าแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ จะเห็นว่า การดำเนินการของกองทุนครอบคลุมปัญหาทางด้านสุขภาพกระจายไปทั่ว เรื่องเอดส์ การติดเชื้อเอชไอวี ก็ได้รับการดูแล เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ มะเร็ง ได้

รับการดูแลเพิ่มขึ้น เกิดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ตัวอย่างกิจกรรมที่ทำกัน ภาวะความดันโลหิตสูง เรื่องของอัมพฤกษ์ อัมพาตก็มีการทำกิจกรรมย่อยๆ เกิดขึ้น โรคไต โรคหัวใจ การฟื้นฟูสมรรถภาพในคนแก่ ผู้สูงอายุ การหาแว่นตาสายตายาวในผู้สูงอายุให้สามารถที่จะมองเห็นได้ชัดเจนขึ้น หรือทำการคัดกรองผู้สูงอายุที่มีปัญหาต่อกระจก สายตาพร่ามัวมองไม่เห็น ก็ตั้งเอากองทุนนี้เพื่อให้หมอไปคัดกรองผู้ป่วย เมื่อตรวจพบว่าเป็นต่อกระจกก็ จะได้รับการผ่าตัดที่โรงพยาบาลต่อ เป็นต้น ผู้ป่วยเอดส์ เอชไอวี ก็มีกลไกการดูแลที่เข้าถึงกันมากขึ้น

สุดท้าย การดำเนินการของกองทุนฯ ยังได้ทำการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและวางแผนการดำเนินงานในเรื่องต่างๆ โดยส่วนแรก คือการประเมินในส่วนของ สปสช. เอง ใช้วิธีการประเมินง่ายๆ คือ แบ่งกองทุนออกเป็นกลุ่มๆ กลุ่มที่มีการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพสูงสุด มีผลงานดี เป็นที่ยอมรับของประชาชน เป็นกลุ่มที่ได้คะแนน A+ และกลุ่มที่ได้ A B C ลดหลั่นกันลงมา เพื่อที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการวางแผนเพื่อการพัฒนา

เราลองรวบรวมผลการประเมิน 3,000 กว่าแห่ง จากกองทุนฯ 7,000 กว่าแห่ง ปรากฏว่า มีประมาณ 1 ใน 4 ที่มีคุณภาพระดับเกรด A+ ครั้งหนึ่งเป็นเกรด A รวมกัน 2 กลุ่มนี้ก็จะได้ประมาณ 70 เปอร์เซนต์ ซึ่งหมายความว่า กองทุนส่วนใหญ่มีผลการดำเนินการ รวมทั้งการบริหารจัดการค่อนข้างดี จะมีกองทุนที่อยู่ในเขตที่ต้องมีการปรับปรุง คือได้คะแนนต่ำกว่า 50 หรือเกรด C อยู่เพียงส่วนหนึ่ง ซึ่งต้องค่อยๆ ใช้กระบวนการเรียนรู้พัฒนากันไป

นอกจากการประเมินของ สปสช. แล้ว ยังมีการประเมินของอาจารย์แต่ละคณะ คือใช้สถาบันการศึกษาประมาณ 9 หรือ 10 แห่งทั่วประเทศรวมตัวกันแล้วก็ออกไปประเมิน ตอนเริ่มต้นโครงการใหม่ๆ เมื่อปี 2552 ตอนนั้นกองทุนเกิดได้เพียง 2-3 ปี ผลสรุปจากการประเมินของอาจารย์ออกมาเป็นภาพกว้างๆ ว่า ถ้าเราดำเนินโครงการแบบนี้ กระจายอำนาจแบบนี้ ผลกว้างๆ แนวโน้มจะเป็นอย่างไร ซึ่งพบว่า มีกิจกรรมที่เป็นการลดความเสี่ยงและสร้างความตระหนักรู้ทางด้านสุขภาพของประชาชนเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน มีกิจกรรมในพื้นที่ที่เป็นกิจกรรมทางด้านป้องกันโรคเกิดขึ้น มีการริเริ่มมีวิธีการใหม่ๆ ที่จะทำให้คนเข้าถึงการบริการสุขภาพและการดูแลสุขภาพตัวเองหลากหลายมากมาย มีเรื่องที่ทำให้เกิดการบริการสาธารณสุขเพิ่มมากขึ้น มีการจ้างอาสาสมัครมาดูแลผู้สูงอายุ

ความสำเร็จและความก้าวหน้าของกองทุนนี้ มีความแตกต่างกันหลากหลาย ขึ้นอยู่กับผู้นำหรือเกิดจากกรรมการกองทุน ถ้ากรรมการกองทุนได้รับการพัฒนาศักยภาพด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างพื้นที่มีคนไปเยี่ยมเยียนต่างๆ ก็ดีค่อยๆ ดีขึ้น นอกจากนี้ การมีภาคประชาชนเข้ามาหนุนช่วยก็จะทำให้มีเรื่องใหม่ๆ เกิดขึ้นในกิจกรรมกองทุน เกิดพื้นที่ของการเรียนรู้ระหว่างเจ้าภาพเดิมที่ทำเรื่องสุขภาพ คือสาธารณสุข สปสช. กับเจ้าภาพใหม่ คือท้องถิ่น และเจ้าภาพที่แท้จริง คือภาคประชาชน กองทุนฯ นี้เป็นบันไดหรือเป็นเครื่องมือที่ทำให้ท้องถิ่นได้เรียนรู้จากการทำงานมากขึ้น แทนที่จะสนใจแต่เฉพาะการบริหารจัดการด้านงบประมาณ การสร้างถนนหนทาง ก็ดึงท้องถิ่นเข้ามาสนใจเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ที่ตัวเองดูแลมากขึ้น

สุดท้าย ผลการประเมินของคณาจารย์สรุปว่า การดำเนินงานของ กองทุนฯ เป็นกระบวนการให้ความรู้ในการทำงานกับบุคลากรของ ท้องถิ่น ซึ่งหมายความว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเติบโตและสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการประเมินของอาจารย์ มหาวิทยาลัยต่างๆ ประมาณ 9 แห่ง จึงค่อนข้างมองว่า นี่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการตามนโยบายสาธารณะที่ส่งผลต่อประชาชนและมีแนวโน้ม ค่อนข้างดี

มีการประเมินอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นการประเมินของสำนักงานวิจัยเพื่อ การพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย (สวปก.) เป็นการประเมินเพื่อดูว่า กองทุนมีผลต่อการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นอย่างไร การ ประเมินนี้เกิดขึ้นในปี 2554 ซึ่งผลออกมาก็คล้ายๆ กับการประเมินในปี 2552 คือมองเห็นว่า กองทุนนี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการเพิ่ม ศักยภาพของท้องถิ่นและชุมชนที่จะจัดการปัญหาด้านสุขภาพและการ จัดการตัวเองของประชาชนมากขึ้น

สุดท้าย มีการประเมินของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล ซึ่งแม้จะเป็นการวิจัยระบบสุขภาพชุมชนแบบกว้างๆ ไม่ใช่การ ประเมินกองทุนนี้โดยเฉพาะ แต่การศึกษาวิจัยการเคลื่อนตัวของระบบ สุขภาพในชุมชนของประเทศไทยว่าเป็นอย่างไรนี้ ก็ได้พบว่า กองทุนนี้เป็น เครื่องมือสำคัญที่ไปยับยั้งเคลื่อนให้การทำงานด้านสุขภาพชุมชนมีความ หวังหรือกลายเป็นจริงมากขึ้น ซึ่งขณะนี้เรากำลังก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือทำ อย่างไรจึงจะทำให้กองทุนสุขภาพ อบต. เทศบาล ที่ สปสช. ร่วมกับ กระทรวงสาธารณสุขและท้องถิ่น รวมทั้งมีภาคประชาชนเข้ามาร่วมอยู่บ้าง

ให้ขยับไปอีกก้าวใหญ่ๆ เพื่อเตรียมขยายไปสู่เรื่องอื่นๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะเรื่องสุขภาพ เช่น เรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน เป็นต้น

เราได้จับมือกับ สสส. และหน่วยงานต่างๆ ขยายการพัฒนาศักยภาพของกองทุน โดยคุยกันว่า ทาง สสส. มีแผนงานใหญ่แผนงานหนึ่ง **คือการสร้างสุขภาวะตำบล** โดยใช้วิธีการสร้างเครือข่าย สร้างตำบลสุขภาวะให้เป็น **ศูนย์เรียนรู้** ซึ่งขณะนี้มียุ่ประมาณ 50 กว่าแห่ง ในแต่ละแห่งก็จะมีเครือข่ายของท้องถิ่นเข้ามาร่วมแห่งละประมาณ 20-40 ตำบล มีมหาวิทยาลัยในพื้นที่เป็นตัวช่วยเพื่อทำนโยบายสาธารณะประมาณ 7 เรื่อง โดยมีเรื่องสุขภาพเป็นหนึ่งในนั้น

การเคลื่อนของ สสส. โดยโครงการตำบลสุขภาวะ ประกอบกับเรามีกองทุน 7,000 กว่าแห่ง และมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยทำการขับเคลื่อนกองทุนเพื่อพัฒนาศักยภาพการดูแลสุขภาพชุมชน มีศูนย์เรียนรู้ของ สสส. ที่อยู่ในพื้นที่เป็นศูนย์เรียนรู้ของกองทุนเกรด A เกรด B ของ สปสช. ที่ทำกับท้องถิ่นอย่างนี้ กองทุนก็จะขยับขยายไปข้างหน้าได้อย่างเข้มแข็งขึ้น

เพราะฉะนั้น ก้าวต่อไปของกองทุนท้องถิ่นของเราจะค่อยๆ ขยับจากกองทุนที่เป็นเรื่องของสุขภาพไปสู่กองทุนที่เป็นเรื่องของสุขภาพและสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ ให้กับผู้ที่ยากไร้ ผู้ที่ถูกทอดทิ้ง ซึ่งขณะนี้ข้าราชการมีสวัสดิการรักษายาพยาบาล เกษียณไปแล้วมีบำนาญ ผู้ใช้แรงงานในระบบก็มีประกันสังคม มีเงินเกษียณ แต่ยังเหลือคนอีก 48 ล้านคนที่อยู่นอกเหนือกองทุนของข้าราชการและประกันสังคม แม้จะมีระบบหลักประกันสุขภาพแล้ว แต่เรื่องของบำนาญยังไม่เกิด หากเราค่อยๆ ขยายงานของกองทุนนี้ไปอีก 1 ขา โดยให้ประชาชนมาร่วมออมด้วยเพื่อจะสร้างบำนาญให้ประชาชน

ที่จะกลายเป็นผู้สูงอายุ หรือให้กองทุนไปดูแลผู้ยากไร้ก็จะเป็นเรื่องที่ดีมากขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น 1 ตำบลในขณะนี้มีคนอยู่ประมาณ 5,000 คน ใน 5,000 คนนี้ หากมีการออมวันละบาท 1 ปีก็จะได้ประมาณ 365 บาท ท่องถิ่นสมทบอีก 365 บาท รัฐบาลกลางสมทบอีก 365 บาท ก็จะได้เงินเข้ากองทุนประมาณ 1,000 บาทต่อคนต่อปี เพื่อดูแลสวัสดิการให้กับประชาชนด้านอื่นๆ นอกจากเรื่องของสุขภาพ เงิน 1,000 บาทต่อคนต่อปี 5,000 คน ก็ตกประมาณ 5 ล้านบาท บำนาญกว่าจะได้ใช้ ก็ใช้เวลาประมาณ 10 ปี ภายใน 10 ปีจะมีเงินประมาณ 50 ล้านบาทเพื่อที่จะดูแลคนในชุมชน

และ 50 ล้านบาทในขณะที่ยังไม่ได้จ่ายบำนาญ ยังสามารถที่จะปล่อยให้ท้องถิ่น คือ อบต. และเทศบาลกู้เพื่อไปสร้างโรงเรียน สร้างระบบดูแลสุขภาพ หรือเอารายได้จากท้องถิ่นเป็นดอกเบี้ยจ่ายคืนให้กับกองทุน

ต่อไปสิ่งที่เราจะได้ก็คือ ประชาชนในพื้นที่มีระบบประกันสุขภาพซึ่งเดิมก็มีอยู่แล้ว แต่จะเพิ่มระบบสวัสดิการที่ดูแลตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และบำนาญขึ้นมา ในขณะที่บำนาญยังไม่ได้ใช้ก็จะมีกองทุนที่จะไปช่วยในการพัฒนาชุมชน ทำคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เงินกองทุนที่นำไปช่วยก็ไม่มีความเสี่ยงที่จะสูญหาย เพราะมีท้องถิ่นเก็บเงินภาษีและจ่ายดอกเบี้ยเข้าสู่กองทุนทั้งหมดก็จะเป็นวงจรของการพัฒนา

กองทุนนี้จึงจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ไปสร้างความมั่นคงและทำให้ชุมชนพัฒนา เป็นการทำให้พื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง เมื่อพื้นที่เข้มแข็ง ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง เมื่อนั้นความเป็นพลเมืองก็จะเกิดขึ้นอย่างเข้มแข็ง

บรรยายพิเศษ

การออกแบบกระบวนการจัดการ ภัยพิบัติโดยชุมชนเพื่อชุมชน

ศศิน เฉลิมลาภ

เลขาธิการมูลนิธิสืบนาคะเสถียร

ช่วงน้ำท่วมเมื่อปี 2554 อยากจะเรียนให้ทราบว่า ผมไม่ได้ทำงานอะไรกับชุมชนเลย เพราะผมทำงานกับชุมชนที่ใหญ่มาก คือชุมชนในโซเซียล-มีเดีย ส่วนใหญ่ผมทำงานผ่านเฟซบุ๊กอย่างเดียว ผมบอกได้อย่างไม่อายเลย ว่า ตัวเปียกน้ำน้อยมาก เพราะอยู่แต่ในห้อง ทำงานกับคอมพิวเตอร์เป็นส่วนใหญ่ เพราะจะมองเห็นภาพกว้างว่า น้ำมาอย่างไร และปล่อยส่งข่าวออกไปทางโซเซียลมีเดีย ถ้ามีใครถามก็คุยกันในประเด็นที่สงสัย นานๆ ที่หากพร้อมจะออกไป ผมก็จะออกไป

เมื่อตอนน้ำท่วม ผมโด่งดังมากจากคลิปน้ำท่วมบ้านของผมที่อยู่ชานเมือง ซึ่งบังเอิญผมได้ไปช่วยที่บ้านพอดี ผมพบว่า น้ำที่ท่วมในวันที่ 6 ตุลาคม 2554 มันท่วมเกินระดับที่มันเคยท่วม กล่าวคือมันท่วมเทียบได้กับระดับ 1 ใน 200 ปี ผมเป็นอาจารย์ด้านธรณีวิทยา และได้ไปดูสถิติน้ำท่วมเก่าๆ มา พอดูแล้วพบว่า ระดับพื้นบ้านของผมได้ยกพื้นเกินปี 2538 มานานแล้ว แต่พอน้ำท่วมปี 2554 ทำไมมันท่วมสูงระดับเข้าเกือบจะถึงระดับเอวแล้ว จึงเกิดคำถามทันทีว่า มันเกิดอะไรขึ้น

เราก็กลับไปดูพื้นที่ที่จัดการกับงานที่บ้านเสร็จ วิ่งกลับเข้ามาที่กรุงเทพฯ ในขณะที่น้ำกำลังเดินทางตามเข้ามาเช่นกัน ถ้าตามหลักวิศวกรรมน้ำ เขาบอกว่า นี่คือน้ำท่วมคาบ 200 ปี แต่วิศวกรที่กำลังต่อสู้กับน้ำไม่มีใครพูดว่า นี่คือสภาพภัยธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งเท่าที่เราเคยเจอมา ดังนั้น จึงมีโอกาส 50/50 ที่จะพลาด ผมก็เรียกเจ้าหน้าที่ที่มูลนิธิทั้งหมดมาบอกให้เก็บของที่อยู่ในบ้าน และอธิบายว่าน้ำจะมาแบบนี้ๆ พอน้องฟัง

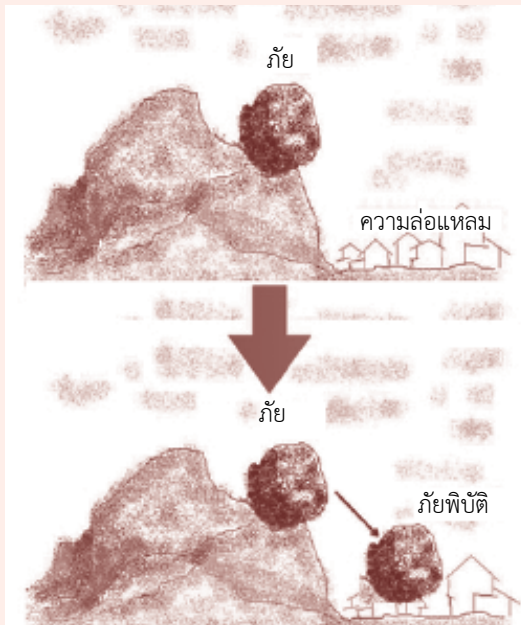
เราอธิบายเสร็จ ก็บอกให้เราออกยูทูป (YouTube) น้องจึงเอากล้องมาถ่าย และให้เราอธิบายกับแผนที่ไปเดียว

ปรากฏว่ามันเกิดเป็นปรากฏการณ์ที่ทั้งชุมชนที่อยู่ในกรุงเทพฯ และทีวี เขาบอกว่าเราอธิบายรู้เรื่อง คนก็เข้าไปกดดูกันในวันแรก 5,000 คน วันที่ 2 ขึ้นไปเป็น 20,000 คน จากนั้นทีวีก็มาตามไปสัมภาษณ์ และผมก็ไป โดยที่ผมก็ไม่ได้รู้เรื่องอะไรเลย ไม่ได้เป็นนักวิชาการด้านนี้ แต่มีพื้นความรู้เดิมอยู่บ้าง หลังจากนั้นก็กลับไปนั่งอ่านตำรา ค้นหาข้อมูลต่างๆ เมื่อทีวีเชิญมาแบบนี้แล้วเราไม่ไปออก เขาก็จะว่าเราได้ ทั้งนี้ตัวผมอยู่มูลนิธิสีบนาคะเสถียร คือรักษาป่า ช่วยพิทักษ์ป่า ไปทำงานกับชุมชนในป่า จัดตั้งป่าชุมชน ผมไม่ได้เกี่ยวข้องกับน้ำเลย ถ้าหากผมพูดผิดก็จะเสียทั้งตัวผมและมูลนิธิ คือมีโอกาสตบมากกว่ารุ่งก็ว่าได้

พอคลิปลุลุดไปแล้ว ประกอบกับตอนนั้นประธานมูลนิธิของผม (รตยา จันทรเกียรติ) ท่านเป็นอดีตผู้ว่าการเคหะแห่งชาติ ท่านมีความรู้เรื่องผังเมือง จึงได้เอาผังกรุงเทพฯ มาดู เอาข้อมูลต่างๆ มาดู และพบว่า โอกาสรอดมีน้อยมาก ดังนั้น ท่านก็คิดเหมือนเรา คือต้องเตือนคน หากจะส่งจดหมายถึงผู้ว่า ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร เขาก็คงไม่เชื่อ จึงเลือกเตือนคนโดยตรงดีกว่า เตือนคนประมาณ 100 หรือ 1,000 คนให้เก็บของ ให้สับลิวิตซ์ไฟ เราก็คิดว่าจะเตือนแค่นั้น แต่ก็พลาดไปถึงขั้นเผาระวังน้ำ ซึ่งผมก็พยายามอย่างที่สุดที่จะไม่ให้ก้าวล่วงไปสู่การวิเคราะห์น้ำแบบกลุ่มอาจารย์เสรี (รศ.ดร.เสรี ศุภราทิตย์ ผู้อำนวยการศูนย์พลังงานเพื่อสิ่งแวดล้อม อุทยานสิ่งแวดล้อมนานาชาติสิรินธร) หรืออาจารย์ปราโมทย์ ไม้กลัด ที่เขามีข้อมูล ผมคิดว่าผมไม่ได้ไปทำอะไรแบบนั้น ผมทำงานเหมือนคนธรรมดาคนหนึ่งที่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้

ที่นี่ “ภัยพิบัติคืออะไร?” ผมขอยกเรื่องชุมชนออกทั้งหมด เพราะผมไม่ได้ทำงานภัยพิบัติชุมชน แต่จะเอาประสบการณ์ของตัวเองที่ออกมาพูดจนเป็นเรื่องราวแล้วโชคดีที่ผิคน้อย ซึ่งก็ตระหนักว่า ถ้าผมพูดต่อไปอีกอาจจะผิคนเยอะก็ได้ ซึ่งหากถามว่าผมได้ข้อมูลมาจากอะไรบ้าง แหล่งข้อมูลหนึ่งที่ผมใช้ ผมได้เข้าไปค้นหาในเว็บไซต์ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เพื่อหาข้อมูลเรื่องภัยและภัยพิบัติ

อาจจะเพราะผมเองเป็นนักธรณีวิทยา ในความคิดของผมน้ำท่วมจึงไม่ใช่เรื่องซีเรียส แล้วผมซีเรียสเรื่องอะไร ผมกลับซีเรียสเรื่องแผ่นดินถล่มมากกว่า เพราะทั่วประเทศมีโอกาสเกิดแบบนี้ได้เยอะมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ติดภูเขา ในพื้นที่ที่ป่าไม้ถูกทำลาย

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

สำหรับผมแล้ว พื้นที่ล่อแหลมที่เกิดภัยหรือภัยพิบัติคือสิ่งนี้ มันอาจ
จะเกิดขึ้นได้ และเกิดได้ในทุกที่ทั่วๆ ไปในเวลาฝนตก น้ำป่าไหลหลาก ซึ่ง
ภาคใต้จะเกิดบ่อย ภาคเหนือก็เกิด เพชรบูรณ์ ที่บ้านน้ำก้อก็เกิด ดังที่สุดก็
ต.กะทูน อ.พิปูน เมื่อ 20 ปีที่แล้ว

สภาพดินถล่ม ภูเขาถล่ม หลุมยุบ สามารถเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ที่รองรับ
ด้วยหินปูน ถ้าพื้นหินข้างล่างของเราสามารถละลายน้ำได้ก็มีโอกาสเกิดขึ้น
นั้น และเรื่องน่าห่วง เพราะบ้านเราในภาคอีสานมีชั้นหินเกลือเป็นฐาน
รองรับอยู่มาก ภัยพิบัตินี้จึงพร้อมจะเกิดได้ในสภาวะที่เหมาะสมและเป็น
เรื่องที่ยากจะยากมาก เมื่อก่อนปัญหานี้มีน้อย เพราะผู้คนมักจะไปอาศัย
อยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากตัวภูเขา แต่ปัจจุบันเรารุกกล้าเข้าไปตรงนี้มากขึ้น
อย่างที่ผมเคยไปเห็นที่จังหวัดสตูล ซึ่ง อบต. ไปเจาะน้ำบาดาล โดยปกติแล้ว
ตัวน้ำนั้นเป็นตัวค้ำอยู่ในถ้ำหินปูน เพราะฉะนั้น เมื่อสูบน้ำออกมา ผนังข้าง
บนก็ถล่มทันที จึงเกิดเป็นวงหลุมยุบแบบที่เรียกว่า Sinkhole

ภัยพิบัตินั้นมันสามารถจะเกิดขึ้นได้ เราอย่าไปคิดว่ามันจะไม่เกิดหรือ
เกิดไม่ได้ เราอาจจะรู้สึกว่ามันอยู่ไกลตัว แต่จริงๆ แล้วมันยังไม่พลุคเกิดขึ้น
กับเราเท่านั้นเอง ดังนั้น เราจึงประมาทไม่ได้

ประเทศไทยที่เขาบอกว่า ไม่ค่อยมีภัยพิบัติ เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟ
ระเบิด สึนามิ พายุเขตร้อนต่างๆ หากเทียบกับหลายๆ ประเทศ ประเทศไทย
ไทยเราไม่ค่อยมีสีแดง แต่จะมีสีเหลืองเยอะ คือมีพายุเขตร้อนและภัยแล้ง
และถ้าหากเข้าไปในเว็บไซต์ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เขาจะ
มีปฏิทินภัยพิบัติ หากเราเอามาศึกษาเตรียมไว้ อย่างน้อยเป็นความรู้พื้นฐาน
โดยพื้นที่เสี่ยงจากดินถล่มนั้น กรมทรัพยากรธรณีก็ได้ทำแผนที่และกำหนด

ไว้ว่า พื้นที่ไหนเป็นพื้นที่สีแดงที่หมายถึงเสี่ยงภัยมาก ซึ่งที่ผ่านมามีพื้นที่ที่เกิดบ่อย คือโซนภาคใต้

ตอนสมัยผมเรียนธรณีวิทยาเมื่อ 20 ปีที่แล้ว เขาบอกว่าแผ่นดินไหวในประเทศไทยมันถูกส่งแรงมาจากประเทศพม่า เพราะจุดศูนย์กลางอยู่ในประเทศพม่าแล้วส่งแรงมาตามรอยเลื่อน ซึ่งมีรอยเลื่อนที่มีพลังอยู่ 3-4 รอย ได้แก่ รอยเจดีย์สามองค์ รอยระนอง-คลองมะรุ่ยที่ตัดผ่านภูเก็ต ซึ่งเมื่อ 1-2 ปีที่แล้วที่นั่นสั่นเยอะมาก นอกจากนี้ยังมีแนวแถวๆ แพร่ แกลงเสียดัน เชียงราย แม่จัน ลงมาทางน่าน ล้วนเป็นพื้นที่ที่มีสิทธิ์จะเกิดแผ่นดินไหว ซึ่งตอนที่ผมเรียนหนังสือเมื่อก่อนนั้น เขาบอกว่าพื้นที่ต่างๆ เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่รอยเลื่อนหลายๆ แห่งก็ไม่มีพลัง จะมีพลังก็เพียง 2-3 ที่ แต่มาถึงวันนี้ ยิ่งศึกษาลึกเข้าไป อาจารย์ที่ไปขุดดินและศึกษาก็พบว่า รอยเลื่อนที่ไม่แน่ใจว่ามีพลังหรือไม่นั้น ปรากฏว่ามีพลังเกือบทุกที่ ความรู้เรามากพอที่จะรู้แล้ว ดังนั้น พื้นที่ที่อยู่ในเขตสีแดงจึงเป็นพื้นที่ที่น่ากลัวอยู่เหมือนกัน

ส่วนอุทกภัยเป็นเรื่องปกติธรรมดา น้ำท่วมซ้ำซากตรงไหนเราก็รู้อยู่แล้ว น้ำท่วมฤดูไหน ช่วงไหน มันไปถึงไหน โดยปกติทั้งหมดนี้คือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้น แต่สำหรับน้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมา เราควรจะรู้อะไรบ้างหลังจากที่มันผ่านพ้นไปแล้ว

วันที่ 20 พฤศจิกายน น้ำที่ท่วมบ้านของผมที่อยู่ชานันยุบไปแล้ว แต่อำเภอชุมแสง นครสวรรค์ ซึ่งอยู่ไปทางเหนือยิ่งสูงอยู่ ดังนั้นน้ำท่วมในแต่ละพื้นที่ไม่เท่ากัน แม้มันจะท่วมทั่วถึงกันหมดก็ตาม พอต้นเดือนธันวาคม น้ำยังขำถนที่บางเลนอยู่ น้ำท่วมจึงมีเรื่องของเวลา เรื่องของระดับ พอถึงปี 2555 ทุกคนรู้จักกันหมด เว็บไซต์ต่างๆ พายุต่างๆ เราสามารถติดตามได้ทั้งหมด

ครั้งที่พายุกะมิ (Gaemi) เข้าไทย คุณปลอดประสพ สุรัสวดี สังฆา-
ประมงห้ามออกจากฝั่ง บอกด้วยว่า ถ้าออกจะจับ แต่ก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น
ทะเลกลับเรียบมาก ในเว็บไซต์ต่างๆ ก็รายงานข้อมูลว่า น้ำทะเลไม่มีอะไร
เรียบ ไม่มีคลื่น ไม่มีคลื่นพายุซัดฝั่ง (storm surge) แล้วพายุกะมิก็ก็ดมดปลั่ง
ไปตั้งแต่ขึ้นแหลมญวน ที่ยกตัวอย่างในวันนี้ ไม่ใช่ไม่ให้เชื่อรัฐบาล แต่
สิ่งสำคัญที่จะชี้ให้เห็นก็คือ มีข้อมูลหลายๆ ตัวที่ชุมชนสามารถเข้าถึง
นอกจากการประกาศของรัฐด้วย แต่รัฐก็สำคัญ ต้องเห็นใจกรมอุตุนิยมวิทยา
เพราะถ้าไม่ชัวร์กรมอุตุนิยมวิทยาก็ออกไม่ได้ แต่หน่วยงานอื่นๆ หากไม่ชัวร์
ข้อมูลยังไม่แน่นอนก็เตือนกันได้แล้ว ชุมชนก็ต้องเลือกและต้องเข้าไปศึกษาว่า
อะไรที่น่ากลัว

การเข้าถึงข้อมูลหรือเข้าใจข้อมูลนั้น ตอนแรกๆ ข้อมูลเหล่านี้จะเป็น
เรื่องยาก แต่หากวันนี้เรามีความรู้เพียงนิดหน่อยว่า จะใช้แผนที่ต่างๆ เช่น
ความกดอากาศสูง ความกดอากาศต่ำ ตัว L หมายความว่าฝนตกเยอะ มี
หย่อมความกดอากาศต่ำ ตัว H คือความกดอากาศสูง ส่วนใหญ่จากประเทศ
จีนลงมา อากาศร้อนและอากาศเย็นเจอกันก็มักจะมีฝน เป็นต้น รวมถึงการ
ตรวจสอบด้วยภาพดาวเทียม พวกนี้เราสามารถเข้าถึงได้ทั้งหมด และข้อมูล
เหล่านี้ก็จะมีในเฟซบุ๊ก หรือในโซเชียลมีเดีย ซึ่งตอนนี้ใครๆ ก็สามารถเข้าถึง
ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีอายุเท่าไร หรือถ้าเราเข้าถึงไม่ได้ ลูกก็ยังเข้าถึงได้
ในชุมชนต้องมีคนรู้เรื่องเหล่านี้ และไม่จำเป็นต้องมีคอมพิวเตอร์ เพราะ
ข้อมูลเหล่านี้ถูกส่งเข้ามาในมือถือ ในไอแพด ในแท็บเล็ต

อย่างเช่นปีที่แล้ว เขากำหนดพื้นที่น้ำไหล หรือฟลัดเวย์ (floodway)
เพื่อให้พื้นที่ตรงกลางๆ ไม่ต้องถูกน้ำท่วม ผมก็วิเคราะห์ตรงกับอาจารย์เสรี
ศุภราทิตย์ ว่าเขาจะเอาน้ำออกไปทางซ้าย แต่เดิมน้ำจะต้องผ่านมาออก

ลาดกระบังและออกสมุทรปราการ เขาจะเบี่ยงออกซ้ายออกขวาเป็นฟลัดเวย์ แต่ยังไม่รู้ว่าการออกแบบจริงๆ เป็นอย่างไร ซึ่งก็เป็นแนวที่เขาระบายน้ำออกไป ปรากฏว่าปีที่แล้วฝนมาตกหนักในกรุงเทพฯ แต่มันไม่เกี่ยวกับฟลัดเวย์ เพราะฝนไม่ได้ตกเหนือฟลัดเวย์ และไม่ได้มาจากน้ำเหนือ ปีที่แล้วน้ำมาจากน้ำฝน กรุงเทพฯ แทบจะจม กลายเป็นว่าเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2555 กรุงเทพฯ น้ำท่วมจากฝนตกหนัก และท่วมเกือบทั้งกรุงเทพฯ ซึ่งข้อมูลตัวนี้ต้องดูจากห่อมความกดอากาศต่ำและภาพจากดาวเทียมอย่างเดียว ซึ่งหาได้จากอินเทอร์เน็ตทั้งหมด แต่เมื่อก่อนเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่เข้าถึงได้ยากมาก

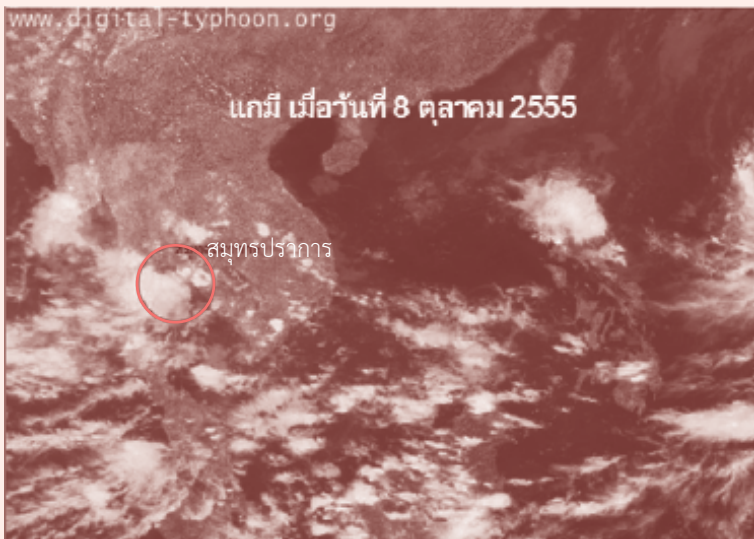
เมื่อปีที่แล้วคนคิดว่าฝนจะหมด แต่ผมคิดว่าฝนยังไม่หมดเพราะว่าวันลอยกระทงมาอยู่วันที่ 28 คือ 15 ค่ำเดือน 12 จากที่ว่าเดือน 11 น้ำนองเดือน 12 น้ำทรง นี่เป็นเพลงทางบ้านผม แต่ทางภาคใต้และภาคเหนือจะไม่ใช้เพลงนี้ เพลงเรือของบ้านผมเขาบอกว่า เดือน 11 หรือเดือนตุลาคม น้ำนอง เดือน 12 น้ำทรง เดือนอ้ายหรือเดือนธันวาคม เดือนยี่น้ำก็รีไหลลงน้ำจะรีจากทุ่งล่งคลอง ดังนั้น ปีที่แล้ว คนก็จะถามว่าทำไม เดือนพฤศจิกายนแล้วฝนยังไม่หยุด มันจะหยุดได้อย่างไร เพราะวันลอยกระทงซึ่งเป็นช่วงที่น้ำยังเต็มอยู่นั้นมันเลื่อนไปวันที่ 28 ในขณะที่ปี 2554 วันลอยกระทงอยู่ช่วงต้นเดือน ซึ่งความรู้แบบนี้กรมอุตุฯไม่ใช้เลย

ดังนั้น ความรู้ของชุมชนเกี่ยวกับเรื่องเดือนของไทยนี้ก็สำคัญ บางทีเราตกใจว่า ทำไมเดือนนี้ยังมีฝนตก เป็นเพราะโลกร้อนขึ้นหรือเปล่า หากเราลองดูข้อมูลเหล่านี้ประกอบเราก็จะเข้าใจ อย่างปีที่แล้วผมก็เล็งเลยว่า พายุตัวนี้จะเข้าไปที่ไหน ซึ่งก็ต้องดูให้ดีเพราะนักอุตุฯเขาจะบอกว่าพวกที่ซอปปอสต์ข้อความเหล่านี้จะเป็นพวกนักวิชาเกินเยอะ แต่เราถือว่า

เราไม่รู้ ก็เข้าไปดูได้ มันเป็นเรื่องที่เรามีสิทธิ ไม่ต้องรอเขาบอก เพราะเรื่อง ภาพดาวเทียมมันเป็นเรื่องจริงที่เห็น และเรารู้ด้วยว่ามันพุ่งเข้ามาหา เราไม่ต้องรอกรมอุตุนิยมวิทยาก็ได้ สามารถไปดูล่วงหน้า ตรงนี้ก็เป็นสิทธิของเรา

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์นั้นจะต้องให้นักวิชาการวิเคราะห์ เดียวนี้ รู้กระทั่งว่า 3 ชั่วโมงที่ผ่านมามีฝนสะสมกี่มิลลิเมตร ถ้าบังเอิญมันสะสมอยู่บนบกแล้วเป็นสีเหลือง หรือบังเอิญเป็นสีแดง เกิน 200 เราก็รู้กันแล้วว่า กรมทรัพยากรธรณี หรือกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจะต้องสั่งอพยพ เพราะมันเสี่ยงจะเกิดดินถล่มในพื้นที่ภูเขา เรื่องพวกนี้ผมคิดว่า ชุมชนสามารถจะตั้งหลักและเข้าถึงได้

แม้ค่าตลาดนัดในกรุงเทพฯ ใช้เรดาร์ของ กทม. ตัวนี้บ่อยมาก เพราะแม้ค่าตลาดนัดจะสัมพันธ์กับฝนตก เพราะหากฝนตกก็จะขายของไม่ได้

เดี๋ยวนี้อีเรดาร์ของกรมอุตุนิยมวิทยาก็สามารถบอกปริมาณฝนได้ เช่น ถ้าเป็น สีเหลืองก็จะมีปริมาณฝนเยอะหน่อย สีเขียวจะมีปริมาณฝนน้อยกว่าสีเหลือง และสีแดงจะมีปริมาณฝนมาก ซึ่งข้อมูลจากเรดาร์นี้จะมีข้อมูล ณ ขณะนั้น เลย คือเปิดปั๊บเจอปั๊บ

แต่ถ้าหากมันเกินเรื่องฝน ผมคิดว่า เราอาจจะต้องมีความรู้เรื่อง แผนที่เล็กน้อย ซึ่งแผนที่นั้นคนไทยมักจะไม่ค่อยดู มีอยู่วันหนึ่งผมไปออกทีวี และผมก็เริ่มอธิบาย โดยชวนมาดูแผนที่กัน พุดไป 4 รอบ พิธีกรข้างๆ ก็บอกว่า คงต้องไปหาซื้อแผนที่แล้วละสิ ผมก็ไม่ว่ามันจะยุ่งยากอะไรมากกับการไปซื้อแผนที่ ซึ่งมีขายในร้านเซเว่นอีเลฟเว่น แล้วผมก็อธิบายโดยใช้แผนที่ประกอบ แผนที่และแผนผังต่างๆ นี้ ผมคิดว่าของเหล่านี้ผู้หญิงมักจะกลัว ชุมชนจึงควรจัดอบรมไม่ไหวแล้วแผนที่ โดยอย่าเพิ่งสอนให้ดู แต่ต้องสอนไม่ไหวแล้วก่อน

ปีที่น้ำท่วมหนัก มีคนเตือนซึ่งผมคิดว่าแม่นที่สุด และใช้แผนที่ที่ค่อนข้างจะแม่นมาก คือแผนที่จาก ‘บริษัททิมกรุ๊ป’ โดยสีม่วง/สีชมพู คือท่วม แน่นนอน สีส้ม คือน่าจะท่วม 50/50 สีเหลืองน่าจะรอด พอไปๆ มาๆ ก็เป็นไปตามนั้น หากรัฐบาลเอาตัวนี้มาใช้ตั้งแต่ต้น เอามาเตือนคน ความเสียหาย ก็จะไม่เยอะเท่าไร เพราะเขาทำออกมาดี อย่างเช่น เวลาผู้ว่าฯ สุขุมพันธุ์ ออกมาเตือน ท่านชอบพูดว่า กรุงเทพฯ ชั้นในจะรอด ตอนนั้นไม่มีใครรู้เลยว่ากรุงเทพฯ ชั้นในคือตรงไหน ตรงนั้นคือมีปัญหามาก

ผมถามลูกน้องของผมที่มูลนิธิสิบนาคะเสถียร ซึ่งบ้านของเขาอยู่ตรง ลูกครึ่งซีในแผนที่ ผมถามว่า บ้านเขาอยู่ชั้นในหรือชั้นนอก เขาก็บอกว่า ไม่รู้ และเมื่อถามคนดอนเมืองว่า เขตดอนเมืองซึ่งเหนือสุดอยู่ติดปทุมธานี

แล้วตอนเมืองอยู่ชั้นในหรือชั้นนอก เขาตอบว่า ชั้นนอกซัวร์เพราะชั้นในต้องเป็นวัดพระแก้ว ซึ่งมันไม่ใช่ เพราะชั้นในกับชั้นนอกเขาแบ่งด้วยถนนร่มเกล้า-กิ่งแก้ว ดังนั้น จะสื่อสารอย่างไรให้คนในชุมชนเข้าใจว่า เราอยู่ตรงไหน ตรงนี้เรื่องใหญ่มาก

จุดอ่อนของฝ่ายวิศวกรรม คือเขาชอบสู้ ส่วนผมเป็นนักวิทยาศาสตร์ พอเห็นภัยมา ผมถนัดหนี ดังนั้น ผมจะดูทางหนีที่ไวก่อน พอเขาสู้เขาก็จะบอกว่า มันมาแนวนี้ ดังนั้นเอาอยู่ และจะต้องไปป้องกัน เราก็บอกว่า คุณไปป้องกันให้ดีที่สุดสุดนะ แต่ถ้าคุณพลาดผมจะได้หนีทัน แต่อย่างน้อยควรจะบอกกันก่อนว่า เราอยู่ในโซนไหน ตรงนี้สำคัญมาก

เรื่องที่น่าจะต้องรู้อีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อก่อนในภาคกลาง สภาพพื้นที่เป็นแบบนี้หรือไม่ หรือมันเปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร เมื่อก่อนน้ำมาจากเหนือจะออกทุ่งทั้งหมด ปัจจุบันไม่มีใครยอมให้น้ำออกทุ่ง เพราะขณะนี้ทุ่งที่ว่ามีเมืองเป็นทางผ่านหมดแล้ว เมืองทุกเมืองไม่ว่าจะเป็นเมืองอยุธยา ชัยนาท สิงห์บุรี ปทุมธานี เมืองอ่างทองจึงกันน้ำเข้าเมืองกันทั้งหมด น้ำจึงเข้าทุ่งไม่ได้เพราะเขากันแบบนี้

พอน้ำที่เคยออกจากทุ่ง ออกจากเจ้าพระยา และพุ่งเข้ามาหากรุงเทพฯ แล้วกรุงเทพฯ จะอยู่อย่างไร ดังนั้น โชคชะตาของคนกรุงเทพฯ ก็ขึ้นอยู่กับว่า เมื่อไหร่กำแพงทั้ง 2 ข้างนี้จะพัง ไม่ได้ขึ้นกับน้ำเยอะหรือน้ำน้อย แต่ขึ้นกับว่าจะพังหรือเปล่า ขึ้นอยู่กับว่ามีจะล้นหรือไม่ ขึ้นกับน้ำว่าจะบังเอิญออกไปที่ทุ่งได้บ้างหรือเปล่า ถ้าน้ำออกทุ่งไปทางเหนือไม่ได้ทั้งหมด ทั้งหมดก็มาบานที่กรุงเทพฯ กรุงเทพฯ ก็มีหน้าที่เสริมให้สูงขึ้นๆ นี่คือสภาพที่เป็นอยู่ เราจึงต้องเข้าใจสภาพด้วย

ดังนั้นผมจึงไม่วิพากษ์วิจารณ์ว่าอะไรถูกอะไรผิด แต่ถ้าเราจะป้องกันภัยพิบัติ เราต้องรู้สภาพทั้งหมดว่า ภาพใหญ่มันเกิดอะไรขึ้น และเขาแบ่งอย่างไร

ในปัจจุบันนี้ กทม. แบ่งโซนเป็น โซน 1, โซน 2, โซน 3 โซนมีนบุรี-ลาดกระบัง คือ โซน 3 เป็นโซนนอกคันกันน้ำ ซึ่งผมเองคิดว่า อาจจะมีอะไรอยู่แถวๆ นี้ รัฐบาลถึงได้ป้องกันกันและเบี่ยงน้ำให้พ้นออกไปทางบางปะกง ส่วนโซนตะวันตกบางโซนก็ไม่ให้แตะ แต่ให้เบี่ยงออกไปทางท่าจีน การทำฟลัดเวย์จึงต้องดูว่า มันจะเสร็จหรือเปล่า และพอมันเสร็จจะใช้ได้จริงหรือไม่ ตรงนี้เกินความรู้ความสามารถ คงจะต้องรอให้น้ำท่วมถึงจะรู้

อย่างไรก็ตาม ดูตามโมเดลก็น่าจะแสดงผล แต่คนจะยอมหรือไม่นั้นก็เป็นอย่างอื่นอีกเรื่องหนึ่ง คนในพื้นที่อาจจะบอกว่า พื้นที่ปลูกส้มโอนครปฐมกับแปลงปลูกกล้วยไม้ที่กระทุ่มแบนมีความสำคัญน้อยกว่านิคมอุตสาหกรรมโรจนะจริงหรือไม่ คนยอมไหม ถ้ายอมก็ทำสำเร็จ ถ้าไม่ยอมก็ยุ่ง หรือถ้ายอมก็ยุ่งอีกแบบและอาจจะยุ่งกว่าด้วย อีกทั้งยังให้ทางนิคมอุตสาหกรรมกันกำแพงสูงถึง 6-7 เมตร จะมีปัญหาสังคัมหรือเปล่านั้นไม่รู้ ถ้ามารวังกำแพงขนาดนั้นป้องกันได้ไหม ก็น่าจะป้องกันได้ ซึ่งถ้าหากฝนตกในนิคมแล้วน้ำระบายออกไม่ทันก็เป็นเรื่องของเขาไป

ด้วยการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ผมคิดว่า วันนี้เราต้องสร้างองค์ความรู้ขึ้นเอง ความรู้หนึ่งที่ผมไม่เห็นเขาพูดกัน คือผมอยากรู้ว่า น้ำท่วมนั้นมันมาด้วยความเร็วเท่าไร ซึ่งก่อนที่น้ำจะท่วมกรุงเทพฯ ผมลองศึกษาดู ปรากฏว่าน้ำท่วมอยุธยาวันที่ 6 และท่วมปทุมธานีวันที่ 20 กว่า

หมายความว่า จากอยุธยามาท่อมปทุมธานีใช้เวลา 25 วัน เป็นระยะทางเท่าไร ผมจึงเอาไม้บรรทัดวัดและพบว่า เป็นระยะทาง 50 กิโลเมตร แสดงว่า มันมาแค่ 2 กิโลเมตรต่อวันโดยประมาณ คือค่อยๆ เขียบมา พอข้ามมาที่พุทธรณชล ผมก็ไปรอด ณ วันนั้น ก็พบว่าวันหนึ่งมันมาได้ 2 กิโลเมตรจริงๆ นี่คือความรู้ที่มันท่วมในที่ราบมาก

ถ้าน้ำไหลช้าขนาดนี้ จึงเป็นเรื่องที่เราสามารถจัดการลดความเสียหายได้ ไปห้ามไม่ให้มันมาคงจะห้ามไม่ได้ แต่เราต้องหนีให้ทันให้ได้ เพราะคนเราเดินได้ 4 กิโลเมตรต่อชั่วโมง เราจึงเดินเร็วกว่าน้ำแน่ ดังนั้น ถ้าเราเดินหนีภัยที่มีความเร็ว 2 กิโลเมตรต่อวันไม่ทัน ก็ถือว่าเราพลาด

มีเรื่องเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติที่น่าสนใจ ซึ่งเราควรจะต้องติดตามต่อเนื่องจากนี้ไป นั่นคือเรื่อง '10 โมดูล (Module) บริหารจัดการน้ำ' ทั้งหมดนี้ราคา 3.5 แสนล้านบาท มี 10 โมดูล โดยโมดูล A1-A6 จะเป็นชุดโครงการในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้แก่ ปิง วัง ยม น่าน สะแกกรัง ทำจัน และ B1-B4 คือพื้นที่อื่นๆ รวม 10 โมดูลก็แบ่งเงินกันเรียบร้อยแล้ว วันนี้เกาหลีและจีนได้ไปครบทุกโมดูล ญี่ปุ่นได้ไปบางโมดูล และบริษัทไทย 3 บริษัทได้ไปนิดหน่อย ส่วนใหญ่จะทำข้อมูล โดยงบบฯ ส่วนใหญ่ หรือ 37 เปอร์เซ็นต์ คือ 120,000 ล้านบาททำพลัดเวย์

การศึกษาของ JICA (The Japan International Cooperation Agency – องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น) ที่มีชาวออกมา เขาบอกว่า น้ำทั้งหมดมีอยู่ 30,000 กว่าล้านลูกบาศก์เมตร เขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์เอาไปแล้ว 20,000 ดังนั้น เหลือน้ำอยู่ 10,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ทำพลัดเวย์นิดหน่อยตรงอยุธยาให้เป็นทางไหล คือใช้ระบบเดิมก็

สมบูรณ์แบบอยู่แล้ว ใช้เงินเพียง 1 ใน 3 ก็พอ แต่การศึกษานี้ก็ไม่น่าจะได้ใช้น่าจะได้ใช้แบบของ กยน. (คณะกรรมการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ) กนอช. (สำนักงานนโยบายและบริหารจัดการน้ำและอุทกภัยแห่งชาติ) กบอ. (คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำและอุทกภัย) ซึ่งตอนนี้เรามีครบ

จากผลการวิเคราะห์ของ กยน. เขาวิเคราะห์ว่า มีน้ำอยู่ 30,000 ล้านลูกบาศก์เมตร เชื่อนเก็บได้ 69 เปอร์เซ็นต์ หมายความว่าในปริมาณน้ำท่วมมันเก็บกักในเขื่อนได้ประมาณ 30,000 กว่าล้านที่เขาประเมิน มันอยู่ในเขื่อน 20,000 ที่แม่วงก์ที่จะเก็บเพิ่ม 1 เปอร์เซ็นต์ เขื่อนแก่งเสือเต้น 3 เปอร์เซ็นต์ และอีก 27 เปอร์เซ็นต์ อยู่ในทุ่ง ซึ่งหมายถึงน้ำประมาณ 8,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ถ้าท่วมแบบทั่วถึงกันหมดตั้งแต่ปีง วัง ยม น่าน ลงมา และสมมติว่าท่วมในเวลาเดียวกัน น้ำจะท่วมไม่ถึงหัวเข่า ดังนั้น น้ำจะไม่ได้เป็นปัญหามากมาย หากเราสามารถจัดการมันได้

ดังนั้น จึงต้องจับตาและตั้งคำถามถึงงบบฯ ตัวนี้ว่า ของเก่าระบบเก่าที่มีอยู่มีดีอย่างไร และจากสถิติน้ำท่วมเมื่อปี 2554 มันคืออะไร น้ำท่วมเมื่อปี 2554 เกิดขึ้นหลังจากมีเขื่อนสิริกิติ์ ปริมาณน้ำโดยรวมลดลงมาตลอด แต่น้ำท่วมใหญ่ไม่เคยลด เฉลี่ย 10 ปีมา 3 หน แต่ในเมืองใหญ่ๆ เราเอาอยู่ทั้งหมด ยกเว้นก็ในปี 2554 และปี 2538 โดยในปี 2554 นั้น น้ำท่วมในระดับเดียวกับปี 2374 หรือเมื่อ 181 ปีที่แล้ว ซึ่งท่วมสูงมากกว่าปี 2485 ดังนั้น นี่คือการเอาความน่าจะเป็น 1 ใน 200 หรือ 1 ใน 181 ปีมาทำงานประมาณ ซึ่งผมก็ไม่ได้ว่า เขาผิด แต่จริงๆ มันมีระบบเดิมอยู่แล้ว ท่านน่าจะบอกก่อนว่าระบบคลองบ้านเราที่ใช้กันได้ในปัจจุบันมันพลาดอย่างไร มันไม่ได้อย่างไร

ถึงจะต้องรื้อระบบเก่าทั้งหมดแล้วเอาระบบใหม่มาใส่ และก็ไม่ว่าเมื่อไหร่ จะเสร็จด้วย

ตั้งแต่ปี 2554 ที่ผมตกกระไดพลอยโจนมา ผมเลยมีเรื่องต้องติดตาม เว็บไซต์สำคัญๆ อยู่เป็นประจำ เว็บไซต์ที่ใช้งานเป็นประจำก็จะทำทางลัดไว้ บนหน้าจอ หรือที่เรียกว่า favorite bar ซึ่งมีเว็บไซต์ที่สำคัญที่อยากจะ แนะนำสำหรับคนในชุมชนคือ เว็บไซต์สถานการณ์น้ำ อากาศ มีเรื่องดินถล่ม และการเตือนภัยทั่วไป เมื่อเราเข้าถึง ก็ไม่ต้องรอกกรมอุตุนิยมวิทยา เรา สามารถสร้างระบบซึ่งแต่ละที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เช่น

เว็บไซต์ waterforthai (www.waterforthai.go.th) ของ สบอช. (สำนักงานนโยบายและบริหารจัดการน้ำและอุทกภัยแห่งชาติ) หน่วยงาน ของคุณปลอดประสพ สุรัสวดี เว็บนี้ดี เข้าไปเห็นแล้วจะดูง่ายมาก เขาจะ บอกเลยว่าตรงไหนคือฝาระวัง และตรงไหนที่เป็นสีเหลืองๆ ก็จะเป็นภัย แล้ง ตัวนี้มีประโยชน์มาก ผมใช้เป็นประจำเพราะมันง่ายที่สุด ลองเข้าไปดูที่ เขาตาม อยากเห็นรูปก็มีรูปให้ดู นี่คือผลงานที่รัฐบาลทำ ของดีต้องชม จะ เห็นได้ว่า ระบบข้อมูลของเราไม่ได้ซีเห่ ทั้งยังสามารถเข้าถึงง่ายและพัฒนา ไปได้ไกลมาก

นอกจากนี้ พื้นที่ในอ่างเก็บน้ำก็สามารถดูได้ง่ายมาก เขาทำเป็นหน้า ปิด สีแดงคือวิกฤต สีเขียวคือน้ำมาก เราดูปริมาณน้ำในเขื่อนใหญ่ๆ ทั่วประเทศได้หมด อย่างไรก็ตาม ผมมีปัญหาเกี่ยวกับบางเว็บไซต์ซึ่งก็ไม่ว่าคนอื่น จะมีปัญหาเหมือนผมหรือไม่ เพราะเป็นเว็บไซต์ที่ควรจะใช้ง่ายดูง่ายที่สุดแต่ กลับเข้าถึงยากมาก นั่นคือเว็บไซต์ของกรมชลประทาน ซึ่งกรมชลฯ มีข้อมูล สุดยอดและดีมาก แต่เข้าไปแล้วหาอะไรไม่เจอ ถ้าคนไม่ชำนาญอินเทอร์เน็ท เพราะเข้าไปจะมีข่าวแต่ว่า ท่านอธิบดีไปเปิดงานที่นั่นที่นั่นเสียครึ่งหน้าแล้ว

สำหรับนักวิชาการทั่วไปอาจจะไม่เป็นปัญหามากนัก อาจจะได้หรือค้นหาได้ แต่สำหรับชุมชนคนทั่วไปเจออะไรที่มันยุ่งยากซับซ้อนก็จะมีปัญหาเรื่องการเข้าถึงข้อมูลทันที จะไปบอกให้เขาต้องกดตรงนี้ตรงนั้นก็คงลำบาก จึงอาจกล่าวได้ว่า ข้อมูลแบบนี้เว็บไซต์ของรัฐบาลจะดีกว่า

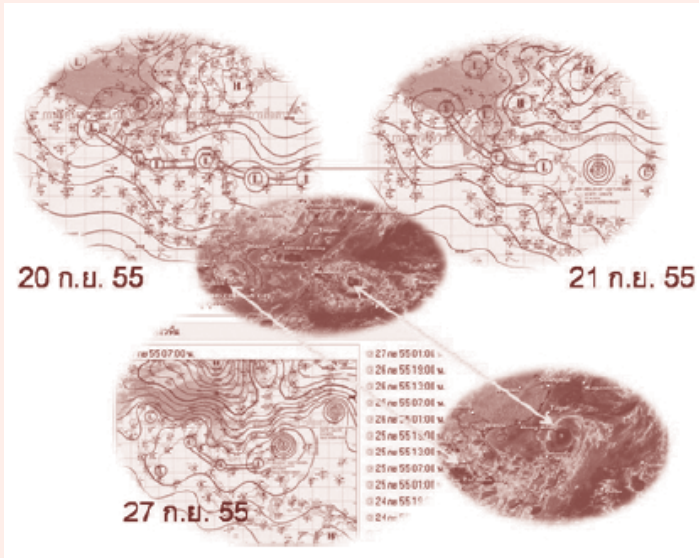
ถ้าบังเอิญเราไปเจอเว็บไซต์ไหนที่ใช้งานง่าย เราก็บันทึกเก็บไว้ด้านบนเบราว์เซอร์ (browser) เวลาใช้งานจริงๆ จะได้พบในทันที แต่ทุกครั้งที่ใช้งานอย่าลืมดูว่า ข้อมูลนั้นมันทันสมัยหรือเปล่า มันอัปเดตหรือไม่ หรืออัปเดตเมื่อไหร่ ข้อมูลเหล่านี้เราสามารถเตรียมไว้สำหรับการทำงานชุมชนของเรา หรือเพื่อการศึกษาเรียนรู้ ผมว่าจะเป็นประโยชน์มาก

ในช่วงที่น้ำไม่ท่วม เราก็ต้องเช็คสภาพอากาศ เรื่องนี้ผมต้องขอชื่นชม **เว็บไซต์กรมอุตุนิยมวิทยา** เพราะเปิดเข้าไปในหน้าแรก ไม่ค่อยมีข่าวอติบัติไปเปิดงาน หรือมีก็น้อยมาก ทำให้เราสามารถใช้เป็นเว็บไซต์เพื่อดูข้อมูลได้ค่อนข้างดี แต่ข้อเสียของเว็บไซต์กรมอุตุนิยมวิทยา คือ มันน่าเบื่อมาก เช่น “บริเวณความกดอากาศสูงกำลังอ่อน ขอให้ชาวเรือระมัดระวังไม่ออกจากฝั่ง” คือเราฟังจนไม่รู้สึกตื่นเต้นและไม่น่าสนใจ และทำให้ผู้คนเห็นเป็นเรื่องธรรมดา หรือพลอยไม่เชื่อกรมอุตุนิยมวิทยาไป ทั้งๆ ที่ความแม่นยำนั้นไม่ได้เลวร้ายอะไร แต่ที่ผมแนะนำคือ ทำอย่างไรเราจะใช้ประโยชน์จากข้างๆ ที่เขาพยากรณ์อากาศ เพราะที่เขาพยากรณ์อากาศนั้นยิ่งอ่านก็ยิ่งงง

ในส่วนที่เป็นเรดาร์ตรวจอากาศซึ่งผมบอกว่า แม้คำขอจะใช้ พอกดไปที่สถานีสุวรรณภูมิ เราก็จะเห็นทั่วทั้งกรุงเทพฯ ว่าตรงไหนเป็นสีเขียว ซึ่งหมายถึงตกหนัก หรือสีเหลืองหมายถึงตกปรอย และหากอยากรู้ว่า น้ำจะเข้าเขื่อนเมื่อไหร่ จะมีฝนตกเหนือเขื่อนหรือไม่ หรือมีภัยแล้ง เราก็สามารถ

ตรวจสอบได้ แต่พอไปดูภาพดาวเทียมก็จะงงๆ อย่างไรก็ตาม กรมอุตุนิยมวิทยา เขาก็แปลให้ เขาจะวิเคราะห์ภาพดาวเทียมมาให้ว่า ภาคเหนือเป็นยังไง ภาคใต้เป็นยังไง มีตัวหนังสือเขียนอธิบายไว้ ซึ่งตัวนี้สามารถใช้ได้จริง ถ้าเราเรียนรู้เรื่องนี้บ้าง ซึ่งตัวเองไม่ได้เรียนเรื่องนี้มา ผมจึงรู้อยู่ 2 อย่าง คือ L มีฝนตกและร้อนมาก ส่วนตรงไหนที่เป็นเครื่องหมายต่างๆ เราไม่ต้องดูก็ได้ เพราะความรู้สำหรับพอใช้ในชุมชน รู้แค่ H กับ L ก็อาจจะเพียงพอ

ที่ผมใช้บ่อย คือการติดตามภาพล่าสุดจากดาวเทียม ใน **เว็บไซต์ของกรมน้ำ** ซึ่งตัวนี้ใครก็สามารถใช้ได้ เป็นภาพจากดาวเทียมซึ่งใช้ได้จริง เพราะมันเป็นภาพความจริงที่ปรากฏ ณ เวลาขณะที่เปิดดู แม้จะไม่แม่นยำ 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ก็ดูได้และเอามาประกอบกับข้อมูลอื่นๆ ได้

สำหรับชุมชนวันนี้ ถ้าจะให้ดีก็ควรมี ‘เฟซบุ๊ก’ ไปด้วย ซึ่งเฟซบุ๊กที่น่าสนใจและผมใช้บ่อย คือ The Weather Lover Club เพราะการใช้เฟซบุ๊กนั้น ข้อเด่นของมันคือ เป็นการติดต่อกับคนไม่ใช่หน่วยงาน จะมีความรู้สึก สามารถโต้ตอบและถามกันได้ โดยมีนักวิชาการเป็นผู้ทำเฟซบุ๊ก เพื่อจะพยากรณ์อากาศหรือเตือนภัยมากมาย ตรงนี้มาจากกลุ่มของหน่วยงานกรมอุตุนิยมวิทยา เขาจะมาคอยเตือนตลอดว่า มีอะไรตรงไหนบ้าง เช่น น้ำจากจังหวัดยะลากำลังเดินทางมาปัตตานี บางจุดน้ำท่วมตลิ่งประมาณ 65 เซนติเมตร ใครมีข้อมูลอะไรก็ใส่กันลงไป ผมว่าในปัจจุบันนี้ชุมชนสามารถที่จะเชื่อมกับความรู้เหล่านี้ได้สบาย และข้อมูลมันไม่แข็งเหมือนข้อมูลของกรมอุตุนิยมวิทยาหรือกรมชลฯ เพราะมันมีชีวิต มีอะไรก็สามารถถามและคุยกันได้

ผมแนะนำเพจนี้ เพราะคนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้เลย และเขาสื่อสารกับเราง่ายๆ แต่ถ้าเว็บไซต์ที่มีนักวิชาการ เช่น อาจารย์วัฒนา กันบัว แกก็จะมาแบบหนักเลย (hardcore) เป็นวิชาการหน่อย เราก็ให้พวกคอยคุยกันเขาไปสื่อสารกัน

อีกเว็บที่ดีมาก คือ เว็บไซต์ ‘PB Watch’ (PBWatch.NET หรือ www.facebook.com/csomporn - **เครือข่ายเฝ้าระวังภัยพิบัติ กลุ่มน้ำปัตตานี**) ของ**อาจารย์สมพร ช่วยอารีย์** แกพยายามที่จะทำให้เว็บไซต์มันง่าย เช่น ฝนตกหนักมาก ไม่มีฝนตก ฝนตกหิมๆ หรือฝนโปรย เราก็รู้แล้วว่าอะไรมันอยู่ตรงไหน และเว็บนี้ยังมีส่วนที่ให้เราคลิกไปบันทึกว่า ฝนมันสะสมตรงไหนเพื่อพยากรณ์ว่า จะเกิดดินถล่มหรือไม่ เราก็สามารถติดตามได้ว่า กราฟน้ำฝนเป็นเท่าไรแล้ว พอกดเข้าไปก็จะรู้หมดทั้งปริมาณฝนสะสม หากสะสมเกิน 200 หรือเกิน 100 มิลลิเมตร ก็ต้องระวังเรื่องดินถล่ม

ผมเคยสอบถามอาจารย์สมพรในประเด็นที่ผมมีปัญหา หรือหาข้อมูลไม่เจอ อาจารย์แกก็ตอบ ดั่งนั้น วันนี้การที่จะเข้าถึงข้อมูลภัยพิบัตินั้น เราไม่ได้มีข้อมูลอย่างเดียว แต่ช่องทางมันมีชีวิตด้วย มันไม่ใช่เรื่องของอุตุนิยมวิทยา แต่ยังสามารถที่จะถามกันได้ตอบกันได้โดยทันที

เรื่องนี้เราสามารถตรวจสอบหาข้อมูลได้ เรื่องอากาศตอนนี้ก็พัฒนาไปไกลมาก แต่ในเรื่องของดินเลื่อนหรือดินถล่ม (landslide) ยังมีปัญหาเว็บไซต์ของกรมทรัพยากรฯ ก็เหมือนกับกรมชลฯ คือมีข่าวอธิบดีเยอะเกินไปและเราก็หาอะไรที่อยากจะหาไม่เจอ ว่าผมจะเข้าไปเจอ ‘เครือข่ายแจ้งข่าวธรณีพิบัติภัย landslide’ ก็ยากมาก เมื่อเจอแล้วจึงต้องรีบบันทึกเก็บไว้ใน favorite กรณีดินถล่มนี้ อย่างเช่นเรื่องการจัดตั้งเครือข่าย เขาจะมีบอกเลยว่า เครือข่ายของดินถล่ม ตำบล อำเภอ จังหวัดอะไร ที่ไหนบ้าง และก็สามารถคลิกเข้าไปดูได้เรื่อยๆ ว่า ตรงไหนที่มีข้อมูลของชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีโอกาสหรือเสี่ยงที่จะเกิดดินถล่ม จึงต้องขึ้นชมกรมทรัพยากรฯ แม้ข้อมูลจะเข้าถึงยากมาก ยังไม่สมบูรณ์ ประมวลผลหรือดาวน์โหลดซ้ำ แต่ใช้ได้ เพราะมีลักษณะของเครือข่ายและมีชื่อเครือข่าย ส่วนจะดีหรือไม่ดีอย่างไร ผมก็ไม่ทราบ ไม่เคยใช้ วิชาภกษวิจารณ์กันได้

ผมคิดว่าแนวคิดแบบนี้ ถ้าเรานำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของเรา เช่น หมู่บ้านนี้เป็นเครือข่ายกับหมู่บ้านนี้ และมีหน้าที่ต่อกันและกัน เช่น ถ้าหมู่บ้านนี้อยู่ต้นน้ำ รู้ก่อนว่าน้ำมาแล้ว ต้องโทรศัพท์เตือนภัยหาคณนี้ คนๆ นี้จะมีหน้าที่ชัดเจนเลยว่าต้องโทรศัพท์ ถ้าหากไม่มีคลื่นก็จะต้องซิมอเตอร์ไซต์มาบอก สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในเครือข่ายของกรมทรัพยากรฯ ที่เขาอบรมมา ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นจริงนั้นใช้ได้แค่ไหน แต่ผมว่าเข้าท่าที่สุด หากมีความคิดนี้

และมีแผนที่ที่ชัดเจนนี้ ชุมชนจะรับมือเหตุภัยพิบัติได้เป็นอย่างดี เครือข่ายเพื่อการสื่อสารจึงเป็นเรื่องสำคัญ

ส่วนเว็บไซต์ของ**กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย** ส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องไฟไหม้ สารเคมีระเบิด ภัยแล้ง ศัตรูพืช และมีความรู้ต่างๆ อยู่ในนั้นด้วย

บทเรียนที่ผ่านมาราวเจอน้ำท่วมใหญ่ ทำให้พวกเราประยุกต์ใช้เครื่องมือต่างๆ มีการแบ่งปันกัน เรียนรู้วิธีเอาตัวรอด และที่สำคัญคือรู้ว่าอย่าไปเครียดกับมันมาก หากเกิดอะไรขึ้นเราก็มีความสุขได้ ถ้าเรามีการเตือนภัยกันก่อน ความเสียหายก็จะไม่เกิด เหมือนกรณีโรงงานฮอนด้าที่อยู่ชายฝั่งเสียหายหนัก หากเราสามารถรู้ก่อน เช่นรู้ว่า น้ำมาแน่ มาขนาดไหน ความเร็วขนาด 2 กิโลเมตรต่อวัน ถ้าเรารู้แบบนี้ 3,000 คันก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่ที่จะเคลื่อนย้าย

ทั้งนี้ในชุมชนนั้นมีข้อมูลเยอะมาก แต่ปัญหาคือ มันไม่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การแปลงข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นแผนที่ความเสี่ยงหรือระดับความสูง เป็นต้น ความรู้ในชุมชนที่เรามีอยู่นั้น สามารถที่จะทำเป็นข้อมูลสารสนเทศ หรือ information ได้ ยิ่งปัจจุบันนี้เทคโนโลยีสามารถบอกให้เรารู้ได้ในทันทีว่า ระดับน้ำในตอนนี้แค่ไหนแล้ว และน้ำจะเข้ามาหรือไม่ เพราะในช่วงภัยพิบัติคราวที่แล้ว มีคนพัฒนาระบบเตือนภัยและระบบติดตามข้อมูล จนกระทั่งทำให้เรารู้ข้อมูลตัวนี้ได้ ยิ่งถ้าเรารู้แผนที่รู้ระบบการป้องกันในภาพใหญ่ของรัฐ ของท้องถิ่น ของเทศบาล ของ กทม. เราก็จะรู้ เฝ้าระวัง หรือรับมือกับมันได้แม่นยำขึ้น กรมชลฯ เองก็มีกล้องวงจรปิดหรือ CCTV อยู่เกือบทุกแม่น้ำสายสำคัญๆ เพื่อใช้ตรวจสอบระดับน้ำ

ที่อาจจะท่วมตลิ่ง สามารถบอกได้ว่า น้ำจะล้นตลิ่งเมื่อไหร่ ดูสถานการณ์น้ำแบบสดๆ ได้เกือบทุกที่ ถ้าชุมชนสามารถนำความรู้เหล่านี้มาจัดระบบมาแบ่งหน้าที่กันเฝ้าระวัง ก็ไม่ใช่เรื่องยากสำหรับการจัดการภัยจากน้ำ

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้เราต้องรู้ความหมายของข้อมูล หรือนำใช้ข้อมูลเหล่านี้ได้จริง เช่น เราต้องรู้ก่อนว่า เวลาที่ภาคีรัฐบอกเราว่า น้ำมาแล้วนะ 5,000 ลูกบาศก์เมตร นั้นหมายความว่าอะไร เราอาจจะนึกไม่ออกว่า 5,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาทีมันแค่ไหน และจะมาจากไหนหรือไม่ มาแล้วกระทบกับชุมชนหรือไม่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มันเป็นเรื่องของแต่ละชุมชนซึ่งอาจมีความหมายไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับแม่น้ำนั้นว่า มีความสามารถในการรองรับน้ำได้เท่าไร เช่น เจ้าพระยาหากมันผ่านบางไทรกิน 3,000-4,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที แสดงว่ามีปัญหาแล้ว เตรียมตัวเก็บของกันได้เลยเกินสภาพธรรมชาติแล้ว สิ่งก่อสร้างจะเอาอยู่หรือไม่อยู่ก็ 50/50 ถ้าเขาเก่งหรือโชคดีก็เอาอยู่ แต่ถ้าบังเอิญเคราะห์กรรมมาก็เอาไม่อยู่ เก็บของหนีน้ำเกือตีกว่าที่จะต้องเสียหาย

ส่วนภัยพิบัติที่เกิดจากภาวะโลกร้อน ผมก็ไม่แน่ใจว่ามันร้อนขึ้นจริงหรือเปล่า นักวิทยาศาสตร์แต่ละคนก็บอกว่ามันร้อนขึ้น แต่ร้อนแล้วจะส่งผลอะไร นักวิทยาศาสตร์แต่ละคนก็พยากรณ์ไม่เหมือนกันสักคน แต่ถามว่า มันร้อนขึ้นไหม มันร้อนขึ้นแน่ และก็มีหลักฐานต่างๆ ว่า น้ำแข็งขั้วโลกละลายบ้าง น้ำท่วมบ้าง และยังปรากฏว่าอุณหภูมิสูงสุดของกรุงเทพฯ สูงขึ้นจริง แต่อุณหภูมิเฉลี่ยก็เคยสูงแบบนี้มาแล้วในอดีต ดังนั้น ในเชิงวิทยาศาสตร์นั้น หากถามว่าร้อนไหมก็ร้อน และก็เผื่อใจไว้ว่า อาจจะมีเหตุการณ์อย่างที่เขากลัวๆ กัน คือน้ำท่วมกรุงเทพฯ ก็ต้องกลัวไว้ก่อน

แม้ในทางวิทยาศาสตร์จะไม่ชัดเจนว่าโลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น แต่ที่สังเกตเห็นมีอุณหภูมิสูงจริง ขณะที่อันดามันอุณหภูมิไม่สูงเลย แต่ที่แน่ๆ คือเกิดความเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ คือน่าจะมีฝนเพิ่มขึ้น ดังนั้น ความถี่ของน้ำท่วมก็น่าจะสูงขึ้น แต่จะถึงขั้นน้ำท่วมใหญ่ในคาบ 200 ปี เหมือนปี 2554 หรือไม่ ความรู้ของเรายังไม่ถึง

ในปัจจุบันการสะสมตัวของคาร์บอนไดออกไซด์บนโลกขึ้นมาถึงจุดสูงแล้วและมันสูงมาก เมื่อเหตุนี้ได้เผยแพร่ไปทั่วโลกก็ทำให้คนตื่นตัวเรื่องโลกร้อนกันมาก ซึ่งจริงหรือไม่เป็นอีกเรื่อง แต่ไม่ใช่เรื่องเสียหายที่เราจะตระหนักไว้ และไม่ใช่เรื่องที่มีมนุษย์จะสู้ได้ทุกเรื่อง ดังนั้น เรื่องโลกร้อนจึงต้องแล้วแต่วิจารณ์ญาณของแต่ละบุคคล แต่ละชุมชน ซึ่งผมจะฟังหมดทุกคนและเชื่อหมดทุกคน และจะคอยตรวจสอบข้อมูลที่ได้ฟังมาเสมอๆ คือวันนี้เราเลือกไม่ได้ว่าจะเชื่อใคร เราต้องเชื่อทั้งหมดไว้ก่อน แต่จะต้องเช็คข้อมูล คอยตรวจสอบ เพราะการคาดการณ์ของทุกคนไม่ถูก 100 เปอร์เซ็นต์

ทั้งหมดนี้คือประสบการณ์ของผมที่เกี่ยวกับภัยพิบัติที่ผ่านมา ซึ่งผมคิดว่า ชุมชนสามารถทำแบบที่ผมทำได้ง่ายๆ และใครๆ ก็สามารถทำได้ จากนั้นก็จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อเฝ้าระวังภัยพิบัติด้านต่างๆ แล้วก็สานกันเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกัน

บรรยายพิเศษ

การจัดการภัยพิบัติ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน สู่การสร้างความเป็นพลเมือง

จ.ท.โทเมศรี ทองบุญชู
เครือข่ายการจัดการภัยพิบัติพื้นที่ภาคใต้

ผมมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ว่า เราจะถักทอพลังพลเมืองเพื่อมีหุ้นส่วน ในการสร้างประเทศไทยให้หน้าอยู่ต่อไปได้อย่างไร ผมเป็นคนไม่ค่อยจะทันสมัย เท่าไหร่หรอก แต่พอได้ฟังอาจารย์ศศิณ เฉลิมลาภ พูดถึงการหาข้อมูลเพื่อจัดการ ภัยพิบัติก็จำเป็นต้องทันสมัยขึ้นบ้าง วันนี้เราอยากเห็นการจัดการภัยพิบัติของ ชุมชน ซึ่งเป็นสถานการณ์พื้นฐานที่จะทำให้เรายกระดับสู่การเป็นพลเมือง

การที่เราบอกว่า เราขับเคลื่อนงานการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน ที่จริงแล้ว เราไม่ได้ขับเคลื่อนโดยชุมชนเพียงลำพัง แต่ยังต้องประกอบด้วย 3 ส่วน คือชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่น แต่เวลาพูดหรือเขียนอาจจะยาวไปหน่อย เราก็เลยกล่าวรวมๆ กันเป็นคำว่า ‘ชุมชน’ ซึ่งผมอยากจะให้หมายถึงชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องด้วย

ผมอยากให้ทุกคนย้อนกลับไปพิจารณาความหมายของ ‘คำ’ ก่อนสัก เล็กน้อย อดีตผมเคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผมก็จะชอบคำนี้มากที่สุด คือคำว่า ‘ราษฎร’ เพราะผมมีความภาคภูมิใจว่า ผมคือหัวหน้าราษฎร โดยผู้ใหญ่ บ้านมีหน้าที่เป็นหัวหน้าราษฎร ซึ่งคำว่า ‘ราษฎร’ ก็หมายถึง คำที่ใช้เรียก คนไทยโดยทั่วไปที่สื่อถึงการสยบต่ออำนาจ อย่างผมเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน พยุงศักดิ์เป็นกำนัน หลายท่านเป็นผู้นำท้องที่ เรามองว่า เราคือหัวหน้า ราษฎร แล้วพี่น้องประชาชนก็คือราษฎร เพราะฉะนั้น คำว่า ‘ราษฎร’ ก็ไป ปิดโอกาสของการมีส่วนร่วมในการนำประเทศไทยให้หน้าอยู่ไปโดยปริยาย เพราะ จะคอยเป็นผู้ตามตลอด

จากคำว่า ‘ราษฎร’ ต่อมาเราก็จะได้ยินคำใหม่ คือคำว่า ‘ประชาชน’ ซึ่งในขณะนี้ เราก็บอกว่าเราคือ ประชาชน เพราะเรามีสิทธิที่จะเลือกตัวแทน ของเราเข้าไปนั่งในรัฐสภาและกำหนดนโยบายมาตอบสนองเรา แต่ในที่สุด กลับเป็นว่า ไปกำหนดนโยบายเพื่อตอบสนองใครที่ไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น

คำนี้จึงสื่อถึงคนที่มาร่วมกันในฐานะที่เป็นชาติ และความหมายก็เป็นเจ้าของอำนาจ เจ้าของบัตรเลือกตั้งที่ไปกา เพราะเราถือว่าเราเป็นคนเลือก แต่เลือกไปแล้วเขาจะทำอะไร เราก็ไม่มีหน้าที่ไปสนใจ เพราะเรามอบหน้าที่ให้เขาไปแล้ว ก็เลยยากที่จะเป็นคนเข้าไปกำหนดทิศทางการสร้างชุมชนท้องถิ่นหรือทิศทางที่จะไปสร้างและพัฒนาประเทศไทยที่เราอยู่ ที่เราเป็นเจ้าของ ให้เป็นไปได้ตามเจตนารมณ์หรือตามความคาดหวังของเรา

สุดท้ายก็เกิดคำๆ นี้ ซึ่งฟังจะได้ยินได้ใช้กันมาเมื่อไม่นานนี้เอง ได้ยินมากก็เมื่อในชุมชนของเรามีคนคิดทำ มีคนพยายามพัฒนาระดับตัวเอง และตระหนักว่า ในที่สุดแล้วเรานี่แหละจะต้องทำมันเพื่อชุมชนท้องถิ่น เพื่อประเทศชาติของเราเอง ไม่ใช่ทำเพราะหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ไม่ใช่ทำเพราะมหาดไทยสั่ง ไม่ได้ทำเพราะมันเป็นภารกิจ พี่น้องข้าราชการ ไม่ได้ทำเพราะเป็นตัวชี้วัดของหน่วยงาน แต่ทำเพื่อเป้าหมาย เพื่อชุมชนท้องถิ่นของเราเอง คำๆ นี้คือคำว่า **‘พลเมือง’**

คำว่า **‘พลเมือง’** จึงสื่อถึงประชาชนที่มีสำนึกต่อสังคมส่วนรวม ดังนั้น วันนี้ผมจึงเรียกพวกเราที่มาร่วมกันสร้างชุมชนท้องถิ่นให้น่าอยู่ว่า **‘พลเมือง’** ได้เต็มปาก เพราะหากท่านไม่ใช่พลเมือง ท่านคงไปเดินดูสินค้าที่ล่อใจ คงไม่มุงมันมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่ละท่านต่างก็มีงานทำอยู่ข้างหลัง ท่านสร้างชุมชนท้องถิ่นของท่านอย่างเต็มที่ นี่คือสามคำสามความหมาย แล้วผมเชื่อว่า ถึงเวลาที่จะเราจะต้องสร้างประเทศไทย ด้วยการสร้างชุมชนท้องถิ่นของเรา ด้วยพลังน้ำมือของพวกเราเอง เราคงหวังพึ่งนโยบายข้างบน มากนักไม่ได้

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ผมก็น่าจะนึกว่า องค์ประกอบของการสร้างพลังพลเมืองนั้นน่าจะมีอะไรบ้าง อาจจะไม่ตรงกับต้นฉบับของ**อาจารย์เอนก**

เหล่าธรรมทัศน์ นัก เพราะผมนึกเอาภายใต้บทเรียนที่ทำงานมา คิดต่อมาจากการระดมสมอง ระดมความรู้ของพี่น้องเครือข่ายทั้ง 5 ภูมิภาค และได้ผู้ซึ่งต้องเอ่ยนามท่าน คือ**คุณธวัชชัย ฟักอังกูร** ที่มายืนยันว่า “แบบนี้ใช่เลย” ผมก็เลยใช่เลยด้วย

องค์ประกอบของการสร้างพลังพลเมืองก็เหมือนกับทฤษฎีสามเหลี่ยม-เขยื้อนภูเขาของ **ศ.นพ.ประเวศ วะสี** หัวใจสำคัญคือ **ต้องมีส่วนร่วมและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ** แล้วจะต้อง**สร้างศักยภาพ** แต่ 3 เรื่องนี้มันรวมกันไม่ได้ มันมาบูรณาการกันไม่ได้หากไม่มีข้อมูล แม้จะมีข้อมูลอย่างเดียวยาวไว้บนโต๊ะ แต่หากไม่มีสำนึกที่จะเอาข้อมูลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันก็จบ นำไปใช้ไม่ได้อยู่ดี

ที่ผ่านมา เรามีข้อมูลโดยการถูกสั่งให้เก็บข้อมูล ตัวผมเองในช่วงที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็ทำตามดัชนี จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) นั้นแหละ ซึ่งต้องโทษผู้ใหญ่บ้านหลายคน เพราะ จปฐ. ที่พวกเรานั่งเขียน เป็นความจำเป็นพื้นฐานในยุคที่มีไฟฟ้าแล้ว สมัยรุ่นพ่อตาของผม เขาต้องนั่งเทียน ส่วนรุ่นผมก็พัฒนามาหน่อย ไม่ว่าจะเปิดไฟเขียนหรือนั่งเทียนเขียนก็เหมือนกัน คือ ‘คาดว่า คิดว่า นึกว่า’ แล้วก็ส่ง นั่นก็คือการทำข้อมูลในสมัยก่อน ซึ่งข้อมูลแบบนั้นคงไม่ใช่ การจะได้ข้อมูล เราต้องมีสำนึก แล้วก็ใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเชื่อม 3 ส่วนนี้ (การมีส่วนร่วม ความรู้สึกเป็นเจ้าของ การสร้างศักยภาพ) เข้าด้วยกัน ข้อมูลจึงเป็นน้ำเชื่อม เป็นหยดอุทัยทิพย์ที่จะสร้างพลังและเป็นฐานของพลังพลเมือง

การสร้างการมีส่วนร่วม ต้องสร้างสำนึกจากตัวเราก่อน จากครอบครัวเราก่อนแล้วจึงขยับไปที่ชุมชน ถ้าตัวเรา ครอบครัวของเรายังไม่มีสำนึกร่วม ไม่อยากจะมีส่วนร่วมเลย หรือถ้าผมมาที่นี่โดยที่แม่บ้านไม่อนุญาตก็ลำบาก

อยู่เหมือนกัน จึงต้องให้ครอบครัวได้สร้างสำนึกกันว่า เราจะเป็นพลเมืองแล้ว จากนั้นไปขยับไปที่กลุ่มในชุมชนที่เราอยู่ จากนั้นจึงต้องขยับไปที่องค์กรที่อยู่ใกล้เรามากที่สุด ซึ่งก็คือเป็นรัฐ แต่เป็นรัฐท้องถิ่น แต่การจะเรียกรัฐก็อาจจะลำบากอยู่เหมือนกัน เพราะมีแต่ภารกิจ ไม่มีเงิน นั่นก็คือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ อปท. ทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม อปท. คือพันธมิตร เราจะต้องไปดึง อปท. มา ต้องดึงท้องถิ่นมาร่วมกับประชาชน กับฝ่ายท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อมาเป็นส่วนหนึ่ง มามีส่วนร่วม มาบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกๆ เรื่อง ไม่เฉพาะเรื่องของการขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติเท่านั้น

อปท. กับประชาชน กับท้องถิ่นแยกกันไม่ได้อยู่แล้ว หลุดจากกำนันก็เป็นประชาชน เป็นกำนันนั้นพอเกษียณแล้วก็ยังเรียกพอกำนัน แม่กำนัน ถึงแม้จะไม่เป็นกำนันแล้วเขาก็ยังเรียก ส่วนท้องถิ่นนั้นเขาเป็นองค์กร เขามีกลไกขับเคลื่อนหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการขับเคลื่อนเรื่องการจัดการภัยพิบัติต้องอาศัยการมีส่วนร่วมคิด คิดแล้วต้องมีความเข้าใจร่วมกัน ไม่ใช่คิดแล้วต่างคนต่างไป เมื่อเข้าใจร่วมกันแล้วต้องทำร่วมกัน จะทำแบบโดดเดี่ยวเดียวดายไม่ได้

เรื่องานี้จึงต้องมี 3 คนช่วยกันพาย เมื่อร่วมทำแล้ว หากมีปัญหา เราต้องร่วมกันแก้ไข ร่วมแก้ไขยังไม่พอ เพราะการมีส่วนร่วมที่ดีที่สุดนั้นต้องร่วมลงทุนด้วย และการลงทุนก็ไม่ได้หมายถึงการลงทุนงบประมาณหรือตัวเงินเพียงอย่างเดียว แต่ต้องลงทุนกาย ลงทุนใจ และลงทุนแรง เขาบอกว่าถ้ามีเงินก็ลงทุนเงิน มีแรงก็ลงทุนแรง ไม่มีทั้งเงินทั้งแรงก็ส่งกำลังใจ ก็ถือว่ามีส่วนร่วมแล้ว แต่ไม่อยากจะการมีส่วนร่วมที่เป็นกำลังใจสักเท่าไร อยากได้ทั้งเงินทั้งแรงด้วย เพื่อที่ในอนาคตสุดท้าย เราจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

การจัดการภัยพิบัตินั้น ถ้าคิดในเชิงการลงทุนมันก็ไม่คุ้มเลย ซึ่งผมจะขอเล่าถึงบางเหตุการณ์สักเล็กน้อยว่า ผมสร้างอาสาสมัครไว้ โดยกำหนดว่า ใน 1 เดือนต้องมารายงานว่า ได้ทำหน้าที่อะไร และด้วยความภาคภูมิใจว่า เดือนนี้เขาสามารถกู้ศพได้ 4 ศพ ขณะพี่น้องอาสาฯ ที่หลังสวนซึ่งกู้ได้ 2 ศพ ผมเลยบอกเขาว่า เจตนาธรรมคือไม่ให้เขาตาย ไม่ใช่ฝึกดำน้ำเพื่อไปงมศพ และต่อจากนี้ไปไม่ต้องมารายงานความดีความชอบว่า มีความสามารถงมศพได้ 4 ศพในลักษณะนี้ ผมเข้าใจอยู่ว่า เขามีหน้าที่ไปงมศพ ผ่านหลักสูตรการดำน้ำระดับสิกมาแล้วจึงไปทำหน้าที่งมศพ แต่ความสำคัญของหน้าที่ของเราคือ เราจะทำอย่างไรที่จะทำให้เราไม่ต้องไปงม กล่าวคือ อย่าให้เขาเสียชีวิต

ลำดับต่อไป เรามาดูกระบวนการจัดการภัยพิบัติโดย **‘ชุมชน-ท้องที่-ท้องถิ่น’** ซึ่ง 3 กลุ่มคนหลักๆ นี้ จะต้องเป็นกลไกหลักร่วมกันขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน-ท้องที่-ท้องถิ่น และเมื่อตกลงกันแล้ว สิ่งสำคัญที่สุด เราต้องมี **‘ศูนย์การจัดการภัยพิบัติ’** แต่ส่วนมากพอเรากำหนดให้มีศูนย์เกิดขึ้นมันก็จะเกิดซ้ำมาก เราจึงคิดใหม่ว่า ควรจะสร้าง **‘อาสาสมัครการจัดการภัยพิบัติ’** เสียก่อน ซึ่งในตำบลของเรามีอาสาเยอะแยะ เรามี อปพร. ชรบ. อสม. โดย อสม. นั้นเขาให้ค่าตอบแทน 600 บาท ถ้าเป็น อสม. แล้วไม่ได้ 600 บาทก็จะไม่ค่อยทำ ความเป็นพลเมืองจึงไม่ค่อยมีกันแล้ว เพราะฉะนั้น เราจะมีคนจิตอาสาอยู่เยอะในหมู่บ้าน ในชุมชน ในตำบลของเรา ก็มีบางคนที่หลายอาสาเหลือเกิน เขาเชิญประธาน อสม. “ก็ฉันนี่แหละ” พอเชิญประธานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร “ก็ฉันนี่แหละ” เพราะฉะนั้น เวลาเขาทำหนังสือ 3 ฉบับ หนังสือก็ไปลงบ้านเดียวนั่นแหละ เพราะคนที่ชอบเรื่องชาวบ้านนั่นคือ ‘พลเมือง’ และคนที่จะมีความเป็นผู้นำก็มีอยู่อย่างจำกัด

แต่โดยทั่วไป อาสาฯ นั้นมีอยู่แล้ว ใจรักอยู่แล้ว เราก็มาให้ความรู้ เพื่อให้เขาไป**จัดเก็บข้อมูล**ว่า บ้านเรานั้นเสี่ยงภัยอย่างไร ซึ่งจะเห็นได้ว่า ข้อมูลของชาวบ้านมีเยอะแยะ แต่ไปเอามาแล้วมาเก็บเป็นแผ่นๆ เดียวก็หาย นี่ข้อมูลครัวเรือนแผ่นหนึ่ง ข้อมูลศักยภาพแผ่นหนึ่ง ข้อมูลสภาพปัญหาแผ่นหนึ่ง ทำไปทำมาหายหมด สุดท้ายเขาจึงบอกว่า น่าจะนำข้อมูลมารวมกัน ตรงนี้ก็ป็นนวัตกรรมของชุมชน เอามาเขียนเป็นแผนที่ทำมือแล้วรวมทุกอย่างอยู่ในนั้น ก็สามารถที่จะกำหนดเป็น**แผนการจัดการภัยพิบัติ**ได้

เช่น ถ้าเราไม่รู้ว่าจะพายุที่บ้านเรามันเสี่ยงต่อการถูกน้ำเซาะล้างจนขาด ก็ตัว เราจะไปเขียนแผนเพื่อสร้างหรือซื้อเชือกได้อย่างไร หรือเรื่องของเรือ ถ้าเราไม่เขียนแผน พอเกิดเหตุการณ์ทางภาคเหนือ เราก็ส่งเรือท้องแบนไปให้พี่น้องทางภาคเหนือ ก็เป็นอันเรียบร้อย เสร็จกันพอดี เพราะทางตอนเหนือ อุดรติดตื้นขึ้นไบนั้น หากเจอเรือท้องแบนก็ร้องไห้เลย เพราะน้ำมันเร็วมาก หรือส่งเรือท้องแบนไปช่วยที่โคราชก็เรียบร้อยเหมือนกัน เช่น เรือของกองทัพเรือ ไปเจอลวดหนามในนา ก็ไปไม่รอด เพราะเขาไม่รู้สภาพภูมิประเทศของเขา เพราะฉะนั้น เราต้องมีข้อมูลที่ชัด และเราต้องกำหนดแผนเตรียมไว้

เมื่อเราได้แผนมาแล้ว หากเกิดเหตุ โดยมากแล้วเราก็มักจะรอ อดบ. ทางด้าน อดบ. ก็ข้ามมาก เพราะเงินของ อดบ. ก็เหมือนเงินที่อยู่ในขวด เอาออกมายาก เป็นแบบนี้ทุกที่หรือส่วนงานราชการอื่นก็เป็นเหมือนกัน ดังนั้น เบื้องต้นเลย เราต้องมี**กองทุนจัดการของเราเอง** หากเกิดภัยพิบัติ นายอำเภอไม่ประกาศเขตภัยพิบัติ ส่งไปจังหวัด จังหวัดไม่ประกาศเขตภัยพิบัติ เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไรแล้ว

มีกองทุน เราต้องมี**อุปกรณ์** และสิ่งสำคัญที่สุดคือ **เครือข่ายเพื่อน** ซึ่งต้องมาเรียนรู้ร่วมกัน ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้

พลังความรู้สึกเป็นเจ้าของ ก็สำคัญมาก สำหรับการจัดการภัยพิบัติ ถ้าเราไม่มีพลังความรู้สึกว่า เรื่องภัยพิบัติเป็นเรื่องของเรา เราก็ไม่สามารถทำต่อไปได้ ถ้าเมื่อใดที่คิดว่าเรื่องน้ำท่วมเป็นหน้าที่ของ อบต. เป็นหน้าที่กำนัน ก็จบ เราจะทำอะไรไม่ได้เลย

และความรู้สึกเป็นเจ้าของนี้ ต้องเกิดขึ้นกับตรงหัวใจของการจัดการ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด นั่นก็คือ อาสาสมัครจะต้องสำนึกและมีความรู้สึก ร่วมว่า ถ้าเรื่องนี้เป็นหน้าที่ของพวกเรา บางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องรอนายกฯ อนุญาต หากนายกฯ ไม่อยู่ เมื่อเกิดภัยขึ้นแล้ว เป้าหมายของเราคือช่วยชีวิต ช่วยลดความเดือดร้อน อะไรเพื่อเป้าหมายนี้ก็ต้องทำ กระบวนการ ข้อกฎหมายบางเรื่องก็ใช้ไม่ได้กับภาวะวิกฤตจริงๆ จะรอ นายกฯ อยู่ไม่ได้

อาสาสมัครที่ทางเครือข่ายเราทำไว้ คืออาสาสมัครระดับพื้นที่ ใน ตำบลลุมพินีเวศของเรา ต้องมี**อาสาสมัครที่ผ่านการฝึกอบรม** การจะเป็นอาสาสมัครได้ต้องมีความรู้ ต้องผ่านการอบรมเรียนรู้เรื่องอาสาสมัคร ต้องรู้จักช่วย ไม่ใช่ไปยื่นมือดูเหตุการณ์ และจะมีชุดหนึ่งที่เป็นชุดปฏิบัติการเคลื่อนที่เร็ว ให้เวลาครึ่งชั่วโมงเตรียมตัวจะไปอุดรติดต่อกับต้องครึ่งชั่วโมงจริงๆ ถ้าคุณอยู่ในนาคุณต้องรีบขึ้นมา ถ้าคุณจะไปช่วยพี่น้องที่อุดรติดต่อกัน ทุกคนต้องเตรียมตัวให้พร้อม แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกคนต้องไปพร้อมกัน เพราะเราอาจจะไม่มีรถไป เราเรียกชุดปฏิบัติการชุดนี้ว่า **‘ชุดปฏิบัติการเคลื่อนที่เร็ว’** ช่วยได้ในทุกภาวะภัย

เรามี**อาสาสมัครเด็กและเยาวชน** ซึ่งเด็กและเยาวชนที่เราคิดว่าเขา คือกลุ่มเสี่ยง แต่เด็กและเยาวชนนั้นเรียนรู้ได้เร็วกว่าเรา เช่น วันนี้ถ้าผมอยู่บ้าน เด็กก็จะส่งเฟซบุ๊กมาบอกว่า บายนี่ฝนจะเข้าพื้นที่บ้านของลุงนะ เพราะเขาถนัดเรื่องไอทีกว่าเราเยอะ ผมไปสร้างอาสาสมัครมา ถ้าอาสาสมัคร

ผู้ใหญ่โดยเฉพาะผู้บริหาร ไม่ว่าจะป็นท้องถิ่น ท้องที่ หรือหน่วยงานต่างๆ หากผู้เงื่อนไม่เป็นก็ไมยอมบอกว่า ผู้กไม่เป็น พอรุ่งเช้าให้ปฏิบัติ ผู้เงเองโรยตัวเอง ผู้กไม่ถูกก็ตงเอง และกั้มักจะอ้างว่า ดิดงานนั้่งงานนี้ พอฝึกกันเสร็จเรียบร้อย เก็บเชือกเสร็จ เจ้าหน้าที่ถึงมา เพราะตัวเองผู้กไม่เป็นก็เลยอายุเขา แต่ถ้าเป็นเด็กเขาจะบอกว่า ยังผู้กไม่เสร็จ ผู้กไม่เป็น ขอช่วยสอนใหม่ได้ไหม เพราะฉะนั้น กั้บเด็กและเยาวชน เรากั้บต้องสร้างเขาให้พร้อมจะเป็นอาสาสมัคร

สิ่งสำคัญที่สุดในวันนี้ คือกลุ่มแม่บ้าน และ อสม. ซึ่งสามารถช่วยชีวิตได้หากเราให้ความรู้เขาในเรื่องอาสาสมัคร อย่างที่กล่าวไปข้างต้นว่า หัวใจสำคัญของอาสาสมัคร ต้องมีจิตอาสาที่พร้อมจะช่วยเหลือ มีเวลาพอที่จะช่วยเหลือสังคม มีระเบียบวินัยและร่างกายแข็งแรงพอ และสิ่งสำคัญคือพร้อมที่จะพัฒนาและเรียนรู้เพื่อการพัฒนาระดับ อาสาจะต้องพร้อมที่จะเรียนรู้ต่อ วันนี้แค่เริ่มต้น เราเรียกตัวเองว่าอาสาสมัคร ความรู้เทคนิค ความรู้เฉพาะทางเรายังไม่เพียงพอ เราต้องพัฒนา นีคือพลังความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ ถ้าเขารู้สึกเป็นเจ้าของ หากมีเหตุภัยพิบัติเขาไปที่เกิดเหตุแน่นอน และไม่จำเป็นต้องมีใครสั่งการ เขาจะไปภายใต้สำนึกกว่า เราต้องไปช่วยเพื่อนเรา ไปเพราะเรามีสำนึกอยากช่วย นั่นก็คือตัวชีวิตความเป็นพลเมือง

พูดถึงเรื่องตัวชีวิตความเป็นพลเมือง ผมจึงขออนุญาตเล่าให้เห็นภาพในกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องขอประทานโทษหน่วยงานราชการคือท่านไม่กล้าเข้าไป เพราะเข้าไปก็เจอแน่ ซึ่งต้องเห็นใจ ถ้าให้ผมเข้าไปก็ขาสั้นเหมือนกัน เพราะไม่รู้เราจะรอดหรือเปล่า ผมเคยไปช่วยที่บันนังสตาและเจาะไอร้อง ได้ดูชาวที่บันนังสตากั้บเศร้าใจ แต่ผมไปมาแล้ว ตอนไปช่วยคนที่

นั่น รถเกิดติดหล่ม เช่นก็ไม่ขึ้น ขึ้นไปชุดแรกมีที่นั่งติดอยู่ จู่ๆ ก็มีคน 3 คน ถี้อป็นอาก้ามา ผมก็นึกในใจว่าจะรอดไหม เขาก็มาช่วยเช่นกัน จนเอารถขึ้น มาได้ เขาถามว่านอนที่นี้ไหม ผมก็ตอบไปว่า บังเอิญมีภารกิจอยู่ข้างล่างต้อง ไปช่วยต่อ แล้วเขาก็บอกต่อว่า ที่ถี้อป็นเพราะเอาไว้งหมูป่า หมูป่าที่นั่น คงจะตัวใหญ่มากจึงต้องใช้อาก้ายิง ผมก็คิดว่า นี่มันฝ่ายไหนกันแน่ หลังจากนั้น ผมได้อาลาพีน้องและก็กลับนครศรีธรรมราช

เพราะฉะนั้น การทำอาสาสมัคร เราไปด้วยจิตสาธารณะ เราอยากจะไปช่วย ผมทำงานในพื้นที่ 3 จังหวัดอยู่ 2 ปี เราไม่เคยได้รับผลกระทบจาก ภาวะแทรกซ้อนอื่นๆ ทำงานสะดวก แต่ช่วงหลังหนักเกินไป มีแต่ระเบิด จึง ไม่อยากเข้าไปเท่าไร

สุดท้าย คือเรื่องของการสร้างศักยภาพ **การสร้างพลเมือง** เราต้อง พัฒนาศักยภาพ ศักยภาพที่วันนี้ต้องมีความรู้ มีข้อมูลเพื่อพร้อมที่จะพัฒนา เราบอกว่า เราต้องเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ภัยพิบัติไม่ว่าจะเกิดใน ประเทศ ต่างประเทศ หรือในชุมชนของเรา เราต้องเตรียมตัวเป็นอาสา สมัครที่มีกฎระเบียบมีกติกา อาสาสมัครอย่างชัดเจน ถึงแม้เราจะป็นชาว บ้าน แต่เราก็เป็นพลเมือง เราต้องพร้อมที่จะเรียนรู้ พร้อมที่จะปฏิบัติการ ร่วม เราเรียนรู้การใช้เครื่องมือและอุปกรณ์กู้ภัย การใช้วิทยุระบบสื่อสาร เรา ต้องเรียนรู้เรื่องหลักการกู้ภัยทางน้ำ อาสาสมัครชุดปฏิบัติการเคลื่อนที่เร็วจะ ต้องผ่านการทดสอบว่ายน้ำ 500 เมตรในทะเล ตอนที่การจราจรอากาศยาน มีปัญหาที่กรุงชิง เฮลิคอปเตอร์ลงไม่ได้เพราะไม่มีคนไปโบก เพราะฉะนั้น อาสาสมัครในพื้นที่ก็ต้องเรียนรู้หลักการจราจรอากาศยาน ต้องสามารถให้ สัญญาณอากาศยานเพื่อลงจอดได้ เพราะเราเชื่อเหลือเกินว่า บางพื้นที่หาก

เกิดวิกฤตจริงๆ ยานพาหนะอื่นๆ ไม่สามารถเข้าถึงได้ก็จำเป็นจะต้องใช้อากาศยาน

การปฐมพยาบาลผู้ประสบภัยเบื้องต้น ตรงนี้สำคัญที่สุด ยามเกิดภัยนั้นไม่มีนางฟ้าไปถึง คุณหมอก็อยู่ที่โรงพยาบาล คนที่เข้าไปช่วยก่อนเพื่อนก็คือ อาสาสมัคร เพราะฉะนั้น ทำอย่างไรให้เขามีชีวิตรอด หรืออย่าตายต่อหน้าต่อตา มาตายที่โรงพยาบาลก็ไม่ใช่ไร ขอให้ได้เอาเขามา เพราะฉะนั้น เราต้องเรียนรู้

หลักการทำข้อมูลพื้นที่เสี่ยงภัยทำมือ การขนย้ายด้วยเชือก การโรยตัวทางดิ่ง การใช้เรือกู้ภัย เราต้องฝึกเสมือนจริง สิ่งเหล่านี้ต้อง**ฝึกซ้อมอยู่เสมอ**

เราเรียนรู้เรื่องต่างๆ โดยเชิญนักวิชาการผู้รู้มาให้ความรู้เรื่องสภาวะสิ่งแวดล้อม ภาวะที่ทำให้เกิดภัยพิบัติ ปัจจัยสาเหตุหลักเรื่องของโลกร้อน โลกร้อนอุณหภูมิเพิ่มขึ้นเท่าไร ส่งผลอะไร เราต้องเรียนรู้เรื่องภาวะของภัยพิบัติ ส่วนที่ 2 เราต้อง**เรียนรู้หลักการปฏิบัติกลาง** หรือ CPR ซึ่งเป็นการช่วยเหลือชีวิตเบื้องต้น เพราะฉะนั้น อาสาสมัครจากภัยพิบัติทุกคนจะต้องทำ CPR ได้ และต้องทำให้ถูกต้องด้วย เราต้องฝึกกัน

เราจะต้องมีการฝึกร่วม อย่างเช่นการกู้ภัยทางน้ำ เราจะฝึกร่วมกับพยาบาล เราใช้นามเรียกขานว่า ‘นางฟ้า’ ส่วนอาสาฯ ของมูลนิธิ เราเรียกว่า ‘ยมทูต’ เพราะฉะนั้น ถ้าไปทางใต้ใต้ยีนวิทย์ ซึ่งเราใช้วอแดงช่อง 40 ถ้านางฟ้าเรียกก็รู้ได้เลยว่า เธอเป็นพยาบาลแน่นอน แต่ถ้ายมทูต อย่าเพิ่งเรียก เพราะนั่นหมายถึงมาช่วยกันเก็บ เรายังมีกลุ่มของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ มาร่วมกับเราด้วย มีโรงพยาบาล มีกองทัพ แต่เราขอเป็นผู้บัญชาการการฝึก

เอง โดยมีชาวบ้านได้ดูการฝึกด้วย เราต้องฝึกเด็กและเยาวชนด้วย เราได้ให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ทุกเรื่อง เด็กต้องเข้าใจการปฐมพยาบาล แม้กระทั่งกินอาหารก็ต้องมีระเบียบวินัย การโรยตัว การอพยพ เด็กต้องโรยตัวขึ้นไปผูกเชือกเองได้

ขณะนี้ในภาพรวม เรามีนักเรียนเสื้อส้ม หรือพลังอาสาสมัครที่จะขับเคลื่อนพลังพลเมืองอยู่ทั้งหมด 5 ภูมิภาค เรามีหลังสวน ชุมพร มีป่าพรุเคร็ง มีเขาสก มีชุดปฏิบัติการเคลื่อนที่เร็ว มีเขาบรรทัด ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มี 2 รุ่น ประมาณ 200 กว่าคน เราได้ฝึกอาสาสมัครแล้วจำนวน 1,000 กว่าคน และอาสาสมัครเยาวชนที่ฝึกไปแล้ว 400 กว่าคน อาสาสมัครแม่บ้าน อสม. อีก 300 กว่าคน ที่สามารถช่วยเหลือตัวเองในเบื้องต้นได้ช่วยเหลือคนในครอบครัว คนที่เขาอยากช่วยได้ เรามีชุดปฏิบัติการพิเศษอยู่ 75 คน ที่สามารถไปช่วยเหลือพี่น้องต่างภูมิภาคยามเกิดภัยทุกสถานการณ์ และทุกคนมีบัตรประกันภัยเรียบริ้อยพร้อมเครื่องมือ เครื่องมือ คนเหล่านี้ไม่ได้รวมอยู่ในที่เดียวกัน แต่จะอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ หากเราเป่านกหวีดทุกคนจะพร้อม

เรายังมีเครือข่าย 3 จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งเราได้พัฒนาอาสาสมัครไปแล้ว 360 คน พัฒนานักยุทธศาสตร์วิธีคิดเชิงระบบการจัดการภัยพิบัติไป 30 คน แล้วเราก็ถักทอกันเชื่อมกันเป็นเครือข่าย

เครือข่ายการจัดการภัยพิบัติของเรา จึงอยากจะมาจับพี่น้องโคราช พี่น้องภาคอีสาน พี่น้องภาคกลาง และพี่น้องภาคเหนือ มาร่วมกันถักทอสร้างพลังขับเคลื่อนการจัดการภัยพิบัติให้เป็นพลังพลเมือง เพื่อร่วมกันสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่ด้วยน้ำมือของคนอาสาฯ กัน

แสดงทักษะ

บทบาทของ สส. ในการหนุนเสริมเครือข่าย ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

ทพ.กฤษดา เรืองอารีย์รัชต์

ผู้จัดการกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เป็นเรื่องน่าตื่นเต้นอย่างยิ่งที่ได้เห็นเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่น
นำอยู่เติบโตขึ้น ผ่านเวที **‘พลังชุมชนท้องถิ่นสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย’** ซึ่งจัดขึ้นเป็นปีที่ 3 นี่คือการเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีพลัง ในทุกครั้ง
ที่มา ในทุกปีได้เห็น เราสัมผัสได้ถึงความร่วมมือไม่ร่วมมือ ความลึกซึ้งในตัว
เนื้อหาที่ทางเครือข่ายได้ร่วมกันพัฒนาจากแนวทางในการสร้างให้ชุมชน
ท้องถิ่นที่น่าอยู่ของพวกเราทุกคนเข้มแข็งขึ้นในระยะยาว ซึ่งผมมีความ
เชื่อมั่นมาก

ตลอดช่วงที่ผมเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้จัดการกองทุนสนับสนุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในระยะเวลา 3 ปี มีอยู่ 2 งานสำคัญที่ผมเห็นการ
เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน งานที่ 1 คือ เรื่องของการสร้างสุขภาพในชุมชน
และท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ สสส. ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ในแต่ละปี
คณะกรรมการกองทุนจะให้น้ำหนัก ให้ทรัพยากร และกำหนดเป็นนโยบาย
สนับสนุนในทุกๆ ปี

ส่วนงานอีกชิ้นหนึ่งที่ผมเห็นการเปลี่ยนแปลงในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาได้
อย่างชัดเจน คือ เรื่องของสุขภาพในองค์กร หรือการทำให้องค์กรทุกองค์กร
ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน รวมถึงโรงงานต่างๆ มาร่วมกัน
สร้างความสุขหรือสร้างพื้นที่แห่งความสุขให้เกิดขึ้นในองค์กรนั้นๆ เพื่อที่จะ
เติบโตได้อย่างเข้มแข็ง

ผมได้มีโอกาสไปร่วมงานปาฐกถาของท่าน**อาจารย์ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม**
ท่านเคยพูดไว้ว่า ถ้าทำ 2 ส่วนนี้ให้สำเร็จได้ ประเทศไทยก็จะมีมีความสุขและ

มีความมั่นคง ท่านบอกด้วยว่า คนนั้นอยู่แค่ 2 สถานที่ ที่แรก คือที่บ้าน ซึ่งที่บ้านก็คือ **ชุมชนท้องถิ่น**ที่เราอยู่ ถ้าทุกๆ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทำให้เด็กและเยาวชนเติบโตมาอย่างแข็งแรง ได้เรียนรู้และพัฒนาชุมชน ดูแลและเอื้ออาหารต่อกัน ดูแลผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมแล้ว ชุมชนเหล่านั้นก็จะเป็นชุมชนที่น่าอยู่ ส่วนสถานที่ที่ 2 ที่พวกเราไปอยู่กัน ก็คือ**ที่ทำงาน**

ถ้าที่ทำงานทุกๆ แห่ง ไม่ว่าจะ เป็นหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน หรือหน่วยงานที่เป็นของส่วนอื่นๆ เมื่อบวกเข้ากับชุมชนท้องถิ่นมีความสุข นั่นก็หมายความว่า ครอบคลุมคนไทยทั้งหมดแล้ว จึงขอชื่นชมและขอให้กำลังใจทุกๆ ท่านในการทำงานและเป็นกำลังส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุด

ในส่วนการทำงานของเครือข่ายฯ คงต้องกล่าวว่า เครือข่ายได้ทำงานครบถ้วนตามทฤษฎีของท่าน**อาจารย์ประเวศ วะสี** พูดไว้ในเรื่อง ‘สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา’ กล่าวคือ ส่วนที่ 1 เครือข่ายได้รวมตัวกันเป็น**พลังทางสังคม**ที่สำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นทั่วประเทศไทย ส่วนที่ 2 ทางเครือข่ายได้สร้างพลังแห่งความรู้ ซึ่งพลังแห่งความรู้นี้เป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติการจริงๆ ไม่ใช่ความรู้ที่เป็นทฤษฎีซึ่งอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนต่างๆ

ชุมชนต่างๆ ที่ผมมีโอกาสได้ไปสัมผัสนั้น เขาได้ทำในสิ่งที่แม้แต่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยหลายๆ ท่าน ก็ไม่สามารถที่จะสร้างแนวคิดแบบนี้ขึ้นมาได้ เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงและสามารถนำไปขยายผลได้

ที่สำคัญในปีที่ผ่านมา เครือข่ายฯ ยังได้สร้างพลังทางนโยบายที่สำคัญ 7 นโยบาย เกิดเป็น ‘**ปฏิญญาเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่**’ ซึ่งผมเชื่อมั่นว่า ทั้ง 7 นโยบายนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้

ขอย้ำอีกครั้งว่า เรามีความเชื่อมั่นในขบวนการนี้มาก และเชื่อด้วยว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีกับชุมชนและท้องถิ่นอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตาม ความท้าทายของขบวนการที่เรามีทั้งหมดคือ จะทำอย่างไรที่ขบวนการเหล่านี้จะสามารถสร้างสุขภาวะให้กับคนในชุมชนและท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น **ท่านสมพร ใช้บางยาง** ได้นำเรียนกับพวกเราว่า เรามีขบวนการที่เข้มแข็งแล้ว จึงถึงเวลาที่จะนำความเข้มแข็งแปลงสู่ผลลัพธ์ที่เรียกว่า สุขภาวะ หรือความสุขของคนในท้องถิ่นได้

ประการที่ 1 เราอยากเห็น**ศูนย์การเรียนรู้** ที่เครือข่ายต่างๆ ของเราได้ร่วมกันสร้างเป็นรูปธรรมของการดูแลสุขภาพที่สามารถนำไปขยายผลปฏิบัติได้

ประการที่ 2 ในเรื่องของ**ความมั่นคงทางอาหาร** เครือข่ายได้หนุนและสร้างระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ทั้งส่วนของการผลิตอาหารที่ปลอดภัย และส่วนของการขาย (ตลาดสีเขียว) ที่เรียกได้ว่า เป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน และนำคิดต่อว่า ระบบอาหารที่ชุมชนและท้องถิ่นผลิตซึ่งเหมาะสมกับชุมชนนั้น จะสามารถเชื่อมโยงไปสู่ระบบอาหารที่ใหญ่ในระดับประเทศได้อย่างไร เพื่อช่วยสร้างสุขภาพที่ดีให้กับคนเมืองที่ไม่สามารถผลิตอาหารได้เอง ทำอย่างไรจึงจะสามารถเชื่อมโยงแหล่งผลิตกับแหล่งของผู้บริโภคเข้าด้วยกันได้

ประการที่ 3 ด้านของ**การออกกำลังกาย** เราอยากเห็นเครือข่ายของเราสามารถพัฒนารูปแบบการบูรณาการการออกกำลังกายเข้ากับชีวิตประจำวัน ผมเคยเห็นบางเครือข่ายนำเรื่องของการออกกำลังกายเข้าไปอยู่ในอาชีพต่างๆ ที่คนในท้องถิ่นดำเนินการอยู่ หรือเข้าไปสู่วัฒนธรรมของชุมชนได้

ประการที่ 4 เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ว่าเครือข่ายตระหนักและทำกันอยู่มากแล้ว คือเรื่องของการ**จัดการภัยพิบัติและการลดอุบัติเหตุจากการจราจร** ในส่วนนี้มีความชัดเจนมากกว่า การรณรงค์หรือสร้างกระแสที่ทำกันอยู่อย่างมากมายนั้น ไม่สามารถประสบผลได้ หากแต่จะต้องทำงานกันในระดับชุมชนและท้องถิ่นอย่างจริงจัง และยังคงเป็นเรื่องที่ท้าทายว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะจัดการภัยพิบัติให้ดีกว่านี้ และทำอย่างไรจึงจะทำให้อุบัติเหตุจราจรลดลงให้มากกว่านี้ได้

จากข้อมูลเรื่องอัตราการสวมหมวกนิรภัยของประเทศไทยล่าสุด ถ้าเป็นคนที่อยู่ในกรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ๆ จะอยู่ประมาณร้อยละ 70-80 แต่พอลงไปในระดับชุมชนท้องถิ่น มีคนที่สวมหมวกนิรภัยเพื่อป้องกันอุบัติเหตุเพียงร้อยละ 30 และผลที่สุดคือเสียชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่ก็อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นทั้งนั้น คนจำนวนมากที่ไม่ได้ติดตามเรื่องนี้อาจจะรู้สึกว่า เดินทางไกลๆ ไม่จำเป็นต้องสวมหมวก แต่ผลก็คือ อัตราการเสียชีวิตสูงมากจากเรื่องนี้ ซึ่งทางฝ่ายวิชาการก็ได้รายงานไว้ว่า เรื่องนี้เป็นปัญหาหนักของ สสส. มาก เพราะการลดอุบัติเหตุ ก็คือ**การลดผลกระทบจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์** ซึ่งผลการศึกษาระยะของโรคพบว่า เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ยังเป็นปัญหาอันดับที่ 1 ของประเทศไทยและเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญที่ทำให้

เกิดอุบัติเหตุ ซึ่งเรื่องของเครื่องตี้มแอลกอฮอล์นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ ที่จะมาบอกเพียงแค่ว่า ตี้มหรือไม่ตี้มแล้วจะได้ผล เพราะมันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องประเพณีด้วย อย่างเช่น ทางอีสาน เป็นต้น

เครือข่ายของเราพบว่า การลดเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในงานศพสามารถทำให้เจ้าภาพผู้จัดงานศพลดค่าใช้จ่ายจากหลักแสนเหลือเพียงหลักหมื่นเท่านั้น ซึ่งเมื่อก่อนผมก็ไม่เข้าใจปัญหาจนกระทั่งได้ลงไปในพื้นที่ จึงได้รู้ว่า หลายๆ คนพอมีงานศพครั้งหนึ่ง ต้องไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อมาจัดงานศพ

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทางขบวนการขับเคลื่อนฯ อาจจะช่วย สสส. เพื่อพัฒนารูปแบบวัฒนธรรมที่จะมีผลให้งานประเพณีต่างๆ ลดการบริโภคเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ลงได้ ส่วนเรื่องของการบริโภคน้ำสุบั้นนั้น ผมได้ทราบว่าทางเครือข่ายก็ได้ร่วมกันทำอย่างมากแล้ว

ประการที่ 4 คือเรื่องของ**สุขภาวะเด็กและเยาวชน** ต้องบอกว่า ผมมีโอกาสดำเนินการร่วมกับเครือข่ายที่คุยกันถึงปัญหาเด็กและเยาวชน ซึ่งมีข่าวร้ายจากสถานการณ์โดยรวมว่า เด็กของเรานั้นมีปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของไอคิว อีคิว และเรื่องของการตั้งท้องในวัยรุ่น ซึ่งล้วนเป็นโจทย์สำคัญที่ทุกคนต่างก็ตั้งคำถามว่า แล้วเราจะแก้ที่ไหนดี และทุกคนก็เชื่อมั่นว่า ชุมชนท้องถิ่นต้องช่วยกันแก้ แต่จะแก้อย่างไรนั้น คงต้องขอฝากทุกๆ ท่านช่วยเราในการขบคิด

และประการสุดท้าย คือ **เรื่องของการลงทุนด้านสุขภาพโดยชุมชน** จริงๆ แล้ว ขณะนี้เรามีกองทุนสุขภาพอยู่ในระดับตำบลทุกตำบลอยู่แล้ว อาจจะต้องปรึกษาหารือกันว่า จะทำอย่างไรที่จะให้กองทุนสุขภาพเหล่านั้นสามารถเข้าไปช่วยเหลือคนในชุมชนได้อย่างเต็มที่

ผมขอย้ำว่า บทบาทของ สสส. ที่มีต่อเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่นั้น เราจะยังคงบทบาทในการสนับสนุนเป็นหลัก เพื่อให้เครือข่ายชุมชนท้องถิ่นที่มีพลังในวันนี้ได้มีพลังที่มากยิ่งขึ้น และเติบโตขึ้น สสส. จะขอเป็นผู้ที่ทำงานอยู่หลังฉาก คอยหนุน คอยผลักดัน และคอยดัน ส่วนจะพัฒนาและเติบโตได้แค่ไหนนั้น ผมเชื่อว่าอยู่ในมือของทุกๆ ท่าน

ผมขอขอบคุณท่านสมพร ใช้บางยาง ประธานในการจัดงาน ขอขอบคุณทุกท่านที่ร่วมเป็นพลังและเป็นเจ้าภาพในการจัดงานครั้งนี้

และเชื่อมั่นว่า พลังชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่นี้ จะสร้างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญให้เกิดขึ้นในประเทศไทยได้อย่างแน่นอน

ปฏิญญาเครือข่าย
ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

ณ วันที่ 3 มีนาคม 2556

เรียน เพื่อนสมาชิกเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ที่มีอุดมการณ์ร่วมกันที่จะ นำพาชุมชนไปสู่การจัดการตนเอง ในปี 2556 จึงขอประกาศเจตจำนง ร่วมกันในการขับเคลื่อนและรณรงค์ให้เกิดปฏิบัติการของพื้นที่ ดังต่อไปนี้

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ได้มีฉันทามติที่จะทำให้ 7+1 นโยบายสาธารณะ 88 ข้อเสนอเป็นปฏิบัติการในชุมชนท้องถิ่น ต่อเนื่องจากปฏิญญาเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ที่ประกาศ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2556 อันประกอบด้วย

นโยบายสาธารณะด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม (10 ข้อเสนอ)

1. จัดทำระบบฐานข้อมูลชุมชนหรือมีศูนย์รายงานข้อมูล
2. หนุนเสริมการสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนและกลุ่มทาง สังคมด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเรียนรู้ แบบข้ามพื้นที่
3. ปฏิรูปการประชาสัมพันธ์โดยเน้นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์
4. ออกข้อบัญญัติการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยสนับสนุน ให้ทุกกลุ่มในชุมชนท้องถิ่นมีการจัดสวัสดิการ
5. ให้จัดทำ “ธรรมนูญท้องถิ่น” ที่มาจากการมีส่วนร่วมของ ประชาชนและภาคีทุกภาคส่วน
6. รายงานผลการดำเนินงานต่อประชาชน (public report) อย่างน้อย 2 ครั้งต่อปี

7. จัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
8. สนับสนุนกระบวนการ “ค้นหาแกนนำของตำบลจากทุกภาคส่วน”
9. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้ง “สภาองค์กรชุมชน”
10. สร้างและพัฒนานักวิจัยชุมชน

นโยบายสาธารณะด้านการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชน

(12 ข้อเสนอ)

1. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการกลางเพื่อจัดสวัสดิการให้กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในตำบล
2. สนับสนุนการจัดเวทีนำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกระดับ
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมทบงบประมาณให้กองทุนสวัสดิการชุมชนและให้สมาชิกมีการออมร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชน
4. ส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนในพื้นที่เป็นสมาชิกกลุ่มสวัสดิการที่มีอยู่ในชุมชนอย่างน้อย 1 กลุ่ม
5. การจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนโดยผ่านกระบวนการจัดการฐานข้อมูลและการนำข้อมูลชุมชน
6. ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการจัดสวัสดิการชุมชน
7. จัดตั้งกองทุนแบ่งปันเพื่อจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและจัดสรรที่ดินทำกิน
8. หนุนเสริมการเพิ่มศักยภาพแกนนำในการบริหารกองทุนเพื่อจัดการสวัสดิการสังคมให้มีประสิทธิภาพ

9. ส่งเสริมระบบสวัสดิการสังคม 7 ด้าน และครอบคลุมใน
ทุกกลุ่มทุกชาติพันธุ์อย่างน้อย 4 ใน 7 ด้าน
10. สร้างเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคม
11. การจัดตั้งกองทุนหรือกองทุนอื่นๆ เฉพาะกลุ่มและขยายไป
ยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
12. ผลักดันและเปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากจน ผู้พิการ
และผู้ได้รับผลกระทบ ได้เข้าเป็นสมาชิกและได้รับ
สวัสดิการจากกองทุนสวัสดิการโดยไม่มีเงินสมทบ

นโยบายสาธารณะด้านเกษตรกรรมยั่งยืน (14 ข้อเสนอ)

1. ส่งเสริมให้เพิ่มครัวเรือนเกษตรกรรมยั่งยืนไม่น้อยกว่า
ร้อยละ 5 ของครัวเรือนเกษตรกรในตำบล
2. สนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งปลูกสร้าง ใน
การผลิตปุ๋ยอินทรีย์โดยใช้วัตถุดิบในชุมชนเป็นหลัก
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนการใช้ประโยชน์จาก
พื้นที่สาธารณะ ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน
4. ให้มีแผนการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ในการส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งตนเองด้านอาหาร
5. สนับสนุนการศึกษาและพัฒนาระบบการผลิตและ
การตลาด ที่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของ
ผู้บริโภค
6. ให้มีการจัดทำและนำใช้ฐานข้อมูลการตกค้างของสารเคมี
การเกษตรในร่างกาย

7. สนับสนุนให้มีการจัดทำแผนพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนระดับจังหวัด
8. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียนในตำบลจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกษตรกรรมยั่งยืน
9. ให้มีการพัฒนามาตรฐานเกษตรและอาหารที่ปลอดภัยของชุมชนโดยชุมชน
10. จัดให้มีการขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชท้องถิ่นและพันธุ์พืชหายาก
11. ส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมพื้นบ้าน
12. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับชุมชนในการวางแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน
13. ออกกฎ กติกา ข้อตกลงร่วม ในการควบคุมการโฆษณาประชาสัมพันธ์และการใช้สารเคมีในชุมชน
14. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอุดหนุนงบประมาณ เพื่อส่งเสริมให้เกิดกองทุนปรับเปลี่ยนสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (10 ข้อเสนอ)

1. สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดการขยะในระดับครัวเรือนและชุมชนอย่างถูกวิธี
2. ส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า รวมทั้งมีการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ป่าเดิม
3. การทำข้อตกลงหรือออกข้อบัญญัติการดูแลรักษาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทุกประเภท

4. สนับสนุนการจัดตั้งกลไกคณะทำงาน และส่งเสริมการพัฒนาอาสาสมัครดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. หนุนเสริมการบริหารจัดการแหล่งน้ำหรือจัดทำธนาคารน้ำโดยชุมชน
6. ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้พลังงานทางเลือกในระดับครอบครัวและชุมชน และมีศูนย์เรียนรู้
7. กำหนดตัวชี้วัดเพื่อการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพตามบริบทของพื้นที่
8. สนับสนุนให้มีการจัดทำและการนำใช้ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ที่มีศักยภาพ
10. สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นจัดทำแผนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นโยบายสาธารณะด้านการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน

(10 ข้อเสนอ)

1. สนับสนุนและจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนประจำตำบล หรือกลุ่มองค์กรของเด็กและเยาวชนเพื่อให้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมของชุมชน
2. ส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณให้เด็กและเยาวชนมีเวทีในการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์

3. กำหนดกฎเกณฑ์ให้ทุกกลุ่มกิจกรรมมีสมาชิกกลุ่มเป็นเด็ก และเยาวชนรวมอยู่ด้วยในกลุ่มต่างๆ ในตำบล
4. มีนโยบายร่วมกับหน่วยบริการสุขภาพ ครอบครัว และชุมชน ในการส่งเสริมสุขภาพเด็กตั้งแตอยู่ในครรภ์จนถึงวัยรุ่น
5. สร้างพื้นที่สร้างสรรค์หรือลานกิจกรรม อย่างน้อย 1 พื้นที่ ในตำบล
6. จัดตั้งศูนย์คลายทุกข์เพื่อยุติความรุนแรงแก่เด็กและครอบครัว และสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังความรุนแรงโดยมีทีมสหวิชาชีพระดับตำบลร่วมด้วย
7. สนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษาทางเลือกอื่นๆ รวมถึงการจัดระบบการศึกษารูปแบบบูรณาการ สังคม วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพตามบริบทพื้นที่ สำหรับเด็กและเยาวชน ทั้งในและนอกระบบ รวมทั้งเด็กพิเศษ
8. สร้างภาคีเครือข่ายและจัดตั้งกลไกขับเคลื่อน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการเพิ่มสมรรถนะเด็กและเยาวชนทุกด้าน
9. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา
10. จัดทำฐานข้อมูลเด็กและเยาวชน

นโยบายสาธารณะด้านการดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชน

(13 ข้อเสนอ)

1. จัดทำและใช้ “ฐานข้อมูลชุมชน” ในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายการดูแล เพื่อออกแบบการดูแลสุขภาพและช่วยเหลือร่วมกับหน่วยบริการสุขภาพ กลุ่มอาสาสมัคร และแหล่งเรียนรู้
2. จัดให้มีศูนย์ประสานงานอาสาสมัครของชุมชนเพื่อเพิ่มทักษะ และวางแผนจัดบริการให้การดูแลผู้ต้องการความช่วยเหลือตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกสภาวะสุขภาพ
3. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมการช่วยเหลือดูแลของอาสาสมัคร
4. สร้างและพัฒนาอาสาสมัครให้การดูแลกลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหาเฉพาะด้าน เช่น แรงงานต่างด้าว ผู้ป่วยทางจิต ผู้ป่วยเอดส์ เป็นต้น
5. ผลักดันให้กองทุนมีแผนการทำงานในการดูแลช่วยเหลือกลุ่มประชากรเป้าหมาย ตั้งแต่เด็กในครรภ์จนตาย รวมทั้งการจัดการกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน
6. ส่งเสริมสนับสนุนหรือสร้างมาตรการในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อสุขภาพแม่และเด็ก คนพิการ ผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ต้องการความช่วยเหลืออื่นๆ ในชุมชน
7. สนับสนุนให้หน่วยบริการสุขภาพหรือศูนย์บริการสุขภาพสามารถประสาน และให้บริการครอบคลุมการดูแลกลุ่ม

- เป้าหมายตามปัญหาในพื้นที่ และส่งเสริม สนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือดูแลกัน
8. จัดทำแผนที่กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลือดูแล โดยเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้และทุนทางสังคมของพื้นที่
 9. จัดทำคู่มือหรือแนวทางการดูแลสุขภาพตนเอง และการช่วยเหลือดูแลผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ
 10. จัดให้มีร้านอาหารปลอดภัยหรือแหล่งจำหน่ายอาหารที่ปลอดภัย
 11. สร้างช่องทางการสื่อสาร และกระจายข่าวสารด้านสุขภาพ
 12. สร้างเครือข่ายการดูแลช่วยเหลือกรณีเจ็บป่วยฉุกเฉินหรือต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน ระหว่างกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่และเครือข่ายหน่วยบริการสุขภาพ
 13. สร้างเยาวชนอาสาสมัครร่วมให้การดูแลสุขภาพ

นโยบายสาธารณะการลงทุนด้านสุขภาพโดยชุมชน

(11 ข้อเสนอ)

1. ทุกภาคส่วนร่วมสมทบทุนผลิตและสร้างบุคลากรด้านสุขภาพ
2. ตั้งศูนย์หรือหน่วยบริการสุขภาพแบบบูรณาการที่เกิดจากการร่วมสมทบทุนของทุกภาคส่วน เพื่อจัดหรือเสริมให้บริการสุขภาพครอบคลุมการดูแลกลุ่มเป้าหมายตามปัญหาในพื้นที่
3. ตั้งศูนย์ประสานงานให้การช่วยเหลือประชาชน ทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ จัดจ้างบุคลากร เพื่อจัดหรือเสริมบริการสุขภาพ ครอบคลุมการดูแลกลุ่มเป้าหมายตามปัญหาในพื้นที่
5. สนับสนุนกระบวนการค้นหาแกนนำจิตอาสาและพัฒนาศักยภาพ ให้สามารถเข้าร่วมให้บริการสุขภาพได้
6. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนเพื่อลงทุนด้านสุขภาพโดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดข้อบัญญัติหรือเทศบัญญัติในการสนับสนุนกองทุนสวัสดิการ
7. ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการดูแลสุขภาพเพื่อลดต้นทุนการดูแลสุขภาพ
8. การลงทุนจัดทำข้อมูลชุมชนและนำใช้ข้อมูลกำหนดกลุ่มเป้าหมายการดูแล และออกแบบการลงทุนจัดบริการสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่
9. การสนับสนุนและผลักดันให้แหล่งเรียนรู้ที่มีรายได้จัดสรรทุนเพื่อการดูแลสุขภาพ โดยใช้การมีสุขภาพดีเป็นเงื่อนไขของการจัดสวัสดิการ
10. สนับสนุนให้จัดตั้งแหล่งอาหารปลอดภัย เช่น การทำเกษตรปลอดภัย อาหารปลอดภัย สมุนไพรใกล้ตัว เป็นต้น
11. ผลักดันให้มีการสมทบทุนจากทุกภาคส่วนในการจัดตั้งศูนย์สร้างสุขภาวะชุมชน 4 มิติ (กาย ใจ ปัญญา และสังคม)

โดยในปี 2556 ได้เพิ่มเติม ‘นโยบายสาธารณะการลงทุนด้านสุขภาพ โดยชุมชน’ อีก 11 ข้อเสนอ ตามความจำเป็นในการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดระบบการดูแลสุขภาพโดยชุมชนเอง และมีการบูรณาการกับนโยบายสาธารณะด้านการจัดสวัสดิการสังคมโดยชุมชนในที่สุด

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่สนับสนุนมติสมัชชาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการปฏิรูป ปี 2556 ว่าด้วย “แนวทางการขับเคลื่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อยกระดับประชาชนเป็นพลเมือง” ทั้ง 6 ข้อ ดังนี้

ข้อเสนอนี้ 1 จัดทำธรรมนูญท้องถิ่นที่มีการบัญญัติเกี่ยวกับการพัฒนาและสร้างสภาวะแวดล้อมให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ที่มีจิตอาสาทั้งในระดับครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และองค์กร

ข้อเสนอนี้ 2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกเทศบัญญัติหรือข้อบัญญัติเรื่องแนวทางการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ข้อเสนอนี้ 3 สนับสนุนให้มีการจัดตั้ง ‘ธนาคารเวลา’ และ/หรือ “ธนาคารความดี” ให้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

ข้อเสนอนี้ 4 สนับสนุนให้เกิดการพัฒนากระบวนการชุมชนในการแก้ไขข้อขัดแย้งภายในชุมชน

ข้อเสนอนี้ 5 สนับสนุนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นว่าด้วยความเป็นพลเมืองบนฐานวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

และข้อเสนอนี้ 6 สร้างและพัฒนาประชาธิปไตยชุมชนสู่การเมืองคุณธรรมในระดับท้องถิ่น

เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่มีความพร้อมและขออาสาทำหน้าที่เป็นฐานบูรณาการภารกิจองค์กรในพื้นที่ บูรณาการภารกิจหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและภูมิภาค อันจะนำประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองได้ดีขึ้น

ทั้งนี้ เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่มีความมุ่งมั่นที่จะร่วมกันพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนให้มีความพร้อมที่จะสืบสานอุดมการณ์ที่กล่าวมาทั้งหมด รวมถึงการยกระดับจากประชาชนเป็นพลเมืองของทุกกลุ่มในชุมชนท้องถิ่น

“ประชาชนปฏิรูปประเทศไทย

หมายถึงประชาชนจัดการปกครองตัวเองขึ้นมาเป็นลำดับ
เรียกว่า ชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตัวเอง
แล้วเราก็กจัดการพัฒนาอย่างบูรณาการ แล้วยังจัดการนโยบายอีกด้วย
ซึ่งไปไกลกว่าการปฏิวัติประชาชนแบบเก่าที่รุนแรง
มีการล้มตาย และไม่แน่ว่าจะสำเร็จ”

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

